

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı
Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalı

ŞEMSEDDİN SİVÂSÎ DÎVÂNÎ (İNCELEME-METİN)

Doktora Tezi

Fatih Ramazan SÜER

Sivas
Ekim 2015

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı
Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalı

ŞEMSEDDİN SİVÂSÎ DÎVÂNÎ (İNCELEME-METİN)

Doktora Tezi

Fatih Ramazan SÜER

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Âlim YILDIZ

Sivas
Ekim 2015

KABUL VE ONAY

Üniversite: Cumhuriyet Üniversitesi

Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ana Bilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları

Bilim Dalı: Türk-İslam Edebiyatı

Tezin Başlığı: Şemseddin Sivâsî Dîvânı (İnceleme-Metin)

Savunma Tarihi: 18.09.2015

Danışmanı: Prof. Dr. Âlim YILDIZ

Ünvanı-Adı Soyadı

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Ali YILMAZ

Üye : Prof. Dr. Âlim YILDIZ

Üye : Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ

Üye : Doç. Dr. Hakan YEKBAŞ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Yusuf YILDIRIM

İmza

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Fatih Ramazan SÜER tarafından hazırlanan “Şemseddin Sivâsî Dîvânı (İnceleme-Metin)” başlıklı tez kabul edilmiştir. 18/09/2015

Prof. Dr. Metin BOZKUŞ

Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYÂNI

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu

Doktora tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;

2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifâde ederek gösterdiğimi;

3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dâhil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;

4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifâde ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi, beyân ve bu etik ilkeleri ihlâl etmiş olmam hâlinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

İmza

Fatih Ramazan Süer

ÖN SÖZ

Şemseddîn Sivâsî, XVI. yüzyılda yaşamış mutasavvıf şâirlerdendir. Adına şâir tezkirelerinde rastlanmasa da o, 11 manzûm, 12 mensûr olmak üzere toplam 23 eser kaleme almış Türk Edebiyatının velûd müelliflerindendir. Ayrıca bu eserlerden ikisinin Arapça olması onun Arap diline vâkıf olduğunu da göstermektedir. Damadı Şeyh Receb es-Sivâsî'nin *Necmü'l-Hüdâ*, Mustafa Nazmi Efendi'nin *Hediyyetü'l-İhvân* ve Bursalı Mehmed Tâhir'in *Osmanlı Müellifleri* adlı eserler, Şemsî hakkında bilgi veren önemli eserlerdir.

Şemseddîn Sivâsî, kaleme almış olduğu eserler hasebiyle, Türk edebiyât tarihi açısından önemli bir isim olduğu kadar Türk tasavvuf târihi açısından da önemli bir isimdir. O, kendisinden sonra İstanbul ve Rumeli topraklarında Sivâsiyye ismiyle geniş bir yayılma alanı bulan Halvetiyye tarîkatının Şemsiyye şûbesinin müessisidir.

Türk Edebiyatında edebî şahsiyetine lâayık yerini alamasa da Şemseddîn Sivâsî'nin eserleri ile alâkalı bugüne kadar üniversitelerde lisans, yüksek lisans ve doktora derecelerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar, Şems-i Azîz'in, tezkireciler tarafından göz ardı edilen edebî kişiliğinin ortaya çıkmasına vesîle olmuştur.

Bu çalışma, Şemsî'ye ait bütün şiirlerin gün yüzüne çıkması ve şâirin edebî kişiliğinin daha iyi anlaşılması amacıyla yapılmıştır. Dîvân'ın daha önce yapılan bir neşrinde 119 olan şiir sayısının bu çalışmayla 292'ye ulaşmış olması maksâdın hâsıl olduğunun bir tezâhürüdür.

Bu çalışma, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte Şemseddîn Sivâsî'nin yaşadığı dönemin siyâsî ve edebî özellikleri üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde, müellifin hayatı, tarîkatı, menâkıbları, edebî kişiliği, şiirinin özellikleri ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde, tarafımızca hazırlanan tenkitli metin esâs alınarak Dîvân muhtelif açılardan incelenmiştir. Nazım Şekilleri ve Türleri, Vezin, Kâfiye, Redif, Edebî Sanatlar alt başlıkları ile Dîvân'ın şekil özellikleri; Dîn ve Tasavvuf alt başlıkları ile de muhtevâ özellikleri işlenmiştir.

Üçüncü bölümde, nüshaların tanıtılması, tavsifi ve tenkitli metni oluşturmada izlenen yol hakkında bilgiler verildikten sonra Dîvân'ın sekiz nüshası karşılaştırılarak oluşturulan tenkitli metin verilmiştir. Ayrıca tenkitli metni mütakiben genel bir dizin ilâve edilmiştir.

Yüksek lisans ve doktora çalışmalarım süresince emeklerini bizden esirgemeyen, değerli danışman hocam Prof. Dr. Âlim Yıldız'a, ilköğretimden doktora eğitimine kadar üzerimde emekleri olan bütün hocalarıma, bu tezi hazırlarken bilgilerine başvurduğum Doç. Dr. Hakan Yekbaş'a Yard. Doç. Dr. Yusuf Yıldırım'a, Öğretim Görevlisi Abdurrahman Hasan'a, Araştırma Görevlisi Maruf Çakır'a ve ağabeyim öğretmen Âdem Süer'e sonsuz şükrânlarımı sunuyorum.

Fatih Ramazan SÜER

Sivas 2015

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	v
KISALTMALAR.....	xi
ÖZET.....	xii
ABSTRACT	xiii

GİRİŞ

ŞEMSEDDİN SIVÂSÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEMİN ÖZELLİKLERİ

1. 16. YÜZYIL OSMANLI SİYÂSETİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	1
2. 16. YÜZYIL OSMANLI EDEBİYATINA GENEL BİR BAKIŞ.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEMSEDDİN SIVÂSÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1. HAYATI	5
1.1. Doğumu ve Ailesi	5
1.2. Çocukluğu ve Tahsili	5
1.3. Evliliği ve Çocukları	7
1.4. Sivâs'a Gelişi	7
1.5. Tarîkatı, Müessisi Olduğu Şemsiyye Şûbesi ve Halîfeleri.....	9
1.5.1. Tarîkatı	9
1.5.2. Müessisi Olduğu Şemsiyye Şûbesi	11
1.5.3. Halîfeleri	11
1.5.3.1. Sivâs Dışına Görevlendirilen Halîfeler	11
1.5.3.2. Sivâs'ta Görevi Devâm Ettiren Halîfeler	12
1.6. Ömrünün Son Demleri ve Vefâtı	13
1.7. Menâkıblarından Örnekler	14
2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ	16
2.1. Mahlası.....	16
2.2. Şiirinin Özellikleri ve İfade Zenginliği / Söyleyiş Güzelliği	16
2.3. Eserleri	19
2.3.1. Manzûm Eserleri	19
2.3.2. Mensûr Eserleri	23
2.3.2.1. Mensûr Türkçe Eserleri.....	23
2.3.2.2. Mensûr Arapça Eserleri	26

İKİNCİ BÖLÜM
ŞEMSEDDİN SİVÂSÎ DÎVÂNÎ'NİN İNCELENMESİ

1. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....	27
1.1. Nazım Şekilleri.....	27
1.1.1. Gazeller	27
1.1.2. Murabbalar	32
1.1.3. Muhammesler	33
1.1.4. Müseddes.....	34
1.1.5. Kıt'alar.....	34
1.1.6. Dübeytler	35
1.1.7. Musarralar ve Müfredler.....	35
1.2. Nazım Türleri	36
1.2.1. Tevhîd.....	36
1.2.2. Münâcât	37
1.2.3. Na't.....	38
1.3. Vezin Özellikleri	39
1.3.1. Şemseddîn Sivâsî Dîvânî'nda Vezin	39
1.4. Kâfiye	41
1.5. Redif.....	43
1.6. Edebî Sanatlar.....	45
1.6.1. Mecâzlar	45
1.6.2. Mânâ İle İlgili Sanatlar	48
1.6.3. Lafızla İlgili Sanatlar	57
2. MUHTEVÂ ÖZELLİKLERİ	58
2.1. Şemseddîn Sivâsî Dîvânî'nda Dîn ve Tasavvuf	58
2.1.1. Dîn.....	58
2.1.1.1. Allâh	59
2.1.1.2. Melekler.....	63
2.1.1.3. Diğer Ruhânî Varlıklar	64
2.1.1.4. İlâhî Kitaplar.....	67
2.1.1.5. Âyet, Hadîs ve Diğer Arapça Sözlər	68
2.1.1.6. Peygamberler.....	82
2.1.1.7. Hulefâ-yi Râşidîn ve Diğer Sahâbeler	92
2.1.1.8. İslâm'ın Esâsları	95
2.1.1.9. Dinî Mekânlar.....	101

2.1.2.	Tasavvuf.....	106
2.1.2.1.	Aşk	107
2.1.2.2.	Celâl-Cemâl	109
2.1.2.3.	Fenâ- Bekâ	110
2.1.2.4.	Gönül.....	112
2.1.2.5.	Himmet	113
2.1.2.6.	İrfân.....	114
2.1.2.7.	İlm-i Ledünnî	114
2.1.2.8.	Mâsivâ.....	115
2.1.2.9.	Nefis.....	116
2.1.2.10.	Rind / Zâhid	117
2.1.2.11.	Sâlik / Sülûk.....	118
2.1.2.12.	Şeyh / Mürşid / Pîr	118
2.1.2.13.	Tâc / Taht / Hırka	119
2.1.2.14.	Takvâ.....	120
2.1.2.15.	Tecellî	121
2.1.2.16.	Uzlet.....	122
2.1.2.17.	Vahdet – Kesret.....	122
2.1.2.18.	Vahdet-i Vücûd.....	123
2.1.2.19.	Tarîkatlar.....	124
2.1.2.20.	Mutasavvıflar ve Müctehidler	127
2.2.	Şemseddîn Sivâsî Dîvânı’nda Cemiyet ve Tabîat.....	131
2.2.1.	Cemiyet.....	131
2.2.1.1.	Sanatlar	131
2.2.1.2.	Kitaplar	133
2.2.1.3.	Şahıslar.....	133
2.2.1.4.	Ülkeler / Şehirler.....	138
2.2.1.5.	Küçük Mekânlar.....	141
2.2.2.	Tabîat	148
2.2.2.1.	Anâsır-ı Erbâa	148
2.2.2.2.	Bitkiler	149
2.2.2.3.	Gök Cisimleri.....	153
2.2.2.5.	Hayvânlar.....	157

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ŞEMSEDDİN SIVÂSÎ DÎVÂNÎ

1. METİN TESPİTİYLE ALÂKALI HUSUSLAR	166
1.1. Nüsha Tavsifleri	166
1.2. Nüshaların Değerlendirilmesi.....	173
1.3. Tenkitli Metnin Oluşturulmasında İzlenen Yol.....	174
2. TENKİTLİ METİN	176
[Tevhîdler ve Münâcâtlar]	177
[Na‘tlar]	190
[Gazeller]	202
[Musammatlar]	317
[Kıt‘alar ve Dübeytler]	327
[Muşarra‘lar ve Müfredler]	349
PENDNÂME.....	360
SONUÇ	369
DİZİN	370
KAYNAKÇA	374
ÖZGEÇMİŞ	381

KISALTMALAR

<i>age</i>	: Adı geen eser
agtb	: Adı geen tebliğ
B.	: Beyit
C.	: Cilt
D.	: Dübeyt
<i>DİA</i>	: Diyânet İslâm Ansiklopedisi
G.	: Gazel
h.	: Hicrî
K.	: Kıt‘a
m.	: Milâdî
M.	: Münâcât
Ms.	: Musammat
N.	: Na‘t
P.	: Pendnâme
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
T.	: Tevhîd
TDV	: Türkiye Diyânet Vakfı
vd.	: ve diğçerleri

ÖZET

SÜER, Fatih Ramazan, Şemseddîn Sivâsî Dîvânı (İnceleme-Metin), Doktora Tezi, Sivas 2015.

Osmanlı Devleti'nin altın çağını yaşadığı bir dönemde yaşayan Şemseddîn Sivâsî, Türk Edebiyatının önemli mutasavvıf şâirleri arasında yer alır. O, müeddib, muhaddis, müfessir, fâkih, şârih ve müverrih sıfatlarına sâhip çok yönlü bir müelliftir. Bu bağlamda kaleme aldığı 23 eserle velûd bir yazar olduğunu göstermiştir.

Dîvân, bir şâirin şiirlerini barındıran mecmûanın genel adıdır. Bu mecmûalar, şâirlerin kaleme aldıkları eserler arasında en önemli olanıdır. Dîvân sâhibi olmak şâirler arasında büyük bir saygınlığın ifâdesidir. Şemseddîn Sivâsî de dîvân sâhibi mutasavvıf şâirler arasında yer almaktadır.

Bu çalışma, Şemseddîn Sivâsî Dîvânı'nın inceleme ve tenkitli metnini içermektedir. İnceleme kısmında; Dîvân, şekil ve muhtevâ yönünden çeşitli alt başlıklar altında tetkik edilmiştir. Tenkitli metin kısmında ise sekiz nüshadan hareketle Dîvân metni hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk-İslâm Edebiyatı, Şemseddîn Sivâsî, Dîvân.

ABSTRACT

SÜER, Fatih Ramazan, Dîvân of Şemseddîn Sivâsî (Review-Text), Ph. D. Dissertation, Sivas 2015.

Şemseddîn Sivâsî who lived in a golden period age of the Ottoman Empire, that among the most important sufi poets of Turkish literature. He is a versatile author with litterateur, traditionist, exegete, faqih, commentator and historian attributions. In this context, he demonstrated that he is a creative writer with writing 23 works.

Dîvân is the general name of the magazines that collected a poet's poem. These magazines are the most important works among poets works. Having a dîvân is the expression of a great reputation among poets. Şemseddîn Sivâsî also one of the sûfî poets with a dîvân.

This study involves the examination and the critical texts of Şemseddîn Sivâsî's Dîvân. In the examination section, the Dîvân was examined in some sub-headings in terms of form and content. In the critical texts section, the Dîvân was formed by comparing eight copies.

Key Words: Turkish-Islâmic Literature, Şemseddîn Sivâsî, Dîvân.

GİRİŞ

ŞEMSEDDİN SIVÂSÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEMİN ÖZELLİKLERİ

Şemseddîn Sivâsî, Osmanlı Devleti'nin askerî, siyâsî, iktisadî ve özellikle de edebî alanda zirvede olduğu yüzyıl olan XVI. yy. da yaşamış bir şâirdir. Sivâsî, hayatta olduğu süre içerisinde Kanûnî Sultân Süleymân (Saltanatı: 1520-1566), II. Selim (Saltanatı: 1566-1574), III. Murâd (Saltanatı: 1574-1595) ve III. Mehmed (Saltanatı: 1595-1603) olmak üzere dört Osmanlı sultânının devrini idrâk etmiştir.

1. 16. YÜZYIL OSMANLI SİYÂSETİNE GENEL BİR BAKIŞ

XVI. yy. Osmanlı Devleti'nin her alanda zirvede olduğu bir dönemdir. Dünyâ nüfusunun yarısından fazlası Osmanlı topraklarında yaşamasından ötürü bu yüzyıla bazı tarihçiler “Türk Asrı” da derler.¹ Bu yüzyıl, 1481'de II. Bayezid (Bayezid-ı Velî) (Saltanatı: 1481-1512)'in tahta çıkmasıyla başlayıp, 1603'te III. Mehmed'in saltanatının sona ermesiyle biter. Bu iki sultân arasında sırasıyla Yavuz Sultân Selim (I. Selim) (Saltanatı: 1481-1512), Kanûnî Sultân Süleymân (I. Süleymân), II. Selim ve III. Murâd Osmanlı Devleti'ni yönetmişlerdir. Bu yüzyılda pek çok siyâsî gelişme yaşanmıştır. Bunların içerisinde şüphesiz en önemli olanı, Yavuz Sultân Selîm döneminde yapılan Mısır seferleri sonrası Halîfeliğin Osmanlı'ya geçerek Osmanlı'nın dünyâ siyâsetinde dinî liderliği de eline alması hâdisesidir.

II. Bayezid zamânında Karadeniz'in Türk gölü haline gelmesi, II. Bayezid ve I. Selim döneminde Anadolu'da Şiiliği yaymak isteyen Şâh İsmâîl'e yapılan mücadeleler, yine I. Selim döneminde gerçekleşen Mısır'ın fethi, Kanûnî döneminde gerçekleştirilen Belgrad, Rodos, Bağdat, Gürcistan'ın fetihleri ve Akdeniz'in Türk gölü haline gelmesi bu yüzyılda görülen belli başlı ve Osmanlı'nın gücüne güç katan siyâsî gelişmelerdir. II. Selim dönemi taht kavgaları nedeniyle sıkıntılı bir dönem olsa da Kıbrıs'ın bu dönemde Osmanlı topraklarına katılması önemli bir siyâsî gelişmedir.

¹ Yılmaz Öztuna, *Türkiye Târîhi*, Hayat Yayınları, İstanbul 1970, s.113.

III. Murâd ve III. Mehmed dönemleri; duraklama belirtilerinin görülmeye başlandığı zamânlardır. Saray kadınlarının devlet işlerine karışmaları, devlet adamlarının kendi aralarında çekişmeleri, Celâlî isyanı başta olmak üzere çeşitli isyanların çıkması, rüşvet alıp vermenin yaygınlaşması, israf ve gösterişin artması, liyâkatsız kişilerin makâm sahibi olmaya başlaması... gibi sıkıntılar bu dönemde yavaş yavaş kendini göstermeye başlamıştır; ama son zamânlarındaki bu sıkıntılara rağmen Osmanlı Devleti bu yüzyılda Asya, Avrupa ve Avrupa kıtalarına kadar genişlemiş ve en otoriter dönemini yaşamıştır.²

2. 16. YÜZYIL OSMANLI EDEBİYATINA GENEL BİR BAKIŞ

XVI. yy. Osmanlı Devleti'nin edebiyât sahasında zirvede olduğu bir dönemdir. Bu dönemde şâirler, nâsirler ürünlerini rahatlıkla üretebilmişler, himâye edilmişler hatta ürünleri karşılığında armağanlar almışlardır. Ayrıca bu dönemin ricâl-i devleti şâirleri himâye etmekle kalmamış kendileri de şiirle meşgul olmuşlardır. II. Bayezid “Adlî” mahlasıyla şiir yazan dîvân³ sahibi pâdişâhlardandır. Yavuz Sultân Selim de “Selîmî” mahlasıyla şiir yazmıştır. Selîmî'nin Türkçe şiirlerinin yanı sıra *Farsça Dîvân*⁴ vardır. Kanûnî Sultân Süleymân da “Muhibbî” mahlasıyla şiir yazan dîvân sahibi⁵ pâdişâhlardandır. II. Selîm'de yine “Selîmî” mahlasını kullanarak şiir yazmıştır. III. Murâd, “Murâdî” mahlasını kullanarak hem Türkçe⁶ hem de Farsça dîvân⁷ oluşturan ve Muhibbî'den sonra en çok şiir yazan pâdişâhtır. Dönemin son sultânı III. Mehmed de şiirle meşgul olmuş şiirlerinde “Adlî” mahlasını kullanmıştır.

“Bu yüzyılda şiirde Îrân şâirlerinin etkileri görülmekle birlikte Fuzûlî, Hayalî Bâkî gibi Türk şâirlerinin örnek alabileceği usta şâirler yetişmiştir. XVI. yy.da şiir tekniğinde ulaşılan başarı ve arûzun kullanılışındaki ustalık dolayısıyla en parlak

² Geniş bilgi için bkz. İsmâil Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Târîhi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları C.II, Ankara 2006, s.161-418, C.III, s. 1-126.

³ Yavuz Bayram, *Amasya'ya Vâli Osmanlı'ya Pâdişâh Bir Şâir: Adlî*, Amasya Valiliği Yayınları, Amasya 2008.

⁴ Ali Nihâd Tarlan, *Yavuz Sultân Selîm Dîvânı*, (Farsçadan Tercüme), Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1946.

⁵ Coşkun Ak, *Muhibbî Dîvânı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

⁶ Ahmet Kırkkılıç, *Sultân Üçüncü Murâd Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânının Tenkitli Metni*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyât Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum 1985.

⁷ Kâmil Yaşar Uyar, *Sultân III. Murâd'ın Futûhât-ı Ramazân'ı ve Farsça Dîvân'ı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Edebiyât Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İstanbul 1995.

devrini yaşamış, İrân şâirlerinin şiirlerinde görülmeyen bir incelik ve derinlik kazanmıştır. Ayrıca Türk şiiri İrân şiirinin benzeri olmaktan kurtularak klasik bir Türk şiiri haline gelmiştir.”⁸

Bu dönemde Osmanlı şiiri; Osmanlı, Çağatay ve Âzerî yöreleri olmak üzere üç farklı sahada artık kendi ustalarını yetiştirmeye başlamıştır. Şâirler bu döneme kadar kendilerine hep örnek aldıkları İrân şâirleri eşdeğerinde eserler vermeye başlamışlardır. Osmanlı sahasında; Zâtî (ö.1546), Hayâlî (ö.1557), Bâkî (ö.1600), Taşlıcalı Yahyâ (ö.1582), Nev’î (ö.1599), Bağdatlı Rûhî (ö.1605), Lâmî Çelebî (ö.1533), Hakanî Mehmed Bey başta olmak üzere pek çok usta şâir yetişmiştir. Âzerî sahasında; Fuzûlî (ö.1556) ve Hatâ’î (Şâh İsmâil) (ö.1524), Çağatay sahasında; Babür Şâh (ö.1531) ve oğlu Kâmran Mirzâ (ö.1557), Şeybânî Han (ö.1510), Ubeydullah Han (ö.1539), Bayram Han (ö.1561) yetişen önemli şâirlerdir.⁹

Bu isimler arasında Fuzûlî her ne kadar Azeri sahasında yetişen şâirler arasında yer alsın da şüphesiz o, Klasik Türk Edebiyatının en önemli şâirlerindendir. Devlet ricâlerinden gerekli himâyeyi göremese de o, eser kaleme almaktan geri durmamış Türk Edebiyatına başyapıt nev’inden önemli eserler kazandırmıştır. *Türkçe Dîvân*’ı başta olmak üzere *Leylâ vü Mecnûn*, *Hadikatü’s-süedâ* adlı eserleri Türk Edebiyatında en çok okunan eserler arasında yerini almıştır.

XVI. yy. sadece önemli şâirlerin değil aynı zamânda önemli nâsirlerin de yetiştiği bir yüzyıldır. Bu dönemde çeşitli türde mensûr eserler kaleme alınmaya başlanmıştır. Kazanılan zaferlerin etkisiyle tarih yazıcılığı önem kazanmış Tevârih-i Al-i Osman adlı eserlerin sayılarında bir artış gözlenmiştir. Rûhî Çelebî (ö.1522) ve Kemâlpaşazâde (ö.1534)’nin bu isimde eserleri vardır. Yine biyografik eserler bu yüzyılda kaleme alınan eserlerdendir. Taşköprizâde Ahmed Efendi (ö.1561)’nin gözleri görmediği için başkasına yazdırarak hazırladığı *Şakaiku’n-numâniyye fî Ulemâi’d-devleti’l-Osmâniyye* adlı eser bu türde kaleme alınan önemli eserlerdendir. Şâirlerin hayat hikâyelerinden söz edip eserlerinden örnekler verme şeklinde gelişen şuâra tezkireciliği Anadolu’da ilk defa bu yüzyılda görülmektedir. Sehî Bey

⁸ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2010, s.150.

⁹ Geniş bilgi için bkz. Ahmet Atilla Şentürk-Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012, s.288-344. ; Halil Erdoğan Cengiz, *Dîvân Şiiri Antolojisi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1983, s. 278-426.

(ö.1548)'in *Heşt Bihişt* ve Latîfî (ö.1582)'nin *Tezkire-i Latîfî* adlı eserleri bu türün ilk örneklerindendir. Şerh yazma geleneği de bu yüzyılda görülmeye başlanmıştır. Fars edebiyâtının önemli eserleri olan *Gülistân*, *Bostân*, *Hafız Dîvânı* ve Mevlâna'nın *Mesnevî*'si gibi eserlere Türk şâirleri tarafından şerhler yazılmıştır. *Gülistân*'a Şâhidî (ö.1550), *Bostân*'a Sürûrî (ö.1562), *Mesnevî* ye ve *Hâfız Dîvânı*'na Şem'i (ö.1603) şerh yazan müelliflerdendir. ¹⁰

Bu dönemin edebî özelliklerinden biri de Tatavralı Mahremî (ö.1536) ve Edirneli Nazmî (ö.1559'dan sonra)'nin XV. Yüzyılda Aydınlı Visâlî'nin denediği Türkî-i Basit cereyanını devâm ettirmek istemeleridir. Buna akımda amaç; arûz vezni ile fakat içinde yabancı kelime ve tamlamalar bulunmamak şartıyla saf halk dili ve halk dilindeki mecazları, cinâsları, atasözleri ve deyimleri kullanarak şiir yazmaktır. ¹¹

¹⁰ Geniş bilgi için bkz. Ahmet Atilla Şentürk, Ahmet Kartal, *age*, s.379-397.

¹¹ Halil Erdoğan Cengiz, *age*, s.284.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEMSEDDİN SİVÂSÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1. HAYATI

1.1. Doğumu ve Ailesi

Eldeki kaynakların¹² verdiği bilgiye göre Şemseddîn Sivâsî, h.926 m.1520'de Tokat'ın Zile ilçesinde doğmuştur. Adı; Ahmed, lakabı; Şemseddîn, künyesi; Ebu's-senâ'dır. Zile'de doğan müellif "ez-Zilî" ve hayatının büyük bir kısmını Sivâs'ta idame ettiği için "es-Sivâsî" nisbeleri ile bilinir. "Kara Şems ve Şems-i Azîz" de Sivâs'ta müellif için kullanılan diğer lakaplardır. Annesi; Sultân Hatun'dur. Babası; Mehmed Ebû'l-Berekât Efendi Halveti tarikatının ilk şeyhlerinden olan Habib Karamânî (ö.1496)'nin halifelerinden Hacı Hızır'ın halifesi olup Horasan'dan Anadolu'ya gelerek Zile'ye yerleşmiştir. Şemseddîn Sivâsî'den başka üç oğlu daha olup en büyükleri Muharrem Efendi (ö.1591)'dir. Muharrem Efendi, "Şeyhî" mahlasıyla şiirler yazan, dîvân sahibi ve Şemseddîn Sivâsî gibi velûd bir müellif olan Abdülmecîd Sivâsî'nin babasıdır. Âlim bir şahıs olan Muharrem Efendi'nin *Hedîyetü's-sülûk fî şerhi Tuhfetü'l-mülûk* adlı fıkıhla ilgili kitabı pek çok faydalı mesâil ihtivâ eden değerli bir eserdir. Şeyh İbrâhim Efendi (ö.1591) Ebû'l-Berekât Efendi'nin ikinci oğludur. İbrâhim Efendi, *Necmü'l-Hüdâ* adlı eserin müellifi Receb Sivâsî'nin babasıdır. Ebû'l-Berekât Efendi'nin son oğlu Şeyh İsmâil Efendi, Şemseddîn Sivâsî'nin küçüğüdür. İsmâil Efendi de ağabeyleri gibi âlim bir şahıstı.¹³

1.2. Çocukluğu ve Tahsili

Şemseddîn Sivâsî tahsil hayatına başlamadan önce babası tarafından Amasya'da bulunan Şeyh Hızır Efendi'nin yanına götürülmüştür. Bu ilk seyahate çıkma hâdisesi bizzat Hazret'in dilinden şöyle anlatılır:

¹² Mustafa Nazmi Efendi, *Hedîyetü'l-İhvân*, Hazırlayan: Osman Türer, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat*, İnsân Yayınları, İstanbul 2005; Ş.Receb es-Sivâsî, *Necmü'l-Hüdâ*, Hazırlayan: M. Fatih Güneren, *Hidâyet Yıldızı*, Seçil Ofset, İstanbul 2000; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri I-II-III*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000.

¹³ Bkz. Mustafa Nazmi Efendi, *age*, s.72-74.

“Pederim Şeyh Mehmed Efendi bir gün vâlidem Sultân Hatun’a “Ahmed’in çamaşırlarını yıka, değiştir ve bize yol azığı, şeyhim için de hediye hazırla.” dedi. Vâlidem “Bu soğuk havada çocuğu ne diye götürüyorsun?” dedi. Pederim “Şeyhim mübârek nazarlı, duâsı makbul bir pirdir. Onun himmet nazarına ve duâsına mazhar olmasını istiyorum.” deyince vâlidem “Böyle ise çok iyi.” deyip hazırlık yaptı. Pederim beni bir merkebe bindirdi ve üstüme geniş bir kürk giydirip uzun bir iple de beni merkebin üzerine bağladı. İki konaklık bir mesafe olan Amasya’ya gitmek üzere yola çıktık. Nihâyet Amasya’ya vardık. Hemen doğruca Aziz’e gittik. Mübârek elini evvelâ pederim sonra ben öptük. Aziz, pederime “Bu çocuk kimdir?” diye sordu. Babam “Küçük kulunuz.” dedi. “Bu soğuk mevsimde niçin getirdin?” diye sordu. Pederim de “Himmet nazarınıza ve ilim berekâtıyla duânıza mazhar olması için getirdim.” diyince orada bulunanlara “Subhânellâh, himmete bakınız.” diyerek gözlerini semâya çevirip rikkat ve hüzn ile inleyerek ağladı ve sonra “Bunu annesine kavuşturunuz.” diye emretti. Dîn ve dünyâ cihetlerinden ve telif ve tasnifden neye nâil oldumsa hepsinin bu duânın eseri olduğunu sanıyorum.” derlerdi. ¹⁴

Şemseddîn Sivâsî, ilk hatimini babasının yanında yaptıktan sonra yine babası tarafından Tokat’a Muharrem ve İbrâhim Efendilerin yanlarına gönderildi. Tokat’ta tecvîd ve Arapça tahsiline başladı. Arakiyecizâde (Şemseddîn Nahâvî) Efendi’nin derslerine devâm etti. Başarılı bir tahsilden sonra İstanbul’a gitti ve Sahn medreselerinde müderrisliğe başladı; ama müderrisliği kısa sürdü.¹⁵ Müderrislik görevini bırakmasını Hazret şöyle anlatır:

“Medresedeki arkadaşlardan çoğunu Allâh’ın emrini tutmaz, azgın ve taşkın görüyordum. Murat ve gâyeleri ilim ve irfân değil zevâhiri süsleyip geçinmekti. Sevâp ve ecir şöyle dursun vakit namâzlarını tehirde, cuma ve cemâati terk etmekte dahi beis görmez, aldırış etmezlerdi. Bir gün Kadıasker Dîvânına gitmiştim. Oraya devâm eden kadı ve müderrisleri gördüm ki ipekli elbiseler giymişler büyük sarıklar sarmışlar, geniş sof kumaştan hırkalarını çeke çeke dolaşıyorlar ve onlara kimse iltifat etmiyor hatta selamlarını bile almıyorlardı. Bu hali görünce oradan hemen geri döndüm abdestimi tazeleyip Sultân Mehmet Câmî’ine girdim. Hâli bir köşede namâz kıldıktan sonra her şeyi yakından duyan ve dilekleri kabul eden Rabbime kemâl-i tezellül ile

¹⁴ Ş. Receb es-Sivâsî, *age*, s.9-10.

¹⁵ Bursalı Mehmet Tahir, *age*, s.8.

tazarru ile ağlayarak “Allâh’ım, beni kadıların, zenginlerin, zâlimlerin, ağyârın ve etibbanın kapılarına muhtaç etme, beni onlardan müstağni ve gece gündüz fukarâ ve ahyârla beraber daima Senin kapına devâm edenlerden kıl, Sana has ve lââyık olan rahmet ve mağfiretinden ihsân et ve her işimde bana doğru yolu hazırla ve göster.” diye yalvardım. Cenâb-ı Hak duâmı kabul buyurdu. Çok geçmeden yakın bir dostumla Şam’a gitmek nasip oldu. Orada bir sene kaldıktan sonra Allâh hac parası ihsân etti. Hac ederek Zile’ye döndüm.”¹⁶ Hac dönüşünde memleketi Zile’ye geldi, vaaz ve nasihatler vererek halkı irşâd etmeye başladı.

1.3. Evliliği ve Çocukları

Şemseddîn Sivâsî’nin evliliği / evlilikleri konusunda yeterli bilgi yoktur. Onun evliliğinin, ilk haccından sonra Zile’ye döndüğü esnada olduğu *Necmü’l-Hüdâ*’da geçen “Artık ihtiyâr-ı tekâülle kasabamızda kalmayı tercih edip evlendikten sonra...”¹⁷ ifâdesinden anlaşılmaktadır. Yine aynı eserde geçen çocuk sayısına bakılınca Hazret’in birden fazla evlilik yaptığı anlaşılmaktadır.

“Hazret’in elli altı evlâdı olmuştur. Çoğu kendisinden evvel şefî-i âhiret olarak vefât etmişlerdir. Kendisinden sonra yedi kız, üç erkek evlâdı kalmıştır. Kendinden sonra vefât eden erkek evlâtlarından ilki; Şeyh Pîr Mehmet Efendi’dir ki sinnen ve ilmen en büyükleridir. İkincisi; Hasan Çelebî’dir o da âlim bir zâttır, müderrislik ve kadılık yapsa da daha sonra bu görevleri bırakarak babasının girdiği yola girmiştir. Müeyyed Çelebî ise Hazret’in ilim sahibi küçük oğludur.”¹⁸

1.4. Sivâs’a Gelişi

Şemseddîn Sivâsî, Hac dönüşü Zile’de irşâd faaliyetlerine devâm ettiği sıralarda Amasya’da bulunan Ebû’l-Berekât’ın şeyhi Hacı Hızır’ın halîfesi Muslihuddîn Efendi’ye intisap eder. Şeyhinin rahle-i tedrisatından geçip icazet aldıktan sonra şeyhi vefât eder. Sivâsî, “Şeyhi’min vefâtıyla kendimi ışıgı sönmüş bir ev, ahalisi dağılmış bir belde, suyu kaybolmuş bir kuyu, ağaçları kurumuş, meyveleri dökülmüş bir bahçe... gibi buldum.”¹⁹ demiştir. Hazret, bu manevî boşluktan

¹⁶ Ş. Receb es-Sivâsî, *age*, s.14.

¹⁷ Ş. Receb es-Sivâsî, *age*, s.15.

¹⁸ Ş. Receb es-Sivâsî, *age*, s.74.

¹⁹ Ş. Receb es-Sivâsî, *age*, s.18.

kurtulmak için şeyh arayışına girer. Tokat'ta Şeyh Mustafa El-Kirbâsî'nin dergâhına gider ve kendisine intisap etmek istediğini söyler. Şeyh de aradığının kendisinde olmadığını, altı ay sonra Tokat'a bir zâtın geleceğini ve aradığının onda olduğunu söyleyip Şemsî'nin intisap talebini kibârca reddeder.

Şemsî altı ay sonra Tokat'a geldiğinde ilk hocası Arakiyecizâde'nin ziyaretine gider. Hocası, Şemsî'yi gördüğüne çok sevinir ve ona Şirvân vilayetinden bir zâtın geldiğini halka vaaz ve nasihatler verdiğini yalnız söylediklerini kimsenin anlamadığını söyler. Şemsî hocasıyla beraber Şirvân'dan gelen zâtın sohbet halkasına katılmak için ziyaretine giderler. Sohbetin sonrasında Şirvân'dan gelen zât Şemsî'ye hitaben “Vatanımı ve emvâlimi terk ile dağlarda, vadilerde bunca meşakkâtî senin ahvâlin ve senin terbiyetin için ihtiyâr ettim.”²⁰ deyince Şemsî hayrette kalır ve aylar önce Şeyh Kirbâsî'nin müjdeliği zâtın bu zât olduğunu anlar. Şemsî, Şeyh (Abdulmecîd) Şirvânî'yi Zile'ye davet eder. Zile'de irşâd faaliyetlerine devâm eden Şemsî'ye, Şirvânî, vaaz ve nasihat vermeyi terk etmesi ve avamdan uzak durması gerekliliğini söyler. Şirvânî'nin emirlerine uyan Şemsî, şeyhine hizmet etmek dışında hiçbir işle meşgul olmaz. Şeyhine hizmet etmeye başlayan Şemsî içinde bulunduğu bu durumu şöyle anlatır: “Şeyhimin emrine imtisâl ve ihlâs ve gayretle mücâhedeye başladım. Bir zamân sonra benden kötü sıfatların kökü söküldü, yerlerini sıfat-ı hamide aldı. Kalbim nûr-ı İlâhî ile nurlandı ve zikr-i İlâhî ile itminana huzur ve sükûna kavuştu. Öyle ki güyâ öldükten sonra dirilmiş, sağır, kör ve dilsiz olduktan sonra görür, işitir, konuşur, câhil olduktan sonra âlim, sabi iken bâliğ, deli iken âkil olmuş gibi hayat-ı kalbiyyeye mâlik olmuşum.”²¹

On sene kadar Şirvânî'ye hizmet eden Şemsî, şeyhinden icazet aldıktan sonra Zile'ye gelerek irşâd faaliyetlerine başladı. Zile'de irşâd faaliyetlerini sürdüren Şemsî'nin ünü kısa sürede çevreye yayıldı. Şemsî'nin şöhretinin yayıldığı sıralarda Sivâs'ın 25. Valisi Hasan Paşa (ö.1567) kendi adına inşâ ettirdiği câmi için imâmet ve meşîhat vazifesini Şemsî'ye teklif ve rica etti. Şemsî önce bu teklifi kabul etmek istemedi; ama gerek şeyhi gerek babası ile ettiği istişareler sonucu enbiyâ ve evliyânın sünneti olan hicreti de yerine getirmek adına Hasan Paşa'nın ricâsını kabul etti. Kardeşi Şeyh İbrâhim de Şemsî ile beraber geldi. Hasan Paşa, bugünkü Güdük

²⁰ Ş. Receb es-Sivâsî, *age*, s.20-21.

²¹ Ş. Receb es-Sivâsî, *age*, s.31.

Minâreli Câmî'nin olduğu mevki de Şemsî için güzel bir konak hazırlattı ve misâfirler burada konakladı. Hasan Paşa Câmî'inde (Bugünkü Meydân Câmî) vaaz ve nasihatlarla başlayan Sivâsî'nin şöhreti kısa sürede Sivâs'a yayıldı, vaazlarına halkın büyük bir rağbeti oldu. Sivâsî bu câmide 33 yıl vaaz ve nasihat etmiştir. Eserlerin çoğunu “Yerleşip kaldığımız bu yurt bize çok uğurlu ve hayırlı oldu. Neşr-i ulûm ve ekseri tasnifâtım, hizmet-i irşâdım hep burada oldu. Atiyyeleri bahşeden Cenâb-ı Allâh lütûf ve kereminden bu hicret bereketiyle bana çok evlât ve ahfât da ihsân buyurdu.” dediği Sivâs'ta yazmıştır.²² 44 yaşında geldiği Sivâs'ta 33 yıl hem câmide hem şahsına yapılan dergâhta vaaz, nasihat, taat, ibâdet, riyâzet ile meşgul olmuştur.

1.5. Tarîkatı, Müessisi Olduğu Şemsiyye Şûbesi ve Halîfeleri

1.5.1. Tarîkatı

XVII. yy. da faaliyet gösteren tarîkatların başında Türkistanlı Şeyh Ömer Halveti (ö.1397)'ye nisbet edilen Halvetiyye tarîkatı gelmektedir. Tasavvuf tarihinde en çok kol ve şûbeye sâhip olması itibâriyle Halvetiyye'ye “Tarîkat fabrikası” denilmiştir.²³ Seyyid Yahyâ Şîrvânî'den sonra dört ana şûbeye ayrıldığı görülen Halvetiyye tarîkatının bu dönemde icrâ-yı faaliyet gösteren şûbeleri ve kurucuları şunlardır:

1. Rûşeniyye Şûbesi: Dede Ömer Rûşenî (ö.1487)
2. Cemâliyye Şûbesi: Cemâl Halveti (ö.1494)
3. Ahmediyye Şûbesi: Ahmed Şemseddîn b. İsâ Marmaravî (ö.1505)
4. Şemsiyye Şûbesi: Şemseddîn Ahmed Sivâsî (ö.1597) ²⁴

Halveti tarîkatının silsilesi Hz. Ali'ye ulaşmakta olup tarîkatın kurucusu kabul edilen Pîr Ömer Halveti'ye kadar silsile şu şekildedir:

1. Hz. Muhammed (sav)
2. Hz. Ali (ö.661)

²² Ş. Receb es-Sivâsî, *age*, s.38-39.

²³ Mustafa Kara, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarîkatlar*, Sır Yayıncılık, İstanbul 2008, s.101.; Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, Sûfiler, Devlet ve Ulemâ*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2001, s.54.

²⁴ Geniş bilgi için bkz. Necdet Yılmaz, *age*, s.53-54.

3. Ebu'l-Sâid Hasan bin Yesâr el-Basrî (ö.728)
4. Şeyh Habîb el-A'cemî
5. Şeyh Davûd et-Tâî (ö.782)
6. Şeyh Maruf Alî el-Kerhî (ö.815)
7. Şeyh Seriyü's-Sakatî (ö.867)
8. Şeyh Ebû'l-Kasım Cüneyd el-Bağdâdî (ö.910)
9. Şeyh Mimşâd-ı Dineverî (ö.912)
10. Şeyh Muhammed-i Dineverî (ö.951)
11. Şeyh Muhammed el-Bekrî (ö.990)
12. Şeyh Vecîhuddîn (ö.1050)
13. Şeyh Ömer el-Bekrî (ö.1094)
14. Şeyh Ebû Necib Sühreverdî (ö.1201)
15. Şeyh Kutbuddîn el-Ebherî (ö.1225)
16. Şeyh Muhammed Sincânî
17. Şeyh Şehâbeddîn-i Tebrizî (ö.1302)
18. Şeyh İbrâhim Zahid-i Geylânî (ö.1305)
19. Şeyh Ahî Muhammed (ö.1378)
20. Şeyh Ömer-i Halvetî (ö.1397)
21. Pîr Ahî Mîrem (ö.1409)
22. Şeyh Hacı İzzeddîn-i Halvetî (ö.1424)
23. Şeyh Sadreddîn Pîr Ömer Halvetî (ö.1455)
24. Şeyh Seyyid Yahyâ Şîrvânî (ö.1464)
25. Şeyh Pîr Muhammed Erzincânî (ö.1464)
26. Şeyh Tâceddîn-i Kayserî (ö.1456)
27. Şeyh Alâeddîn-i Uşşâkî
28. Şeyh Ahmed-i Marmaravî (1504)²⁵

Şeyh Şemseddîn Sivâsî, hikmet ve ulûm-ı ledünnîyeyi şeyhi Abdülmecîd-i Şîrvânî'den almıştır. Abdülmecîd-i Şîrvânî de Şeyh Şahkubâd-ı Şîrvânî'den, Şeyh Şahkubâd-ı Şîrvânî de Şeyh Muhammed Rukiyye'den, Şeyh Muhammed Rukiyye de

²⁵ Mustafa Aşkar, "Bir Türk Tarîkatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihî Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", *Ankara Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi C. XXXIX*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1999, s.555-558.

Mevlânâ Şeyh Maḥdûm Yusûf'dan, Mevlânâ Şeyh Maḥdûm Yusûf'da kutbü'l-aktâb ve seyyidü'l-evtâd vâris-i Resûlullâh ve hayrû'l-evlâd Eş-Şeyh Seyyid Yahyâ-i Bâkûyî'den almıştır.²⁶

1.5.2. Müessisi Olduğu Şemsiyye Şûbesi

Şemseddîn Sivâsî'nin ismine izâfeten şûbenin adı “Şemsiyye” olarak anılagelmıştır. Sivâs'ta kendi âsitânesinde, İstanbul'da yeğeni ve halîfesi Abdülmecîd Sivâsî (ö.1639) ve Abdülahad Nûri Efendi (ö.1651) ile temsil edilmiştir. Şemsiyye şûbesi, Sivâs'ta Şemseddîn Sivâsî'den sonra aşağıda isimleri geçen halîfeler tarafından devâm ettirilmiştir. İstanbul'da da Abdülahad Nûri'den itibâren isim değiştirip “Sivâsiyye” adını almış, İstanbul başta olmak üzere Anadolu ve Rumeli'de geniş kitlelere yayılarak faaliyetlerine devâm etmiştir.²⁷

1.5.3. Halîfeleri

1.5.3.1. Sivâs Dışına Görevlendirilen Halîfeler

1. Şeyh Veliyüddîn Efendi: Abdülmecîd Şirvânî'nin büyük oğlu. Zile ve nevâhisi halkını Allâh'a dâvete memûr edildi. Hazret ile Eğri Gazâsına da iştirâk etmiştir.
2. Muhyiddîn Efendi: “Muhyi'l-kemâlât” lakabı ile meşhûr olmuştur. İcâzet sonrası İstanbul'a görevlendirilmiştir.
3. Mevlânâ Abdülhayyî'l-Kayserî: Uzun müddet kadılık yaptıktan sonra Hazret'in hizmetine gelmiş icâzet sonrası beldesi Kayseri'ye görevlendirilmiştir.
4. Mevlânâ Alâeddîn: Hazret'in emri ile kürsüsünde vaaz eder, Hazret bir yere gittiğinde makâmını Şeyh Mevlânâ'ya bırakırdı. Hazret'ten önce irtihal etmiştir.
5. Muhyiddîn Dârendevî: Hazret'e hizmeti tamam olunca Darende'ye görevlendirilmiştir.
6. Mevlânâ Sinân: Şeyhine 18 yıl hizmet ettikten sonra icâzet aldı. Hilafetnâme yazarak göçebe Türk aşiret ve oymaklarını irşâd etti. İstanbul'da bazı medreselerde müderrislik de yapmıştır.

²⁶ Ş. Receb es-Sivâsî, *age*, s.71.

²⁷ Geniş bilgi için bkz. Necdet Yılmaz, *age*, s.195-236.

7. Mevlânâ Muslihüddîn Sivâsî: Şeyhine uzun hizmeti neticesinde icâzet aldıktan sonra Ankara'ya görevlendirilmiştir.
8. Mahmud Dede: Hazret'in yaşlı halîfelerindendir. Şeyhinin vaaz öncesi kitabını taşırdı.
9. Merzifonlu Şuayib Dede: İcâzet aldıktan Merzifon'a görevlendirilmiştir.
10. Divrikli Mahmud Dede: İcâzet aldıktan sonra kendi kasabasına görevlendirilmiştir.
11. Hüseyin Dede: İcâzet sonrası kendi beldesi Canik'e görevlendirilmiştir.
12. Mevlânâ Âbid: Hazret'e uzun müddet hizmet ettikten sonra hîlâfet ve icâzete mazhar olarak kasabası Turhal'a görevlendirilmiştir.
13. Mustafa Dede: İrşâd için Canik'e görevlendirilen halîfelerdendir.
14. Âmâ Mehmed Dede: Hazret'in hem halîfesi hem de onun vasiyeti üzerine türbedârlığı yapan zâttır. Zahiren âmâ, fakat velâyet sahibi bir zât idi.
15. İdris Dede: Hazret'in zâviyesinde kalarak ona uzun müddet hizmet etmiş icâzete mazhar olduktan sonra beldesi Kırşehir'e görevlendirilmiştir.
16. Mevlânâ Muhyiddîn: Emlâk nahiyesindendir. (Yozgat) Âlim, fâkih, çok seri yazı yazan bir zâttır. İcâzet aldıktan sonra memleketine görevlendirildi.
17. Ahmed Dede: Yakacık nahiyesindendir. (Suşehri) Şeyhinden icâzete mazhar olmuştur.
18. Kemâl Dede: Karadeniz Ereğlisi'ndedir. İcâzet aldıktan sonra kasabasına görevlendirilmiştir.
19. Hacı Mustafa: Kıbrıslıdır. Hasan Paşa'nın yanında tahsil-i ilim etmiş, Hasan Paşa'nın vefâtından sonra da Hazret'e gelip zâviyede kalarak onun hizmetinde bulunmuş ve icâzetini almıştır.²⁸

1.5.3.2. Sivâs'ta Görevi Devâm Ettiren Halîfeler

Şemseddîn Sivâsî'nin vefâtından sonra Sivâs'taki dergâhta sırasıyla aşağıdaki zâtlar post-nişin olmuşlardır:

²⁸ Ş. Receb es-Sivâsî, *age*, s.60-65.

1. Pîr Mehmed Efendi: Şemseddîn Sivâsî'nin büyük oğlu. (ö.1597)
2. Şeyh Recep es-Sivâsî: Şemseddîn Sivâsî'nin yeğeni ve damadı. (ö.1607)
3. Abdülmecîd Sivâsî: Şemseddîn Sivâsî'nin yeğeni, Muharrem Efendi'nin oğlu. “Şeyhî” mahlasıyla maruftur. Zile’de irşâd faaliyetlerine devâm ederken Recep Sivâsî'nin vefatıyla Sivâs’a gelerek post-nişin olmuştur. (ö.1639)
4. Hasan Çelebî Efendi: Şemseddîn Sivâsî'nin ortanca oğlu. (ö.1611)
5. Şeyh Müeyyed Efendi: Şemseddîn Sivâsî'nin küçük oğlu. (ö.1664)
6. Şeyh Halil Efendi: Müeyyed Efendi'nin büyük oğlu.
7. Şeyh Ömer Efendi: Halil Efendi'nin oğlu.
8. Şeyh Müeyyed Sâni Efendi: Ömer Efendi'nin oğlu.
9. Şeyh Ömer Sâni Efendi: Müeyyed Sâni Efendi'nin oğlu.
10. Şeyh Ahmed Sûzî Hazretleri: Ömer Sâni'nin büyük oğlu. (ö.1830)
11. Şeyh Mehmed Behlûl Efendi: Ömer Sâni'nin küçük oğlu. (ö.1840)
12. Şeyh Hüseyin Efendi: Mehmed Behlûl Efendi'nin oğlu. Şemsî dergâhında okunan ilahilerin büyük bir kısmının bestekâridir. (ö.1862)
13. Şeyh Ahmed Efendi: Hüseyin Efendi'nin büyük oğlu. (ö.1899)
14. Şeyh Şemseddînzâde Mehmed Efendi: Ahmed Efendi'nin büyük oğlu. (ö.1912)
15. Şeyh Hüseyin Şemsi (Güneren): Mehmet Efendi'nin büyük oğlu. (ö.1956) ²⁹

1.6. Ömrünün Son Demleri ve Vefâtı

Türk tasavvuf tarihinde meşhûr üç Şems'ten (Şems-i Tebrizî, Ak Şemseddîn) biri olan Şemseddîn Sivâsî, 80 yıla yakın ömrünü ilme, öğrenci yetiştirmeye, irşâd faaliyetlerine ve gerek kaleme aldığı eserleriyle gerek kürsüsünden yaptığı vaaz ve nasihatlerle halkı bilgilendirmeye adanmıştır. İlmî faaliyetlerinin yanı sıra yaşlı haline bakmaksızın Sultân III. Mehmed'in müşriklerle gazaya hazırlandığını duyduğunda “Bu yaşa geldim bu zamâna kadar âcizâne erkân-ı İslâm'ı da yerine getirdim, helal ve

²⁹ M.Fatih Güneren, “Şemseddîn-i Sivâsî Ailesi” *İlim ve Kültür Târihinde Sivâsîler Ulusal Sempozyumu Tebliğleri*, Sivas 2010, s.25. ; Cengiz Gündoğdu, “Türk Tasavvuf Kültüründe Bir Şeyhler Ailesi: Şemsî-Sivâsîler”, *Türkler*, C.11, Ankara 2002, s.128-140.

haramı talim ettim; ancak ehl-i küfür ve tuğyan ile cihad ve gaza etmek kaldı onu da yapmak istiyorum.”³⁰ diyerek ve Sivâs’ın başka bir manevî koruyucusu ve Hz. Muhammed’in sancaktarı olduğuna inanılan Abdülvehhâb Gazi hazretlerinin sancağını da yanına alarak İstanbul’a gitmiş ve Eğri Kalesi Seferine katılarak gazilik mertebesine de ulaşmıştır.

Seferin zaferle sonuçlanmasında büyük bir payı olduğu söylenen Hazret, sefer dönüşü pâdişahın İstanbul’da kalması ısrarlarına “Pâdişâhım, ömrümüzün sonuna geldik. Ruhumuzu Cenâb-ı Rabbü’l âlemîn’e, ehlimizin, evlâd ü iyâlimizin yanında teslim etmek isterim.” diye mâzeret beyân ederek Sivâs’a döner. Sivâs’a döndükten kısa bir müddet sonra h. 1006 / m.1597’de Sivâs’ta vefât eder. En son sözleri “Doğrusu ben yüzümü, gökleri ve yeri Yaratana, doğruya yönelerek çevirdim, ben ortak koşanlardan değilim.”³¹ ayet-i kerimesi olur. Cenaze namâzını Şeyh Recep Sivâsî kıldırması, naaşı 33 yıl imâmet ve meşihat vazifesini yaptığı Meydân Câmi’inin avlusuna defnedilmiştir.³²

1.7. Menâkıblarından Örnekler

Bir velinin, Allâh dostunun izhar ettikleri olağanüstü hallere “menâkıb” denir. Bu olağanüstü hallere veliler itibâr etmeseler de onları seven, sohbetlerine katılıp feyizlenme düşüncesinde olan müridân evliyâllullâhın aksine çok itibâr etmişlerdir. Bu itibâr ediş şüphesiz evliyâullâha duyulan sonsuz sevgi ve saygının bir tezahürüdür. Sivas halkının “Manevî koruyucu” olarak gördükleri Şemseddîn Sivâsî de halk tarafından sevilen, sohbet meclisi hiçbir zamân boş kalmayan bir Allâh dostudur. Hal böyle olunca Hazret’in gösterdiği olağanüstü haller de yıllarca halk arasında anlatılır olmuştur. Mesela Sivâsî hakkında anlatılan menâkıblardan biri onun ismi ile alâkalıdır:

Zile’de oturan genç Mollâ Ahmed, rüyasında Tokat’ta bulunan Şeyh Abdulmecîd Şirvânî hazretlerini görür. Şeyh ona “Gel altınını turalat” der. Mollâ Ahmed arkadaşı Mollâ Mehmed ile Tokat’a gelir ve şeyhin huzuruna çıkarlar. Şirvânî hazretleri Mollâ Ahmed’le meşgul olmaz, Mollâ Mehmed’e iltifat eder. Bunun üzerine Mollâ Ahmed rüyasını unutarak kalkıp gitmek üzereyken şeyh “Altınını turalatmadan

³⁰ Ş. Receb es-Sivâsî, *age*, s.78.

³¹ Enâm, 6/79.

³² Ş. Receb es-Sivâsî, *age*, s.83.

nereye gidiyorsun?” der. Bunun üzerine Mollâ Ahmed Tokat’ta kalır ve Şîrvânî hazretlerine intisap ederek dersini tamamlar. Şeyhi câmide vaaz etmesini ister. Minbere çıkan Mollâ Ahmed bir türlü konuşamaz, çok sıkıntılı ve üzgün bir halde kalmışken Şeyh Şîrvânî’nin “Konuş, şems gibi etrâfına ışık saç.” demesi üzerine vaaza başlar, o kadar güzel konuşur ki dinleyenlerin büyük ilgi, sevgi ve takdirini kazanır. O günden sonra genç Mollâ Ahmed’in adının başına “Şems” eklenir. Şîrvânî hazretleri “Haydi Sivâs’a git, dergâhını aç, altının turalandı.” diyerek Sivâs’a gitmesini ister.³³

Hazret ile alâkalı anlatılan bir diğer menkıbe şöyledir: Şems, sıcak bir günde aldığı ciğeri fırında pişirmek ister. Fırıncı, fırında ekmek olduğunu bu sebeple ciğeri pişiremeyeceğini söyler. Hangi fırına gittiyse aynı cevabı alan Şems, yorgun ve üzgün bir halde bir taşın üzerine oturur ve ciğeri de yanındaki taşın üzerine bırakır. Birden burnuna pişmiş ciğer kokuları gelir. Bakar ki taşın üzerine bıraktığı ciğer güneşin sıcaklığıyla pişmiştir. Bu sebeple Sivâs’ta temmuz sonu ile ağustos ayının başındaki on-on beş günlük aşırı sıcaklara “Ciğeri pişiren şems sıcaklığı” adı verilmiştir.³⁴

Vefâtından sonra zuhûr eden kerâmetlerden birisini de Hazret’in Âmâ Mehmed Dede isminde sâdık, kalp gözü açık ve türbedârlığını vasiyet ettiği bir müridi şöyle anlatır: Bir gün türbe-i şerifinde ‘Acaba merhûm Azîz’im benim türbesinde bulunduğumu ve türbeyi gelenleri bilir mi?’ diye hatırıma geldi. Bu düşüncede iken uyumuşum, rüyamda Hazret’i kabrinin üstünde oturuyor gördüm. Geniş ve beyaz bir elbiseye sarınmış, yüzü ay gibi parlıyordu. Beşâşetle beni çağırırdı. Elimin ayası kadar hâlis bir altın ihsân etti, avucuma koydu ve ‘Avluya çık, analarınız ve hemşireleriniz ziyaret ve duâya geliyorlar.’ dedi. Uyandım hemen avluya çıktım. Bir ihtiyar kadın geldi. Azîzin zevce ve kerîmelerinin Hazret’in kabrini ziyarete gelmekte olduklarını söyledi. Vakıamın rüyâ-yı sâdika ve bu hatıramın yersiz olduğu zâhir oldu. Düşündüm, Hazret’in bana hâlis bir altın sikke vermesi beni ihlâsa irşâd ve yakın hâdiseleri değil uzaklardan gelecekleri dahi bildiğine işâret buyurdıklarını anladım. Bu evliyâullâh için taaccüb edilecek büyük bir şey değildir.”³⁵

³³ Müjgân Üçer, “Şemseddîn Sivâsî Hazretleri (1520-1597) ve Son Sivâsîlerden Hatıralar” *İlim ve Kültür Târihinde Sivâsîler Ulusal Sempozyumu Tebliğleri*, Sivas 2010, s.43.

³⁴ Müjgân Üçer, agtb, s. 44.

³⁵ Ş. Receb es-Sivâsî, *age*, s. 52.

2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

2.1. Mahlası

Arapçada, şems; güneş, şemsî; güneşe ait demektir. Müellifin lakabı olan Şemseddîn; dinin güneşi anlamına gelmektedir. Şemseddîn Sivâsî'nin şiirlerinde kullandığı mahlası; Şemsî'dir. Hazret'e Şems adının verilmesi bir menkıbe neticesinde gerçekleştiği yukarıda söylenmişti. Şâir, mahlas kullanmadığı birkaç manzûme dışında, bir şiirinde; Şemsiyân (G.28), bir şiirinde; Şemseddîn (M.5), mahlaslarını kullanmışken diğer şiirlerinde “Şemsî” mahlasını tercih etmiştir.

2.2. Şiirinin Özellikleri ve İfade Zenginliği / Söyleyiş Güzelliği

Şemseddîn Sivâsî, 16. yy. da yaşamış bir şâirdir. Yukarıda da bahsedildiği gibi bu yüzyıl her alanda olduğu gibi edebî alanda da Osmanlı Devleti'nin zirvede olduğu bir dönemdir. Bu dönemde Fuzûlî, Zâtî, Bâkî, Hayâlî gibi Dîvân Edebiyatı denildiğinde akla gelen ilk isimler yetişmiştir. İhtimal odur ki Hazret'in şâir kimliği bu yüzyılda yetişen şâirlerin gölgesinde kalmış ve “Şemseddîn Sivâsî” ismi şâir tezkirelerinde yerini alamamıştır. Her ne kadar şâir tezkireleri içerisinde yerini alamasa da Hazret'in tasavvufî fikirlerini ifade etmek ve yaymak amacıyla şiir dilini iyi kullandığı görülmektedir. Hattı zâtında sanat kaygısından uzak, anlaşılır ve samimi bir dille yazdığı şiirlerini devrin şâirleriyle mukayese etmeye kalkışmak abesle iştigal olacaktır.

Şiirlerinde vurguladığı düşüncelerin başında; dünyânın fâniliği ve ölümün er geç vuku bulacağı düşüncesi gelmektedir ki bu bağlamda müridânı şu dizelerle uyarmaktadır:

*Ey gâfil uyan rıhlet-i nâgâhı unutma
Yol korkuludur korkusu çok râhı unutma*

*Mağrûr oluben devlet-i dünyâ-yı denîye
Sakın yitürüp dînüni Allâh'ı unutma*

*Bu dâr-ı fenâ içre bugün n'itsen elünde
Yarın varacağı ulu dergâhı unutma*

*Göğsün gerüben câh-ı cihân içre salınma
Âhir yıkılup düşeceğün câhı unutma*

*Derbendine mevtin yolun uğrar ir eger geç
Ol geçmesi düşvâr güzergâhı unutma (G.85/1-6)*

...

Yine bu dünyânın zevklerine kapılarak “ulu dergâh”ta Yüce Allâh’a verilen yeminin unutulmaması gerekliliğini;

*Seni Hak kulluğa saldı kanı kulluk kanı tâ‘at
Kanı ahd u kanı î mân yitürdün ahd u peymânı (G.125/2)*

beytiyle beşeriyete söylemektedir.

Şemseddîn Sivâsî’nin hemen hemen bütün şiirleri dinî ve tasavvufî özelliktedir. Bunun yanı sıra Dîvân’da yer alan onun bir kaç gazeli klasik mânâdaki gazel özelliğini taşımaktadır. Bu gazelllerin birkaç beyiti şöyledir:

*Hayâl-i yâr ile her şeb benüm rû‘yâlarum vardur
Kemend-i mûy-ı zülfünden uzun sevdâlarum vardur*

*Ne gam yanarsa sînemde nigârâ âteş-i hecrün
Anı gözyaşı gibi söndürür deryâlarum vardur*

*Komazlar bana yaslanmaya cânân ışığı taşın
Ser-i kûyundaki itler ile gavgalarum vardur (G.21/1-3)*

...

*Yine bir hûba gönül düşdi yüzi gül ruhı al
Kâmeti serv beli ince teni penbe-misâl*

*Nice vâsf eyleyeyin aklun alur her görenün
Gözü câzû saçı sünbül yüzi gül kaşı hilâl (G.51/1-2)*

...

*Elif kaddini görelden bu cismüm lâm u dâl oldu
Kodı cân yirine anı ana meyline dâl oldu*

*Dehânun hokkasından gerçi çok sordum bilenlerden
Velî hal olmadı şübhe çeker çok kıl u kâl oldu*

*Leb-i la'lünle hâlün halka-ı zülfünde çün gördüm
Tolaşdı mürğ-ı dil tâ ki ne tarfa mekr ü âl oldu (G.96/1-2-5)*

Şemseddîn Sivâsî'nin sanat endişesinden uzak o kadar güzel ifâdeleri vardır ki söyleyişteki güzellik, kelâmdaki kibârlık hâsılı lafızdaki ustalık dikkatleri çekerek okuyanları cezbetmektedir. Onun bir na'tından alınan aşağıdaki beyit bunun güzel bir örneğidir:

*Na't-ı gülzârında bülbül olduğum ayb olmasın
Lâ-cerem mahbûbunun zikrin kişi teksîr ider (N.1/15)*

Aşağıdaki beyitler de yine bu minvalde güzel örneklerdir:

*Yâr için mecrûh isen Lokmân'a minnet eyleme
Var ise derdün eger dermânı sen sende ara (G.92/3)*

*Gerçi lokmayla kişi insân olur
Terk-i lokmayla velî Lokmân olur (B.20)*

Okuyucuya İsrâ Sûresi'nin 70. ayet-i kerimesini³⁶ hatırlatan şu kıta da kelâm-ı kibârın güzel bir örneğidir:

*Sen seni sanma tehi 'âlem-i kübrâsun sen
Dünyede eşref olan mazhar-ı esmâsun sen
Ma'nîde âdem isen 'arş-ı mu'allâsun sen
Yerde gökde ne ki var cümleden a'lâsun sen
Gâfil olma gözün aç sen seni insân idegör
Hem-dem ü ehl-i dil olup tenini cân idegör (Ms.7/5)*

³⁶ And olsun biz insânoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde gezmesini sağladık, temiz şeylerle onları rızıklandırdık, yarattıklarımızın pek çoğundan üstün kıldık. (İsrâ, 17/70)

2.3. Eserleri

Şemseddîn Sivâsî, dinî muhtevânın esâs olduğu 23 eser kaleme almıştır. Bunların on biri manzûm, on ikisi mensûrdur. Manzûm eserlerinin tamamı Türkçe olup mensûr eserlerinin ikisi Arapça, 10'u Türkçedir.

2.3.1. Manzûm Eserleri

1. **Dîvân:** Şemseddîn Sivâsî'nin şiirlerini ihtivâ eden eser, *Dîvân-ı Ârifâne*, *Dîvân-ı İlâhiyyât* isimleri ile de bilinir. Dîvân hakkında şimdiye kadar yapılan iki çalışma vardır. Bunların ilki; Abuzer Biçer tarafından yapılan lisans tezidir. Dîvân'ın iki nüshasını gördüğünü ifâde eden yazar, bunlardan Süleymânîye Kütüphanesi Lala İsmâil Efendi nüshasını esâs alarak çalışmasını hazırlamıştır.³⁷ Diğer çalışma; Recep Toparlı tarafından yapılmıştır. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi nüshasının esâs alındığı çalışma 1984'te yayımlanmıştır. Eserin ikinci baskısı 2015'te yayımlanmıştır.³⁸

*İlâhiyyât gazelhâdır biri de
Biri de tercümedir Şerh-i Bürde*³⁹

2. **Süleymânîyye:** Türk Edebiyatında, Kanûnî Sultân Süleymân'ın saltanatı döneminde gelişen önemli olayların anlatıldığı ve Hz. Süleymân'ın Sebe melikesi Belkıs ile arasında geçen kıssa başta olmak üzere Süleymân Peygamber'in hayatının anlatıldığı manzûm ve mensûr eserlere Süleymânîyye / Süleymânnâme adı verilmiştir. Şemseddîn Sivâsî'nin *Süleymânnâme*'si Hz. Süleymân ile alâkalıdır. Temel kaynağı, Kur'an-ı Kerim'deki kıssa⁴⁰ olan eser 1556 yılında Zile'de kaleme alınmıştır. Mesnevî nazım şekliyle yazılan eserin beyit sayısı; 1684'tür.⁴¹ Eser Hüseyin Akkaya tarafından

³⁷ Abuzer Biçer, *Dîvân-ı Şeyh Ahmed Şemse'd-din Sivâsî*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yayımlanmamış Lisans Tezi, Ankara 1977.

³⁸ Recep Toparlı, *Dîvân*, (Şemseddîn Sivâsî Külliyyâtı 1), Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2015.

³⁹ Mehmet Arslan, *Menâkıb-ı İmâm-ı Azam*, (Şemseddîn Sivâsî Külliyyâtı 7), Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2015, s.617.

⁴⁰ Neml, 27/20-44.

⁴¹ Şemseddîn Sivâsî, *Süleymânîyye*, Süleymânîye Kütüphanesi, Pertev Paşa Bölümü, Nu.:483.

1988 yılında yüksek lisans tezi olarak çalışılmış⁴², 2015'te eserin 2. baskısı yayımlanmıştır⁴³. *Süleymânîyye*, Şemseddîn Sivâsî'nin ilk manzûm eseridir.

Süleymânîyye'dir üçüncü manzûm

*En evvel nazmım oldur ola mâ'lûm*⁴⁴

3. İbret-nümâ: 1576'da kaleme alınan eser, 4890 beyit olup müellifin hacimli mesnevîlerindendir. Feridüddîn Attâr'ın *İlâhînâme* adlı eserinden seçilen 101 hikâyenin Türkçeye çevrilip sonlarına "İbret" başlığı altında kıssadan hisse özelliğindeki nasihatlerin eklenmesiyle oluşturulmuştur.⁴⁵ Eser üzerinde yapılan bir yüksek lisans⁴⁶ ve bir doktora⁴⁷ çalışmaları vardır. 2015'te eserin ikinci baskısı yayımlanmıştır.⁴⁸

Onun beşincisi İbret-nümâdır

*Sülûk ehline hoş nazm-ı atâdır*⁴⁹

4. Mevlîd: Hz. Muhammed'in hayatının önemli safhalarının anlatıldığı eser, 1580'de kaleme alınmıştır. 1217 beyitten müteşekkildir.⁵⁰ Bu eser, Şemseddîn Sivâsî'nin, Türk Edebiyatında, Süleymân Çelebî ve Hamdullâh Hamdi ile beraber, üç meşhûr mevlîd şâiri olarak anılmasına vesîle olmuştur. Eser 1984 yılında Hasan Aksoy tarafından öğretim üyeliği tezi⁵¹ olarak çalışılmış ve 2015 yılında da yayımlanmıştır.⁵²

Buna sâmin durur Mevlûd kitâbı

*İşâretle dedim ol müstetâbı*⁵³

⁴² Hüseyin Akkaya, *Şemseddîn Sivâsî'nin Süleymânîyyesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1988.

⁴³ Hüseyin Akkaya, *Süleymânîyye* (Şemseddîn Sivâsî Külliyyâtı 8), Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2015.

⁴⁴ Mehmet Arslan, *age*, s.614.

⁴⁵ Şemseddîn Sivâsî, *İbret-nümâ*, Bayezid Devlet Kütüphanesi, Nu.: 3315.

⁴⁶ Burhan Enginoğlu, *Şemseddîn Sivâsî'nin İbret-nümâ Mesnevîsi* (İnceleme-Edisyon Kritikli Metin) Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 1997.

⁴⁷ Erol Çöm, *16. Yüzyıl Ahlâkî Mesnevîleri ve Şemseddîn-i Sivâsî'nin İbret-nümâ Adlı Mesnevîsi (İnceleme-Metin)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007.

⁴⁸ Erol Çöm, *İbret-nümâ*, (Şemseddîn Sivâsî Külliyyâtı 10), Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2015.

⁴⁹ Mehmet Arslan, *age*, s.615.

⁵⁰ Şemseddîn Sivâsî, *Mevlîd*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Bölümü, Nu.: 1363.

⁵¹ Hasan Aksoy, *Şemseddîn Sivâsî, Hayatı, Eserleri ve Mevlîdi*, Yüksek İslâm Enstitüsü Öğretim Üyeliği Tezi, İstanbul 1980.

⁵² Hasan Aksoy, *Mevlîd* (Şemseddîn Sivâsî Külliyyâtı 3), Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2015.

⁵³ Mehmet Arslan, *age*, s.615.

5. Gülşen-âbâd: 1578’de kaleme alınan eser, Şemseddîn Sivâsî’nin dikkat çeken eserlerinden biridir.⁵⁴ Eserin temel konusu; seyr-i sülûktur. Bu seyr, on çiçek vâsıtasıyla anlatılmıştır. Çiçekler arasında gül; şeyhi, diğer çiçekler de müridânı temsil etmektedir. 557 beyitten müteşekkil eserin 2015 yılında 2. baskısı yayımlanmıştır.⁵⁵

Buna sâdis düşüpdür Gülşen-âbâd

*Olupdur sûfîyân için şen âbâd*⁵⁶

6. Heşt Bihişt: 1584’te yazılan eser, 2800 beyit olup Sivâsî’nin hacimli mesnevîlerindendir. “Makâm” adı verilen dört bölümden oluşan eserin her bölümü de “Ravza” adı altında iki kısımdan meydana gelmektedir. Her makâm ayrı şahıslara ayrılmıştır ki birinci makâm; âdil yöneticilere, ikinci makâm; ilmi ile âmil olan âlimlere, üçüncü makâm; cömert zenginlere ve dördüncü makâm; fakirlere ayrılmıştır.⁵⁷ Eser 1997 yılında yüksek lisans tezi⁵⁸ olarak çalışılmış ve 2015 yılında yayımlanmıştır.⁵⁹

Buna tâsî‘ durur Heşt-i Bihişt’im

*Ona da hizmet etdi tab‘-ı süstüm*⁶⁰

7. Miratü’l-Ahlâk: 1588’de kaleme alınan eserin türü; nasihatnâmedir. 4520 beyit olup müellifin hacimli eserlerindendir. Toplam 20 bölümden oluşan eserin ilk on bölümünde ahlâk-ı hamîde, diğer on bölümünde evsâf-ı zemîme anlatılmıştır.⁶¹ 2003 yılında doktora tezi⁶² olarak çalışılan eserin 2. baskısı 2015 yılında yapılmıştır.⁶³

Birisi de onun Mirâtü’l-Ahlâk

*Olupdur sâlike eltâf-ı Hallâk*⁶⁴

⁵⁴ Şemseddîn Sivâsî, *Gülşen-âbâd*, Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi, Nu.: 13715.

⁵⁵ Hasan Aksoy, *Gülşen-âbâd* (Şemseddîn Sivâsî Külliyyâtı 2), Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2015.

⁵⁶ Mehmet Arslan, *age*, s.615.

⁵⁷ Şemseddîn Sivâsî, *Heşt Bihişt*, Süleymâniye Kütüphanesi, Mihrişâh Sultân Bölümü Nu.:282.

⁵⁸ Nermin Buluz, *Şemseddîn Sivâsî’nin Heşt Bihişt Mesnevîsi (İnceleme Karşılaştırmalı Metin)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 1997.

⁵⁹ Âlim Yıldız, *Heşt Bihişt* (Şemseddîn Sivâsî Külliyyâtı 4), Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2015.

⁶⁰ Mehmet Arslan, *age*, s.616.

⁶¹ Şemseddîn Sivâsî, *Miratü’l-Ahlak*, Süleymâniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü, Nu.:2835.

⁶² Birgül Toker, *Şemseddîn-i Sivâsî’nin Mir‘âtü’l-Ahlâk Adlı Mesnevîsinin Tenkitli Metni ve İncelenmesi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2003.

⁶³ Birgül Toker, *Mir‘âtü’l-Ahlâk* (Şemseddîn Sivâsî Külliyyâtı 6), Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2015.

⁶⁴ Mehmet Arslan, *age*, s.616.

8. **Menâkıb-ı İmâm-ı Azam:** Hanefî mezhebinin kurucusu İmâm-ı Azam Ebû Hanîfe'nin hayatının konu edildiği eser, 1593'de kaleme alınmıştır. Eser, 2913 beyit olup on bab ve bir hâtimedden oluşmaktadır.⁶⁵ 1997 yılında yüksek lisans tezi⁶⁶ olarak çalışılmış ve 2015 yılında yayımlanmıştır.⁶⁷

Yigirminci düşüpdür bu Menâkıb

*Olupdur Bû Hanîf için mevâhib*⁶⁸

9. **İrşâdü'l-Avâm:** 1566 'da yazılan eser, müellifin küçük mesnevîlerindendir. 255 beyitten müteşekkil eserin türü; nasihatnâmedir.⁶⁹ Eser, 2015 yılında yayımlanmıştır.⁷⁰

Ona dördüncü İrşâdu'l-Avâm'dır

*Çü muhtâcdır olar çün ke'l-hevâmdır*⁷¹

10. **Umdetü'l-Hüccâc (Menâsik-i Hac):** 1574'te kaleme eser, müellifin küçük mesnevîlerindendir. Eserin türü hacnâme olup hac farızasını yerine getirmek isteyenlere bilgi vermek amacıyla kaleme alınmıştır.⁷² Eserin toplam beyit sayısı; 777 dir.⁷³

Biri dahi Menâsik hacca mensûb

*Odur hüccâca umde dahi mergûb*⁷⁴

11. **Terceme-i Kaside-i Bürde:** İmam Busûrî'nin meşhûr Kaside-i Bürde'sinin manzûm tercümesidir. 1578'de yazılmıştır.⁷⁵ 161 beyitten müteşekkil eser *İrşâdü'l-Avâm* ile birlikte yayımlanmıştır.⁷⁶

⁶⁵ Şemseddîn Sivâsî, *Menâkıb-ı İmâm-ı Azam*, Süleymâniye Kütüphânesi, H.Şemsi F. Güneren Bölümü, Nu.:2.

⁶⁶ Mustafa Eliaçık, *Şemseddîn Sivâsî'nin Menâkıb-ı İmâm-ı Azam Mesnevîsi (İnceleme-Metin)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1997.

⁶⁷ Mehmet Arslan, *age*.

⁶⁸ Mehmet Arslan, *age*, s.617.

⁶⁹ Şemseddîn Sivâsî, *İrşâdü'l-Avâm*, Süleymâniye Kütüphânesi, H.Şemsi F. Güneren Bölümü, Nu.: 23.

⁷⁰ Hüseyin Akkaya, *Kaside-i Bürde ve İrşâdü'l-Avâm* (Şemseddîn Sivâsî Külliyyâtı 9), Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2015.

⁷¹ Mehmet Arslan, *age*, s.614.

⁷² Şemseddîn Sivâsî, *Umdetü'l-Hüccâc*, Süleymâniye Kütüphânesi, H.Şemsi F. Güneren Bölümü, Nu.:2.

⁷³ Fatih Ramazan Süer, *Umdetü'l-Hüccâc* (Şemseddîn Sivâsî Külliyyâtı 5), Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2015.

⁷⁴ Mehmet Arslan, *age*, s.616.

⁷⁵ Şemseddîn Sivâsî, *Terceme-i Kaside-i Bürde*, Süleymâniye Kütüphânesi, Hamidiye Bölümü, Nu.:388.

⁷⁶ Hüseyin Akkaya, *Kaside-i Bürde ve İrşâdü'l-Avâm* (Şemseddîn Sivâsî Külliyyâtı 9), Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2015.

*Îlâhiyyât gazelhâdır biri de
Biri de tercümedir Şerh-i Bürde*⁷⁷

2.3.2. Mensûr Eserleri

2.3.2.1. Mensûr Türkçe Eserleri

1. **Menâkıb-ı Çehâr-ı Yâr-ı Güzîn:** 1581’de yazılan eser, Hulefâ-i Râşidîn’in ve ehl-i beytin ve bazı sahâbelerin menkıbelerini anlatan hacimli bir eserdir.⁷⁸ Çok sevilip okunan eser, müellifin en çok yayımlanan eseridir. Eser tek parça yayımlanmakla beraber⁷⁹ bölüm bölüm de ⁸⁰ yayımlanmıştır.

*Biri dahi Menâkıb-ı Çâr-yâr’a
Aceb meddâh olupdur ol hıyâra*⁸¹

2. **Menâzilü’l-Ârifin:** 1585’de yazılmıştır. Dört bölümden müteşekkildir. Allâh, nefis, dünyâ ve âhiret konularını anlatan tasavvufî bir eserdir.⁸² Eser hakkında yapılan bir yüksek lisans tezi vardır.⁸³

*Bu cem’a âşır olmuşdur Menâzil
Odur ârifler için hoş merâhil*⁸⁴

3. **Umdetü’l-Edib fi’t-Ta’allümü ve’t-Te’dib:** 1577’de yazılmıştır. Kaynaklarda; *Risâle-i Beyân-ı Zebân-ı Fârisî, Emsile-i Fârisiye, Kavâid-i Fârisî* gibi isimlerle de geçmektedir. Hacimsiz, küçük bir eserdir. Fars dilindeki bazı edat ve harflerin görevlerini açıklayan bir dilbilgisi kitâbıdır. Risâle belirli düzeyde Farsça bilenlere yöneliktir. Zîrâ eserde Farsçanın tüm gramer kurallarına değinilmemiş yalnızca

⁷⁷ Mehmet Arslan, *age*, s.617.

⁷⁸ Şemseddîn Sivâsî, *Menâkıb-ı Çehâr-ı Yâr-ı Güzîn*, Süleymâniye Kütüphanesi, H.Şemsi F. Güneren Bölümü Nu.:2.

⁷⁹ Mehmed Emre (Sadeleştiren), *Dört Büyük Halife Hulefâ-i Raşidîn*, Bedir Yayınları, İstanbul 2000.

⁸⁰ Şemseddîn Ahmed Sivâsî, *Hazret-i Ömer*, Ailem Yayınları, İstanbul 2013.

⁸¹ Mehmet Arslan, *age*, s.616.

⁸² Şemseddîn Sivâsî, *Menâzilü’l-Ârifin*, Süleymâniye Kütüphanesi, H.Şemsi F. Güneren Bölümü, Nu.:11.

⁸³ Yüksel Göztepe, *Şemseddîn Ahmed es-Sivâsî’nin Menazilü’l-Ârifin Adlı Eserinin Sadeleştirilerek Marifetullâh Konularının Değerlendirilmesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1996.

⁸⁴ Mehmet Arslan, *age*, s.616.

eklendiği kelimenin anlamını ve görevini değiştiren harflerden ve edatlardan bahsedilmiştir.⁸⁵

Biri de Umde der-elfâz-ı Fûrs'e
*Olupdur muhtasarca ahz-ı habse*⁸⁶

4. Emr-i İlâhî ve Huccet-i İlâhî: Müellifin Sivâs'ta kaleme aldığı eserlerindendir. Sembolik ve alegorik bir eserdir. “Ruh” adında bir merd-i nefis, anne karnında çeşitli merhalelerden geçtikten sonra “Ahsen-i takvim” hırkasını giyerek “Zahmet kalesi” denilen dünyâyâ gelir. Dalâlet kasabasının subaşı İblis, Ruh’un “Nefs-i emmâre” ismindeki siyâhî kölesine ve “Akıl” adındaki kethüdâsına hak sûretinde görünerek doğru olmayan işlerle ve boş arzûlarla onları tuzağa düşürür. “Tevfik” adında hayır sâhibi kişi onların bu hâlini görünce “Emr-i bi'l-marûf nehy-i ani'l-münker” yoluyla “Akıl” isimli kethüdâyâ nasihat etmeye başlar.⁸⁷

Biri dahi onun Emr-i İlâhî
*Yanında Huccet-i dahi güvâhı*⁸⁸

5. Es-Safâiyh fî-Tercemeti'l-Levâiyh: 1577'de kaleme alınan eser, Mollâ Câmi'nin *Levâiyh* adlı Farsça eserinin tercümesidir.⁸⁹

Yedinci ilm-i tevhîdden Safâiyh
*Olupdur tercüme behr-i Levâiyh*⁹⁰

6. Şerhu Gazeliyyâtı's-Sultân Murâdu's-Sâlis: 1580'de yazılmıştır. Eserde Sultân III. Murâd'a ait 16 gazel vardır. (Dört Arapça, Altı Farsça, Altı Türkçe) Bu gazellerden biri (14. Gazel) şerh edilmezken bir gazel de (15. Gazel) iki kez şerh edilmiştir. Eserde Sultân'ın şerh edilen 15 gazelinin yanı sıra Hâşimî Emir Osman (ö.1594)'ın yedi adet

⁸⁵ Şemseddîn Sivâsî, *Umdetü'l-Edib fî't-Ta'allümü ve't-Te'dib*, Süleymâniye Kütüphânesi, Fatih Bölümü Nu.: 5359.

⁸⁶ Mehmet Arslan, *age*, s.616.

⁸⁷ Şemseddîn Sivâsî, *Emr-i İlâhî ve Huccet-i İlâhî*, Süleymâniye Kütüphânesi, H.Şemsi F. Güneren Bölümü Nu.:11.

⁸⁸ Mehmet Arslan, *age*, s.617.

⁸⁹ Şemseddîn Sivâsî, *Es-Safâiyh fî-Tercemeti'l-Levâiyh*, Süleymâniye Kütüphânesi, H.Şemsi F. Güneren Bölümü, Nu.:11.

⁹⁰ Mehmet Arslan, *age*, s.615.

şerh edilen bazı gazellere yazılan naziresi bulunmaktadır. Eserin bilinen tek nüshası vardır.⁹¹

Biri Şerh-i gazelhâ-yı Murâd Hân

*Ki oldur zübde-i hâkân-ı Osmân*⁹²

7. Nakdû'l-Hatır: 1595'te yazılan eser, sekiz bölümden oluşmaktadır. Kehf Sûresinde anlatılan Hz. Musa ile Hz. Hızır arasında geçen kıssanın tefsiridir.⁹³ Eser hakkında yapılan bir yüksek lisans tezi vardır.⁹⁴

8. Şerh-i Terceme-i Ecvibe Alî bin Ebî Tâlib li-Es'ileti Kümeyl bin Ziyâd: Da'leb-i Yemanî ile Kümeyl bin Ziyâd'ın sorularına Hz. Alî'nin tasavvufî ve kelâmî açılardan verdiği cevâplardan oluşan kısa bir eserdir.⁹⁵ Eserin yazılış tarihi bilinmemektedir.⁹⁶

9. Menâkıb-ı Abdülvehhâbî Gâzî: Sivâs'ın manevî önderlerinden olan ve Hz. Muhammed'in sancaktârı olduğu söylenen Abdülvehhâb Gâzî'nin menâkıbının anlatıldığı kısa bir risâledir.⁹⁷ 1593'te kaleme alınmıştır.⁹⁸

10. Dâiretü'l-Usûl: Bu eser müellifin kayıp olan eseridir. Eserin varlığı, *Menâkıb-ı İmâm-ı Azam* adlı eserinin sonlarında geçen şu beyitten bilinmektedir:

Biri de Dâ'ire ilm-i usûle

*Kifâyet eder ebvâb u fusûle*⁹⁹

⁹¹ Şemseddîn Sivâsî, *Şerhu Gazeliyyâtî's-Sultân Murâdu's-Sâlis*, Süleymâniye Kütüphânesi Amcâzâde Hüseyin Paşa Bölümü, Nu.: 282/2.

⁹² Mehmet Arslan, *age*, s.617.

⁹³ Şemseddîn Sivâsî, *Nakdû'l-Hatır*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi, Nu.: EH 1308.

⁹⁴ Yusuf Yıldırım, *Şemseddîn Sivâsî ve Nakdû'l-Hatır Adlı Eserinin Tahlili*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1995.

⁹⁵ Şemseddîn Sivâsî, *Şerh-i Terceme-i Ecvibe Alî bin Ebî Tâlib li-Es'ileti Kümeyl bin Ziyâd*, Süleymâniye Kütüphânesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü Nu.: 2280/1.

⁹⁶ Hüseyin Akkaya, "Şemseddîn Sivâsî'nin Terceme-i Ecvibe-i Alî bin Ebî Tâlib İsimli Eseri", *Journal of Turkish Studies*, 27/1, s.47-58, Harvard 2003.

⁹⁷ Şemseddîn Sivâsî, *Menâkıb-ı Abdülvehhâbî Gâzî*, Süleymâniye Kütüphânesi, H.Şemsi F. Güneren Bölümü, Nu.:2.

⁹⁸ Âlim Yıldız, "Şemseddîn Sivâsî'nin Abdülvehhâb Gâzî Menâkıb'ı", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XVII, S.2 s. 5-10, Sivas 2013.

⁹⁹ Mehmet Arslan, *age*, s. 617.

2.3.2.2.Mensûr Arapça Eserleri

1. **Hallü'l-Ma'akıdî'l-Kava'id:** Arapça nahiv kaidelerine dâir bir eserdir. İbn-i Hişâm'ın *el-İrâb an-Kavâ'idî'l-İrâb* adlı eserinin şerhidir. 1560'da kaleme alınan eser, müellifin ilk eseridir.¹⁰⁰

En evvel dediğim Hallü'l-Maâkîd

*Ki nahv içre odur şerhu'l-kavâid*¹⁰¹

2. **Zübdetü'l-Esrâr fî Şerhi Muhtasari'l-Menâr:** Hasan el Halebî, Hâfızıddîn en-Nesefî'nin fıkıh usûlüne dâir *Menârü'l-Envâr* adlı eserine *Muhtasaru'l-Envâr* adlı bir muhtasıra yazmıştır. Şemseddîn Sivâsî de bu muhtasıraya bir şerh yazmıştır.¹⁰² 1566'da kaleme alınan eser, yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.¹⁰³

İkinci Zübdetü'l-Esrâr-ı vâfî

*Menâr u Muhtasar çün şerh-i Şâfî*¹⁰⁴

¹⁰⁰ Şemseddîn Sivâsî, *Hallü'l-Ma'akıdî'l-Kava'id*, Amasya Bayezid Kütüphanesi, Nu.: BA 1409.

¹⁰¹ Mehmet Arslan, *age*, s.613.

¹⁰² Şemseddîn Sivâsî, *Zübdetü'l-Esrâr fî Şerhi Muhtasari'l-Menâr*, Amasya Bayezid Kütüphanesi, Nu.: 1045.

¹⁰³ Yakup Takcı, *Şemseddîn Sivâsî'nin Zübdetü'l-Esrâr fî Şerhi Muhtasari'l-Menâr Adlı Eserinin Tahlil ve Tahkiki*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 1999.

¹⁰⁴ Mehmet Arslan, *age*, s.614.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEMSEDDİN SİVÂSÎ DİVÂNİ'NİN İNCELENMESİ

1. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

1.1. Nazım Şekilleri

Şemsî Dîvânı'nda gazel başta olmak üzere murabba, muhammes, müseddes, kıta, dübeyt ve müfred nazım şekilleri bulunmaktadır.

1.1.1. Gazeller

Beyitlerle kurulan nazım şekillerinden olan gazel, Arapça bir kelime olup kelime anlamı; kadınlarla âşıkâne sohbet etmek demektir. Bir nazım şekli olarak gazel, Türk Edebiyatında Dîvân Edebiyatıyla beraber görülmeye başlanmış ve edebiyatımızın Batı'dan etkilenmesi dönemine kadar sayısız örnekleri verilmiş bir şekildir. Gazel, duyguların aktarımına uygun olması hasebiyle şâirlerin en çok rağbet ettiği nazım şekli olmuştur.

Sivâsî Dîvânı'nda -nüshadaki sayılar farklı olmakla birlikte- toplam 144 gazel bulunmaktadır. Şâir, 16 harfle gazel yazmış olup bu harflerle yazılan gazel sayıları şöyledir: Elif: 4, Bâ: 5, Şâ: 1, Râ: 30, Zâ: 4, Şad: 1, 'Ayn: 2, Fâ: 1, Kâf: 3, Kâf: 5, Lâm: 7, Mîm: 8, Nûn: 20, Vâv: 1, He: 18, Ye: 34.

Gazelin beyit sayısı, 5-15 beyit arasında değişir. Şemsî Dîvânı'ndaki gazellerin beyit sayılarına göre dağılımı şöyledir:

3 beyit: 1	8 beyit: 9	13 beyit: 4	19 beyit: 1
4 beyit: 3	9 beyit: 18	14 beyit: 2	20 beyit: 1
5 beyit: 30	10 beyit: 2	15 beyit: 3	29 beyit: 1
6 beyit: 10	11 beyit: 6	16 beyit: 4	43 beyit: 1
7 beyit: 43	12 beyit: 3	17 beyit: 1	44 beyit: 1

Dîvân'da Görülen Gazel Türleri:

Gazelin ilk beytine “Matla” (Doğuş yeri) denir. Matla beyti kendi arasında kâfiyelidir. Kendi arasında kâfiyeli olan beyite de “Musarra” denir. Matladan sonra gelen beyitin adı da “Hüsn-i matla” olup bu beyitin matladan daha güzel olmasına dikkat edilir. Gazellerde birden fazla musarra beyit olabilir. Bu tür gazellere *zü'l-metâli gazel* denir. Dîvân'da yer alan aşağıdaki gazel, bu türe örnektir:

Gülşen-i tevhîde eyle mekân

Berre-i irfâna bulasın raygân

Her seher bülbül gibi eyle figân

Zevk-i vasl ile olasın şâdmân

Ol perîşân dâ'imâ sünbül gibi

Cân yakasın çâk çâk it gül gibi

Eyle kurbân cânını bülbül gibi

Olasın mülk-i Süleymân içre hân

Bağrun olsun lâle-veş hun-ı sitem

Ol benefşe gibi mahzûn-ı elem

Anlanuz ma'nîde hurşîd diyelim

Dost cemâlin göre tâ kim cism ü cân

Su gibi yüzün yire sür Şemsiyâ

Taşlar ile dögünesin dâ'imân (G.75)

Beyit sayısı 5'ten az olan gazellere; *nâ-tamam*; 15'ten fazla olan gazellere; *gazel-i mutavvel* denir. Buna göre Şemsî Dîvânı'nda dört nâ-tamam gazel (G.30, 57, 121, 126) 10 da mutavvel gazel (N.1, 6, G.34, 38, 47, 71, 76, 113, 120, 123) vardır.

Gazelde redifin meydâna getirdiği kavram birliği dışında beyitler arasında anlam birliği bulunan gazellere *yek-âhenk gazel* denir. Dîvân'da yer alan aşağıdaki gazel bu türe örnektir:

*Düşelden tâb-ı zülfüne düşer kâşânemüz yanmak
Ki zünnâr ehliyem nâr ile hoşdur hânemüz yanmak*

*Senün bezmünde her kimse murâdı câmun içerken
Şehâ devrinde düşer mi bizüm peymânemüz yanmak*

*Aceb midür anun şem‘i ruhın gördükçe dil yana
Bize âdetdür evvelden per-i pervânemüz yanmak*

*Yakup bu hırmên-i zühdi ne gam kül eylese aşkun
Bize hoş hâl u hoş nâmı durur efsânemüz yanmak*

*Eger aşkun şerârından düşerse çeşmüme âteş
Zihî minnet sa‘âdetdür kuru vîrânemüz yanmak*

*Seni koyup eger gayra taparsa bu dil-i kecrev
Sezâdur âteş-i gayretle bu büthânemüz yanmak*

*Çü yer yer saldı âteş mey vücûdun şehrine Şemsî
Ne cüz‘îdür bu âteşlerle bir humhânemüz yanmak (G.40)*

Bütün beyitleri aynı güzellikte olan gazellere *yek-âvâz gazel* denir. Bu gazeli yazmak şâirlikte ustalık gerektirir. Şemsî’nin aşağıdaki gazeli *yek-âvâz* gazele örnektir:

*Hayâl-i yâr ile her şeb benüm rû‘yâlarum vardur
Kemend-i mûy-ı zülfünden uzun sevdâlarum vardur*

*Ne gam yanarsa sînemde nigârâ âteş-i hecrün
Anı gözyaşı gibi söndürür deryâlarum vardur*

*Komazlar bana yaslanmağa cânân ışığı taşın
Ser-i kûyundaki itler ile gavgalarum vardur*

*Yakamı çâk idersem açılır sînemdeki dağum
Sanasun gülşen-i dehrem gül-i ra‘nâlarum vardur*

Tabîbe dahi şerh itme bu sînen yâresin Şemsî
Anun gibi hezârân bülbül-i şeydâlarum vardur (G.21)

Arûzun iki eşit parçaya bölünebilen kalıplarıyla (mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün ve *müstef'îlün müstef'îlün müstef'îlün müstef'îlün*) yazılan iç uyaklı gazellere *musammat gazel* denir. Şemsî'nin aşağıdaki gazeli musammat gazele örnektir:

Gel ey tâlib-i Rahmânî sev Allâh'ı sev Allâh'ı
Vir yolına cân u teni sev Allâh'ı sev Allâh'ı

Mecâzî hüsne aldanma anı bâkî kalır sanma
Hakîkî aşkdan usanma sev Allâh'ı sev Allâh'ı

Fenâ mülkine ol sâlik vücûdun tâ ola helâk
Tecellî eylesün Mâlik sev Allâh'ı sev Allâh'ı

Şemsî Hakk'ı sevenlerden alup himmet erenlerden
Ol Allâh'a irenlerden sev Allâh'ı sev Allâh'ı (G.121)

Sevgilinin güzelliklerini konu alan gazellere *şûhâne gazel* adı verilir. Şemsî'nin aşağıdaki gazeli bu türü örnektir:

Yine bir hûba gönül düşdi yüzi gül ruhı al
Kâmeti serv beli ince teni penbe-misâl

Nice vasf eyleyeyin aklun alur her görenün
Gözi câzû saçı sünbül yüzi gül kaşı hilâl

Ok gibi toğrı iken bükdi kemân-veş belümi
O cefâ-pîşe benüm itdi elif kaddümi dâl

Tağları kesmede el virmez idüm Ferhâd'a
Nideyim ol leb-i şîrîn komadı elde mecâl

Şemsiyâ şöyle sürûr ile okunsun gazelün
Yine şi'ründe senün var iken bir ince hayâl (G.51)

Ahlâkî öğütler veren, özdeyiş niteliğindeki sözlerin hâkim olduğu gazellere *hikemî gazel* denir. Aşağıdaki gazel bu türe örnektir:

Rıkk-ı ‘aşka düşmeyen bilsün ki âzâd olmadı

Olmayan bu gam ile âlemde dilşâd olmadı

Şûm-ı cehline uyup tezyîn-i sûret idenün

Bûm-ı nefsi kaldı vîrânlıkda âbâd olmadı

Bu fenâ mülki imâret etmege kılma heves

Kankı şâhun kasrını gördün ki berbâd olmadı

Herkesün mahbûbı öz aynında şîrîndür velî

Bilmedi Şîrîn nedür her kim ki Ferhâd olmadı

Cehl ile bunda fenâ kasrın iden maksûdını

Âkıbet ebter olup hayr ile ol yâd olmadı

Çün misâfîrsin bekâ milkine-dek zâdun düzet

Bu ayândur yol eri âlemde bî-zâd olmadı

Şemsiyâ himmet asâsını Şu ‘ayb’ dan alıgör

Pîre hizmet itmeyen san ‘atda üstâd olmadı (G.99)

Dîvân Edebiyâtında sâde bir Türkçeyle yazılan gazellere *Türkî-i basit gazel* denir. Şemsî’nin aşağıdaki gazeli bu türe örnektir:

Mecnûn olalı gönlüm Leylâ haberin söyler

Derde düşeli cânım veylâ haberin söyler

Cismümde gönül kuşu mahbûs olalı ağlar

Cezbeyle boşandıkda a ‘lâ haberin söyler

Cân kuşu bu gülşende medhin okumakdaydı

Zülfün ağına düşdi sevdâ haberin söyler

Cânım seni duyalı gönlüm ana uyalı

Özge haberin koyup Mevlâ haberin söyler

Şemsî seni duyalı aşka cânı uyalı
Firkat haberin koyup vuslat haberin söyler (G.16)

1.1.2. Murabbalar

Her bendi dörder mısradan oluşan nazım şekline murabba denir. Yazılışlarında ve konularında bir sınırlama olmayıp arûzun bütün kalıplarıyla ve her konuda yazılabilir. Bent sayısı 3-7 arasında değişir. Şemsî Dîvânı’nda sekiz murabba vardır.

Murabbalar “Mütekerrir” ve “Müzdevic” olmak üzere ikiye ayrılır. Birinci bendin dördüncü dizesi diğer bendlerin dördüncü dizesi olarak tekrarlanıp nakarat oluşturmasına “Murabba-ı mütekerrir” denir:

...
Tuymadun ömr-i azîzi bile virdün yile
Anlamadun zâyî olan ömrünü girmez ile
Bir amel işlemedün ola senünle bile
Demidür baş açuben Hakk’a tazarru idesin

Şemsiyâ bir gün olur câm-ı ecelden içilür
İş bu mihmân-hânedan bil ki zarûrî göçilür
Bunda gizledigün ahvâllerün anda açılur
Demidür baş açuben Hakk’a tazarru idesin (Ms.2/6-7)

Birbirleriyle kâfiyeli olan, dördüncü dizelerin sözlerinin her bendte farklı olan murabbalara da “Murabba-ı müzdevic” denir:

...
Gubâruna hasretdür esen yiller
Her hutbede ismün okuyan diller
Dikende açılan kırmızı güller
Teründür Muhammed Mustafâ senün

Şemsî bu sırları söylerdi müdâm
Müselmân olana dîn gerek îmân
Medîne şehrinde görinen ayân
Nûrundur Muhammed Mustafâ senün (N.9/4-5)

1.1.3. Muhammesler

Arapça “Hams, hums” kökünden gelen muhammes “Beşli, beş katlı” anlamlarına gelir. Bir tür olarak muhammes; beşer mısralık bendlerden oluşan nazım şekline verilen addır. Mütekerrir ve müzdevic olmak üzere iki türü vardır. İlk bendin dördüncü ve beşinci ya da yalnız beşinci mısraı öteki bentlerin sonunda tekrarlanıyorsa “Muhammes-i mütekerrir” , bentlerin son mısraları değişiyorsa “Muhammes-i müzdevic” adını alır:

Şemsî Dîvânı’nda bir müzdevic bir de mütekerrir olmak üzere iki muhammes vardır.

Muhammes-i müzdevic:

*Eyâ gaflet makâmında esîr-i nefis olan insân
Yiyüp yatmak için göndermedi billâh seni Sübhân
Ne ilmün var ne a‘mâlün yilersün dünyede ferhân
Niceye dek bu lezzâtı kovarsın turmadan bir ân
Yönün tut Hazret-i Hakk’a ki irdi menzile akrân

Aceb sevdâyâ düşmüşsin rızâsın terk idüp yârün
Çevirüp hizmetinden yüz çekersin cevrin ağyârün
Dimezsın kim bu fânîdür virürsın yolına vârun
Yükün yükle yarağ it devşürüp başuna efkârün
Tururlar zümre-i mevtâ senünçün muntazır ey cân (Ms.5/1-2)
...*

Muhammes-i mütekerrir:

*...
Tuta gör yâr etegin dâmen-i ağyârı bırak
Güle irmek dilesen vesvese-i hârı bırak
Zahmet-i râhı safâ bil gile vü zârı bırak
Kendü bildiğün ile dikkât u efkârı bırak
Aklunı aşka değış vâkıf-ı esrâr olasın

Şemsiyâ defter-i kâli nice bir neşr idesin
Hâne-i dilde bu tarrârı nice bir haşr idesin
Bir iken mebde’-i i‘dâd nice bir aşr idesin*

Lübb-i tevhîdi gıdâ it nice bir kısr idesin
Aklını aşka değış vâkıf-ı esrâr olasin (Ms.6/6-7)

1.1.4. Müseddes

Her bendi altı mısradan oluşan nazım şekline; müseddes denir. Bent sayıları genellikle 5-7 bent arasındadır. Müseddeste ilk bendin beş ve altıncı mısraı ya da yalnızca altıncı mısraı tekrarlanıyorsa “Mütekerrir”, bendlerin sonunda mısra tekrarı yoksa “Müzdevic” adını alır. Şemsî Dîvânı’nda bir müseddes-i mütekerrir vardır:

...
Aldadı hırs u hevâ nefsüni gayrâlğı ko
Uslana hey dil-i dîvâne bu rüsvâlğı ko
Ehl-i hâl ol gele şimden gerü şeydâlğı ko
Aklını başuna cem‘ eyle gel ‘imâlğı ko
Gâfil olma gözün aç sen seni insân idegör
Hem-dem ü ehl-i dil olup tenüni cân idegör

Sen seni sanma tehi ‘âlem-i kübrâsun sen
Dünyede eşref olan mazhar-ı esmâsun sen
Ma‘nîde âdem isen ‘arş-ı mu‘allâsun sen
Yirde gökde ne ki var cümleden ‘alâsun sen
Gâfil olma gözün aç sen seni insân idegör
Hem-dem ü ehl-i dil olup tenüni cân idegör (Ms.7/4-5)

1.1.5. Kıt‘alar

“Parça, cüz” anlamlarına gelen kıta; en az iki beyitten oluşan, matla beyti olmayan, mahlas beyti bazen olan ve kâfiye şeması gazel gibi olan nazım şekline verilen addır. Şemsî Dîvânı’nda üç adet kıta vardır.

Budur Tevrât-ı hikmet içre mezbûr
İder her şey ne konsa anı peydâ

Habisândan habâ’isdür netâic
Hamelden seg olur mı hiç hüveydâ

Muhannes firkadur nefsün sıfâtı

Kaçan cem‘ olsa olur dahi rüsvâ (K.1)

1.1.6. Dübeytler

Dübeyt; “İki beyit” anlamına gelir. Bu isim, bir başka nazım şekli olan “Rubaî” yerine kullanılsa da vezin bakımından rubaiden ayrılır. Dübeytler, rubâî gibi belirli kalıplarla değil arûzun her kalıbıyla yazılabilir. Dübeytlerde genellikle mahlas kullanılmaz. İşlenen konu bakımından bir sınırlandırma zor olsa da eldeki örneklerden hareketle bu manzûmelerde genellikle aşk ve sevgili üzerinde durulduğu söylenebilir.¹⁰⁵

Şemsî Dîvânı’nda biri Farsça olmak üzere toplam 80 dübeyt vardır. Konusu ölüm olan bir dübeyt örneği şöyledir:

Mihnet-âbâda düşüp her hâle senden bildüm

Âhir ola mı yatağum künc-i harâbât olısar

Nat‘-ı dünyâda konup kim ki sürerse şehlik

Ne kadar kaîm olırsa son ucu mât olısar (D.10)

1.1.7. Musarralar ve Müfredler

Her iki kelime de başı ve sonu olmayan tek beyit demektir. Kâfiyeli olup olmayışları yönünden birbirlerinden ayrılırlar. Beyitte kâfiye varsa “musarra” kâfiye yoksa “müfred” adını alır. Şemsî Dîvânı’nda 23’ü musarra, 32’si müfred olmak üzere toplam 55 beyit vardır.

Bende ol devlet mi var ki dîde cânânı göre

Ömre ol vüs‘at mi var bir dahi cân anı göre (B.7)

Kaş-ı râsını kec elünle şerh itmek murâd itdüm

Didi hâtif sakın kudret kitâbına kalem katma (B.44)

¹⁰⁵ Geniş bilgi için bkz. Sebahat Deniz, “Dübeyt (Dübeytî) Hakkında” *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* S.14, Ankara 2006, s.77-100.

1.2. Nazım Türleri

1.2.1. Tevhîd

Allâh'ın varlığından, birliğinden, isimlerinden, sıfatlarından bahseden edebî metinlere; tevhîd denir. Tasavvufî ve dinî olmak üzere iki çeşit tevhîd vardır. Dinî tevhîdler daha çok şariat çerçevesinde kalıp Allâh'ın zât ve sıfatlarından, esmâsından bahsederken, tasavvufî tevhîdler; vahdet-i vücût etrâfında şekillenmiştir. Tevhîdler, hem dîvânlarda hem mesnevîlerde Besmele'den sonra gelen ilk nazım türüdür. Müellifin eserine bu türde bir şiirle başlamasının altında yatan temel sebep; yüce Yaratıcıya yapılan hamddır, şükürdür. Tevhîdler genel olarak kaside nazım şekliyle yazılmakla birlikte, gazel, murabba, terci-i bent ve terkib-i bent gibi nazım türleriyle de yazılır.¹⁰⁶

Şemseddîn Sivâsî Dîvânı'nda iki adet tevhîd vardır.

Lillâhi'l-hamd virildi İslâm'a

Şevket-i lâ ilâhe illallâh

Gayr-ı edyâna olmadı hâsıl

Şöhret-i lâ ilâhe illAllâh

Gelün ey ehl-i şevk olan yârân

Kılalum bâğ-ı cenneti seyrân

İdelüm çünkü buyurur Rahmân

Sohbet-i lâ ilâhe illallâh

Dil-i mahrûra harrı dâfi'dür

Küllî dâye devâ-yı kâtı'dur

Nûş idegör ki hayli nâfi'dür

Şerbet-i lâ ilâhe illAllâh (T.1/1-3)

...

Gazel nazım şekliyle yazılan diğer tevhîdin ilk üç beyti şöyledir:

¹⁰⁶ Geniş bilgi için bkz. Mustafa İsen-Muhsin Macit, *Türk Edebiyatında Tevhîdler*, TDV Yayınları, Ankara 1992.

*Verâ-yı perdeden yâ Rab ne söyler iş bu mahcûbun
Lisân arzı maktû‘adur bilürsün ‘abd-ı ma‘yûbun*

*Celâl-i zülfüne peyvend olan uşşâka ne çâre
Boyun urganda vü destî mukayyed ola maslûbun*

*Cemâlün pertevin tuysa tagılur aklı bî-tâkat
Perîşânlıktan özge pes nesi var cünd-i mağlûbun (T.4/1-3)*

1.2.2. Münâcât

“Fısıldamak, sessizce söylemek” anlamlarına gelen münâcât; Allâh’a yalvarmak, duâ etmek ve O’ndan af dilemek için yazılan şiirlere verilen addır. Münâcâtlarda Allâh’ın esmâsı zikredilir. Zikredilen isimler genelde Settâr, Gafûr, Tevvâb gibi cemâlî isimlerdir. Tevhîdle aralarındaki fark; tevhîdde şâir, Allâh’ın varlığını, tekliğini, sıfatlarını ve esmâsını anlatırken, münâcâtta şâir, özellikle O’nun cemâlî isimlerden bahsedip ve kendi acziyetini vurgulayarak Allâh’tan af diler. Münâcâtlar, dîvânlarda tevhîdlerden sonra gelir. Genelde kaside nazım şekliyle yazıldığı gibi gazel, mesnevî, murabba, rubâi vb. nazım şekilleriyle de yazılır.¹⁰⁷

Şemsî Dîvânı’nda, sekiz münâcât vardır. Bu şiirlerden biri “Kasîde Tercî‘ Bend der-Münâcât” başlığını taşımaktadır:

...
*Her şey’ seni zâkirdür
Hep sun ‘unı fâkirdür
Cümle sana nâzırdur
Eytâm u arâmilhâ

Bu suflî vü bu ‘ulvî
Ger cüz‘ î vü ger küllî
Hep sana durur meyli
Ey kâfil-i kâfilhâ*

¹⁰⁷ Geniş bilgi için bkz. Abdulhakim Koçin, *Türk Edebiyatında Münâcât*, TDV Yayınları, Ankara 2011.

*Bu Şemsî'ye kıl dermân
Bu zerreye vir fermân
Avnünle idem tayrân
Ta kalmaya der-kilhâ (M.2/14-16)*

*Yâ İlâhî kıl meded gitdi vücûdum hânesi
Olmadan hergiz harâb bu ömrümün vîrânesi*

*Bizi haşr eyle yarın Ahmed-i Muhtâr'un ile
Rûz u şeb artdı cünûnum olmuşam dîvânesi*

*Nakşa aldanma fenânun zâyî' ider ömrünü
Çünkü sâbıkda sunulmuşdur ecel peymânesi (M.10/1-3)*

...

1.2.3. Na't

Edebiyâta, genel itibârı ile Hz. Peygamber'i övmek ve onun vasıflarını anlatmak için yazılan şiirlere na't denir. Şâirlerin na't yazmadaki asıl amaçları; Hz. Peygamber'in şefaatine nail olabilmektir. Türk Edebiyatında pek çok şâir na't yazmıştır. Bunda etkili olan en önemli husus; *Kaside-i Bürde* adıyla meşhûr olan Ka'b b. Zübeyr ve Mısırlı âlim el-Busîrî tarafından yazılan, şiire Hz. Peygamber'in iltifat etmesidir.¹⁰⁸

Şemsî Dîvânı'nda 10 na't vardır. Bu na'tlardan dokuzu gazel nazım şekliyle biri de murabba nazım şekliyle yazılmıştır. Murabba nazım şekli ile yazılan na'tın iki kıtası şöyledir:

*Mekke yurdun Medîne-i Münevver
Şehründür Muhammed Mustafâ senün
Şerî'at tarîkat sünnet ne ki var
Sırrundur Muhammed Mustafâ senün*

*Seni nûrdan yaratmışdur Ol Mevlâ
Şefâ'atün irişür cümle kula*

¹⁰⁸ Geniş bilgi için bkz. Emine Yeniterzi, *Dîvân Şiirinde Na't*, TDV Yayınları, Ankara 1993.

1.3. Vezin Özellikleri

Arûz, nazımda uzun veya kısa, kapalı veya açık hecelerin âhenkli dizelerine dayanan bir vezin sistemi olup Arap edebiyâtında doğmuş, dil yapısına, edebî an'aneye ve zevke göre değişikliklere uğrayarak başta Fars ve Türk Edebiyâtları olmak üzere İslâm medeniyeti çevresine giren diğer milletlerin kendi dillerindeki edebiyâtlarına da geçmiştir.¹⁰⁹

Arap edebiyâtının öz malı olan arûz ölçüsü Türk Edebiyâtına doğrudan değil dolaylı olarak İrân Edebiyâtından geçmiştir. X. yy.da İslâmiyet'in benimsenmesine kadar süreçte Türkçe şiirler, dörtlükler halinde ve hece sayısına dayanan millî nazım ölçüne göre söyleniyordu. Bu yüzyıldan başlayarak Arap kültürü ve edebiyâtı İrân kültürü ve edebiyâtını etkilediği gibi Türk Edebiyâtını da etkilemeye başlamıştır. Bu arada Türkçe şiirlerde eski nazım şekilleri olan dörtlükler ve hece ölçüsü halk şiirleri ve tasavvufi şiirlerde kullanılmaya devâm ederken öte yandan İrân'da uzun denemeler sonunda gelişip yerleşen arûz ölçüsü de Türk şiirinde kullanılmaya başlamıştır.¹¹⁰

1.3.1. Şemseddîn Sivâsî Dîvânı'nda Vezin

Şemsî Dîvânı'nda toplam 292 şiir vardır. Bu şiirlerden beşinin (G.126, K.1, B.26, 31, 34) vezni bozuk olup, yedisi hece (M.5, G.27, 28, 37, 46, 115, Ms.3) diğerleri de arûz vezni ile yazılmıştır. Şiirlerde kullanılan arûz kalıpları Türk Edebiyâtında yaygın olarak kullanılan kalıplardır. Dîvân'daki şiirlerin vezinlere göre tasnifi şu şekildedir:

Hezec Bahri: Hezec, Arapçada; güzel sesle ve bağırarak şarkı söyleme demektir. Bu bahir, Türk Edebiyâtında remel bahrinden sonra en çok kullanılan bahirdir. Hezec bahrinin İrân şiirinde 28 farklı kalıbı üretilmişken Türk şiirinde sekiz kalıbı kullanılmıştır.¹¹¹

¹⁰⁹ Nihâd M. Çetin, "Arûz", *DİA*, C. 3, TDV Yayınları, İstanbul 1991, s.424-432.

¹¹⁰ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Arûz*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013, s.140.

¹¹¹ Haluk İpekten, *age*, s.170.

Şemsî Dîvânı'nda, hezec bahrinin dört farklı kalıbı kullanılmıştır. Bu kalıplar ve bu kalıplarla yazılan şiir sayıları şöyledir:

1. mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün: 63
2. mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün: 28
3. mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün: 17
4. mef'ülü mefâ'ilün mef'ülü mefâ'ilün: 15
5. mef'ülü mefâ'ilün: 1

Recez Bahri: Recez, Arapçada titreme, acı çekme anlamına gelmektedir. Recez bahri, Türk şiirinde fazla görülmemekle birlikte daha çok kaside ve gazellerde kullanılmıştır. Özellikle Yûnus Emre, Kadı Burhâneddîn ve Nesîmî pek çok gazeli bu bahir kalıplarıyla söylemiştir. Recez bahrinin Türk şiirinde altı farklı kalıbı kullanılmıştır.¹¹²

Şemsî Dîvânı'nda recez bahrinin dört farklı kalıbı kullanılmıştır. Bu kalıplar ve bu kalıplarla yazılan şiir sayıları şöyledir:

1. müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün: 5
2. müstef'ilâtün müstef'ilâtün: 1
3. müfte'ilün müfte'ilün müfte'ilün müfte'ilün: 1
4. müfte'ilün mefâ'ilün müfte'ilün mefâ'ilün: 1

Remel Bahri: Remel, Arapçada koşma, hızlı yürüme demektir. Remel bahri, çok kullanılmış bir bahirdir. İrân Edebiyatında 17 farklı kalıbı kullanılan bahir, Türk şâirlerince de benimsenen bir bahirdir. İlk yüzyıllardan itibaren bütün nazım şekillerinde en çok kullanılan bahir olmuştur. Türk şiirinde remel bahrinin dokuz kalıbı vardır.¹¹³

Şemsî Dîvânı'nda remel bahrinin dört farklı kalıbı kullanılmıştır. Bu kalıplar ve bu kalıplarla yazılan şiir sayıları şöyledir:

1. fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün: 66
2. fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün: 5

¹¹² Haluk İpekten, *age*, s.210.

¹¹³ Haluk İpekten, *age*, s.222.

3. fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün: 58

4. fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün: 3

Muzârî Bahri: Muzârî; benzeyen, ortak anlamlarına gelmektir. Remel ve hezec bahirlerine benzediği için bu ad verilmiştir. Arap arûzunda 20 farklı kalıbı olan bahrin Türk arûzunda üç kalıbı kullanılmıştır.¹¹⁴

Şemsî Dîvânı’nda muzârî bahrinin iki farklı kalıbı kullanılmıştır. Bu kalıplar ve bu kalıplarla yazılan şiir sayıları şöyledir:

1. mef‘ûlü fâ‘ilâtün mef‘ûlü fâ‘ilâtün: 1

2. mef‘ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün: 3

Seri‘ Bahri: Seri‘, Arapçada çabuk, süratli demektir. Bu bahir Îrân’da en çok uzun mesnevîlerde, Türk şiirinde ise gazellerde kullanılmıştır. Seri‘ bahrinin Türk şiirinde iki kalıbı vardır.¹¹⁵

Şemsî Dîvânı’nda seri‘ bahrinin tek kalıbı kullanılmıştır. Bu kalıp ve bu kalıpla yazılan şiir sayısı şöyledir:

1. müfte‘ilün müfte‘ilün fâ‘ilün: 1

Hafîf Bahri: Arap şiirinde dokuz farklı kalıbı olan bu bahir Îrân ve Türk Edebiyatlarında da çokça kullanılan bir bahirdir. Türk arûzunda tek kalıbı vardır. Bu kalıp; fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün’dur. Birçok uzun mesnevî ve gazel bu kalıpla söylenmiştir.¹¹⁶

Şemsî Dîvânı’nda bu kalıpla söylenen yedi şiir vardır.

1.4. Kâfiye

Sözlükte kafâ ve kâfiye kelimelerinin ilk ve asıl anlamı; başın boyunla bitişen arka ve son kısmı, ense’dır. Bu temel mânâdan bir şeyin sonu, arkası anlamı, buradan da beytin sonu mânâsı türemiştir. Istılâhî olarak ise beyitlerin veya mısraların belirli kaide-i mahsûsasına göre son harflerinin tevâfuku¹¹⁷ anlamına gelir. Kâfiyede asıl amaç; şiirde âhenk oluşturmaktır.

¹¹⁴ Haluk İpekten, *age*, s.255.

¹¹⁵ Haluk İpekten, *age*, s.277.

¹¹⁶ Haluk İpekten, *age*, s.280.

¹¹⁷ İsmâil Durmuş vd. “Kâfiye” *DİA*, C. 24, TDV Yayınları, İstanbul 2001, s.149.

Kâfiye türleri şunlardır:

1. **Mücerred Kâfiye (Yarım Kâfiye):** Kâfiyenin yalnız revî (beyitteki son kelimenin son harfı) harfî ile yapılan kâfiye türüdür. Tek harf ve bir harekeden ibâret olduğu için bu ismi almıştır.

Hecr ile sîne-i gâr olmasa mecrûh eger
İnlemezdi güline yollara itmezdi nazar (G.10/1)

Derdün ne be hey âşık dîvâne neden oldun
Bir yerde kararun yok âvâre neden oldun (G.45/1)

Yukarıdaki ilk beyitte geçen “eger” ve “nazar” kelimelerindeki “-r” sesleri ile ikinci beyitte geçen “dîvâne” ve “âvâre” kelimelerindeki “-e” sesleri mücerred kâfiyeye örnektir.

2. **Müreddef Kâfiye:** Revîden önce “ridf” adı verilen “elif, vâv, yâ” hurûf-ı imlâlarından birinin gelmesiyle oluşan kâfiye türüdür.

Çehre-i câna gubâr-ı tenün oldu çü hicâb
Vaktidür pes saçasın şîşe-i çeşm ile gülâb (G.6/1)

Her kaçan zencîr-i zülfin eylese başdan bîrûn
Meyl ider taraf-ı cünûna görse akl-ı zü'l-fünûn (G.63/1)

Yukarıdaki ilk beyitte geçen “hicâb” ve “gülâb” kelimelerindeki “-âb” sesleri ile ikinci beyitte geçen “bîrûn” ve “zü'l-fünûn” kelimelerindeki “-ûn” sesleri müreddef kâfiyeye örnektir.

3. **Tam Kâfiye:** Dize sonlarında redif dışındaki iki sesin (bir sesli bir sessiz) benzerliğiyle oluşan kâfiye türüdür.

Ol perîşân dâimâ sünbül gibi
Cân yakasın çâk çâk it gül gibi (G.75/3)

Çünkü bî-illet inâyetden nesîm irdi seher
Bir avuç toprağı insân eyleyüp itdün beşer (G.29/1)

Yukarıdaki ilk beyitte geçen “sünbül” ve “gül” kelimelerindeki “-ül” sesleri ile ikinci beyitte geçen “seher” ve “beşer” kelimelerindeki “-er” sesleri tam kâfiyeye örnektir.

4. **Zengin Kâfiye:** Dize sonlarında redif dışındaki ikiden fazla sesin benzerliğiyle oluşan kâfiye türüdür.

*Cümle âlem âşinâ ben arada bîgâneym
Her işüm ağyâr ile gör kim aceb dîvâneym (G.55/1)*

*Gönül pür-yaredür bî-yârelerden
Unutdum kârımı âvârelerden (G.64/1)*

Yukarıdaki ilk beyitte geçen “bîgâneym” ve “dîvâneym” kelimelerindeki “-âne” sesleri ile ikinci beyitte geçen “bî-yârelerden” ve “âvârelerden” kelimelerindeki “-âre” sesleri zengin kâfiyeye örnektir.

5. **Tunç Kâfiye:** Kâfiyeli kelimelerden birinin harflerinin diğer kelimenin içinde tamamen yer almasıyla oluşan kâfiye çeşididir. Tunç kâfiye, zengin kâfiye içerisinde de mütalaa edilebilir.

*Râh-ı aşka girmeyen merd olmadı zenler durur
Kût-ı usfûr olmağa mezbelde erzenler durur (G.15/1)*

Yukarıdaki beyitin 1. mısrasında geçen “zenler” kelimesi 2. mısrada geçen “erzenler” kelimesiyle tunç kâfiye oluşturmaktadır.

*Kâmilleriün dükkânları halvet durur dükkâna gel
Tevdiddür elde sermâye ko gayrısın bu kâna gel (G.46/1)*

Yukarıdaki beyitin 2. mısrasında geçen “kâna” kelimesi 1. mısrada geçen “dükkâna” kelimesi ile tunç kâfiye oluşturmaktadır.

1.5. Redif

Mısra sonlarında kâfiyeden sonra gelen ve görevleri aynı olan ses ve kelimelere redif adı verilir. Redifde asıl amaç; kâfiyede olduğu gibi şiirde âhengi sağlamaktır. Ahengin önemli unsûru redifin farklı türleri vardır. Bu türler şunlardır:

1. **Ek Redif:** Eş görevli eklerin tekrarlanmasıyla oluşan redif çeşididir. Çoğu kez ismin hal ekleri şeklinde görülür.

Selâmulîlâh ile dâ'im safâlar olsun ihvâna

Safâ vü şevk-i rûhânî müyesser ola yârâna (G.90/1)

Deşt-i hecrün içre yakdı hâr-ı fîrkat sad-dili

Sunmadun bir dem visalün gülşeninden bir güli (G.101/1)

Yukarıdaki ilk beyitte geçen “ihvâna” ve yârâna” kelimelerinin son sesleri olan “-a” sesi ile ikinci beyitte geçen “sad-dili” ve “güli” kelimelerinin son sesleri olan “-i” sesi ek redife örnektir.

2. **Tek Kelimeden Oluşan Redif:** Kâfiyeli ses veya seslerden sonra gelen tek kelimeyle yapılan redif türüdür.

Dil uzatma her kişiye serverâ sûsen gibi

Tâ ki seng-i ta'na sînen delmeye revzen gibi (G.105/1)

Kankını servi suvardı bu felek-i nâz ile

Ki anı sonra yakup yakmadı bin sûz ile (B.9)

Yukarıdaki ilk beyitte geçen “gibi” kelimeleri ve ikinci beyitte geçen “ile” kelimeleri tek kelimeden oluşan redif türüne örnektir.

3. **Ek ve Kelimeden Oluşan Redif:** Kâfiyeli kelimelerden sonra gelen ek ve kelime guruplarıyla oluşturulan kâfiye türüdür.

Yâ Rab lisânumda ezkârımı aşk eyle

Gencîne-i sînemde esrârımı aşk eyle (M.9/1)

Derd ehli olan dârını dildâra satarlar

Bülbül gibi her varını gülzâra satarlar (G.12/1)

Yukarıdaki ilk beyitte geçen “-umı aşk eyle” ve ikinci beyitte geçen “-a satarlar” ifâdeleri ek ve kelimeden oluşan redif türüne örnektir.

1.6. Edebî Sanatlar

Edebî sanatlar, şâirlerinin şiirlerine ahenk katmak, az sözle çok şey ifâde etmek, dilin gerçek ve mecaz anlamlarını bir arada kullanmak, düşünceleri sanatlı bir dille söylemek gibi çeşitli amaçlardan yola çıkarak söz söylemeleridir.

Edebî sanatlar deyince akla Dîvân Edebiyâtı gelir. Türk Edebiyâtının en uzun dönemini teşkil eden bu dönemde edebî sanatlara çok önem verilmiş, farklı farklı söz sanatları ortaya çıkmıştır. Bu sanatlar, şu şekilde tasnif edilmiştir: Mecazlar, Mânâ İle İlgili Edebî Sanatlar, Lafızla İlgili Sanatlar, Harf ve Yazıya Dayalı Sanatlar.¹¹⁸

Şemseddîn Sivâsî şiirlerinde edebî bir kaygı taşımamasına rağmen bu sanatlardan çoğunu kullanmıştır. Dîvân'da kullanılan başlıca sanatlar şunlardır:

1.6.1. Mecâzlar

1. Mecâz-ı Mürsel: Mecâz; yol, geçecek yer, gerçeğin zıddı gibi anlamlara gelmektedir. Edebiyâtta mânâsı; bir sözün gerçek anlamının dışında benzetme amacı güdülmeden kullanılmasıdır. Mecâzın amacı; söze canlılık ve güzellik katmaktır. Mecâzlar, alışılmış ve yaygın olanların dışında sanatlı biçimde kullanılırsa mecâz-ı mürsel sanatı meydana gelir. Mecâz-ı mürsel sanatında, sözün kendi anlamının dışında olmasına ve gerçek anlamının düşünülmesine bir engel (karine-i mânia) bulunmasına dikkat edilir.

Bu sanat, Dîvân Edebiyâtı şâirleri tarafınca sıklıkla kullanılmıştır. Şemseddîn Sivâsî'ye ait şu beyitlerde mecâz-ı mürsel vardır:

Aç gözünü çekme gamı 'âleme virme bu demi
Kapladı cümle 'âlemi şu 'le-i pür-nûr-ı habîb (N.4/6)

Yukarıdaki beyitte geçen “aç gözünü” ifâdesinde mecâz-ı mürsel vardır. Şâir, “aç gözünü” derken göz kapaklarının açılmasını değil, bu dünyâda iken, elde imkân varken fırsatı fevt etmeme gerekliliğini kast etmektedir.

Bir gonce sevüp ey dil hâr-ı gama mı düşdün
Gül gibi bu gülşende sad-pâre neden oldun (G.45/3)

¹¹⁸ Edebî sanatların tasnifinde Numan Külekçi'nin *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, adlı eserinden faydalanılmıştır.

Yukarıdaki beyitte de “gonce” kelimesinde mecâz-ı mürsel vardır. Bu kelime ile kast edilen çiçek değil sevgilidir.

Mecâz-ı mürsel sanatında gerçek anlamdan mecâzî anlama geçişi sağlayan; parça-bütün (cüziyyet-külliyet), durum-yer (hâliyet-mahalliyet), öncelik-sonralık (kevniyet-evveliyet) gibi bazı unsûrlar vardır. Aşağıdaki beyitte bu unsûrlardan parça bütün ilişkisi görülmektedir. Beyitte geçen “mihrâb” kelimesi ile kast edilen; Allâh’ın evi olan câmidir. Dolayısıyla bu beyitte de mecâz-ı mürsel vardır:

*Nereye kim kadem bassa olurdı mescid ü mihrâb
Harâb iken nazar salsa hemân ma‘mûr ider anı (G.120/23)*

2. Teşbîh: Aralarında bir ya da birden fazla benzerlik bulunan iki şeyin birini, diğerine benzetmektir. Teşbîh de mecâz-ı mürsel gibi şâirlerin sıklıkla kullandıkları bir sanattır.

Şemsî, bir beyitinde dünyâyı mey-kedeye (meyhâneye) benzetmektedir:

*Dünye bir mey-kededür hamrı humârın ödemez
Bir aceb gam-kededür sûrı sübûrın ödemez (G.32/1)*

Bir başka beyitinde şâir kendini güneşe benzetmektedir:

*Gün gibi geşt eyledüm Şemsî cihânı ser-te-ser
Bir gün ol mehpârenün kûyında mihmân olmadum (G.60/5)*

Bir başka beyitte âşık ile lâle arasında ilişki kurulmuş ve ikisinin de yaralı olma ortak özelliklerinden yola çıkılarak âşık, lâleye benzetilmiştir:

*Lâle gibi gerçi âşık dâğını eyler nihân
Çeşm-i kanından velî bilmek olur akvâlini (B.32)*

3. İrsâl-ı Mesel / İrâd-ı Mesel: Bir önermeyi desteklemek ya da ispatlamak için bir atasözü ya da hikmetli bir sözü delil olarak kullanmaya irsâl-ı mesel denir. Bu tür ifâdeleri kullanma şâirlerin genellikle başvurdukları bir durumdur. Şemsî Dîvânı’nda da bu tür kullanımlar görülmektedir. Aşağıdaki beyitler bu kullanıma örnektir:

Atasözü: Vakitsiz öten horozun başını keserler.

Beyit: *Horûs-tek gözede fırsat-ı mahlûn*
Mahalsiz cümle ötmez çünkü dikân (G.76/13)

Atasözü: Dikensiz gül olmaz.

Beyit: *Var mı bir gül ki yok anun hârı*
Yâ müli var mı ki yok igvâsı (G.123/17)

Güzel Söz: Pervâne (kelebek) ateş olan yerde dolaşır.

Beyit: *Haymenün önüne ger tola sâ'il aceb olmaz*
Pervâne dahi şu'le olan yirde tolaşur (B.31)

4. İstiâre: Ödünç alma anlamına gelen istiare edebî sanat olarak; bir şeyi gerçek anlamı dışında çeşitli yönlerden benzediği başka bir şeyin adıyla anmaktır. Bu yönüyle istiare, hem mecâz hem de benzetme sanatıdır.

Aşağıdaki beyitte geçen “Güneş” kelimesinde istiare vardır. Bu kelimeyle kast edilen âlemlere müjdeleyici olarak gönderilen Hz. Muhammed (sav)’dir:

Gerçi sûret magribinde gârib oldu ol Güneş
Dem-be-dem cân maşrıkından âlemi tebşîr ider (N.1/12)

Aşağıdaki beyitlerde istiare sanatı “ev” kelimesindedir. Bu kelime ile kast edilen ilk beyitte dünyâ, ikinci beyitte ise kalptir:

Müntehâ eyleye mi sidre'yi 'alâ himmet
N'ola kurduysa bu evde nice gün çetr ü menâb (G.6/3)

Yetişdi himmeti anun arıtdı hâne-i kalbi
Bi-hamdi'llâh muhabbetdür ol evün şimdi mihmânı (G.106/5)

5. Kinâye: Kelime anlamı; gizlemek olan kinaye, bir sözün gerçek anlamının kastedilmiş olması da mümkün olmakla beraber mecâz anlamını kastetmektir. Kinâyede sözün gerçek mânâsını düşünmeye engel olacak bir “karine-i mânîa” bulunmamalıdır.

Aşağıdaki beyitte geçen “genc” ve “ev” kelimelerinde kinâye vardır. Hazine mânâsına gelen “genc” beyitte mecâzen huzur, sürûr anlamlarında “ev” kelimesi de mecâzen gönül mânâsında kullanılmıştır:

Buldunsa derd-i yâri gönlünde bekle anı
Gence iren evinde her dâra gezmek olmaz (G.35/3)

Aşağıdaki beyitte kinâye “rûz-ı ferdâ” kelimesindedir. Yarınki gün mânâsına gelen bu terkip mecâzî anlamda kıyâmet gününü kast etmektedir:

Rûz-ı ferdâ lutf ile binüp semend-i himmete
Şefkatinden hem şefâ’at zeylini teşmîr ider (N.1/14)

Gerçek anlamı; gölgelik olan sâye bânın mecâzî anlamı; koruyan, himâye edendir. Aşağıdaki beyitte bu kelime kinâyeli olarak kullanılmıştır:

Zarar mı veriser har-ı kıyâmet
Şu kim dir sâye bânım Mustafâ’dur (N.7/12)

1.6.2. Mânâ İle İlgili Sanatlar

1. Tezâd: Mânâca birbirinin karşısı iki düşüncenin, duygunun ve hayalin bir ifâdede beraber kullanılmasına tezâd denir.

Aşağıdaki ilk beyitte “açılır- solmazlar” ve “zemistân-bahar”, ikinci beyitte “azb (tatlılık)-azâb” ve üçüncü beyitte “cennet-dûzâh” kelimeleri ile tezâd sanatı yapılmıştır:

Bizüm gülşendeki güller açılır tâze solmazlar
Şitâ olmaz bu gülşende zemistân u bahâr olmaz (G.33/4)

Seçmegil azbini azâbından
Her ne kim gönderür atiyyetdür (G.24/5)

Cenneti gezdüm virür cümlesi lutfun haberin
Dûzâhı gördüm okur âyât-ı kahrın hizbi (G.117/5)

2. Tevriye: İki ya da daha fazla anlamı olan bir kelimenin yakın anlamını söyleyip uzak anlamını kast etmeye tevriye denir.

Aşağıdaki beyitlerde, birinci anlamı (yakın anlam) ve ikinci anlamı (uzak anlam) verilen sözcükler tevriyeli kullanılmıştır. İlgili sözcüklerin ikinci mânâları kast edilen anlamdır:

*Baş egmez iken kimseye ol Kayser u Kistrâ
Şabkası elinde heme pür-yaresidürler (G.11/7)*

Baş eğmez: 1. Saygı göstermek için baş eğerek selamlamak 2. Direnmekten vazgeçip buyruk altına girmek, inkıyat etmek.

*Şarâb-ı aşkı çün içdük ferâgat mülkine göçdük
Yanup aşk ile tutuşduk bize tehdîd-i nâr olmaz (G.33/2)*

Göçdük: 1. Taşınma 2. Ölmek.

*Makâmında olup her şey sıfâtın perde tutunmuş
Lisân-ı hal ile şânın ider ol perdeden ibrâz (G.34/5)*

Makâm: 1. Kıyâm edilen, durulacak yer. 2. Bir durak ile bir güçlünün etrâfında onlara bağlı olarak toplanmış seslerin umûmî heyeti.

Perde: 1. Görüşü, ışığı engellemek, bir şeyi gizlemek için pencereye veya bir açıklığın önüne gerilen örtü. 2. Bir müzik parçasını oluşturan seslerden her birinin kalınlık veya incelik derecesi.

3. İhâm: Bir mısra ve beyit içerisinde iki veya daha çok anlamı olan bir kelimeyle birbirinden uzak iki fikir veya hayali aynı anda tebliğ etmeye ihâm denir. Tevriye ile benzerdir. Aralarındaki fark; ihâmda kelimenin bütün anlamları beytin genel anlamına uygun oluyorken tevriyede kelimenin uzak anlamı konuyla alâkalıdır.

Aşağıdaki beyitlerde anlamları verilen sözcükler tevriyeli kullanılmıştır:

*Dağlara düşdi dil-i şeydâ yine Mecnûn olup
Vâdilerde zülfî sevdâsıyla ohşar sünbûli (G.101/2)*

Mecnûn: 1. Çıldırılmış, deli, dîvâne. 2. Leylâ ve Mecnûn hikâyesinin erkek kahramanı, Kays.

Cân Yûsuf'unun Mısır vücûdunda bulına
Ken'ân iline nâmını sultân iletürler (G.20/2)

Mısır: 1. Şehir, ülke. 2. Başkenti Kahire olan Arap ülkesi.

Gülün her dem hü mâ-veş sâye-endâz olması başda
Tarîk-i Kadriye'nün gül nişânı olduğındandır (G.19/1)

Baş: 1. Kafa, ser. 2. Yukarı, üst taraf.

4. Tecâhül-i ârif: İnsânın bildiği bir gerçeği bir nükteye bağlı olarak bilmiyormuş gibi söylemesine denir. Bu sanat yapılırken mübalağa ve istifham sanatlarından yararlanılır. Şemsî'ye ait aşağıdaki beyitlerde geçen “Bilmezem, üzre midür, Mevlâ imiş bildüm” söz ve söz öbeklerinde tecâhül-i ârif sanatı yapılmıştır:

Açdı der-bahr-i fenâ fülk-i vücûdum yelkeni
Bilmezem kankı limâna iledür bâd-ı kader (G.10/4)

Ka'be-i kûyın tavâf üzre midür âşıkları
Zemzem-i eşk ile hoş sa'y u safâdan ne haber (G.23/6)

Temâşâ eyledüm kevn ü mekânı nûr-ı vahdetle
Görinen nûr-ı eşyâda hemîn Mevlâ imiş bildüm (G.54/4)

5. İstifham: Hayret, şefkat, elem, nefret, kin gibi heyecân ve duyguların soru şeklinde tezahürüyle ortaya çıkan edebî sanattır. Sorular, cevap almak için değil duygu ve heyecânların daha etkili biçimde ortaya konulması için sorulmuştur. Şemsî'ye ait aşağıdaki beyitlerde geçen “Nedür, kankı, neden” gibi soru zarfları ile istifham sanatı yapılmıştır:

Gelüp bu mezra'-ı dünyâda çok ekdün heves tohmin
Gel insâf eyle bak Şemsî nedür hâsıl vücûdundan (G.70/15)

Bu fenâ mülki imâret etmege kılma heves
Kankı şâhun kasrını gördün ki berbâd olmadı (G.99/3)

Neden geldün nedür maksûd unuttun geldigün kaydı
Hemîn saldun bu günden dün ana mârun serencâmı (G.125/3)

6. Müşâkele: Kelime mânâsı; şekilce bir olma, benzeme demektir. Edebî sanat olarak; bir fiilin, kendisine ilâve edilen kelimelerle değişik anlamlarda tekrar edilmesi mânâsına gelmektedir.

Aşağıdaki beyitlerde “eyle-” fiiliyle, dübeytte de “bil-” fiiliyle müşâkele sanatı yapılmıştır:

Yolun sedd eylemiş ağyâr kalup gurbetde eyler zâr
Bu Şemsî gibi her kim var duyan kullar seni ister (G.13/10)

Ne yatarsın be hey gâfil turı gel âh u zâr eyle
Çü dünyâ milkine geldün dürüş bir hoşça kâr eyle (G.89/1)

Bilmeyen kendi hudûsun ne bilür muhdesini
Hâlık'ın kande bile kendüyi bilmez mahlûk
Kaldılar seyl-i cehâletde pes erbâb-ı sanem
Aceb olmaya hüsn ü hâra yapışa mefrûk (D.39)

7. Teşhis ve İntâk: İnsân dışındaki canlı varlıklara veya eşyaya insânî özellikler verilerek onları kişileştirmeye teşhis, kişileştirilen varlıkları ayrıca konuşturmaya intak denir.

Aşağıdaki beyitlerin ilkinde gül ve bülbül, ikincisinde Ka‘be kişileştirilerek teşhis sanatı yapılmıştır:

Her kûşesi bir gülistân gül naz ider bülbül figân
Vakt-i seher durur uyan temcîde gel mürgân ile (G.86/3)

Tutup mâtem bu âsî ümmet için
Siyehler giydi sûzân oldu Ka‘be (G.94/8)

Aşağıdaki beyitte de otlara ve kuşlara konuşma özelliği verilerek intak sanatı yapılmıştır:

Biten otlar anı söyler öten kuşlar anı öger
Dağılupdur kamu ‘âlem bu fevkânî vü tahtânî (G.120/6)

8. Hüsn-i Talil: Söze güzellik kazandırmak maksadıyla herhangi bir unsûru, asıl sebebi dışında gerçek olmayan bir sebepten dolayı meydana geliyormuş gibi îzâh etme sanatıdır.

Aşağıdaki beyitte Bağdâd şehrinin şerefli bir şehir olmasının nedeni; Hz. Şeyh (Abdülkadir Geylânî)'in türbesinin burada olmasına bağlanmıştır:

*Hakikat çöl kenârında şeref-yâb olduğu Bağdâd
Cenâb-ı Hazreti şeyhün mekânı olduğındandır (G.19/2)*

Bir başka beyitte de insânların cennete konulma nedenleri; cenneti süslemek için olduğu söylenmiştir:

*Zeyn itmek için cennete insân iletürler
Kulluğa ana hûrî vü gılmân iletürler (G.20/1)*

Aşağıdaki beyitte de âşıkların âh u figân etmelerinin nedeni söylenerek hüsn-i talil sanatı yapılmıştır:

*Dersidür dîvân-ı aşk özge haberden el yumuş
Anun için virdidür her rûz u şeb âh u figân (G.67/5)*

9. Mübalağa: Nükteli ve zarif bir şekilde bir şeyi ya olamayacağı bir biçimde anlatmak ya da olduğundan pek çok veya pek az göstermektir. Dîvân şâirleri hayal genişliğini ve gücünü göstermesi bakımından mübalağa sanatına çok önem vermişlerdir. Şâirler, şiirlerinde övündükleri, övdükleri veya hicvettikleri kısımlarda bu sanata başvurmuşlardır. Şemsî, aşağıdaki beyitlerde bu sanata başvurmuştur:

*Ne gam yanarsa sînemde nigârâ âteş-i hecrün
Anı gözyaşı gibi söndürür deryâlarum vardur (G.21/2)*

*Bir bir saçılır hayme-i eflâke şererler
Âh eyledigimce gam-ı dildârun elinden (G.72/4)*

*Gehî yanmakdayam gâhî garîk-i çeşm-i giryânam
Duhânum göklere gitdi yaşum yirlerde arayı (G.109/6)*

10. Nidâ: Çoğu zamân “Ey, yâ, eyâ, âh, vâh, eyvâh” gibi ünlemlerle yapılan his ve heyecânları ifâde etmek için başvuru olan seslenme sanatıdır. Şemsî, aşağıdaki beyitlerde bu sanata başvurmuştur:

*Derdün ne be hey âşık dîvâne neden oldun
Bir yirde kararun yok âvâre neden oldun (G.45/1)*

Ey dirîga yumadun cübbe-i cândan denesi
Vâh ki bu mel'abenün gitmedi dilden hevesi (G.103/1)

Egerçi hükme münkâdız rızâ bâbında dilşâduz
Velî lutfuna muhtâcuz bilürsin sen ey kerem kânı (G.120/35)

11. Tecrîd: Bir şâirin kendini mücerred bir şahıs farz ederek yani ayrı bir kimse gibi düşünerek kendine hitap etmesidir. Şemsî, aşağıdaki beyitlerde bu sanata başvurmuştur:

Şemsiyâ bülbül-i gûyâ gibi feryâd iderüm
N'eyleyem karşuda âyâ yüzi gülzârum yok (G.42/5)

Ey gönül tâvusleyin zeyn-i kabâdan geçmedün
Kendü aybun görmedün medh ü senâdan geçmedün (G.44/1)

Güneş gibi yüzün yire sür ey Şemsî tevâzu'la
Dilersen zerre gibi konasın ruhsâr-ı insâna (G.90/13)

12. Tekrîr: Mânâyı kuvvetlendirmek maksadıyla manzûm ya da mensûr bir parçada aynı kelimeyi veya kelime gruplarını birkaç defa tekrarlamaktır. Aşağıdaki beyitler tekrarlanan kelimelerden oluşmaktadır:

Kim ki derer bu gülşenün lâlesini kucak kucak
Bağrın yakar başına kan koyar felek tabak tabak (G.41/1)

N'eyleyim gönül seni dîvânesin dîvânesin
Geçdi ömrün olmadı uslanasın uslanasın (G.68/1)

Hudâvendâ Hudâvendâ kuluna anı sen virdün
Elinden alma son demde ana ırgürme hızlânı (G.120/30)

13. Telmih: Söz arasında geçmişteki herhangi bir olaya, meşhûr bir hikâyeye, malûm bir şahsa, çeşitli inanışlara, yaygın bir hâdis, atasözüne işâret etmek onu anımsatma sanatıdır. Aşağıdaki ilk beyitte; Ferhâd ile Şirin'in aşkına, ikinci beyitte; Hz. Muhammed'in "Fakirlik benim övüncümdür." sözüne ve üçüncü beyitte; Hz. Mûsâ'nın meşhûr âsâsının ona, Hz. Şuayb'ın vermesi hâdisesine telmih yapılmıştır:

Dağları kesmede el virmez idüm Ferhâd'a
N'ideyim ol leb-i şîrîn komadı elde mecâl (G.51/4)

Ey çeşm-i hakâretle bakan merd-i fakîre
Ol fakr ile fahr iden ulu Şâh'ı unutma (G.85/10)

Şemsiyâ himmet asâsını Şu'ayb'dan alıgör
Pîre hizmet itmeyen san'atda üstâd olmadı (G.99/7)

14. İktibâs: Mânâyı kuvvetlendirmek, söze güzellik kazandırmak maksadıyla müellifin âyet ve hâdislerden ve alıntılar yapmasıdır. Âyet ve hadis metinleri tam olarak alınmışsa; tam iktibas, vezin veya başka sebeplerden dolayı, mânânın bozulmaması şartıyla metine eklemeler veya metinden çıkarmalar yapılmışsa; nâkıs iktibâs adını alır. İktibas, mutasavvıf şâirlerin şiirlerinde daha çok görülen bir sanattır. Şemsemsedin Sivâsî'de şiirlerinde hem âyetlerden hem hadislerden iktibaslar yapmıştır.

Aşağıdaki beyitte Duhâ Sûresi'nin 2. Ayetinden iktibas yapılmıştır:

Ey saçun zencîrini ve'l-leyl hoş ta'bîr ider
Ve'd-duhâ envâr-ı rûyundan 'aceb tefsîr ider (N.1/1)

Aşağıdaki beyitlerde de hadisten iktibas yapılmıştır. İlk beyitte Hz. Muhammed (sav)'in “Benim Allâh ile öyle anlarım olur ki ne bir mukarreb melek ne de mürsel bir nebi öyle bir yakınlığı elde edebilir.”, ikinci beyitte de “Zülfikâr'dan başka kılıç, Ali'den başka yiğit yoktur.” sözüne iktibas yapılmıştır:

Lî-ma'allâh'un rumûzı mest ü hayrân itdi bizi
Açılalı gönül gözi seyrânım vahdet ilidür (G.28/3)

Aç gözün hâbdan uyan gâfil bulunma Şemsiyâ
Sen Alî'nün sırrısın Lâ fetâ yı sen sende ara (G.92/5)

15. Tenâsüb: Aralarında ilgi bulunan iki veya daha fazla kelimeyi, tezat oluşturmama şartıyla bir arada kullanmaktır.

Aşağıdaki beyitlerin ilkinde “anber, müşk, Hoten” , ikincisinde “katre, deryâ, umman” ve üçüncüsünde geçen “savm, salât, hac, zekât” kelimeleri ile tenâsüb sanatı yapılmıştır:

*Ser-i kûyunda şehâ şemm iden asârundan
N'eyler ol anber-i hâmi dahi müşk-i Hoteni (N.5/9)*

*Çâh-ı hissetden per-i himmetle a'lâya uzan
Katre deryâ olmadın ummâna olmaz âşinâ (G.1/3)*

*Çünkü Cenâb-ı Hazret'e oldu azîmetüm benüm
Savm salât hac u zekât oldu şerî'atüm benüm (G.57/1)*

16. Tensik-i Sıfat: Manzûm veya mensûr bir metinde bir kimse ya da bir şeyi tasvir için art arda sıfatların sıralamasıyla yapılan sanattır. Aşağıdaki beyitlerin ilkinde Allâh'ın, ikincisinde Hz. Peygamber'in sıfatları ve üçüncüsünde şâir kendi sıfatlarını sıralayarak tensik-i sıfat sanatı yapmıştır:

*Ey kerem kânı ma'den-i her cûd
Benüm ol 'abd-i zâyi' ü kâsî (T.3/11)*

*Ey Resûl-i kibriyâ vü levha-i nûr-ı Hudâ
Vey ziyâ-pâş u umûm-ı asfîyâ vü etkîyâ (N.3/1)*

*Garîk-i bahr-i isyânam harîk-i nâr-ı hicrânam
Fakîrem zâr u giryânam şefâ'at yâ Resûlallâh (N.6/4)*

17. Tefrik: Bir mânâda birleştirilen iki şeyden birinin üstünlüğünü belirtmek için aralarındaki farkı gösterme sanatıdır.

Aşağıdaki beyitte şefkat ve merhamet konusunda Hz. Peygamber'in, kişinin annesinden ve babasından üstün olduğu belirtilmiştir:

*Atamdan bana eşfaksın anamdan dahi erfaksın
Sözün red olmaz evfaksın şefâ'at yâ Resûlallâh (N.6/14)*

Bir diğer beyitte aşk mektebinde verilen derslerin, Hz. Îsâ'nın hayat bahşeden nefesinden daha üstün olduğu söylenerek tefrik sanatı yapılmıştır:

*Mekteb-i aşkı sakın sen hâlî sanma zâhidâ
Kim bu mekteb tıflının sırrında 'âciz 'Îsâ-dem (B.48)*

Aşağıdaki dörtlükte de insânoğlunun bütün yaratılan mahlûklardan üstün olduğu ifâde edilmiştir:

Sen seni sanma tehi ‘âlem-i kübrâsun sen
Dünyede eşref olan mazhar-ı esmâsun sen
Ma’nîde âdem isen ‘arş-ı mu‘allâsun sen
Yirde gökde ne ki var cümleden alâsun sen (Ms.7/5)

18. Leff ü Neşir: Bir beytin ilk mısraında bahsedilen şeylerle ilgili olan sözleri ikinci mısradaki kullanmaktır.

Aşağıdaki beyitin ilk mısraında geçen “Yûsuf” ve “Mısır” kelimeleri, ikinci mısradaki geçen “Ken‘ân” ve “sultân” kelimeleri ile leff ü neşir sanatını oluşturmaktadır:

Cân Yûsuf’unun Mısır vücûdunda bulına
Ken‘ân iline nâmını sultân iletürler (G.20/2)

Aşağıdaki beyitte de bu sanatı oluşturan kelimeler; ilk mısradaki “kadd-i Leylâ, Mecnûn”, ikinci mısradaki “dağ, serv, çınar” dır:

Kadd-i Leylâ’ya öykünmüş diyü gayret çeküp Mecnûn
Yürür dağlarda nâ-hoşdur başı serv ü çenâr ile (G.84/3)

Bir diğer beyitte “ziyâ, şeb, zülf” kelimeleri ile “leyl ü nehâr” kelimeleri ile leff ü neşir sanatı yapılmıştır:

Ziyâ al rûz-ı rûyundan şeb-i zülfünde pâ-mâl ol
Kayıрма ger geçer ömrün bu hoş leyl ü nehâr ile (G.84/4)

19. Sîhr-i Helâl: Bir beytin ilk mısraının sonunda yer alan kelimenin veya kelime grubunun, ikinci mısraının başında da kullanıldığı takdirde anlamlı olmasıdır. Aşağıdaki beyitlerde bu sanata başvurulmuştur:

Asitânunda nice bende olur şâh-ı cihân
Bu gedâna dahi lutf eyle ki derbân olsun (G.65/5)

Kadd-i Leylâ’ya öykünmüş diyü gayret çeküp Mecnûn
Yürür dağlarda nâ-hoşdur başı serv ü çenâr ile (G.84/3)

*Meger gözyaşıyla tahmîr olupdur nâ-tüvân cismüm
Bahâr ebri gibi dâ'im yanılmaz her zamân ağlar (B.35)*

1.6.3. Lafızla İlgili Sanatlar

1. **İştikak:** Aynı kökten türemiş en az iki kelimenin bir beyit içerisinde kullanmasıdır.

Aşağıdaki beyitte geçen “âşık ve ma‘şuk” kelimeleri aynı kökten (‘aşk) türemiştir:

*Göster cemâlün şem‘ini yansun oda pervâneler
Devlet degil mi ‘âşika ma‘şûka karşı yanalar (G.17/1)*

Aşağıdaki beyitte geçen “mi‘mâr ve ‘imâret” kelimeleri aynı kökten (‘umrân) türemiştir:

*Habîbâ gel nazar eyle benüm gönlüm harâbına
Çü sensün dînime mi‘mâr ‘imâret kıl bu vîrânı (G.120/24)*

Aşağıdaki beyitte geçen “zulm-mazlûm” kelimelerinden dolayı iştikak sanatı vardır:

*Zulm âteşine yandı kamu sîne-i mazlûm
Kalmadı ana bir su seper sen yetiş ey ‘Âf (G.39/5)*

2. **Cinâs:** Mânâları farklı olan kelimeler arasındaki yazılış ve söyleyiş birliği veya benzerliğine verilen addır. Aralarında cinâs bulunan kelimelerin bir nükte ve zerâfet maksadıyla bir araya getirilmesi sanatına da “tecnîs” denir. Genellikle cinâs ve tecnîs ayırt edilmeksizin bu edebî sanata isim olarak kullanılmıştır.

Aşağıdaki beyitlerin ilkinde “belâ”, ikincisinde “yara”, üçüncüsünde “cânânı göre” ifâdelerinde cinâs vardır:

*Kanı âlem-i ervâhda dimedün mi belâ anda
Belâ budur ki ukbâda su‘âl olur uhûdundan (G.70/12)*

*Yüregüm oldu çün derd ile yara
Aceb cânım ire mi vâsl-ı yâra (G.82/1)*

*Bende ol devlet mi var ki dîde cânânı göre
Ömre ol vüs‘at mi var bir dahi cân anı göre (B.7)*

3. **Tarsi:** Bir beytin mısralarında bulunan kelimeler harf sayısı, vezin ve kâfiye bakımından birbirine denk yani mısraların birbirinin simetriği olmasına denir. Böyle şiirlere de “murassa şiir” denilmektedir.

Aşağıdaki beyitlerde tarsi sanatı vardır:

Sidre-i ravzân havâs ervâhına dârü's-selâm
Sâha-i türben zünûb emrâzına dârü's-şifâ (N.3/4)

Merkebün çünkü za'îfdür ide gör bâri sebük
Maksadun çünkü ba'îddür alıgör zâd-ı sevâb (G.3/2)

Şevk ile ciger haste yârâna selâm olsun
Sıdk ile kemer-beste ihvâna selâm olsun (G.74/1)

2. MUHTEVÂ ÖZELLİKLERİ

2.1. Şemseddîn Sivâsî Dîvânı'nda Dîn ve Tasavvuf

2.1.1. Dîn

Lûgatta; Allâh'a ibâdet ve maneviyâta itikat hususunda her milletin tuttuğu yol¹¹⁹ anlamına gelen “din” kelimesini dil âlimleri “deyn” kökünden masdar veya isim olduğunu kabul ederler. Semantik bakımdan “Belirli bir zamânda ödenmesi gereken borç” anlamındaki “deyn” giderek “örf, âdet” karşılığında “din” şeklini almış ve daha sonra “Allâh'ın hükmü ve yönetimi” anlamını kazanmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de 92 yerde geçen bu kelime başlıca şu anlamlarda kullanılır: Yönetme-yönetilme, itaat, hüküm, tapınma, tevhit, İslâm, şeriât, hudûd, âdet, ceza, hesap, millet.¹²⁰

Kuralları Allâh tarafından konulan din, insânların iki dünyâlarını mamur etmek için vardır. İnsânlığın kurtuluşu, Âl-i İmran sûresinin 85. âyetinde de belirtildiği üzere¹²¹ din ile yani İslâmiyet ile olacaktır.

Din, âlimler tarafından insânlara hem şifâhen hem de yazılı olarak yüzyıllar boyunca anlatılagelmiştir. Mutasavvıf şâirler de dini, yazılı olarak anlatan âlimler

¹¹⁹ Şemseddîn Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010, s.645.

¹²⁰ Günay Tümer, “Din” *DİA*, C.9, TDV Yayınları, İstanbul 1994, s.312-320.

¹²¹ İnsanın kurtuluşu İslâm ile olacaktır. Kim İslâm'dan başka bir dine yönelirse onun dîni kabûl edilmeyecektir. O, âhirette de kaybedenlerdendir.

arasında yer alır. Şâirler, şiiri bir araç edinerek insânlara Allâh'ı, Peygamber'i, ibâdetleri hâsılı dini anlatmayı kendilerine amaç edinmişlerdir. Kaleme aldıkları eserlerin temelinde hep bu amaç yatmaktadır.

Müellifler, kaleme aldıkları eserlerinde dinî motiflere sıklıkla yer vermeye gayret etmişlerdir. Şemseddîn Sivâsî de bu gayrette olan şâirlerdendir. O, Dîvânı'nda dinî motifleri sıklıkla işlemiştir. Dinî terimlerin yanında özellikle “din” kelimesini de şiirlerinde kullanmıştır. Bu şiirlerden birkaç örnek şöyledir:

*Şemsî bu sırları söylerdi müdâm
Müselmân olana dîn gerek î mân
Medîne şehrinde görinen ayân
Nûrundur Muhammed Mustafâ senün (N.9/5)*

*Tâlibâ ko gafleti şevk ile gir tâ'âtına
Zevk-i dîni tuymayan î mânâ olmaz âşinâ (G.1/8)*

*Mağrûr oluben devlet-i dünyâ-yı denîye
Sakın yitürüp dînünü Allâh'ı unutma (G.85/2)*

Öte yandan şâir, bazı beyitlerinde Allâh'a, dinen eksik olmaması için duâlar etmektedir:

*İdem her dem gazâ-yı nefis getürme dînime noksân
Bu Şemsî bendene âhir rızân ile şehâdet vir (M.7/7)*

*Ne hâl üzre olam yâ Rab irdürme dînime noksân
Kemâl-i dînimi gayrı nekâisden kifâyet vir (M.8/8)*

2.1.1.1. Allâh

Canlı ve cansız bütün varlıkların yaratıcısı Allâh'tır. O'nun pek çok ismi ve sıfatı vardır. Allâh ismi, ism-i âzam olarak bilinen, O'nun en muazzam ismidir. Hâlık-ı kevneyn olan Allâh, mutlak varlık ve mutlak güzellik sahibidir. Mutlak güzellik sahibi bilinmeyi ve tanınmayı arzu etmiş ve kâinatı yaratmıştır. Yarattılanlar içerisinde sadece eşref-i mahlûkât olan insân değil bütün mahlûkât O'nu zikreder, O'nu ister. Mahlûkâtın bu talebini Şemseddîn Sivâsî bir gazelinde şöyle ifâde eder:

*Hudâvendâ şu âlemde esen yeller seni ister
Ayaklarda gubâr olmuş tozan yollar seni ister*

*Eger cindür eger hayvân eger melek eger insân
Seni zikritmede yeksân dönen diller seni ister*

*Bulam diyü dilârâyı gezer arayı arayı
Dolaşup kûh u sahrâyı akan seller seni ister*

*Ayağın gerçi hâr olmuş velâkin bî-karâr olmuş
Düşüp elden ele solmuş gezen güller seni ister*

*Seherlerde okur virdi virür âşıklara derdi
Bahâne eylemiş verdi öten kuşlar seni ister*

*Kevâkib ay u gün bî-cân kararı yok ider seyrân
Olup serkeşte vü hayrân dönen gökler seni ister*

*Tutuşup hecr ile yanmış ezelden aşka boyanmış
Duhânın göklere salmış yanan odlar seni ister*

*Boyamış göklere taşın seherlerde döker yaşın
Çemenden kaldırıp başın biten otlar seni ister*

*Çü sensin Vâhid-i Mutlak mekânun yok ‘ale’l-ıtlak
Bahâne kışlak u yaylak göçen iller seni ister*

*Yolun sedd eylemiş ağyâr kalup gurbetde eyler zâr
Bu Şemsî gibi her kim var duyan kullar seni ister (G.13)*

Dîvân Edebiyâtı şâirleri, âdet ve geleneğe bağlı kalarak eserlerinde; Besmele, hamdele ve salve sıralamasını takip ederler. Şemseddîn Sivâsî de geleneğe bağlı bir şâir olarak Dîvânı’nda bu sıralamayı takip etmiştir. Dîvân’da ikisi tevhîd, sekizi münâcât olmak üzere 10 şiir Allâh ile ilgilidir. Yine bu şiirlerin dışında pekçok gazeline Allâh’ın esmâsını zikretmiştir.

Şemsî Dîvânı’nda Esmâü’l-hüsna’dan zikredilen isimler şunlardır: Allâh (Her şeyin gerçek mâbudu), Rahmân (Dünyâda kimseyi ayırt etmeksizin herkese merhamet eden), Hak (Varlığı hiç değişmeden duran), Hâlık (Her şeyi yoktan var eden), Kerîm (İyilik ve ikrâmı geniş olan), Ra’ûf (Çok şefkat ve merhamet gösteren), Azîz (Mağlup edilmesi mümkün olmayan gâlip), Ganî (Hiçbir şeye muhtaç olmayan), Hâdî (Hidâyet eden), Vâhid (Tek olan), Vedûd (Kullarını çok seven), Mennân (İyilik ve lütufta bulunan), Cemîl (En güzel olan), Hannân (Merhameti bol olan), Cebbâr (İstediği her şeyi yaptıran), Câmi‘ (İstediğini istediği yerde toplayan), Mâlik (Bütün kâinatın tek sahibi), Settâr (Kullarının günahlarını gizleyen).

Vâcibü’l-vücûd olan, varlığı hiç değişmeden duran anlamındaki el-Hak, O’nun, Dîvân’da en çok zikredilen ismidir:

Ahkâm-ı Hakk’ı gözle her ne gelür safâdur

Merhem sunarsa cerrâh pür-yare gezmek olmaz (G.35/4)

Vâsıl olmaz kimse Hakk’a cümleden dûr olmadan

Kenz açılmaz şol gönülde tâ ki pür-nûr olmadan (G.61/1)

Yaratmak sadece Allâh’a mahsûs bir fiildir. O, bu fiili Hâlık ism-i şerifi mûcibince yapar. Yeri, göğü bütün âlemi yaratan Allâh’tır. Evvel yaratan da sonradan yaratacak olan da sadece O’dur. Yaratmak O’nun için zor değil, sadece “Kün” demekten ibârettir. İnsânı topraktan yaratan Allâh’ın, Hâlık ismine bir beyitte şöyle telmih yapılmıştır:

Çünkü bî-illet inâyetden nesîm irdi seher

Bir avuç toprağı insân eyleyüp itdün beşer (G.29/1)

“En güzel isimler (esmâü’l-hüsna) Allâh’ındır. O halde O’na, o güzel isimlerle duâ edin”.¹²² Âyet-i kerime fehvâsınca şâir, acziyet belirtilerek Allâh’ın güzel isimleri ile O’ndan şöyle yardım istemektedir:

Aşkun ile hâdimü’ş-Şemseddîn’i

Mağfûr eyle yâ Azîz yâ Ganî

Cümle ihvân ile vir maksûdını

Yâ Allâh illallâh meded Sübhânüm (M.5/7)

¹²² A’raf, 7/180.

Allâh'ın, kullarına karşı çok merhametli olması, onların işlerini kolaylaştırması, cemâl, celâl ve ihsân sahibi olması bazı beyitlerde şöyle ifâde edilmiştir:

Cemâlün pertevin tuysa dağılur aklı bî-tâkat
Perîşânlıktan özge pes nesi var cünd-i mağlûbun (M.4/3)

Yüzüm yokdur dönem yüzüm ne sözüm var diyem sözüm
Kerîmsin kapuna geldüm cenâbundan vecâhet vir (M.8/4)

Her kimi sandum tabîb merhem diyü saçdı nemek
Senden ayru eyleme ben hastanı yâ zü'l-celâl (G.49/14)

Nefse güç geldüğüne bakmayalum hû diyelüm
Ola kim feth ide Fettâh görelüm envârı hû (G.80/6)

Şu denlü cûş idüpdür rahmetün deryâsı ey Rahmân
Dilersen gark ider bir katresi bin kerre ummânı (G.120/32)

Dîvân'da, Farsça; Hudâ, Kirdgâr, Yezdân, Cânân, Arapça; Mevlâ, Rab, Lâ-mekân, Şâh, İlâh, Hû, Sübhân, Gıyâs, Zü'l-'ata, Zü'l-celâl, Bennâ-yı ezel, Azze ve Celle ve Türkçe; Efendi gibi Allâh'ın isim ve sıfatları da kullanılmıştır. Bu lafızların içerisinde en çok kullanılanı Mevlâ'dır:

Düşüp derdine Mevlâ'nun kodum bu akl u idrâki
Gönül dostu karar itdi n'iderem mâl u emlâki (G.108/1)

Diğer esmâ ve sıfatların kullanıldığı bazı beyitler şöyledir:

Yok durur var da degül ya var durur yok da degül
Lâ-Mekân ol perde-i imkân içinde gizlüdür (G.18/2)

Kalbi Beytullâh okıdı ol habîb-i Kirdgâr
Sende bu iş yok meger bî-hânesin bî-hânesin (G.68/6)

Bu gönlüm mülkini yağma idelden hubb-ı Yezdânî
Ol ilûn şimdi sultânı Celâl u hem Cemâl oldu (G.110/4)

*Sana ol cân viren Cânân'ı gözle
Şu dem ki cism-i bî-cân yaradıldı (G.113/19)*

2.1.1.2. Melekler

Sözlük anlamı itibâriyle “haberci” mânâsına gelen, edebî metinlerde daha çok “feriştah” ismiyle anılan melekler, Allâh’ın gökyüzündeki kulları olup Allâh tarafından farklı özellikte yaratılıp ve her birinin farklı görevleri olan nurânî varlıklardır. Cinsiyetten ve yeme, içme, uyku gibi canlıların temel ihtiyaçlardan ârî, devâmlı zikir halinde ve İlâhî emirlerin yerine getirilmesinden sorumlu olmaları meleklerin temel özellikleridir. Kur’ân-ı Kerîm’de meleklerin kanatlı ¹²³ olduklarından söz edilmesine rağmen fizikî özellikleri hakkında fazla bilgi olmayıp mahiyetleri hakkında bilinenler sınırlıdır.

Sayıları tam olarak bilinmesede melekler içinde dört büyük melek diye bilinen, Hamele-i arşdan olan Cebrâil, Azrâil, Mikâil ve İsrâfîl; sorgu melekleri diye bilinen ve kabirde insânları sorgulayacak olan Münker ve Nekir; yazıcı (hafaza) melekleri diye bilinen ve insânların yaptıklarını yazan; Kirâmen ve Kâtibin; cennetin kapısında görevli olan Rıdvân ve cehennemin kapısında görevli olan Zebânî isimleri ve görevleri bilinen meleklerdir.

Devâmlı zikir halinde olmaları meleklerin temel özelliklerindendir. Bu durumu Şemsî bir kıtasında şöyle ifâde etmektedir:

*Aşkun ile döner gökler felekler
Aşkun ile tesbîh okur melekler
Aşkun ile kabûl olur dilekler
Yâ Allâh illallâh meded Sübhânüm (M.5/3)*

Meleklerin Allâh’ı zikr edişi başka bir beyitte şöyle ifâde edilmiştir:

*Eger cindür eger hayvân eger melek eger insân
Seni zikritmede yeksân dönen diller seni ister (G.13/2)*

Cebrâil (as) ve Rıdvân (as) Dîvân’da isimleri geçen iki melektir.

¹²³ Gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allâh’a hamdolsun. O yaratmada dilediği arttırmayı yapar. Şüphesiz Allâh her şeye gücü yetendir. (Fâtır, 35/1)

Cebrâil, dört büyük melekten biridir ve vahiy getirmekle görevlidir. Güç kuvvet anlamına gelen “Cebr” ve Allâh anlamına gelen “İl” kelimelerinden mürekkep olan Cebrâil “Allâh’ın kuvveti” demektir. Kur’ân-ı Kerim’de karşı konulmaz bir güce, üstün ve kesin bilgilere sâhip, Allâh nezdinde itibâr verilmiş, diğer meleklerin kendisine itaat ettiği şerefli bir elçi olarak tanımlanır. Hazret-i Peygamber’e aslî sûretiyle Hira’da ve Sidretü’l-Müntehâ’da olmak üzere iki kez görünmüştür.¹²⁴

Dîvân’da, Tair-i kuds şeklinde bir yerde geçer:

*Ne umarsın ki ola tûti-yi cân tâ’ir-i kuds
Pâk u nâ-pâka konup gezmede nefsün megesî (G.103/5)*

Cennet’in bekçisi olan Rıdvân, Dîvân’da adı geçen diğer melektir:

*Dâr-ı dünyâda mekârîhden menâzil kat’ idüp
Hamdülillâh ravzâ-i Rıdvân’a geldüm dönmezem (G.53/6)*

*Cemâl-i hazreti gören anar mı hûr u Rıdvân’ı
İrişen râhat-ı rûha diler mi hazz-ı cismânı*

*Gözin aldırıldı âşıklar Cemâl-i âfitâbına
Sühâya yaka mı sehven bulutlar ayn-ı irfânı (D.79)*

2.1.1.3. Diğer Ruhânî Varlıklar

Şeytân: Edebî metinlerde “Ehrem, İblis, Azâzîl” isimleri ile de geçer. Ebu’l- cin (Cinlerin atası), bû hilâf (Kargaşa çıkaran), hannâs (Bozguncu), racîm (Kovulmuş) gibi sıfatları vardır.¹²⁵ En büyük özelliği; kibirlendiği için Allâh tarafından lanetlenerek Huzûr-ı İlâhî’den kavulmasıdır. Bu hâdise Kur’ân-ı Kerim’de şöyle anlatılır: “Rabbin meleklerle şöyle demişti ‘Ben çamurdan bir insân yaratacağım. Onu yapıp ruhumdan ona üflediğim zamân ona secdeye kapanın.’ Bütün melekler secde etmişlerdi, fakat iblis büyüklük taslamış ve inkârcılardan olmuştu. Allâh, ‘Ey iblis, kudretimle yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir, böbürlendin mi, yoksa gururlananlardan mısın?’ dedi. İblis ‘Ben ondan daha üstünüm. Beni ateşten yarattın

¹²⁴ Selâmi Ece, *Hüsnüne Aşk Olsun*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum 2012, s.47.

¹²⁵ Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008, s.405.

onu çamurdan yarattın.’ dedi. Allâh ‘Def ol oradan (Cennetten) sen artık kovulmuş birisin. Dîn (Kıyâmet/cezâ) gününe kadar lanetim senin üzerinedir.” dedi.¹²⁶

İnsânları doğru yoldan saptırmaya çalışan ve kıyâmete kadar çalışacak olan şeytân, edebiyâtta çirkin işlerin simgesidir. Dîvân şiirinde çeşitli özellikleriyle yer almıştır. Hz. Süleymân’ın yüzüğünü çalması, Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın cennetten kovulmalarına neden olması bu özelliklerdendir. Şemsî Dîvânı’nda şöyle görülmektedir:

Ger ire senden meded bu ‘âcize yâ Müste‘ân
Recm-i şeytân eyleyem bulam mekâyidden hazer (G.29/10)

Vahdet-i sarfâ irâdet vermemişdür Azâzîl
Küfr-i kesretten dönüp îmâna geldüm dönmezem (G.53/2)

Cin: Cinler de Kur’ân-ı Kerîm’de belirtildiği üzere “Cini de yalın bir ateşten yarattı.”¹²⁷ ateşten yaratılan varlıklardandır. Kelimenin çoğulu; “cânn” olup Kur’ân-ı Kerîm’de bu isimle de geçer.¹²⁸ Âyet-i kerimede belirtildiği üzere¹²⁹ cinler de insânlar gibi kulluk vazifesi ile yaratılmışlardır. Şemseddîn Sivâsî, bir beyitinde insânların ve cinlerin, bu vazifeyle yaratılmalarına şöyle telmih yapar:

Pes nedür ma‘nî bu güzergehden
Yâ niçün geldi cin ile nâsı (G.123/23)

Bir dübeytte de diğer ruhânî varlıklarla beraber adı şöyle geçmektedir:

Ne revâdur sana insân iken ey merdüm-i zâl
Bilmeyüp kadrünü bir mekr ile hayvân olasun

Sana reşk ider iken ay u güneş cin ü melek
Yolunı şaşıruben şerr ile şeytân olasun (D.40)

Dîv: Dîv, “Dev” kelimesinin çoğuludur. İnsânları ve diğer mahlûkâtı yoldan çıkaran kötü yaratıklardır. Rivâyetlere göre devler; çirkin, kaltaban ve düzenbaz yaratıklardır.

¹²⁶ Sâd, 38/71-78.

¹²⁷ Rahmân, 55/15.

¹²⁸ Hicr, 15/27.

¹²⁹ Ben cinleri ve insânları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım. (Zâriyât, 51/56)

İnsân eti yemekten bile çekinmeyen bu taş kalpli zâlim yaratıklar olağanüstü güçlere sâhiptirler. Büyücülükte oldukça ileri düzeyde bilgi sahibidirler. Bunların peri, cin ve şeytân gibi ateşten yaratıldığına inanılır. Cin ve şeytânlarla aynı özelliğe sâhiptirler.¹³⁰

Dîvân'da, bir gazelde Hz. Süleymân'ın emrinde olan orduda görevli olması özelliği ile anılmıştır:

Ne var dîvler haşem olduysa ana vahş u tayr ile

Bu kande gitse giderdi yanında cünd-i Rahmânı (G.120/8)

Hûr (Hûri) ve Gılmân: Arapçada; kara gözlü, güzel kadın anlamına gelen “Ehver” ve “Havrâ” sözcüklerinin çoğulu olan “Hûr” Fasçada tekil kabul edilerek; beyaz tenli, gözlerinin siyâhlığıyla dikkat çeken kadın anlamında kullanılır, “hurân” şeklinde çoğul yapılır ve ve “hûr” şeklinin sonuna da bir “-i” sesi eklenerek “hûri” şeklinde kullanılır.¹³¹

Hûrilerin yukarıda sayılan sıfatlarının ana kaynağı Kur’ân-ı Kerim’dir. Duhân ve Vâkı’a sûrelerinde; iri gözlü, Tûr sûresinde; ceylan gözlü olduklarından bahsedilir.¹³² Edebiyâtta temizlik ve günahlardan arılık ve güzellik simgesi olarak kullanılan bu sözcükle birçok mazmun oluşturulmuştur: Hûr-ı bihiştî, hûr-likâ, hûr-i periveş gibi mazmunlar “Güzel yüzlü” anlamına gelerek sevgili için kullanılır.¹³³

Tüyyü, bıyığı çıkmamış delikanlılar, gençler, köleler, esirler¹³⁴ anlamına gelen gılmân, “gulâm” kelimesinin cem’i olup hûriler gibi hademe-i cennettendir. Hûriler; cennetin kadın, gılmân; erkek hizmetçileridir. Kur’ân-ı Kerîm’deki mânâsı; genç hizmetçidir. Bu hizmetçiler, haznelerde saklanmış incilere teşbih edilmiştir.¹³⁵

Gılmânlar hakkında bilinenler oldukça sınırlıdır. Haklarında bilinenlerden hareketle müfessirler ileri sürülen görüşleri üç noktada toplamışlardır: 1. Gılmân, müminlerin kendilerinden önce ölen çocuklarıdır. Ergenlik çağına gelmedikleri için mükellef olmayan, sâlih amel işledikleri içinde cennet nimetlerine hak kazanamayan bu çocuklar mümin olan ebeveynlerinin yanında onlara hizmet etmekle

¹³⁰ Nimet Yıldırım, *age*, s.249-253.

¹³¹ Nimet Yıldırım, *age*, s.391.

¹³² Duhân, 44/54, Vâkı’a 56/22, Tûr, 52/20.

¹³³ Nimet Yıldırım, *age*, s.391.

¹³⁴ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2013, s.332.

¹³⁵ Tûr, 52/24.

görevlendirilecektir. 2. Kâfirlerin ölen çocukları olup mükellef bulunmadıklarından cehenneme atılmayacak cennet ehlinin hizmetçileri statüsünde tutulacaktır. 3. Müminler için cennette yaratılan hizmetçilerdir ve çocukken ölenlerle ilgisi yoktur.¹³⁶

Dîvân'da bu kelimeler genelde hûrilerin ve gulâmların mekânı olan cennet ile beraber anılmıştır:

Zeyn itmek için cennete insân iletürler

Kulluğa ana hûrî vü gılmân iletürler (G.20/1)

Bizi tekmîl için ol şâh karar itdi bu âlemde

Kusûrın arz iderken hep cinânun hûr u gılmânı (G.120/13)

2.1.1.4. İlâhî Kitaplar

İslâm inaç esâslarından üçüncüsü; kitaplara îmândır. Îmân edilmesi gereken bu kitaplar Allâh tarafından peygamberler aracılığıyla beşeriyete gönderilmiştir. Bu kitaplar; Hz. Dâvûd'a gönderilen; Zebûr, Hz.Mûsâ'ya gönderilen; Tevrât, Hz. İsâ'ya gönderilen; İncil ve Hz. Muhammed'e gönderilen; Kur'an-ı Kerîm'dir. Dîvân Edebiyâtında bu dört kitapta anlatılan pek çok şahıs ve olay işlenmiştir. Bu şahıs ve olaylar şâirlere birer ilham kaynağı olmuş çeşitli mazmûnların doğmasına vesîle olmuştur.

Şemsî, bir beyitte kendine seslenerek ilm-i ledünnîyi yani gayb ilmini öğrenmesi ve dört büyük kitabı bilmesi gerekliliği şöyle ifâde eder:

Şemsiyâ nefsün elinde nice bir oldun esîr

Okuyup ilm-i ledünnî dört kitâbı bilmiş ol (G.50/5)

Furkân, Hüdâ, Hitâb, Kitâb, Kitâb-ı Mübîn, Mushaf, Necm, Nûr ve Zikr adlarıyla da bilinen Kur'ân-ı Kerîm, son Peygamber Hz. Muhammed'e indirilen son ilâhî kitaptır. Vahiy yoluyla 23 yılda inişi tamamlanan bu ilâhî kitabın diğer ilâhi kitaplardan en büyük farkı; bir kavme, bir topluluğa değil bütün insânlığa gönderilmesi ve âyet-i kerimede¹³⁷ kıyâmete kadar bâkî kalacağını ifâde edilmesidir.

¹³⁶ Yusuf Şevki Yavuz, "Gılmân" *DİA*, C.14, TDV Yayınları İstanbul 1996, s.50.

¹³⁷ Şüphe yok ki Zikr (Kur'ân)'i biz indirdik biz koruyacağız (Hicr, 9/15)

Şemsî, Kur'ân-ı Kerim okumanın insânı rahatlatacağını, nâ-şâd gönlü şâd edeceğini bir beyitinde şöyle ifâde eder:

Kasâvet kaplamış kalbün hevâ yeller ile kışdur
Okı âyât-ı Kur'ân'ı anunla hoş bahâr eyle (G.89/5)

Bir beyitte “Kitâb-ı Vahdet” şeklinde isimlendirilen Kur'ân-ı Kerîm'in okunmasının gerekliliği şöyle ifâde edilmiştir:

Ders ister isen okıgıl Kitâb-ı Vahdet'i
Bir harfî içinde cümle ulûm bir varak degül (G.48/3)

Öte yandan hayat kılavuzumuz olan Kitâb-ı Mübîn'i sadece okumakla yetinmenin, ayetlerin anlamlarını düşünmemenin beyhûde bir iş olduğunu şâir, şöyle dile getirir:

Çok okıdun Hazret-i Kur'ân'ı ma'nâ tuymadun
Gâr-ı beyhûde gibi kurı sadâdan geçmedün (G.44/5)

Dîvân'da, Tevrât, adı geçen diğer kutsal kitaptır. Bir beyitte şöyle anılmıştır:

Budur Tevrât-ı hikmet içre mezbûr
İder her şey ne konsa anı peydâ (K.1/1)

2.1.1.5. Âyet, Hadîs ve Diğer Arapça Sözler

Türk Edebiyatının en uzun devresi olan Dîvân Edebiyatı, İslâm kültürü etkisinde şekil almıştır. Kur'ân-ı Kerim ve hadis bu alanın temel iki kaynağıdır. Bu sebepten, başta mutasavvıf şâirlerin dîvânları olmak üzere diğer dîvânların çoğunda da âyet ve hadisler yerlerini almıştır. Bu yer alışlar direkt iktibas halinde olduğu gibi bazen de atıf şeklinde olmuştur. Âyet ve hadislerin dîvânlarda bu şekilde kullanılmasının yanısıra Kırk Âyet, Kırk Hadis, 1001 Hadis gibi türler de meydana getirilmiştir. Âyet ve hadislerin bu şekillerde karşımıza çıkmaları Dîvân Edebiyatının temel kaynağının din olduğunun açık bir kanıtıdır.

Âyetler: Âyet; alâmet, nişân mânâsında olup Kur'ân-ı Kerim'in her bir cümlesine verilen addır. 6666 veya 6356 Kur'ân-ı Kerim'deki 114 sûredeki toplam âyet sayısıdır. Âyetlerin uzunlukları-kısalıkları birbirinden farklıdır. Birkaç harften oluşan (Misal,

Bakârâ, 2/1) kısa âyetler olduğu gibi bir sayfa uzunluğunda (Misal, Bakârâ, 2/282) âyetler de vardır.

Şemseddîn Sivâsî, Dîvânî'nda 33 ayetten iktibas yapmıştır. Bunun yanında şâir, âyetin çoğulu olan “âyât” kelimesini de birkaç beyitte şöyle kullanmıştır:

Kasâvet kaplamış kalbün hevâ yiller ile kışdur
Okı âyât-ı Kur'ân'ı anunla hoş bahâr eyle (G.89/5)

Cenneti gezdüm virür cümlesi lutfun haberin
Dûzâhı gördüm okur âyât-ı kahrın hizbi (G.117/5)

Dîvân'da iktibas yapılan ayet-i kerimeler -Dîvân'daki sıraya göre- şunlardır:

1. *Lâ ilâhe illallâh*: Allâh'tan başka ilah yoktur. ¹³⁸

Lillâhi'l-hamd virildi İslâm'a
Şevket-i lâ ilâhe illallâh
Gayr-ı edyâna olmadı hâsıl
Şöhret-i lâ ilâhe illallâh (M.1/1)

Bazı beyitlerde geçen *lâ vü illâ* lafzı da Kelime-i Tevhîd'in ilk bölümü olan bu âyet-i kerimeye işâret eder:

Nefy ü istisnâdan bahs itmek dilersen sûfîyâ
Lâ vü illâllâh'ı ders eyle bulursın ittilâ' (G.38/18)
Hâ ile kâfi okıgıl kâf ile hem sâda var
Birlige gel lâ yı ko illâ yı sen sende ara (G.92/4)

2. *Fezkurûnî ezkurkum veşkurû lî velâ tekfurun*: Beni anın ki bende sizi anayım. Bana şükredin, sakın nankörlük etmeyin. ¹³⁹

Çün bize fezkurûnî dir Hâlık
Giderüp gafleti olun ayık

¹³⁸ Bu âyet-i kerime Kur'ân'ı Kerîm'de şu sûrelerde geçmektedir: Bakara 2/163,255 Âl-i İmrân, 3/2,6,18, 62, Nisâ, 4/ 87, En'âm, 6/102, Tevbe, 9/31,129, Hûd, 11/14, Ra'd,13/30, Tâ-hâ, 20/8, 14, 98, Mü'minûn, 23/116, Kasas, 28/70,88, Fâtır, 35/3, Zümer, 39/6, Saffât, 37/35, Mü'min, 40/3,62,65, Duhân, 44/8, Muhammed, 47/19, Haşr, 59/22,23, Tegâbun, 64/13, Müzzemmil, 73/9.

¹³⁹ Bakara, 2/152.

Sanmanuz herkese olur lâyük
Devlet-i lâ ilâhe illallâh (M.1/4)

3. *Ve'd-duhâ ve'l-leyli izâ secâ*: And olsun kuşluğa ve karanlığı çöktüğü vakit geceye...¹⁴⁰

Ey saçun zencîrini ve'l-leyl hoş ta'bîr ider
Ve'd-duhâ envâr-ı rûyundan 'aceb tefsîr ider (N.1/1)

4. *İnde sidretü'l-müntehâ*: Sidretü'l-müntehâ (Son ağaç)'nın yanında.¹⁴¹

Gerçi sidre müntehâ' dur kaddüne nisbet degül
Nass-ı mi'râc zîra andan geçdiğin tezkîr ider (N.1/2)

Sidre-i ravzan havâs ervâhına dârü's-selâm
Sâha-i türben zünûb emrâzına dârü's-şifâ (N.3/4)

Müntehâ eyleye mi sidre 'yi bâ-'alâ himmet
N'ola kurduysa bu evde nice gün çetr ü menâb (G.6/3)

Mürg-ı dil pervâzına hoş şâh-ı sidre'ydi mekân
Dâne-i hâlün düşürdi dâma buldum esfeli (G.101/6)

5. *Vallâhu yed'û ilâ dâri's-selâmi ve yehdî men yeşâu ilâ sirâtin mustekîm*: Allâh esenlik yurduna (cennete) çağırır ve dilediğini doğru yola iletir.¹⁴²

Sidre-i ravzan havâs ervâhına dârü's-selâm
Sâha-i türben zünûb emrâzına dârü's-şifâ (N.3/4)

6. *Mâ-zâğa'l-basarı ve mâ tagâ*: (Muhammed'in) gözü şaşmadı ve sınırı aşmadı.¹⁴³

Aynı aynü'n-nûrunun meşhûdî hak olduğunu
Âyet-i mâ zâğa inkâr ehline tebsîr ider (N.1/3)

O tıfl-ı mâ-zâğa'l-basar kim ol sultânı emzirdi
Kanar ol feyz-i akdesden diner vallâhi billâhi (G.111/2)

¹⁴⁰ Duhâ, 93/1-2.

¹⁴¹ Necm, 53/14.

¹⁴² Yûnus, 10/25.

¹⁴³ Necm, 53/17.

7. *Felem taktulûhum velâkinna'llâhe katelehum ve mâ rameyte iz rameyte velâkinna'llâhe ramâ veliyubliye'l-mü'minîne minhu belâen hasenâ inna'llâhe semî'un 'alîm*: Onları siz öldürmediniz; fakat Allâh öldürdü. Attığın zamân da sen atmamıştın; fakat Allâh atmıştı. Allâh bunu inananları güzel bir imtihana tabi tutmak için yapmıştı. Doğrusu O işitir ve bilir.¹⁴⁴

Dest-i Hakk'a mazhar olduğun yed-i tûlâsınun
Mâ rameyte iz rameyte dinle gör takrîr ider (N.1/4)

8. *Le-'amruke innehum lefî sekratihim ya'mehûn*: (Ey Resûlüm) Senin hayatına and olsun ki onlar sarhoşlukları içinde bocalayıp duruyorlardı.¹⁴⁵

Nezd-i Hak'da kadrini bilmek dilersen ümmetâ
Gel le-'amruk âyetin okı ne hoş tahrîr ider (N.1/5)

9. *İnnâ enzernâkum azâben karîben yevme yenzuru'l-mer u mâ kaddemet yedâhu ve yekûlu'l-kâfiru yâ leytenî kuntu turâbâ*: Sizi yakın gelecekteki bir azabla uyardık; o gün kişi elleriyle sunduğuna bakar ve inkârcı da “Keşke toprak olaydım.” der.¹⁴⁶

Diyicek düşmenlerün yâ leytenî küntü turâb
Senden umarlar şefâ'at evliyâ vü enbiyâ (N.3/8)

10. *Ellezîne âmenû ve 'amilû's-sâlihâti tûbâ lehum ve husnu me'âb*: İnanan ve yararlı iş işleyen kimseler için mutluluk ve güzel bir dönüş yeri vardır.¹⁴⁷

Subh-ı devletdür tulû'un ey habîbî âfîtâb
Her kime pertev salar tûbâ lehum husnu me'âb (G.4/1)

11. *İnne ileynâ iyâbehüm*: Kuşkusuz dönüşleri bizedir.¹⁴⁸

Remzini bu haberün fehmi ide mi her bir nâdân
Çünkü ol okumasın inne ileynâ 'dan bir bâb (G.6/4)

¹⁴⁴ Enfâl, 8/17.

¹⁴⁵ Hicr, 15/72.

¹⁴⁶ Nebe', 78/40.

¹⁴⁷ Ra'd, 13/29.

¹⁴⁸ Gâşiye, 88/25.

12. *Em yahsebûne ennâ lâ nesme‘u sirrâhum ve necvâhum belâ rusulûnâ ledeyhim yektubûn*: Yoksa onların sırlarını ve gizli konuşmalarını duymadığımızı mı sanıyorlar? Hayır, öyle değil, yanlarındaki elçilerimiz (melekler) yazmaktadır. ¹⁴⁹

*Gerçi samtîdur velî her dem münâcât eridür
Tûr-ı necvâ da ne arz itse cevâbun işidür (G.22/7)*

13. *Va‘tesimû bi-habli‘llâhi cemî‘an velâ teferrakû vezkurû ni‘metallâhi ‘aleykum iz kuntum a‘dâen feeellefe beyne kulûbikum feasbahtum bi-ni‘metihi ihvânen ve kuntum ‘alâ şefâhufratin mine’n-nâri feenkazekum minhâ kezâlike yubeyyinullâhu lekum âyâtihî le‘allekum tehtedûn*: Hep birlikte Allâh’ın ipine (Kur’ân) sarılın, ayrılmayın. Allâh’ın size olan nimetini anın. Hani siz düşmandınız, kalplerinizin arasını uzlaştırdı da O’nun nimeti sayesinde kardeş oldunuz. Bir ateş çukurunun kenârında idiniz, sizi oradan kurtardı. Allâh doğru yola erişesiniz diye size böylece ayetlerini açıklar. ¹⁵⁰

*Koma elden Şemsiyâ hablü‘l-metîn i bunda
Vâdi-yi bîmde olan destinde dârûla yürür (G.25/7)*

14. *Ve‘l-leyli izâ yağşâ*: Ortılığı бүрүдүğü zamân geceye and olsun. ¹⁵¹

*Saçun ve‘l-leyl izâ yağşâ görünür
Vücûdun şehrinde eşyâ görünür (G.27/1)*

15. *Küllü men ‘aleyhâ fân*: Yeryüzünde bulunan her şey fânidir. ¹⁵²

*Çün inzâl eyledi Kur’ân Muhammed eyledi beyân
Küllü men dahi olsa fân seyrânım vahdet ilidür (G.28/5)*

16. *Fâtiru’s-semâvâtî ve‘l-ardî ce‘ale lekum min enfusikum ezvâcen vemine‘l-en‘âmî ezvâcen yezraukum fîhi leyse kemislihi şeyun vehüve’s-semî‘u‘l-basîr*: Göklerin ve yerin yaratıcı, size içinizden eşler, çift çift hayvânlar var etmiştir. Bu sûretle çoğalmanızı sağlamıştır. O’nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, işitendir, görendir. ¹⁵³

¹⁴⁹ Zuhrûf, 43/80.

¹⁵⁰ Âl-i İmrân, 3/103.

¹⁵¹ Leyl, 92/1.

¹⁵² Rahmân, 55/26.

¹⁵³ Şûrâ, 42/11.

*Ey nûr-ı çeşm-i enbiyâ ey rûh-ı cism-i evliyâ
Hak dir leyse sırrın beyân seyrânım (G.28/6)*

17. *İnnellezîne âmenû ve‘amilû’s-sâlihâti kânet lehum cennâtü’l-firdevsi nuzulâ:*
Şüphesiz inanıp yararlı işler yapanlara gelince onlar için makâm olarak Firdevs cennetleri vardır.¹⁵⁴

*Cürm ü isyân çok diyü korkutma ey zâhid beni
Tâlib-i dîdâr olan Firdevs-i a‘lâ’dan geçer (G.30/3)*

18. *Kâf u Nûn / Kûn-fe-kân / Kûn: Ol.*¹⁵⁵

*Nice bir harf-i zevâidde idesin güft u gû
Deyr-i kûn ki hâsılı el yevme tensâh oldu şâ‘ (G.38/8)*

*Olmasa yârün ezelde bendesiyle gamzesi
Pes ne ma‘nîden mürekkeb olur idi kâf u nûn (G.63/6)*

*Geçdi mâzî gam yimez ferdâ içün hâl ehlidür
Safha-ı sırrında çün yazılmış anun kûn-fe-kân (G.67/3)*

*Çünkü hulkullâh ile mevsûf olupdur ol gürûh
Şemsiyâ pes kûn ez-în emvâc-ı bahr-i bî-girân (G.67/7)*

19. *Huve’l-lezî haleka’s-semâvâtî ve’l-arda fî sitteti eyyâmin sümmestevâ alâ’l-arşı
ya‘lemû mâ yelicu fî’l-ardî vemâ yahrucu minhâ vemâ yenzilu mine’s-semâi vemâ
ya‘rucu fihâ ve hüve ma‘akûm eyne mâ kuntum vallâhu bimâ ta‘melûne basîr:* Gökleri
ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa hükmeden, yere gireni ve ondan çıkanı, gökten
ineni ve oraya yükseleni bilen O’dur. Nerede olursanız olun O, sizinle beraberdir.
Allâh yaptıklarınızı görür.¹⁵⁶

*Ve hüve ma‘akûm den eger sırr-ı celî tıydunda
Cümle eşyâyı sana âşık-ı şeydâ göresin (G.69/7)*

¹⁵⁴ Kehf, 18/107.

¹⁵⁵ Yüce Allâh bir işi yapmayı isteyince ona yalnız “Ol” der, o da olur. Anlamına gelen bu âyet şu sûrelerde geçmektedir: Bakara, 2/117, Âl-i İmrân, 3/47, En‘âm, 6/73, Nahl, 16/40, Meryem, 19/35, Yâsîn, 36/82, Mü‘min, 40/68.

¹⁵⁶ Hadîd, 57/4.

20. *Ve-iz ehaze Rabbuke min benî âdeme min zuhûrihim zurriyyetehum ve-eş hedeum ‘alâ enfusihim elestu bi-Rabbikum kâlû belâ şehidnâ en tekûlû yevme’l-kıyâmeti innâ kunnâ an hâzâ gâfîlîn*: Hani Rabbin (ezelde) âdemoğullarının sulbünden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” demişti. Onlar da “Evet, şahit olduk.” demişlerdi. Böyle yapmamız kıyâmet günü, “Biz bundan habersizdik.” dememeniz içindir.¹⁵⁷

*Kanı âlem-i ervâhda dimedün mi belâ anda
Belâ budur ki ukbâda su‘âl olur uhûdundan (G.70/12)*

*Tıfl-ı cân mehd-i ‘amâ didi elest den ilerü
Uyanup ağlaması ana belâdan oldu (G.100/6)*

*Aşk sahfından belâ dırsın okursın bil belâ
Her ne kim teklîf olur lâ gelmesün hoş di belî (G.101/4)*

21. *Fe’l-mûriyâtî kadhân*: (Koşarken ayaklarından) kıvılcım saçanlara... (And olsun ki)¹⁵⁸

*İderdi fikr-i sâ’ible ma‘ârif nûrını îrâd
Ana fe’l-mûriyât ile kasem itse ne var Rahmân (G.73/8)*

22. *İnna’llâhe hüve’r-razzaku zü’l-kuvveti’l-metîn*: Şüphesiz rızıklandıran da güç ve kuvvet sahibi olan da Allâh’tır.¹⁵⁹

*Hâlık’dan utan rızkunı halkdan sakın umma
Bil Rabbüni e’r-rızkı ‘alellâh’ı unutma (G.85/9)*

23. *İnnî tevekkeltü ‘ale’llâhi Rabbî ve Rabbikum mâ min dâbbetin illâ hüve âhizun binâsiyetihâ inne ‘alâ sirâtin mustekîm*: İşte ben, hem benim hem sizin Rabbiniz olan Allâh’a dayandım. Yeryüzünde bulunan hiçbir canlı yoktur ki, Allâh onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabdim dosdoğru bir yol üzerindedir.¹⁶⁰

¹⁵⁷ A‘râf, 7/172.

¹⁵⁸ Âdiyât, 100/2.

¹⁵⁹ Zâriyât, 51/58.

¹⁶⁰ Hûd, 11/56.

Füyûzât-ı ilâhîden alup irşâdın ey Şemsî

Özine hil‘at itmüşdür tevekkeltü ‘ale‘llâhı (G.111/5)

24. *Kulnâ yâ nâru kûnî berden ve selâmen ‘alâ İbrâhim: Ey ateş! “İbrâhim’e karşı serin ve esenlik ol.” dedik.*¹⁶¹

Halîlullâh’a ger berdü selâm oldıysa ol nârı

Sövindi hep bu doğdukda mecûsun cümle nîrânı (G.120/4)

25. *Ve-in ted‘ûhum ilâ‘l-hudâ lâ yesme‘û ve terâhum yenzurûne ileyke vehüm lâ yubsirûn: Eğer onları doğru yola çağırırsanız duymazlar. Sana baktıklarını görürsün, oysa görmezler.*¹⁶²

Şu kim sûret göziyle nâzır oldı anı görmedi

Vehüm lâ yubsirûn ‘dan gel okı âyât-ı burhânı (G.120/20)

26. *İ‘lemû ennemâ‘l-hayâtu‘d-dünyâ le‘ibun ve lehvun ve zînetün ve tefâhurun beynekum ve tekâsurun fi‘l-emvâli ve‘l-evlâdi kemeseli gaysin a‘cebe‘l-kuffâra nebâtuhu sümme yehîcu feterâhu musferran sümme yekûnu hutâmân vefî‘l-âhirati ‘azâbun şedîdun ve mağfîratun minallâhi ve rıdvânun vemâ‘l-hayâtu‘d-dünyâ illâ metâ‘u‘l-gurûr: Bilin ki dünyâ hayatı; oyun, oyalanma, süslenme, aranızda övünme ve daha çok mal ve çocuk sahibi olmaktan ibârettir. Bu yağmurun bitirdiği ekicilerin de hoşuna giden bir bitkiye benzer; sonra kurur, sapsarı olduğu görülür, sonra çerçöp olur. Âhirette çetin azap da vardır. Allâh’ın hoşnutluğu ve bağışlaması da vardır; dünyâ hayatı ise sadece aldatıcı bir geçinmedir.*¹⁶³

Lîk yüz döndürüp bu innemâ’ dan

Medîn-i Hakk’a oldı tilkâsı (G.123/7)

Okı gel sûresin Hadîd’ün gör

Ne durur ennemâ’da inhâsı (G.123/21)

27. *Yevme hum bârizûne lâ yahtâ ‘ala‘llâhi minhum şey’un limeni‘l-mülkü‘l-yevme li‘llâhi‘l-vâhidi‘l-Kahhâr: O gün onlar meydâna çıkarlar; onların hiçbir şeyi Allâh’a*

¹⁶¹ Enbiyâ, 21/69.

¹⁶² A‘râf, 7/198.

¹⁶³ Hadîd, 57/20.

gizli kalmaz. “Bugün hükümrânlık kimindir?” denir, hepsi “Gücü her şeye yeten tek Allâh’ındır.” derler.¹⁶⁴

Limeni’l-mülk ola o gün zâhir
Bir olan di vü rûz u ferdâsı (G.123/34)

Lillahi’l-mülk vâhidü’l-Kahhâr
Diye kendi cenâb-ı vâlâsı (G.123/36)

28. *Velemmâ câe Mûsâ limîkâtînâ ve kellemehu Rabbuhu kâle Rabbi erinî enzur ileyke kâle len terânî velâkini’n-zur ilâ’l-cebeli feini’s-tekarra mekânehu fesevfê terânî felemmâ tecellâ Rabbuhu li’l-cebeli ce’alehu dekken ve harra Mûsâ sa’ikân felemmâ efâke kâle subhâneke tubtu ileyke veenâ evvelu’l-mü’minîn*: Mûsâ belirlediğimiz yere (Tûra) gelip Rabbi onunla konuşunca “Rabbim! Bana kendini göster, seni göreyim.” dedi. Rabbi “Sen beni asla göremezsın; fakat şu dağa bak eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin.” dedi. Rabbi dağa tecellî edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca “Seni eksikliklerden tenzih ederim sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim.” dedi.¹⁶⁵

Bana yol virme bâb-ı ağyâra
Erinî haybeti ânî bâsı (G.123/43)

29. *el-hükmülillâh*: Hüküm Allâh’ındır.¹⁶⁶

Nice gül yüzlüler düşdi turâba
Gönül sabr eyledi el-hükmülillâh
Ciger ma’mûresi vardı harâba
Gönül sabr eyledi el-hükmülillâh (M.4/1)

30. *Kellezîne min kablikum kânû eşedde minkum kuvveten ve eksera emvâlen ve evlâden festemte’û bi-halâkihim festemta’tum bi-halâkikum kemâ’s-temte’a’l-lezîne min kablikum bi-halâkihim vehudtum kellezî hâdû ulâike habitat a’mâluhum fî’d-dünyâ ve’l-âhirati ve ulâike humu’l-hâsirûn*: Ey ikiyüzlüler! Siz, sizden önce daha

¹⁶⁴ Mü’min, 40/16.

¹⁶⁵ A’râf, 7/ 143.

¹⁶⁶ Kur’ân’da geçerli hükmün yalnız Allâh’a ait olduğunu bildiren aynı sözü değişik ibârelerle anlatan çok sayıda âyet vardır. Bu âyetlerden birkaçı şunlardır: En’âm, 6/57, Yûsuf, 12/40, Mü’min, 40/12.

kuvvetli malları ve çocukları daha çok olup hisselerince bunlardan faydalanan kimseler gibisiniz. Sizden öncekiler hisselerince faydalandıkları gibi siz de hissenizce faydalandınız ve onların bâtıla daldıkları gibi siz de daldınız. İşte bunlar dünyâda ve âhirette işleri boşa çıkanlardır, işte bunlar mahvolanlardır.¹⁶⁷

*Înâyet kıl bana yâ Rab olam tâ bek-dil u yek-rû
Yuyusan levh-i dilimden bekâsı olmayan arzû
Geçür hüsn-i lezâizden ‘atâ kıl zevk u rûhânı
Dime tâ rûz-ı mahşerde vehudtum kellezî haddû (D.52)*

31. *Lekad halaknâ’l-insâne fî ahseni takvîm*: Biz insânı en güzel şekilde yarattık.¹⁶⁸

*Bî-sütûn bu nüh tıbâkı şol ki bünyâd eyledi
Ahsen-i takvîm ile insânı icâd eyledi
İlm u irfân ile kıldı bâtının mir’ât-ı zât
Hadd u hâl ü zülf ü ebrû taşın âbâd eyledi (D.68)*

32. *Emmâ’l-lezîne âmenû ve ‘amilû’s-sâlihâtı felehum cennâtü’l-mevâ nuzulen bimâ kânû ya’melûn*: İnanıp yararlı iş işleyenlere gelince onların yaptıklarına karşılık varacakları Mevâ cennetleri vardır.¹⁶⁹

*Şu kim zulmânî ahlâkın degışdi nûr-ı mahz oldı
Aceb mi benligin tebdîl iderse sengile yara
Virüp bu gökçe boncuğı alanlar dürr-i lâhûtı
Konar mı gâze-i dehre çü buldı cennetü’l-mevâ (D.12)*

33. *Ve izi’s-teskâ Mûsâ li-kavmihi fekulnadrib bi’asâke’l-hacera fenfecerat minhu isnetâ aşrate ‘aynâ kad ‘alime kullu unâsin meşrabehum kulû veşrabû min rızkı’llâhi velâ ta’sev fî’l-ardı mufsidîn*: Mûsâ kavmi için su dilemişti. “Asanla taşla vur.” dedik ondan 12 pınar fışkırdı. Herkes içeceği yeri bildi. Allâh’ın rızkından yiyin, için, yalnız yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Tevbe, 9/69.

¹⁶⁸ Tin, 95/4.

¹⁶⁹ Secde, 32/19.

¹⁷⁰ Bakara, 2/60.

Sengîn dilime tîşe-i va'z itmedi te'sîr
Âyâ ola mı fenfeceret 'aşrate 'aynâ (B.45)

Hadîsler: Hz. Muhammed'in sözlerine ve fiillerine hadîs denir. Hadîs aynı zamânda Hz. Peygamber'in sözlerini ve fiillerini araştıran, inceleyen bilim dalının adıdır. Hadîsin; hadîs-i kavlî, hadîs-i fiili, hadîs-i mevzu ve hadîs-i kutsî gibi türleri vardır. Hadîs-i kavlî; Hz. Peygamber'in sözlerine, hadîs-i fiilî; Hz. Peygamber'in fiillerine denirken, hadîs-i mevzu; Hz. Peygamber söylemediği halde ona isnad olunan sözlerle, hadîs-i kutsî; manen Hz. Allâh'a, lafzen Hz. Peygamber'e ait olan hadîslere denir.

Hadîsler, âyetler gibi Dîvân Edebiyatının önemli bir kaynağındandır. Şiirlerde iktibas ve telmih yoluyla pek çok hadis-i şerif Dîvân Edebiyatı ürünleri içerisinde yerini almıştır. Şemseddîn Sivâsî Dîvânı'nda iktibas yoluyla söylenen sekiz adet hadîs vardır. Bu hadîs-i şerifler, Dîvân'daki sıralamaya göre, şunlardır:

1. *el-fakru fahrî ve bihî eftahiru*: Fakirlik övüncümdür, onunla iftihar ederim.¹⁷¹

Dir idün el-fakru fahrî her dem ey mahbûb-ı Hak
Şâh-ı kevneyn iken olmayup muhibb-i mâsivâ (N.3/7)

Bu hadîs başka bir beyitte telmihen şöyle söylenmiştir:

Ey çeşm-i hakâretle bakan merd-i fakîre
Ol fakr ile fahr iden ulu Şâh'ı unutma (G.85/10)

2. *Küntü kenzen mahfiyyen fe-ahbebtü en u'refe fe-halektü'l-halka li-u'refe*: Ben gizli bir hazine idim bilinmek istedim ve âlemi yarattım.¹⁷²

Kelâm-ı küntü kenzün mahremi olduğu bu Şemsî
Çü Abdülkâdir ol sultânun gulâmı olduğındandır (G.19/7)

Bu kutsî hâdise telmih yapan bir dübeyt de şöyledir:

Hankâh-ı 'âlemi çün yapdı Bennâ-yı ezel
Kendiye bildirmege insânı mihmân eyledi

¹⁷¹ İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî el-Cerrâhî, *Keşfü'l-hafâ ve Muzilü'l-ilbâs ammâ İştirehû mine'l-ehâdis-i ale's-sünneti'n-nâs*, Beyrut 1351, II, 87, Hadis Nu. : 1835.

¹⁷² el-Aclûnî, *age*, Hadis Nu.: 2016.

Tâ ki sun ‘ından ana yol bula erbâb-ı nazar

Aynınun ğaynın silüp bu kârı âsân eyledi (D.64)

3. *Lî ma ‘a ‘llâhi vaktün lâ-yese ‘unî fîhi melekün mukarrebün ve lâ-nebiyyün mürselün:*

Benim Allâh ile öyle anlarım olur ki ne bir mukarreb melek ne de mürsel bir nebi öyle bir yakınlığı elde edebilir.¹⁷³

Lî ma ‘a ‘llâh ‘un rumûzı mest ü hayrân itdi bizi

Açılalı gönül gözi seyrânım vahdet ilidür (G.28/3)

4. *Mûtû kable en temûtû:* Ölmeden önce ölünüz.¹⁷⁴

Mûtû kable en temûtû sırrına mazhar düşen

Gördi anlar haşr u neşri nefha-ı sûr olmadan (G.61/6)

5. *Kalbü ‘l-mü ‘mini beytu ‘llâhi:* Müminin kalbi Allâh ‘ın evidir.

Kalbi Beytullâh okıdı ol habîb-i Kirdgâr

Sende bu iş yok meger bî-hânesin bî-hânesin (G.68/6)

6. *Lâ seyfe illâ zülfikâr ve lâ-fetâ illâ Alî:* Zülfikâr ‘dan başka kılıç, Ali ‘den başka yiğit yoktur.¹⁷⁵

Aç gözün hâbdan uyan gâfil bulunma Şemsîyâ

Sen Alî ‘nün sırrısın lâ fetâ yı sen sende ara (G.92/5)

7. *Levlâke levlâke le-mâ halaktü ‘l-eflâke:* (Ey Muhammed) Sen olmasaydın sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım.¹⁷⁶

Anunçün oldı ol âgâh semâvât arz u Şems ü Mâh

Anun ‘çün Hak Te ‘âlallâh didi şânında levlâk ‘ ı (G.119/3)

8. *Men arafê nefsehû fê-kad arafê Rabbehû:* Kendini bilen Rabbini de bilir.¹⁷⁷

Keşf ola sırrı men ‘aref ol dem

Yüz üzre sâlikün temennâsı (G.123/30)

¹⁷³ el-Aclûnî, *age*, Hadis Nu.: 2159.

¹⁷⁴ el-Aclûnî, *age*, Hadis Nu.: 2669.

¹⁷⁵ el-Aclûnî, *age*, Hadis Nu.: 3069.

¹⁷⁶ el-Aclûnî, *age*, Hadis Nu.: 2159.

¹⁷⁷ el-Aclûnî, *age*, Hadis Nu.: 2532.

Diğer Arapça Sözlere: Şemsî Dîvânı'nda, çeşitli konularda söylenmiş bazı Arapça ifâdeler vardır. Bu ifâdelerin bazıları dinî muhtevâlî iken, bazıları özdeyiş mâhiyetinde, bazıları da basit cümlelerden ibârettir. Bu ifâdeler, Dîvân'daki sıralamaya göre, şunlardır:

1. *Lillâhi'l-hamd*: Hamd, Allâh içindir.

Lillâhi'l-hamd virildi İslâm'a
Şevket-i lâ ilâhe illallâh
Gayr-ı edyâna olmadı hâsıl
Şöhret-i lâ ilâhe illallâh (M.1/1)

2. *Leyse min bâbi cûdike yâsi*: Üzüntümü senin cömertlik kapından başka bir şey gidermez.

Bâb-ı lutfundan eyleme mahrûm
Leyse min bâbi cûdike yâsi (T.3/3)

3. *'Amme fâkrî ve temme iflâsi*: Fakirliğim arttı, iflâsım tamam oldu.

Müstehakk-ı nisâb-ı gufrânâm
'Amme fâkrî ve temme iflâsi (T.3/4)

4. *Rabbenâ agninâ 'ani'n-nâsi*: Yâ Rabbi! Bizi insânlardan müstağni kıl.

Eyleme Şemsî'yi kapundan dûr
Rabbenâ agninâ 'ani'n-nâsi (T.3/13)

5. *Habbezâ li'n-nâzilîne innehû ni'me'l-me'âb*: O yolun yolcuları için orası ne güzel bir varış yeridir.

Oldı rindân-ı cihân kûy-ı melâmetde mukîm
Habbezâ li'n-nâzilîne innehû ni'me'l-me'âb (G.6/6)

6. *Henîen lekumü*: Size âfiyet olsun.

Evc-i vahdetde olanlara henîen lekumü
Sicn-i kesretde olan merd-i cüdâdan ne haber (G.23/7)

7. *Tecrî dümû‘-i ‘aynî dehren ve lâ yenkatı‘*: Gözyaşlarım durmadan gece gündüz akmakta.

Bârân-ı eşk-i çeşmüm din olmasun müctemi‘
Tecrî dümû‘-i ‘aynî dehren ve lâ yenkatı‘ (G.37/1)

8. *Tersem ki ân perîhû yağdab velâ yestemi‘*: Korkarım ki o iyi huylu (Şâh) gazaplanır ve duymaz.

Şehden şehe şikâyet itmek olurdı lâkin
Tersem ki ân perîhû yağdab ve lâ yestemi‘ (G.37/3)

9. *El-yevme tensâhü*: Bir gün gelir unutursun.

Nice bir harf-i zevâidde idesin güft u gû
Deyr-i kün ki hâsılı el yevme tensâh oldu şâ‘ (G.38/8)

10. *Yeftehullâhu bihi ebvâbe esrârî‘l-kalâ‘*: Allâh onunla sırların kalelerini fetheder.

Gir hüviyyet ‘âlemine kıl ‘ale‘llâh seyrini
Yeftehullâhu bihi ebvâbe esrârî‘l-kalâ‘ (G.38/12)

11. *Küllemâ kale kul ‘ale‘r-re‘si*: Şeyhinin her söylediğine “Başım üstüne” de.

Buluben Hızr gibi bir pîri
Küllemâ kale kul ‘ale‘r-re‘si (G.123/26)

12. *Bî-yesme‘u*¹⁷⁸ *bî-yubsir*:¹⁷⁹ İşitmez ve görmez olsun.

Ola bî-yesme‘u bî-yubsir
İrgüre bu kemâle ifnâsı (G.123/38)

13. *İleyke tübtü yâ Rab*: Yâ Rabbi, tövbe ederek sana yöneldim.

Bu yolda niçe ankânun per ü bâline od düşdi
Meges kimdür bu meydânda uça yâhûd perin açâ

¹⁷⁸ *Lâ yesme‘üne hasîseha vehum fî mâ‘şehet enfusuhum hâlidûn*: Onlar cehennem hışiltısını bile duymazlar. Cânlarının istediği nimetler içinde edebî olarak kalırlar. (Enbiyâ, 21/102)

¹⁷⁹ *Vece‘alnâ min beyni eydîhim sedden vemin halfîhim sedden feağşeynâhum fehüm lâ yubsirûn*: Önlerine ve arkalarına artık sed çekmişizdir. Gözlerini perdelediğimizden artık göremezler. (Yâsîn, 36/9)

Niçeler bu vâdide ileyke tübtü yâ Rab dir
Kemâl-i şevk ü hayretten egerçi bildi her kûçe (D.58)

14. *el-‘abdü ve mâ yemlikhû kâne li-mevlâhû*: Köle ve kölenin sâhip olduğu her şey efendisine aittir.

Nakd-i eşküm râh-ı aşkunda döküp saçsam ey şâh
N’ola el-‘abdü vemâ yemliku kân li-mevlâhu (B.26)

15. *ez-hubbuke kad evkadnî kalbi nârâ*: Senin sevginden kalbim ateşlerde yandı.

Mücmer gibi germ nefsi olsam aceb olmaz
Ez-hubbuke kad evkadnî kalbi nârâ (B.27)

16. *el-kalbü yelhebu ve’l-‘aynânu tecriyân*: Kalp susamakta, iki göz ağlamakta.

Gehî garîk-i bahrem u gâhî harîk-i nâr
El-kalbü yelhebu ve’l-‘aynânu tecriyân (B.54)

2.1.1.6. Peygamberler

Haber veren, haber getiren mânâlarına gelen “Peygamber” kelimesi Farsça olup “Peyâm” (haber) kelimesinden ve “-ber” (alan, getiren, götüren) ekinin birleşmesinden oluşmuştur. Bu kelime yerine Arapçada; “Resûl ve nebî” Türkçede; “Elçi” kelimeleri kullanılmıştır. Peygamber, Allâh’ın buyruklarını insânlara iletmek için insânlar arasından seçtiği elçidir. Kur’ân-ı Kerim’in bazı âyetlerinde Hz. Allâh her millet için ayrı bir peygamber gönderdiğini söylemektedir.¹⁸⁰ İnsânlara gönderilen bütün peygamberler; sıdk (doğruluk), ismet (günahsızlık), emânet (güvenilirlik), fetânet (akıllı ve zeki olma) ve tebliğ (ulaştırma) sıfatlarına sâhipdirler.

Kur’ân-ı Kerim’de 25 peygamberin adı geçmektedir. Öte yandan bir hadîs-i şerifte 316 peygamberin ismi sayılmıştır.¹⁸¹ Peygamberler tarihi, Dîvân Edebiyâtının önemli kaynaklarından. Metinlerde Kur’ân-ı Kerim’de adı geçen peygamberlerin kıssaları işlenmiş, mucizelerine telmihler yapılmıştır.

Şemsî Dîvânı’nda aşağıdaki peygamberler anılmıştır:

¹⁸⁰ Bakara, 2/87, Nisâ, 4/165, Mâide, 5/70. Bu âyetlerden bazılarıdır.

¹⁸¹ İsimler için bkz. Metin And, *Minyâtürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1998, s.118-119.

H. Âdem: İnsânlığın atası olması nedeniyle “ebû'l-beşer”, yeryüzünde Allâh'ın emir ve yasaklarını uygulayacak konumda oluşu nedeniyle “halîfetullâh”, seçkin kullar arasında sayılması nedeniyle “safîyyullâh”, insânlara isimleri öğretmesi gerekçesiyle “muallimu'l-esmâ” ünvânlarıyla¹⁸² anılan H. Âdem, Dîvân şiirinde çeşitli özellikleriyle anılmıştır. Bu özelliklerden bazıları; çamurdan yaratılması, Allâh'ın ona kendi ruhundan üflemesi, meleklerin ona secde etmesi, eşi H. Havva ile cennetten kovulması, af için Rabbine yalvarması gibi çeşitli konulardır.

Aşağıdaki beyit, onun “muallimu'l-esmâ” sıfatına ve Allâh'ın bütün isimleri kendisine, kendisinin beşeriyete öğrettiğine işâret etmektedir:

*Ey mekteb-i ilmünde şehâ bir müte'allim
Âdem ki yed-i kudret ile oldu mürebbâ (N.2/3)*

Âdem kelimesi aynı zamânda “insân” anlamına da gelmektedir. Bazı beyitlerde bu kelimenin tevriyeli kullanıldığı görülmektedir. Aşağıdaki beyit bu kullanıma örnektir:

*İsm-i Câmi'den eger sırr-ı Hudâ tuydunsa
Nakş-ı âdemde şehâ pertev-i Mevlâ göresin (G.69/9)*

Aşağıdaki beyitte geçen “âdem” kelimesi yine tevriyeli kullanılmakla beraber H. Âdem'in ilk insân, ilk peygamber, ilk muallim, ilk çiftçi, affedilen ilk kul... gibi özelliklerine de işâret etmektedir:

*Yedi kat yer yedi kat gök on iki burç Şems ü Mâh
Her ne var âdemde var insânı sen sende ara (G.92/2)*

H. İbrahîm: H. İbrahîm, semâvî dinlerin ortak peygamberi, ortak atasıdır. Kur'ân-ı Kerim'deki bilgiye göre “Âzer” adında putperest bir babanın oğludur.¹⁸³ Nemrûd'un bütün doğan erkek çocukları öldürttüğü bir zamânda annesi onu bir mağarada dünyâyâ getirmiştir. Nemrûd'un azabından böyle bir yöntemle kurtulan H. İbrâhim, yaratıcısının Allâh olduğunu¹⁸⁴ akl-i insânî ile anlamıştır.

¹⁸² Nimet Yıldırım, *age*, s.46.

¹⁸³ En'âm, 6/74.

¹⁸⁴ En'âm, 76-79.

“Halîlullâh” sıfatıyla anılan Allâh’ın dostu Hz. İbrâhim, edebiyâtta; halkın taptığı putları kırması, Nemrûdla olan mücadelesi ve ateşin ona serin olması... gibi çeşitli özelliklerle anılır. Şemsî Dîvânı’nda yer alan bir beyitte Hz. Peygamber’in doğduğu geceye de atıf yapılarak şöyle anılır:

Halîlullâh’a ger berdü selâm oldıysa ol nârı
Söwindi hep bu doğdukda mecûsun cümle nîrânı (G.120/4)

Başka bir dördlükte de Hz. İbrâhim’in atıldığı ateşin gül bahçesine dönme hâdisesi anılmıştır:

Aşkundur Mansûr’ı ber-dâr eyleyen
Mûsâ’nun asâsun mâr eyleyen
Nârı İbrâhîm’e gülzâr eyleyen
Yâ Allâh illallâh meded Sübhânüm (M.5/6)

H. Lût: Lût (as), Hz. İbrâhim’in kardeşi Haran’ın oğludur. Allâh onu küfürleri ve ahlâksızlıkları dillere destan olan Sedum şehri halkına göndermiştir. 29 yıl onların içinde kalan Lût (as) tebliğ görevini yapmıştır.¹⁸⁵

Türk Edebiyatında şahsı, misâfirlerini ağırlaması, yapılan tehditlere aldırmadan sonuna kadar misâfirlerini himâye etmesi, karısının kendisine ve misâfirlerine karşı davranışı, kavminin ahlaksız davranışları, kavmine yaptığı nasihatler ve bu nasihatleri dinlemeyen kavminin cezalandırılması... gibi konularla anılır.¹⁸⁶

H. Lût’un karısının inanmayanlardan olduğunu Kur’ân-ı Kerim bize bildirmektedir.¹⁸⁷ Şemsî Dîvânı’nda da Hz. Lût inkârcı eşi dolayısıyla anılmıştır:

Gerçi ferhunde olupdur bu ziyâ ile güneş
Aceb olmaya anı görmese her çeşm-i ‘ameş
Hazret-i Lût’ı ne bildi zenn-i nâ-mukbilesi
Küfr ü inkâr ile tolmuş idi çeşm ü sereş (D.38)

¹⁸⁵ M.Asım Köksal, *Peygamberler Târihi*, Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, Ankara 2007, s. 248.

¹⁸⁶ Ömer Faruk Harman, “Lût” *DİA*, C. 27, TDV Yayınları, Ankara 2003, s. 229.

¹⁸⁷ Araf,7/83.

H. Yakûp: H. Yakûp; H. İbrâhim'in torunu, H. İshak'ın oğlu, H. Yûsuf'un babasıdır. İbrânilerin "İsrâiloğulları" diye anılması H. Yakûp'un bir adının da "İsrâil" olmasındandır. Dîvân Edebiyatında; H. Yûsuf'un babası olması başta olmak üzere oğlunu kaybettikten sonra "külbe-i ahzan" adını alan evi, çok ağlamaktan gözlerinin görmez olması, oğlunun gömleğini yüzüne, gözüne sürünce gözlerinin tekrar görmeye başlaması... gibi çeşitli hâdiseler dolayısıyla anılır.

Şemseddîn Sivâsî bir beyitinde kendini H. Ya'kûb'a teşbih ederek gark olduğu hüznü şöyle dile getirmiştir:

*Ya'kûb gibi Yûsuf'umı yitürdüm
Anı bulam diyü Ken'an ararım (G.59/6)*

Bir diğer beyitte yine hüznün merkezde olup baba ile oğul beraber anılmıştır:

*Yûsuf-ı dil çâha düşdi inledi Ya'kûb-ı cân
Cân u dilden çünkü andum cevri-ihvân illerin (G.71/4)*

Bir beyitte de H. Yakûp'un kaybettiği oğluna yıllar sonra kavuşmasıyla hâsıl olan sürûru dile getirilmiştir:

*Ya'kûb'a bugün Yûsuf'ınun kohusı geldi
Eyyûb'a dahi sıhhatinün çağı görindi (G.107/3)*

Bugünkü Filistin toprakları olan Ken'an ili, H. Ya'kûb'un memleketidir. Aşağıdaki dübeytte de H. Yakûp'un memleketiyle beraber anılmıştır:

*Cân-ı âşık ola mı sa'y ile cânâna ire
Yûsuf-ı güm-şüdesi Yakûb-ı Ken'an'a ire
Hicr ile olmuş iken bağı kebâb gözleri kan
Bende-i serkeştesi kurbet-i sultâna ire (D.55)*

H. Yûsuf: İsrâiloğullarına gönderilen peygamberlerden olan H. Yûsuf, H. Yakûp'un oğludur. Kur'ân-ı Kerîm'de ahsenü'l-kasas¹⁸⁸ (En güzel kıssa) olarak anılan Yûsuf Peygamber kıssası; peygamberler ve melekler, periler ve kuşlar, hükümdârlar

¹⁸⁸ Yûsuf, 12/3.

ve çeşitli kesimlerden insânlar, bilginlerin üstünlükleri, kadınların aldatıcılıkları, iffet ve yiğitlik, zenginlik ve yoksulluk, sabır ve iyilik gibi konulara yer verir.¹⁸⁹

Hız. Yûsuf, Dîvân Edebiyâtında adı çok anılan bir peygamberdir. Metinlerde en çok işlenen yönü, meyve soyan kadınların onu gördüklerinde ellerini kesecek kadar bir güzelliğe sâhip olmasıdır.¹⁹⁰ Bunun yanısıra kardeşleri tarafından kuyuya atılması, pazarlarda satılması, zindana atılması, rüyaları yorumlaması, zindandan çıkışı, Züleyha ile ilişkileri, Mısır'a sultân oluşu gibi çeşitli yönleriyle Türk Edebiyâtında yer almıştır.

Şemsî bir beyitinde telmihen, Hız. Yûsuf'un kuyuya atılmasını, kuyudan çıkarılmasını ve Mısır'a sultân olmasını şöyle ifâde etmiştir:

Yûsuf-ı cânı çıkar çâh-ı bedenden şâhum
Tâ ebed Mısır-ı cihân içre müvellâ göresin (G.69/4)

Mısır ve Ken'an ili çoğu zamân Hız. Yûsuf ile beraber aynı beyitte anılır. Şemsî bir beyitinde Mısır'ın "Şehir" mânâsı da hatırlatarak bu kelimeyi tevriyeli şöyle kullanmıştır:

Cân Yûsuf'unun Mısır vüçûdunda bulına
Ken'ân iline nâmını sultân iletürler (G.20/2)

Hız. Eyyûb: İsrâiloğullarına gönderilen peygamberlerdendir. Şam'da yaşayıp hayvâncılıkla uğraşan, zengin, iyiliksever, çok sayıda çocuğu olan Allâh'a karşı görevlerini ve şükürünü sürekli olarak yerine getiren bir insândır. Bütün varlığını ve sağlığını kaybeden Eyyûb (as) ibâdetinden ve şükründen bir an geri durmamıştır.¹⁹¹

Eyyûb peygamberin kurtlanacak kadar ilerleyen hastalığına ayağının altından çıkan su ile şifâ bulmuştur¹⁹². Kaybettiği varlığına ve sağlığına sabrı ve duâsı vesîlesi ile tekrar kavuşan Hız. Eyyûb, Türk Edebiyâtında sabrın timsâlidir.

Şemsî Dîvânı'nda Hız. Eyyûb, hastalığının ardından tekrar kavuştuğu sağlığı ile anılmıştır:

¹⁸⁹ Nimet Yıldırım, *age*, s. 729.

¹⁹⁰ Yûsuf, 12/31.

¹⁹¹ Nimet Yıldırım, *age*, s.300.

¹⁹² Sâd, 38/42.

Ya'kûb'a bugün Yûsuf'ınun kokusu geldi
Eyyûb'a dahi sıhhatinün çağı görindi (G.107/3)

H. Şuayb: Hz. Şuayb, Medyen halkına gönderilmiştir.¹⁹³ Hz. Şuayb'in çağrısına uymayan Medyen halkı da Âd ve Semûd kavimleri gibi helâk edilen topluluklardandır.¹⁹⁴ Şuayb (as), çok güzel konuştuğu için "Peygamberler hatibi" diye anılır.¹⁹⁵ Firâvûn'un azabından kaçan Hz. Mûsâ'nın yolu Hz. Şuayb'a uğramıştır. Hz. Şuayb, Hz. Mûsâ'yı hayvânlarının çobanı yapmıştır. Hz. Mûsâ daha sonra Hz. Şuayb'ın kızıyla evlenerek damadı olmuştur.¹⁹⁶

Hz. Mûsâ'nın, çeşitli mucizelerinin gerçekleşmesinde temel araç olan âsâsı meşhûrdur. Bu asâyı, Hz. Mûsâ'ya Hz. Şuayb, koyunlarını otlatmak için vermiştir. Şemsî Dîvânı'nda bu olaya telmih yapılarak bir beyitte Hz. Şuayb anılmıştır:

Şemsiyâ himmet asâsını Şu'ayb'dan alıgör
Pîre hizmet itmeyen san'atda üstâd olmadı (G.99/7)

H. Mûsâ: Hz. Mûsâ da İsrâiloğullarına gönderilen peygamberlerdendir. Dünyâya geldiği Firâvûn'dan saklanması ve ömrünce Firâvûnla mücadele etmesi yönü; doğumu Nemrûd'dan saklanan ve ömrünce Nemrûd ile mücadele eden Hz. İbrâhim'inkine benzemektedir.

Hz. Mûsâ'nın; Tûr Dağı'nda Allâh'ın tecellisine mazhar olması, Kızıldeniz'i yarması, yed-i beyzâsı... gibi mucizeleri Dîvân Edebiyâtında sıklıkla işlenen özellikleridir. Tur Dağı'ndaki hâdiseye ona "Kelîmullâh" sıfatını kazandırmıştır. Şemseddîn Sivâsî bu hâdiseyi iki beytinde telmihen şöyle anmıştır:

İrişse senün asruna tâbi' olur idi
Feyyâz-ı kelîm olmuş iken Hazret-i Mûsâ (N.2/5)

Lî-ma'allâh tûrına ağdukda sen şâh-ı Rûsul
Tûr-ı Sînâ'da Kelîm eyleye kûte sühanı (N.5/8)

Aşağıdaki beyitler de onun, sihirbazlarla olan mücadelesi hakkındadır:

¹⁹³ A'râf, 7/85, Ankebût, 29/36.

¹⁹⁴ Ankebût, 29/37-38.

¹⁹⁵ Gencay Zavotçu, *age*, s. 669.

¹⁹⁶ Kasas, 28/22-29.

*Nefs-i Fir‘avn’ı zebûn itdük asâ-yı zikr ile
Şevk ile dûr eyledük Mûsâ bin İmrân illerin (G.71/11)*

*Ne var Mûsâ asâsın ejdehâ itdiyse destinde
Bu tiryâk-ı nübüvvet ile edm itdi niçe su‘bânı (G.120/5)*

Aşağıdaki beyitte de “Mûsâ ateşin yanına gelince, o mübârek yerdeki vadinin sağ tarafındaki ağaçtan şöyle seslenildi: “Ey Mûsâ! Şüphesiz ben âlemlerin Rabbi olan Allâh’ım.”¹⁹⁷ Âyet-i kerimesine telmih yapılmıştır:

*Zulmet içre yürime vâdi-yi Eymen’de turup
Mûsâ gibi alıgör şu‘le-i cândan kabesi (G.103/8)*

Kur’ân-ı Kerîm’de anlatılan Hz. Mûsâ ile genç adamın (Hızır) yolculuğu¹⁹⁸ da meşhûr bir hâdisе olup Dîvân Edebiyatı metinlerinde çeşitli şekillerde işlenen bir kıssadır. Şemsî, bu hâdiseye bir beyitinde şöyle telmih yapmıştır:

*Buluben Hızr gibi bir pîri
Küllemâ kale kul ‘ale’r-ra’sı (G.123/26)*

Hız. Hızır: Hz. Mûsâ ile aynı dönemde yaşamış olan Hızır (as)’ın peygamber olup olmadığı konusunda kesin bir kanı yoktur. Adı, Kur’ân-ı Kerîmde geçmez ve hakkında söylenenler daha çok sözlü kültürün ürünüdür. Kehf sûresinde anlatılan kıssa da Hz. Mûsâ’nın yol arkadaşı olan genç adamın Hızır (as) olduğu inancı yaygındır. Münasebetinin olduğu bir diğer peygamber; Hz. İlyas’tır. İkisinin de âb-ı hayatı içtiği, her yıl görüştükleri ve Allâh tarafından görevlendirilip kıyâmete kadar karada ve denizde zorda kalmışlara yardım edecekleri inançları vardır.

Hızır (as) bir beyitte ilm-i ledünnî ile birlikte anılmıştır:

*Levh-i dilden okı sen ilm-i ledünnî Şemsiyâ
Hızr-ı rûhun sırrına bulmak dilersen ittilâ‘ (G.38/20)*

Hız. Süleymân: Hz. Dâvûd’un oğlu Hz. Süleymân İsrâiloğullarına gönderilen peygamberlerdendir. Diğer peygamberlere verilmeyen birtakım özellikler Hz.

¹⁹⁷ Kasas, 28/30.

¹⁹⁸ Kehf, 18/60-82.

Süleymân'a verilmiştir. İnsân, cin, kuş gibi yaratıklar onun emrindedir.¹⁹⁹ Onun karınca ve hüdhüd ile konuşması²⁰⁰ önemli bir mucizesidir. Ona verilen bu olağanüstü güçler, kendi duâsının²⁰¹ tezahürüdür.

Dîvân Edebiyatında “Süleymân” kelimesi, güce, eşsiz bir saltanata ve hükümdarlığa sâhip olma, insânlara, hayvânlara, cinlere ve devlere hükmetme, rüzgâra emir verip onu istediği şekilde kullanma, kuşların dilini bilme gibi özellik ve mucizeleri çağrıştırmının yanında ona atfedilen bazı efsanevî yönleri de ifâde eder.²⁰² Hz. Süleymân'ın tahtı, Sebe melikesi ile münâsebeti, kaşında İsm-i Âzam yazan yüzüğü edebiyâtta işlenen konulardandır.

Aşağıdaki beyit, onun uzun bir mesafeyi kısa bir zamânda alması hâdisesini hatırlatır:

*Süleymân tahtına binüp iki aylık yol aldıysa
Yarım dem içre ol server geçüpdür haddi imkânı* (G.120/7)

Aşağıdaki beyitte de Hz. Süleymân'ın Allâh'tan istediği mülk (hükümdarlık) konusuna telmih yapılmıştır:

*Eyle kurbân cânunı bülbül gibi
Olasın mülk-i Süleymân içre hân* (G.75/4)

Hz. Lokmân: Adına sûre olsa da Lokman (as)'ın peygamberliği konusunda kesin bir kanı yoktur. Dîvân Edebiyatında hikmetin sembolü olarak anılan şahsiyetlerdendir. Peygamber olduğu tartışılsa da marifet sahibi olduğunu Kur'ân-ı Kerim söylemektedir.²⁰³

Dîvân Edebiyatında anılan tarafı; tıp ilmine vukûfiyetidir. Hekimlerin piri olan Lokmân (as) bütün maddî hastalıkların doktorudur.

Dîvân'da Ebû Hanife'nin övüldüğü bir şiirde Lokmân (as) da anılmıştır:

¹⁹⁹ Neml, 27/17.

²⁰⁰ Neml, 27/18-21.

²⁰¹ Rabbim! Beni bağışla, bana benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir mülk (hükümlanlık) ver; Sen şüphesiz daima bağışta bulunansın. (Sâd, 38/35.)

²⁰² Gencay Zavotçu, *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013, s. 680-681.

²⁰³ Lokmân, 31/12.

H. Muhammed: Dîvân Edebiyatında geleneğe bağı olan şâirler eserlerinde tevâid ve münâcâtlardan sonra Âlemlerin Efendisine na‘t yazmayı âdet edinmişlerdir. Onun şefâatine nâil olabilmek düşüncesinde olan şâirler sadece, ona na‘t yazmakla kalmamış mevlîd, hilye, miracnâme... gibi H. Peygamberle alâkalı çeşitli müstakil eserler kaleme almışlardır. Hâsılı onu görmeyen ümmetinin şâirleri yalnız ona îmân etmekle kalmamış onu tanıtmak, onu anlatmak maksadıyla çeşitli metinler kaleme almışlardır. Türk-İslâm Edebiyatının temel iki kaynağı; Kur‘ân-ı Kerim ve hadistir. Mezkûr kitap H. Muhammed’e gönderilmiştir ve hadis de onun söz ve davranışları anlamına gelmektedir. Dolayısıyla din ağırlıklı olan bu edebiyâtın ana kahramanı; H. Muhammed Mustafa’dır.

H. Peygamber, şiirlerde genelde; Fahr-i cihân, Sultân-ı ekrem, Resulü’s-sakaleyn, Zübde-i âlem, Ahmed-i muhtâr, Mefhâr-i kâinât-i mevcûdât, Hâtemü’l-enbiyâ gibi sıfatlarla anılmaktadır.

Şemsî Dîvânı’nda ismi en çok anılan peygamber; H. Muhammed’tir. Dîvân’da ona yazılan dokuz na‘t vardır. Na‘tların yanı sıra diğer şiirlerde de çeşitli vesîlerle adı geçmektedir. Bazı beyitlerde Ahmed-i muhtâr, Resûl-i kibriyâ, sultân-ı âlem sıfatları ile anılmıştır:

Bizi haşr eyle yarın Ahmed-i muhtârın ile
Rûz u şeb arttı cünûnum olmuşam dîvânesi (M.10/2)

Erenler egdi ki başın o şâhun pâyına ey dil
Resûl-ı Kibriyâ’nun Hak kelâmı oldığındandır (G.19/4)

Çü sahnında yatur sultân-ı âlem
Anun nûrıyla mehtâb oldu Taybe (G.95/8)

“Baş, başkan, reis” gibi anlamları olan “Server” kelimesinden “Server-i enbiyâ”, “Server-i kâinât” gibi terkiplerle de H. Muhammed kastedilmiştir. Bazen tek başına kullanılan “Server” kelimesi de Âlemlerin Efendisine işâret etmektedir. Işıklı, parlak anlamındaki “Tâbân” kelimesi de aynı şekilde H. Peygamber için kullanılan kelimelerdendir. Şemsî, bir beyitinde bu kelimelerin ikisini de kullanmıştır:

Sirâc-ı ümmetüm diyü şehâdet itdi çün Server
Aceb mi zulmet-i cehli cihândan sürse ol Tâbân (G.73/3)

Bir beyitte de Hz. Peygamber “Şâh” ismiyle anılmıştır:

Ey çeşm-i hakâretle bakan merd-i fakîre
Ol fakr ile fahr iden ulu Şâh’ı unutma (G.85/10)

2.1.1.7. Hulefâ-yı Râşidîn ve Diğer Sahâbeler

İslâm tarihinde Resûl-i Ekrem’in vefâtından sonra Hz. Ebû Bekir’e biat edilmesiyle başlayan, daha sonra Hz. Ömer ve Osman’ın hilâfetleriyle sürüp Hz. Alî ile sona eren döneme Hulefâ-yı Râşidîn devri denir.²⁰⁷

Dîvân Edebiyâtında, Hulefâ-yı Râşidîn’e, büyük oranda olmasa da, değinilmiştir. Yazılan bazı şiirlerde çehâr-ı yârın medhiyesi yapılmıştır. Dört Halîfe’ye ayrı ayrı medhiyelerin yazıldığı görülmekle beraber genelde dördünün ismi beraber anılmıştır.

Hz. Ebû Bekir: Daha çok “Sıddık” lakabıyla anılan Hz. Ebû Bekir ilk hâlifedir. Bu lakabı ona bizzat Hz. Peygamber vermiştir. Ona “Sıddık” denilmesinin sebebi; Hz. Muhammed’in söylediği her söze tereddütsüz îmân etmesidir. Hz. Peygamberle hicret etmeleri ve Sevr mağarasında beraber kalmaları “Yâr-ı gâr” olarak anılmasına da vesîle olmuştur. Aynı zamânda o, bütün varlığını İslâm için harcadığı için edebiyatta cömertliğin simge isimlerinden biri olmuştur. Dîvân Edebiyâtında bu özellikleri ile kendisinden bahsedilmiştir.

Şemsî Dîvânı’nda dört halîfe genelde beraber anılmıştır:

Ol Ebû Bekr u Ömer Osmân Alîyü’l-murtazâ
Cânımız olsun fedâ dört yârına Peygamber’ün (N.8/3)

Allâh’ın Resûli hak Peygamber’i
Açdun dîn-i İslâm’a koydun bu yolu
Ebû Bekir Ömer Osmân u Alî
Yâründür Muhammed Mustafâ senün (N.9/3)

²⁰⁷ Mustafa Fayda, “Hulefâ-yı Râşidîn”, *DİA*, C.28, TDV Yayınları, İstanbul 1998, s.324.

Hiz. Ebû Bekir, bir dübeytte ayrı anılarak onun ilim sahibi bir zât olduğundan bahsedilmiştir:

Kemâl-i Ahmed'i Bû Cehl'e sorma
K'anı kör eylemişdür cehl-i 'udvân
Anı Bû Bekr'e sor kim oldur ehil
Açıvirür dîdesin ilm ü irfân (D.49)

Hiz. Ömer: Ömer bin Hattâb ikinci hâlifedir. Önceleri putperest olan Ömer, 26 yaşında İslâm'ı seçmiştir. İslâmiyet'i seçmesiyle Müslümân lar daha da güçlenmiş, gizli saklı yapılan ibâdetler açıktan yapılmaya başlanmıştır. On yıllık hilâfet döneminde adaletten taviz vermeyen ve bu özelliğinden ötürü "Doğruyu yanlıştan ayıran anlamına" gelen "Fâruk" ismiyle anılır. Sert mizâcı ve adaleti meşhûr iki özelliğidir.

Şemsî Dîvânı'nda ismi diğer halîfelerle beraber anılmıştır.

Hiz. Osman: Hulefâ-yi Râşidîn'in üçüncüsüdür. Ticâretle uğraşan zengin bir zâttır. Hiz. Muhammed'in iki kızıyla (Rukiye, Ümmügülsüm) evlenmesinden ötürü "İki nûr sahibi" mânâsına gelen "Zinnûreyn" lakabıyla bilinir. Hiz. Ebû Bekir'in kitap haline getirdiği Kur'ân-ı Kerîm'i, çoğaltarak dağıtmıştır. Bu vesîleyle İslâm'ın yayılmasına büyük katkısı olmuştur. Türk Edebiyâtında edebî ve hayânın simgesidir.

Bir beyitte Hiz. Osman'ın adlinden bahsedilir:

Yâ İlâhî kıl nazar lutfunla ol mîr-i ârla
Tâ ebed âdliyle ma'mûr ide Osmân illerin (G.71/7)

Hiz. Alî: Son halîfe Hiz. Alî, küçük yaşta İslâmiyet'i kabul edip yüzünü putlara hiç dönmediği için "Kerremellâhu veche" duâsıyla tazim edilmiştir. Yiğitliğinden ötürü "Allâh'ın arslanı" mânâsına gelen "Esedullâh" lakabıyla da anılır. "Şah-ı merdân", "Merd-i Hudâ", "Haydar-ı kerrâr", "Ebû turâb", "Sâkî-yi kevser" gibi lakaplarla da anılır. Kahramanlık yönü, Türk Edebiyâtında onun en çok işlenen özelliğidir. Kaleme alınan Hiz. Alî Cenknâmeleri onun kahramanlığının bir ispatı mâhiyetindedir. Şemsî Dîvânı'nda dört halîfe arasında en çok Hiz. Alî'den bahsedilmiştir. Bir beyitte "Zülfikârdan başka kılıç, Ali'den başka yiğit yoktur." hadîs-i şerifine telmih yapılmıştır:

Aç gözün hâbdan uyan gâfil bulunma Şemsiyâ

Sen Alî'nün sırrısın lâ fetâ yı sen sende ara (G.92/5)

Zülfikâr, Haydar-ı kerrâr'ın ucu çatallı olan kılıcıdır. Bir beyitte Hz. Alî ile beraber şöyle anılmıştır:

Çün mükerremsin anla ey bende

Cünd-i şeytâna olma efgende

Zülfikâr-ı Alî gibi ol sende

Heybet-i lâ ilâhe illallâh (T.1/9)

Diğer Sahâbeler: Haklarında; “Ashâbım, yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız doğru yolu bulursunuz.” Hadîs-i şerifinin olduğu sahâbe; Hz. Muhammed'i görmüş, onun sohbetlerinde bulunma şerefine nail olmuş kişilere verilen addır.

Dîvân Edebiyatında hulefâ-yi râşidîn başta olmak üzere çoğu sahâbe çeşitli vesîlelerle yâd edilmiştir. Şemsî, bir beyitinde bu sahâbeleri andelîbe benzetmiştir:

Andelîb oldu sahâbe her biri

Okıdılar şer'atünde dâsitân (N.10/4)

Dört halîfeden başka Şemsî Dîvânı'nda adı geçen diğer sahâbeler şunlardır:

Bilâl-i Habeşî: Hz. Peygamber'in ilk müezzini²⁰⁸ olan Bilâl-i Habeşî 581 yılında Serât'ta veya Mekke'de dünyâya gelmiştir. Babası Rebâh ve Müslümân olduğu için çeşitli işkencelere marûz kalan annesi Hamâme de köle idi. Annesine nisbetle “İbn Hamâme” diye de anılan Bilâl, İslâmiyet'i Hz. Ebû Bekir vasıtası ile kabul etmiştir.²⁰⁹

Müslümân olduğunu gizlemeyen ilk yedi²¹⁰ kişiden biri olan Bilâl-i Habeşî, sesinin güzelliği ile bilinir. Bir beyitte geçen “Menâr” (Minâre) kelimesi ile onun bu özelliğine telmih yapılmıştır:

Ehl-i tevdîd içre yârâ ser-firâz eyle beni

Bu menâr-ı cismüm üzre her kılum olsun Bilâl (G.49/11)

²⁰⁸ Hz. Peygamber'in dört müezzini vardır: 1. Bilâl-i Habeşî (Medine'de) 2. İbn Ümmü Mektûm (Medine'de), Sad b. Âiz el-Karaz (Kubâ'da) 4. Ebû Mahzûre (Mekke'de), (Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Müezzin” *DİA*, C.31, TDV Yayınları, İstanbul 2006, s. 491-496.)

²⁰⁹ Mustafa Fayda, “Bilâl-i Habeşî” *DİA*, C.6, TDV Yayınları, İstanbul 1992, s. 152-153.

²¹⁰ Hz. Hatice, Hz. Alî, Hz. Zeyd bin Hârise, Hz. Ebû Bekir, Hz. Bilâl-i Habeşî, Hz. Osman, Hz. Saad bin Ebi Vakkas.

Veysel Karânî: Hz. Peygamber’i görüp görmediği bahsi hakkında kesin bir kanı olmasa da onun zamânında yaşadığı kesindir. Hakkında en çok söylenen hatıra; Hz. Muhammed’i görmek için geldiği Medine’de onun evde olmadığını öğrenince annesinin “Onu bulamazsan geri dön” sözü üzerine Hz. Peygamber’i beklemeden geri dönmesidir.

Hz. Ömer zamânında geldiği Medine’de çok hürmet görmüştür. Hz. Ömer, Hz. Peygamber’in vasiyeti üzerine hırka-i saadeti Veysel Karânî’ye teslim etmiştir. Sıffin Muhârebesinde Hz. Alî’nin askerleri içerisinde yer almış ve bu savaşta da şehit olmuştur. Veysel Karânî hakkında bazı menkıbeler anlatılır. Bunlardan birisi de Mirâc’ta Hz. Peygamber’in ayakkabılarını çevirmesidir.²¹¹ Şemsî Dîvânı’nda geçen beyit onun bu menkıbesine telmih yapar. Veysel Karânî, sıradan bir kul iken Hz. Muhammed’in muhabbetini kazanması üzerine itibârı artar. Bu öyle bir itibârdır ki onun mirâc hâdisesinde anılmasına vesîle olmuştur:

Ünsüni bulmağıla mahrem-i arş olmadı mı

Tîh-i vahşetde şübbân iken Üveys-i Karânî (M.5/2)

Hassân bin Sâbit: Hz. Peygamber’in şâirlerindedir. Müşrikleri yerip Hz. Peygamber’i övmek için kendisine Mescid-i Şerif’te bir minber yaptırmıştır. Belâgat timsâli olan şâirin üstünlüğü kabul edilmiş Dîvân şâirleri onun gibi yazmaya gayret etmişlerdir.

Bir beyitte Şemsî, Hassân gibi na’t yazmasında şaşılacak bir durumun olmadığını ifâde eder:

Aceb mi na’tuna Hassân olursam

Ki dilde tercemânum Mustafâ’dur (N.7/6)

2.1.1.8. İslâm’ın Esâsları

İbâdet, lügatte; boyun eğme, alçak gönüllülük, itaat, kulluk, tapma, tapınma anlamlarına gelir. Istılâhî olarak; kulun Rabbine karşı itaatini göstermek O’nun hoşnutluğunu kazanmak niyetiyle ortaya koyduğu davranışların tümü, anlamına gelir. Kul, ölünceye kadar Rabbine itaat etmekle mükelleftir.²¹²

²¹¹ İskender Pala, *age*, s. 474.

²¹² Hicr, 15/99.

İbâdet denildiğinde akla ilk gelen; İslâm'ın üzerine kurulduğu beş temel esâs gelir. Bu beş temel esâsın yanı sıra Allâh'ın emrettiği bütün emirleri yerine getirmek ve yasaklarından uzak durmak da ibâdetdir. Kul acziyetini bilerek her zamân Allâh'ın emir ve yasaklarını gözeticek; ama yaptığı ibâdetleri ne kâfi görecek ne de onlara güvenecektir. Çünkü kulun ibâdetine güvenmesi onu zelâlete itecektir. Zîrâ yapılan ameller kulun kendisine ait değil ayette de belirtildiği²¹³ üzere Allâh'a aittir.

Kulluk vazifesi ile görevlendirilen insân, Allâh'ın gözetiminde olduğunu hiçbir zamân unutmadan ona göre hareket etmelidir. Kulluğun gerekliliği olan ibâdeti bir an olsun bırakmamalıdır. Bu dünyâda ibâdet etmeye fırsat varken bu vazife en güzel şekilde edâ edilmelidir. Bu durumu Şemsî aşağıdaki beyitlerinde şöyle ifâde etmektedir:

*Yükin tutup ibâdetden işin görür ferâgatdan
İbâdet'çün kifâyetden kurıca nân u âb ister (G.8/4)*

*Turugel dinle tâ'at kıl dün içinde ibâdet kıl
Ki yarın ol Sırat üzre kişinin dîtrer endâmı (G.125/6)*

Şemsî, başka bir beyitte ibâdeti lezzetli bir sofraya benzetmektedir:

*Revâ mîdur ibâdet sofrasından almadun lezzât
Yiyüp içmek alup virmek gibi fâsid kuyûdundan (G.70/4)*

Kelime-i Şehâdet: Müslümân olmanın ilk şartı; *Eşhedu en lâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve Resûlühû* sözünü söylemektir. Kul, Allâh'tan başka ilah olmadığını ve Hz. Muhammed'in Allâh'ın kulu ve elçisi olduğunu dil ile söylemeli ve kalp ile de tasdik etmelidir.

Bir beyitte geçen “Şehâdet” kelimesi kelime-i şehâdete işâret etmektedir:

*Kat'-ı menâzil eyleyüp irdi yolum ma'rifete
Zulmet-i gayb iken ziyâ virdi şehâdetüm benüm (G.57/3)*

Kelime-i şehâdette *lâ* ve *illâ* iki önemli husustur. *Lâ* yokluğu ifâde eder yani Allâh'tan başka hiçbir ilâhın olmadığını ve hemen peşinden gelen *illâ* da ancak

²¹³ Nisâ, 4/79.

Allâh'ın var olduğunu ifâde eder. Bir beyitte asıl ikrârın ve asıl idrâkın “illâ” ve “lâ” diyerek olacağı ifâde edilmektedir:

Hâsıl ola ana o dem irfân

Diye illâ vü kalmaya lâ sı (G.123/31)

Namâz: Allâh'ın yüce kelâmında “Şüphe yok ki ben Allâh'ım, Benden başka hiçbir ilâh yoktur. O halde bana ibâdet et ve beni anmak için namâz kıl.”²¹⁴ Âyet-i kerimesiyle emrettiği namâz, Allâh Resûlünün ümmetine miraçtan getirdiği bir tuhfedir. Namâz, kişiyi hayâsızlıktan ve fenâlıktan alıkoyan önemli bir ibâdettir.²¹⁵

Bu kelimenin Arapçadaki karşılığı “Salât”tır. Bu kelime, Şemsî Dîvânı'nda hem Farsçadaki hem Arapçadaki karşılıkları ile geçmektedir:

Beş vakte namâz iden Mevlâ'ya niyâz iden

Zâ'id sözi az iden insâna selâm olsun (G.74/3)

Çünkü Cenâb-ı Hazret'e oldı azîmetüm benüm

Savm salât hac u zekât oldı şerî'atüm benüm (G.57/1)

Namâz, bazı beyitlerde mecâz-ı mürsel sanatının bir unsûru olan parçayı söyleyip bütünü kast etme (zıkr-i cüz irâde-i küll) yöntemiyle de anılmıştır. Aşağıdaki beyitlerde namâzın bölümlerinden olan secde, rükû kelimeleri ile bu ibâdet anılmıştır:

Yönün mihrâba lâkin kalb-i meyyâlün hevâsında

Ne umarsın bu hâletle rükû' ile sücûdundan (G.70/3)

Mürşîd olan bilür anun işini

Akıdur gözinden kanlu yaşını

Secdeden kaldırmaz olur başını

Yüzini yirlere sürer hû diyü (Ms.3/3)

²¹⁴ Tâ-hâ, 20/14.

²¹⁵ Ankebût, 29/45.

Oruç: Arapçadaki karşılığı “Sıyâm” ve “Savm” olan oruç, Farsçadaki “Rûze” kelimesinden meydana gelmiştir.²¹⁶ Oruç, İslâm esâslarının üçüncüsüdür. İmsak vaktinden iftar vaktine kadar yemeden, içmeden ve mukarenetten uzak durmayı ifâde eder. Ramazân orucu, gerekli şartları sağlayan bütün Müslümânlara farzdır.²¹⁷

İbâdetler arasında orucun ayrı bir yeri vardır. Oruç için; İslâm’ın esâsları içerisinde riyâdan arî tek ibâdettir, dense sezâdır. Belki bu sebeptendir ki hakkında şöyle bir hadis-i kutsî vardır: Âdemoğlunun her ameli kendisininidir. Yalnız oruç müstesna, o benimdir. Onun mükâfatını verecek olan da benim.²¹⁸

Şemsî Dîvânı’nda bu ibâdet “Savm” kelimesi ile ve genelde “Salât ile beraber anılmıştır:

Zâhide savm u salât u bâb-ı mescidden haber
Rind-i bed-hâl olana meyhânedan sormak gerek (G.43/2)

Zekât: Zenginlerin mallarının kırkta birini her yıl fakirlere vermelerine denir. Zekât verme malın eksilmesine sebep değil tam tersine artma ve arınmasına vesîledir. Zekât, Allâh’ın kuluna merhâmet nazarıyla bakmasına vesîle olur.

Şemsî Dîvânı’nda üç yerde geçen “Zekât” kelimesi bir beyitte diğer ibâdetlerle beraber, diğer ikisinde ayrı olarak anılmıştır. Bir beyitte mecâzî anlamda kullanılan bu kelime, Âlemlerin Efendisi’nden şefâat talebi vesîlesiyle zikredilmiştir:

Benüm kapunda yalın aç zekât-ı lutfuna muhtâc
Beni red itme kapun aç şefâ’at yâ Resûlallâh (N.6/7)

Bir beyitte, altınlarını ve gümüşlerini biriktirip mallarının zekâtını vermeyenler hakkındadır. Bu beyitte Tevbe Sûresi’nin 34. ve 35. Âyetlerine²¹⁹ telmih vardır:

²¹⁶ Türkçede kelimeler “-r” sesi ile başlamaz. Bu sesle başlayan Arapça ve Farsça kelimelerin başına Türkçedeki sesli harflerden biri eklenir. “Rûze” kelimesinin başına da “-o” sesi eklenerek kelime “Orûze” şeklinde telaffuz edilmiştir. Bu kelime daha sonra “Oruç” şeklini almıştır.

²¹⁷ Bakara, 2/183-187.

²¹⁸ Ebû’l-Hüseyin Müslim bin Haccac, *Sahih-i Müslim*, Kitabu’s-sıyâm, Bab 30, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, Hadis Nu.: 164.

²¹⁹ Ey îmân edenler! Hahamlardan ve rahiplerden birçoğu insânların mallarını haksız yollarla yiyorlar ve (insânları) Allâh’ın yolundan alıkoyuyorlar. Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allâh yolunda harcayanları elem dolu bir azapla müjdele. O gün bunlar cehennem ateşinde kızdırılacak da

Zekâtın vormeyüp kenzler idersin ağ u hamrâyı

Basarlar cismüne âhir düzûp tamga nukûdundan (G.70/11)

Hac: Hicretin dokuzuncu yılında farz kılınan hac, İslâmiyet'in beş esâsından biridir. Hac, Müslümânların, Kamerî ayların 12. si olan Zilhicce ayında Beytullâh'ı ve etrâfındaki bazı yerleri belirli kurallar dâhilinde ziyaret etmeleridir. Farziyeti Kur'ân-ı Kerîm'de sabit ²²⁰ olsa da bu ibâdet hem mâlen hem de bedenlen bir gücü gerektirdiği için bütün Müslümânlara değil varlıklı ve sağlıklı Müslümânlara farzdır.

Şemsî Dîvânı'nda "Hac" kelimesi bir kere, diğer ibâdetlerle beraber anılmıştır. Bunun yanında zikr-i cüz irâde-i küll yöntemiyle bu ibâdet, bir beyitte ve bir dübeytte anılmıştır:

Kalbi Beytullâh okıdı ol habîb-i Kirdgâr

Sende bu iş yok meger bî-hânesin bî-hânesin (G.68/6)

Be-hakkı Merve-i 'ulyâ bulaydı ber-safâ cânım

Kilâb-ı Ka'be-i kûyına ger kellem sifâl olsa

Ne denlü nâ-tüvân olsan dürüş bu yola gir Şemsî

Yolında olmagun hoşdur eger irmek muhâl olsa (D.9)

Kurbân: Allâh'ın emirlerinden²²¹ olan kurbân; yılda bir kez O'nun rızâsı için şer'an belirli özellikleri taşıyan bir hayvânı kesmektir. Kurbânın asıl amacı; Allâh ile yakınlık kurmaktır. Farklı zamânlarda kurbân kesilebildiği gibi Müslümânların toplu olarak kurbânlarını Allâh'a sundukları belirli bir gün vardır ki o da Kurbân Bayramı'dır. Dîvân Edebiyatında kurban; Hz. İbrâhim ile Hz. İsmâil arasında gerçekleşen meşhûr olaydan ziyâde âşğın, maşuku için her zamân kurbân olmaya hazır olması hâli ile işlenmiştir.

Kurbân, bir beyitte "İyd" kelimesi ile beraber anılmıştır. Şemsî, cânâna kurban olmadan bayram etmeyeceğini dolayısıyla sürûra eremeyeceğini şöyle ifâde etmiştir:

onların alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak ve 'İşte bu kendiniz için biriktirip sakladığınız şeylerdir. Haydi, tadın bakalım, biriktirip sakladıklarınızı' denilecek.

²²⁰ Âl-i İmrân, 3/97.

²²¹ Kevser, 108/2.

Virmeyince cânımı cânâna kurbân olmadum
‘İyd-ı vasla irmeden âlemde handân olmadum (G.60/1)

Tasavvûfta “Kurbân” ile “Nefis” kast edilmiştir. Şemsî bir beyitinde kurbânı bu mânâda kullanılmıştır:

Hulk idem Mûsâ’yı lutfunla başım sevdâların
İcl-i nefsüm anda kurbân eyleyem koyam eser (G.29/11)

Zikir: Anma, anılma anlamına gelen zikir, müridânın, Allâh’ın belli esmâsını muayyen sayıda tekrar etmeleridir. Zikrin hafî (Gizli) ve cehtî (Açık) olmak üzere iki çeşidi vardır. Zikrin gizli ve açıktan olması tarîkatın kurucu şeyhi tarafından belirlenir. Onun vefâtından sonra da aynı istikâmet üzerinde devâm edilir.

Şemsî, zikrin kerâmet ehli olanların bir işâreti olduğunu bir beyitte şöyle belirtir:

Kerâmet ehline oldur alâmet
Teni kullıkda dil zikr-i Hudâ’da (P.3/4)

Başka bir beyitte kişinin dâima zikir halinde olması gerekliliği ve gördüğü her nesnede onun bânîsini hatırlama gerekliliği şöyle ifâde edilmiştir:

Cümle eşyâda görüp Hâlık’ını zikr ide gör
Nûş idüp vahdet meyûn oldun yine mestânesi (M.10/4)

Zikir ıstılâhî mânâda Allâh ile ilgilidir. Bu kelime, lûgât anlamı itibâriyle diğer canlılar içinde kullanılabilir. Kişinin sevdiği kişiyi dilinden düşürmediğini söyleyen aşağıdaki beyit bu minvaldedir:

Na‘t-ı gülzârında bülbül olduğım ayb olmasun
Lâ-cerem mahbûbunun zikrin kişi teksîr ider (N.1/15)

Du‘â: İbâdetin özü olan du‘â; kulun Efendi’sine yönelerek isteğini, halini O’na arz etmesidir. Kulun kendinin acziyetini, Rabbinin azâmetini bilerek ettiği duâların kabul olacağını, Allâh “Bana duâ edin, duânıza cevap vereyim.”²²² âyetiyle bildirmektedir. Duâ kapısı kulun sadece dar zamânında değil bütün zamânlarında başvurduğu bir kapı olmalıdır. Duâ başlı başına bir ibâdettir. “Rabbinize gönülden ve gizlice yalvarın,

²²² Mü’min, 40/60.

doğrusu O, aşırı gidenleri sevmez.”²²³ âyet-i kerimesi duânın hem Allâh’ın bir emri olduğu hem de bu emrin nasıl yerine getirilmesi konusunda bilgi vermektedir.

Münâcât, âciz bir kul olduğunu bilen şâirin Allâh’a olan tazarrusu demektir, yani münâcât; şâirin duâsıdır. Âciz bir kul olduğunu bilen Şemsî, Dîvânı’nda sekiz adet münâcâta yer vermiştir. Bu münâcâtların yanı sıra Şemsî, duânın gerekliliğini şu beyitlerinde de vurgulamıştır:

Seherlerde uyanık ol du‘âya desti açık ol
Dilersen olasin vâsıl Hudâ’dan lutf u ihsana (G.90/6)

Bir beyitte de du‘â yerine duâ ile aynı anlamda olan “Niyâz” kelimesi de kullanılmıştır:

Şemsiyâ bülbül gibi ehl-i niyâz ol itme nâz
Meskenüm olsun dir isen kûşe-i gülşen gibi (G.105/5)

Şükür: Yapılan iyiliği övme anlamındadır. Nimetin değerini bilmek, ilim, hal ve amel ile olmak üzere üç türlüdür: Âlimlerin şükrü dilde, âbidlerinki fiilde, âriflerinki haldedir.²²⁴ Allâh kulları için türlü türlü nimetler yaratmıştır. Kul, bu nimetleri görmezden gelip nimet kaygısını çekmemeli sadece bu nimetler için Rabbine hamd etmelidir. Bu durum bir beyitte şöyle ifâde edilmiştir:

Ni‘met serilmiş gûn-â-gûn gamun çeker nâdân-ı dîn
Ye ni‘metin olma zebûn tahmîde gel şükrân ile (G.86/2)

Bir başka beyitte, nimetlerin asıl sahibinin Allâh olduğu ve dolayısıyla şükrün de yalnız O’na olması gerekliliği ifâde edilmiştir:

Yiyüp na‘mâsını ağyâra itdün şükr ü minnetler
Ne yüz birle varısarsın utan Rabb-i Vedûdudan (G.70/8)

2.1.1.9. Dinî Mekânlar

Şemseddîn Sivâsî Dîvânı’nda bazı dinî mekânların adları geçmektedir. Bu mekânlar alfabetik sıralamaya göre şunlardır:

²²³ A’râf, 7/55.

²²⁴ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2004, s. 615.

Âhiret: Dünyâ hayatının sona ermesiyle başlayacak olan ikinci hayat. Yaygın ismiyle “Öteki dünyâ” olarak da bilenen âhiret insânın dünyâda yaptıklarının hesabını vereceği yerdir. Ora hem esenlik, hem de azap yurdudur. İnsâna düşen, öldükten sonra başlayacak olan ikinci hayatının esenlik yurdu olması için imtihan sahasında yani bu dünyâda Allâh’ın emir ve yasaklarına göre yaşamasıdır.

İslâm dinine göre âhiret; ruhlar âlemi, birinci berzâh âlemi, anne karnı, dünyâ hayatı, ikinci berzâh âlemi (kabir), mahşer âlemi ve âhiret âleminde oluşan yedi hayatın yedincisi ve sonuncusudur.²²⁵ Âhiret âleminde canlılar mahşer denilen meydânda toplanacak, amel defterleri açılacak dünyâda yaptıklarından hesaba çekilecektir.

Bu dünyâ âhiretin bir tarlasıdır. İnsânın ömür boyunca ektiği tarlanın hasat zamânı âhirette gelecektir. Hasadın iyi olması da kötü olması da insânın kendi elindedir. İnsân ne ekerse onu biçecektir. Şemsî, bu gerçeği bir beyitinde şöyle ifâde etmektedir:

*Çü dünyâ sûkına girdün metâ’-ı âhiretten al
Vücûdun nakdini bunda elüneyken nisâr eyle (G.89/6)*

Şemsî, bir beyitinde bu dünyânın fânî olması hasebiyle dünyâyâ gereğinden fazla kıymet verilmemesi gerektiğini ve asıl kıymet verilmesi gereken dünyânın öteki dünyâ olduğunu ifâde etmektedir:

*N’idersün fânî dünyâyı senünle çün bile varmaz
Seversen âhiret sevgil sonı anun kemâl oldı (G.110/5)*

Bir beyitte âhiret yurdu için “Ulu dergâh” tamlaması kullanılmıştır. Dergâhın sâhibi Azze ve Celle olunca dolayısıyla dergâh da “Ulu” sıfatını almıştır:

*Bu dâr-ı fenâ içre bugün n’itsen elünde
Yarın varacağın ulu dergâhı unutma (G.85/3)*

Âsitân / Dergâh / Hankâh: Müridânın topluca ibâdetini yaptığı yer. İnşâ edilen bu tür yerler sadece ibâdet mekânı olmakla kalmamış aynı zamânda yolda kalmışların, gariplerin sığınağı da olmuştur.

²²⁵ Hasan Aktaş, *Çağdaş Türk Şiirinde Dinî Motifler*, Yort Savul Yayınları, Rize 2011, s.194.

Şemsî, bir beyitte dergâha giderek Hakk’a yöneldiğini şöyle ifade etmektedir:

Da‘vâta mucîb olduk dergâha münîb olduk
Ol râha musîb olduk dostâna selâm olsun (G.74/13)

Dergâh, bazı beyitlerde “Allâh’ın katı” mânâsına gelecek şekilde de kullanılmıştır:

Âsitânunda senün zerre degüldür Şemsî
İltifât eyle şehâ zerreye tâbân olsun (G.65/9)

Bu dâr-ı fenâ içre bugün nitsen elünde
Yarın varacağın ulı dergâhı unutma (G.85/3)

Hânkâh’ın mânâsı “Konak yeri” olmakla beraber bu kelimenin; pir-i mugânın makâmı olan büyük dergâh mânâsı da vardır:

Teşne-lebden hânkâh-ı aşkı her kim yasanur
Pîr-i mugan sunısar ana ma‘ârifden zülâl (G.49/9)

Bezm-i Elest: Bezm, meclisle aynı mânâda olup “Toplanılan yer” anlamına gelmektedir. Bezm-i Elest; Allâh’ın rûhları yaratıp onlara “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?”²²⁶ Sorusunu yönelttiği meclistir. Dîvân Edebiyatında adı sıkça anılan bir mekândır.

Bezm-i elestden bir kadeh sundı bize dest-i İlâh
Bir katresinden nûş iden oldu ebed mestânele (G.17/5)

Cehennem: Günahkârların cezalarını çekene kadar, kâfirlerin de ebedî olarak kalacakları âhiret yurdu. Cehennemin; cehennem, saîr, sakar, cahîm, hutame, lâzî, haviye (derk-i esfel) olmak üzere yedi derekesi vardır. Cehennem denilince akla ilk ateş gelir. Yalnız Şemsî, bir beyitinde cehennemde ateşin olmadığını herkesin ateşi bu dünyâdan götürdüğünü şöyle ifade etmiştir:

Vâ‘iz bizi korkutma cehennemde od olmaz
Herkes odını yanmaya bundan iletürler (G.20/4)

²²⁶ Arâf, 7/172.

Cehennem'in, Farsçadaki karşılığı “Dûzah” olup bu kelime bir gazelin iki beyitinde geçmektedir:

Bâğ-ı visâlünden alur ravzâ-ı cennet âbı

Tâb-ı hecrünle tutar hufre-i dûzah nâbı

Cenneti gezdüm virür cümlesi lutfun haberin

Dûzahı gördüm okur âyât-ı kahrın hizbi (G.117/1-5)

Cennet: Müminlerin ebediyyen yaşayacakları, altlarından ırmakların aktığı ve nimetin her türlüşünün olduğu âhîret yurdu'dur. Cennet, Dîvân Edebiyâtında çeşitli vesîlelerle anılmıştır. Şemsî, bir beyitinde mümin kulların bu kutsal mekânın süsü oldukları şöyle ifâde etmiştir:

Zeyn itmek için cennete insân iletürler

Kulluğa ana hûri vü gılmân iletürler (G.20/1)

Cennetin; Dârü'l-celâl, Dârü's-selâm, Huld, Me'vâ, Naîm, Karar, Adn ve Firdevs olmak üzere sekiz derecesi vardır.

Şemsî Dîvânı'nda, bu sekiz cennetten ikisinin adı anılmıştır:

Sidre-i ravzan havâs ervâhına dârü's-selâm

Sâha-i türben zünûb emrâzına dârü's-şifâ (N.3/4)

Seni nûrdan yaratmışdur Ol Mevlâ

Şefâ'atün irişür cümle kula

Makâmun Mahmûd-ı Firdevs-i a'lâ

Yiründür Muhammed Mustafâ senün (N.9/2)

Dârü's-selâm ve Firdevs cennetlerinin yanısıra kelimenin Soğdça karşılığı olan “Uçmak” (uştmah) kelimesi de bir beyitte kullanılmıştır:

Zâhidâ uçmağ ile ârifî gel itme firîb

Yiridür ger disen ana şuhûd ile cemâl (G.52/4)

Ka'be: Mekke'de, Harem-i Şerif içerisinde bulunan Allâh'ın evi olan kutsal yapı. Ka'be'yi Hz. İbrâhim ve oğlu Hz. İsmâil inşâ etmişlerdir. Nûh tufanında yıkılan Ka'be, tufandan sonra Hz. Nûh tarafından tekrar eski yerine inşâ edilmiştir.

Bu kutsal mekân, Dîvân Edebiyâtında hem gerçek anlamıyla hem de mecâzen “Sevgilinin mahallesi” anlamında sıkça kullanılmıştır. Şemsî Dîvânı’nda;

Bi-hamdillah ki hannân oldu Ka‘be
Gönül derdine dermân oldu Ka‘be (G.94/1)

Beytiyle başlayan 13 beyitlik bir gazel ve

Bulmuş idük tavfun ile iltiyâ
El-vedâ ey Ka‘betullâh el-vedâ
Hoş safâdur sana kılmak ittibâ
El-vedâ ey Ka‘betullâh el-vedâ (Ms.1/1)

Kıtasıyla başlayan sekiz bendden müteşekkil bir murabba vardır.

Tasavvûfta Ka‘be, insânın gönlüdür, gönül de Allâh’ın tecellîgâhıdır. Bir beyitte Ka‘be tasavvûfî mânâda kullanılmıştır:

Beyhûde gezüp bâdîyede sen ne ararsun
Dil mülkine gir Ka‘be-i uşşâk ırak degül (G.48/2)

Rivâyetlere göre Ka‘be Nûh tufanından önce de şimdiki yerinde mevcuttu ve Hz. Âdem zamânından itibâren dünyâdaydı. Nûh tufanından önce Allâh onu kendi üzerinden göğe çekmiştir. Göğe çekilen bu yapıya “Beyt-i ma‘mûr” denir. Beyt-i ma‘mûr da tıpkı Ka‘be’ye benzeyen ve meleklerin kiblesi olan kutsal yapıdır.²²⁷ Bir beyitte bu kutsal mekân anılmıştır:

Dost cemâlin Ka‘besin kıldı âşıklar tavâf
Yirde Ka‘be gökyüzünde beyt-i ma‘mûr olmadan (G.61/5)

Kabir: İnsânın öldüğü zamân defnedildiği ve sur’a üçüncü defâ üfleninceye kadar kalacağı yer. Şemsî, bir beyitte kabre girmenin kaçınılmaz olduğunu söylemiştir:

Tutalum taht-ı şehin şâhîde bin yıl olasın
Kabre girdikde begim kasrı kusûrın ödemez (G.32/2)

Başka bir beyitte de Âlemlerin Efendisi’nin kabri anılmıştır:

²²⁷ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2014, s.71.

*Yüzimi yerlere sürüp zâr eyledüm Rabbenâ
Sürmeye kara yüzümi kabrine Peygamber'ün (N.8/2)*

Mescid: Secde edilen yer mânâsına gelen kelime daha çok câmiden küçük namâz-gâhlar için kullanılır:

*Mescid ile medreseyi ısmarladık zâhidlere
Hakk'a ibâdet itmege yeter bize meyhâneler (G.17/3)*

Mescid-i Aksâ: Müslümânların ilk kiblesi olan Kudüs'deki büyük câminin adıdır. Şemsî Dîvânı'nda bir kez adı yâd edilmiştir:

*Mescid-i Aksâ'ya girdük gâyetin buldı merâm
Okudum vârid olan esrâr-ı Sübhân illerin (G.71/10)*

Safâ ve Merve: Safâ, Ka'benin doğusunda, Merve, güneydoğusunda bulunan tepelerin adıdır. Kur'ân-ı Kerim'de “Şüphesiz Safâ ile Merve Allâh'ın nişânelerindendir. Kim hac veya umre niyetiyle Ka'be'yi ziyaret ederse bu ikisini de tavaf etmesinde bir beis yoktur. Kim gönülden iyilik yaparsa karşılığını görür. Doğrusu Allâh şükrün karşılığını verendir ve bilendir.”²²⁸ âyet-i kerimesinde beraber zikredilmişlerdir. Bu iki tepe arasında yedi defa usûlünce gelip gitme demek olan sa'y için Safâ; başlangıç, Merve; bitiş noktasıdır.

Bu iki tepe, âyette olduğu gibi şiirde de genelde beraber anılmıştır. Safâ ve Merve tepeleri bir dübeytte şu şekilde geçmektedir:

*Be-hakkı Merve-i 'ulyâ bulaydı ber-safâ cânum
Kilâb-ı Ka'be-i kûyına ger kellem sifâl olsa
Ne denlû nâ-tüvân olsan dürüş bu yola gir Şemsî
Yolında olmagun hoşdur eger irmek muhâl olsa (D.9)*

2.1.2. Tasavvuf

Meşhûr mutasâvvıflardan Cüneyd-i Bağdâdî (ö.910)'nin ifâdesiyle tasavvuf, “Hakk'ın seni senden gidermesi ve kendisiyle ihyâ etmesidir. Tasavvuf, mâsîvâ ile alakayı keserek Cenâb-ı Hak ile beraber olmaktır.”²²⁹ Bu tanım, tasavvufun tanımlarından biridir sadece. Tasavvuf ilmine her mutasavvıf, farklı tanımlar

²²⁸ Bakara, 2/158.

²²⁹ Mahir İz, *Tasavvuf*, Rahle Yayınevi, İstanbul 1969, s.20-21.

getirmiştir. Bunun yanı sıra bir mutasavvıfın bu ilmi farklı şekillerde de tanımladığı da görülmüştür. Aksaray Olanlar Dergâh'ı Şeyhi İbrâhim Efendi (ö.1655) bu mutasavvıflardan biridir. O, yazmış olduğu meşhûr 25 beyitten müteşekkil *Tasavvuf Manzûmesi*'nde bu ilmi 50 farklı şekilde tanımlamıştır: Bu tanımlardan bazıları şunlardır:

Tasavvuf kalb evinden mâsivallâhı gidermektir
Tasavvuf kalb-i mümin arş-ı Rahmân olmağa derler

Tasavvuf cümle zerrâtı cihânda Hakk'ı görmektir
Tasavvuf gün gibi kevne nümâyân olmağa derler

Tasavvuf anlamaktır yetmiş iki milletin dilin
Tasavvuf âlem-i akla Süleymân olmağa derler

Tasavvuf cânı cânâna verip âzâde olmaktır
*Tasavvuf cân-ı cânân cân-ı cânân olmağa derler*²³⁰

Halvetî tarîkatının Şemsiyye kolununun müessisi olan Şemseddîn Sivâsî, Sahn Medreselerindeki görevinden gördüğü lüzumsuzluklar üzere istifa edip genç yaşta tasavvuf yoluna girmiştir. O, şeyhi Abdülmecîd Şîrvânî'ye on yıl hizmet etmiş ve bu hizmetinin neticesinde hakke'l-yâkine vâsıl olmuş bir şeyhtir. Şeyhinden aldığı icâzet sonrası halkı irşâd etmeye başlamıştır. Ömrünü hem lisanıyla hem kalemiyle halkı irşad etmeye adanmıştır. Yazdığı bütün eserler dinî eserlerdir. Dîvân'ındaki şiirlerinin tamamına yakını tasavvufî öğretilerden, öğütlerden oluşmaktadır. Şiirlerde bir aşk terennüm edilir ki o aşk da ilâhî aşktır.

2.1.2.1. Aşk

Birine duyulan aşırı sevgi anlamındaki aşkın; beşerî ve ilahî olmak üzere iki türü vardır. Beşerî aşk; yaratılanın yaratılana duyduğu muhabbeti ifâde ederken, ilâhî aşk; yaratılanın Yaratana duyduğu muhabbeti ifâde eder. Edebiyâtta hem beşerî hem ilâhî aşkın üzerinde çok durulmuş; aşk, metinlerde işlenen en temel konulardan biri olmuştur.

²³⁰ Mustafa Kara, *age*, s.17-21.

Maşûk; sevgili demektir. İlâhî aşkta Mevlâ'yı, beşerî aşkta Leylâ'yı karşılayan kelimedir. Hem ilâhî aşkta hem de beşerî aşkta maşûğa kavuşmak kolay bir iş olmayıp zamân isteyen, sabır isteyen bir durumdur. İki tarafın âşığı da girdiği yolda karşısına çıkacak olan sıkıntılara katlanmalıdır ki yolun sonu vuslat olsun.

Aşk, şiirlerde işlenen temel konulardandır. Şemseddîn Sivâsî mutasavvıf bir şâir olduğu için aşkın ilâhî olanına, yani muhabbetullâh'a, aşk-ı lâhûtî'ye, aşk-ı mânevî'ye, el-hâsıl aşk-ı hakikî'ye müptelâdır. Şemsî ilâhî aşka müptelâ olma gerekliliğini bir beyitinde şöyle ifâde etmektedir:

Mecâzî hüsne aldanma anı bâkî kalır sanma
Hakîkî aşkdan usanma sev Allâh'ı sev Allâh'ı (G.121/2)

Şemsî Dîvânı'nda aşka sıklıkla yer verilmiştir. “Yâ Allâh illallâh meded eyle Sübhânüm” mısrasının tekrarlandığı bir münâcâtta aşkın vesîle olduğu durumlar şöyle anlatılmıştır:

Aşkun ile okur ilmi ulemâ
Aşkun ile giyer dervişler abâ
Aşkun ile Halvetî zevk ile safâ
Yâ Allâh illallâh meded Sübhânüm

Aşkun ile zeyn iderler cenneti
Aşkun ile hem giyerler hil'ati
Aşkun ile kıl Muhammed ümmeti
Yâ Allâh illallâh meded Sübhânüm (M.5/1-2)
...

Şemsî, “Aşk eyle” redifli başka bir münâcâtında bütün işlerinin aşk olması için Allâh'a duâ etmektedir:

Şemsî kulunı kurtar bu kîl ile kâinden
El-kıssa budur maksûd her kârımı aşk eyle (M.9/9)

Aşkta sevgiliye ait olan her şey kutsaldır, sevgiliden ötürü her durumu hoş görmek esâstır. Bu yolda kibir gibi şeytânî sıfatlardan uzak durulmalıdır. Sevgili

uğruna gerekirse sevgilinin etrâfındaki hayvânlara dahi hizmetkâr olunmalıdır. Şemsî, bu durumu bir beyitinde şöyle ifâde etmiştir:

Kûy-ı aşk seglerine hâdim olıgör Şemsî
Kim segi ol haremün cünd-i hidâyet başıdur (G.22/9)

Gerek Mevlâ'ya, gerek Leylâ'ya âşık olan kul, maşûkundan gelen kahır da lutfu da hoş görmelidir. Bu kuralı Şemsî, bazı beyitlerde şöyle dile getirmiştir:

Tarîk-i aşkda azb ile azâbun farkın itmezler
Safâ bilmek gerek her ne murâdı olsa mahbûbun (M.4/4)

Habîbün rah-ı aşkında meşakkat mi çeker âşık
Ne kim gelse cenâbundan safâlarla atıyyetdür (G.7/3)

Seçmegil azbini azâbından
Her ne kim gönderür atıyyetdür (G.24/5)

Aşk, âşığın yakalandığı bir hastalık değil, bilâkis hastalığına ilaç, derdine dermândır. Bir beyite göre bu ilâhî dermâna kavuşmak için temel şart; aşka müptelâ olmak, derde dûçâr olmaktır:

Derd-i aşka düşmeyen dermâna olmaz âşinâ
Cevre mahrem olmayan ihsâna olmaz âşinâ (G.1/1)

2.1.2.2. Celâl-Cemâl

Allâh'ın sıfatlarından olan Celâl; O'nun büyüklüğünü, azâmetini ifâde eder. Allâh'ın gazâbı için kullanılan bu sıfat Kur'ân-ı Kerim'de *zü'l-celâli ve'l-ikrâm* şeklinde geçer.²³¹ Cemâl de Allâh'ın sıfatlarından olup O'nun letâfetini ve merhâmetini ifâde eder. Bir beyitte gönül şehre benzetilirken o şehrin sultânı Celâl ve Cemâl olan Allâh'ın olduğu dile getirilmiştir:

Bu gönlüm mülkini yağma idelden hubb-ı Yezdânî
Ol ilün şimdi sultânı Celâl u hem Cemâl oldı (G.110/4)

²³¹ Rahmân, 55/27-78.

Aşağıdaki beyitte de hakîkî tabîb'e bir yalvarış vardır. Kulun tek sahibi Allâh'tır. Başa her ne gelirse O'ndan gelir. Derd de O'ndan gelir dermân da. Kul nasıl ki derdin Allâh'tan geldiğine îmân ediyorsa şifâyı da derdi verenden beklemeli, O'ndan, kendini başka kapılara muhtaç etmemesini dilemelidir:

*Her kimi sandum tabîb merhem diyü saçdı nemek
Senden ayru eyleme ben hastanı yâ zü'l-celâl (G.49/14)*

Allâh'ın Cemâl sıfatı genelde “Nûr” kelimesi ile anılmıştır. Allâh'ın lutfundan, ihsanından bahseden aşağıdaki beyitte böyle bir kullanım vardır:

*Cemâlün nûrına nisbet cihân şemsi degül zerre
Denizler bahr-i cûdundan sayılmaz kemterîn katre (G.88/1)*

Mutlak Güzel'in cemâlinden bahseden bir dübeyt aynı zamânda “O gün birtakım yüzler Rablerine bakıp parlayacaktır.”²³² Ayet-i kerimesine de dolaylı olarak telmih yapmaktadır:

*Cemâl-i hazreti gören anar mı hûr u Rıdvân'ı
İrişen râhat-ı rûha diler mi hazz-ı cismânî
Gözin aldırđı âşıklar Cemâl-i âfitâbına
Sühâya baka mı sehven bulutlar ayn-ı irfânı (D.79)*

Öte yandan Cemâl, edebiyâta yalnız Mutlak Güzel için değil fânî güzeller içinde kullanılan bir sıfattır. Bir beyitte sevgilinin medhi yapılırken onun yüzü Mushafa benzetilmiştir:

*Cemâlün mushafın açdum diledim kim idem tefsîr
Gözümde kalmadı tâkat dilüm tutuldı lâl oldu (G.96/6)*

2.1.2.3. Fenâ- Bekâ

Fenâ'nın kelime anlamı; yok olmak demektir. Istılâhî anlamı ise; kulun insânî sıfat ve huylarını terk ederek olgunlaşması demektir. Terk edilen huy ve sıfatların

²³² Kıyâme, 75/22-23.

yerini ilâhî huylar alır ki bu durum kişiyi Allâh’a ulaştırarak tevhîdin gerçekleşmesine vesîle olur.²³³

Fenânın; fenâfi’l-aşk (Aşkta fani olma), fenâfi’l-kusûd (İsteklerden fâni olma) fenâfi’l-pîr (Şeyhte fâni olma) fenâfillâh (Allâh’ta fâni olma) gibi mertebeleri vardır. Edebî metinlerde genelde fâni kelimesiyle bu dünyâ kastedilir. Dünyânın geçici olması hasebiyle dünyânın lezzetlerine aldanılmaması gerekliliği vurgulanır. Aşağıdaki beyit bu minvâlde güzel bir örnektir:

Nice bir aldanasın dâr-ı fenâ lezzetine

Nice bir besleyesin cismünü çün ola turâb (G.3/3)

Aşağıdaki beyitte geçen “tîh-i fenâ” izâfesinden kasıt dünyâdır. Beyitte insânın bu dünyâda misâfir ve melekü’l-mevtin takipte yani ölümün kaçınılmaz olduğu ifâde edilmektedir:

Nice ta’ayyüş eylesün tîh-i fenâ misâfiri

Çünkü ecel kâfilesi ardın sürer konak konak (G.41/3)

Bu dünyâdan nice sultânlar, nice hükümdârlar gelip geçmiştir. Hepsi belirli zamânlarda belirli aralıklarda tebasına hükmetmiştir. Zamânı gelince de onların hem kendileri hem de güçlerinin birer ispatı olan sarayları yerle bir olmuştur. Bir yapı ne kadar ihtişamlı, ne kadar sağlam olsa da yine yok olacaktır; zîrâ dünyânın kendisi fânidir. Fâni dünyâda da bâkî eserin olamayacağı muhakkaktır. Şemsî, bir beyitinde bu dünyâda kalacak olan eserlere değer verilmemesi gerekliliğini şöyle ifâde etmiştir:

Bu fenâ mülki ‘imâret etmege kılma heves

Kankı şâhun kasrını gördün ki berbâd olmadı (G.99/3)

Bekânın kelime anlamı; bir halde devâm edip gitme, sona ermeme” demektir. Istılâhî anlamı; kulun, Allâh’ın her şeyin üzerinde olduğunu görmesidir. Bekâda kulun kendi nefsinin kötü yanlarını tasfiye etmesi ve iyi ahlak ile yani Allâh’ın razı olduğu huylarla süslemesi söz konusudur ki buna Bekâbillâh denir.²³⁴

²³³ Âlim Yıldız, *Fenâyi Cennet Efendi Dîvânı*, Cumhuriyet Üniversitesi Kültür Yayınları, Sivas 2010, s.139.

²³⁴ Ethem Cebecioğlu, *age*, s.81.

Şemsî, bir beyitinde Allâh’a niyâz ederek bu dünyânın geçici, âhiretin edebî olduğunun idrâki konusunda izân istemekte ve dünyâdaki bütün malın mülkün gerçek sahibinin Allâh olduğunu şöyle ifâde etmektedir:

*Ayn-ı fâniden bekâ semtine dönder aynımı
Çün Cenâb-ı kudsüñe râci‘ durur cümle türâs (M.6/5)*

Bir beyitte de yine insânın bu dünyâda misâfir olduğu, birgün fâni âlemden bâkî âleme göçeceği ifâde edilmiştir:

*Çün misâfirsın bekâ milkine-dek zâdun düzet
Bu ayândur yol eri âlemde bî-zâd olmadı (G.99/6)*

2.1.2.4. Gönül

Gönül, âşğın aşkıyla ilgili her türlü gelişmenin algılandığı yerdir.²³⁵ Yaygın inanişâ göre gönül kafesinin içinde kalp, kalbin içinde gönül, gönlün ortasında da kara bir nokta vardır. Aşkın belirdiği yer “Süveydâ / sevdâ” (habbetü’s-sevdâ) adları verilen bu noktadır. Gönül, aşkın vatanı ve mekânı, mânâ âleminin ölümsüzdür.²³⁶

Bir gönül eri olan Şemseddîn Sivâsî bu kelimeyi şiirlerinde pek çok kez kullanmış ve onu çeşitli unsûrlara benzetmiştir. Benzettiği unsûrlardan bazıları şunlardır:

Ayna;

*Gönül mirâtını pâk it dilersen rû’yet-i yâri
Ki kalbin yumayan bunda olısar anda nâ-bînâ
Gözünde illetin varsa yûri kühhâle arz eyle
Muhabbet mîliyle açâ ki tâ kalmayasun amyâ (D.14)*

Hâne;

*Sûr çıkar gayrı gönülden tâ tecellî kıla Hak
Pâdişâh konmaz sarâya hâne ma‘mûr olmadan (G.61/2)*

Kuş;

*Cismümde gönül kuşu mahbûs olalı ağlar
Cezbeyle boşandıkda a‘lâ haberin söyler (G.16/2)*

²³⁵ İskender Pala, *age*, s.168.

²³⁶ Gencay Zavotçu, *age*, s.267.

Şehir;

*Dost gamı şöyle harâb itdi gönül şehrini kim
Yârdan gayrı anı yapmağa mi‘mârum yok (G.42/4)*

Taht;

*Bu cânım içre cânım Mustafâ’dur
Gönül tahtında hânım Mustafâ’dur (N.7/1)*

Gönül bir hitap yeridir. Şemsî bir beyitinde gönül aracılığı ile kendini ikaz eder:

*Ey gönül tâvusleyin zeyn-i kabâdan geçmedün
Kendü aybun görmedün medh ü senâdan geçmedün (G.44/1)*

Hakkında Allâh’ın arşı, evi, hazinesi, bakış yeri olduğuna dâir çeşitli hadis-i şeriflerin olduğu “Kalp” kelimesi de gönülle aynı anlam da olup bu kelime de Şemsî Dîvânı’nda sıklıkla kullanılmıştır:

*Kalbi Beytullâh okıdı ol habîb-i Kirdgâr
Sende bu iş yok meger bî-hânesin bî-hânesin (G.68/6)*

*Bilmeyüp ta‘mir-i cism itdüm velî kalbüm harâb
Hay meded mi‘mâr-ı âlem kıl nazar vîrâneyem (G.55/2)*

2.1.2.5. Himmet

Gayret, emek, çalışma, çabalama anlamlarına gelen himmetin bir diğer anlamı; ermiş kişilerin tesiri²³⁷ dir ki mutasavvıf şâirlerin şiirlerinde daha çok bu mânâsı ile kullanılır.

Müride, şeyhinin himmeti erişmesiyle onun kalbi arınır ve gönlü tecelligâh raddesine ulaşır. Aşağıdaki beyit bu durumu ifâde eder:

*Yetişdi himmeti anun arıtdı hâne-i kalbi
Bi-hamdillâh muhabbetdür ol evün şimdi mihmânı (G.106/5)*

Bir beyitte de Şemsî kendinden bahsederek Yaratıcı’dan himmet talep etmektedir:

²³⁷ Ferit Devellioğlu, *age*, s. 426.

Adum ümmet işüm gaflet meded ırgür bana himmet
Ebed kapunda kul eyle dahi çekdürme hicrânı (G.120/25)

2.1.2.6. İrfân

İrfânın kelime mânâsı; bilme, biliş, kavrayıştır. İrfân, tasavvuftaki, manevî yolla elde edilen ilm-i ledünnînin karşılığıdır.

Şemsî, bir beyitinde irfânın, ilm-i ledünnî ile alakasını şöyle işlemiştir:

Ma'nâ-yı 'ilm-i ledün irfân içinde gizlüdür
Şüphesüz nûr-ı Hudâ îmân içinde gizlüdür (G.18/1)

Öğüt içerikli bir dübeytte Şemsî, elde fırsat varken kişinin kesb-i irfân ile yani manevî ilim kazanarak öteki dünyâ için azığını hazırlaması gerekliliğini şöyle ifâde etmiştir:

Ömrinün kâfilesî göçmeden ey yâr-ı azîz
Kesb-i irfân ile noksânunı tekmîl ide gör
Hasret-i abâda konup dimeyesin vâveylâ
Celb-i irfâna gelüben anı tahsîl ide gör (D.32)

2.1.2.7. İlm-i Ledünnî

İlm-i ledün; gayb ilmi, Allâh tarafından insânın gönlüne nakş edilen ilâhî bilgiler mânâsına gelir. İlm-i ledün umumî bir ilim olmayıp husûsi bir ilimdir. Süleymân Çelebî (ö.1422)'nin meşhûr eseri *Vesîletü'n-necâf*'ta geçen bir beyite göre bu ilmin sultânı; Hz. Muhammed Mustafa'dır:

Bu gelen ilm-i ledün sultânıdır
*Bu gelen tevhîd-i irfân kânıdır*²³⁸

Tasavvuf erbâbı, “Derken kullarımızdan bir kul buldular ki biz ona katımızdan rahmet vermiş, kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.”²³⁹ âyet-i kerimesindeki kulun; Hızır (as), bu kula öğretilen ilmin de, ilm-i ledün olduğu görüşündedir.

²³⁸ Süleymân Çelebî, *Mevlîd*, (Hazırlayan: İskender Pala) Kapı Yayınları, İstanbul 2009, s.48.

²³⁹ Kehf 18/65.

Dîvân'da geçen bir beyitten hareketle Şemseddîn Sivâsî'nin de bu görüşte olduğu anlaşılmaktadır:

*Levh-i dilden okı sen ilm-i ledünnî Şemsiyâ
Hızr-ı rûhun sırrına bulmak dilerseñ ittilâ' (G.38/20)*

Şemsî, ilm-i ledünün basit bir ilim olmadığını ve bu ilmin her kula verilmediğini bir beyitinde şöyle ifade eder:

*Ger ilm-i ledünnî ister isen dervîş ol
Her tıfla virilmez yûri var bu tadak degül (G.48/5)*

2.1.2.8. Mâsivâ

Kesreti ifade eden mâsivâ; Allâh'tan gayrı her şey demektir. Allâh'tan başka mevcut olmadığına göre âlemdе görünen her şey izâfî dolayısıyla mâsivâdır. Allâh dışında olan şeyler sonradan yaratılmış olmak yönüyle vücûd sahibi değildirler.²⁴⁰

Gönül, Allâh'ın tecellî-gâhıdır. Yalnız gönlün bu dereceye ulaşabilmesi için mâsivâdan arınması gerekir. Zîrâ kalpte neyin sevgisi varsa kalp onun için atar. Şemsî bir beyitinde ilâhî sırra vâsıl olabilmeyi gönlün mâsivâdan arınmasıyla mümkün olacağını şöyle ifade etmiştir:

*Mâsivâdan bu gönül levhasını arıdalum
Tâ biline bize bunda ne imiş esrârî hû (G.80/3)*

Sivâ kelimesi de mâsivâ ile aynı anlamdadır. Şemsî Dîvânı'nda bu kelime mâsivâdan daha çok kullanılmıştır. Şemsî bir beyitinde kendine seslenerek bir gönülde iki sevginin olamayacağını, olduğu takdirde îmân konusunda tehlikeye düşüleceğini şöyle ifade etmiştir:

*Deyr-i kalbünde koma hubb-ı sîvâyı Şemsî
Nice bir besleyesin sînede bu bût-peresi (G.103/11)*

Bir başka beyitte gönlü, sivâdan temizlemenin insânın kendi elinde olduğu, dolaylı olarak *Ve en leyse li'l-insânî illâ mâ seâ*²⁴¹ âyet-i kerimesine telmih yapılarak şöyle ifade edilmiştir:

²⁴⁰ Âlim Yıldız, *Fenâyi Cennet Efendi Dîvânı*, s.137.

²⁴¹ İnsan için ancak çalıştığı vardır. (Necm, 53/39)

Düriş mir'âtunı pâk it sivâdan

Çü sa'ye göre ihsân yaradıldı (G.113/15)

2.1.2.9. Nefis

Rûh, öz, varlık, zât anlamlarına gelen nefis insânın iç âlemi için kullanılır. Rûh ile nefis aynı şeydir. Ancak insân iyi şeylere yönelince “Rûh”; dünyâ işlerine ve kötü şeylere yönelince “Nefis” adını alır. Tasavvufta nefis, kulun kötü vasıfları, yerilen huy ve amelleri yerine kullanılır. Yedi çeşit nefis vardır:

1. Nefs-i emmâre: İnsânı kötülüğe sevk eden nefis.
2. Nefs-i levvâme: Yaptığı kötülükten pişman olan ve hayra yönelen nefis.
3. Nefs-i mülhimme: Allâh tarafından iyilik ilham edilen ve kötülüklerden arınmış olan nefis.
4. Nefs-i mutmainne: Îmânda hata yapmayacak derecede kötülüklerden uzaklaşmış olan nefis.
5. Nefs-i razıyye: Allâh’tan razı olan nefis.
6. Nefs-i marziyye: Allâh’ın kendisinden razı olduğu ve rızâsını verdiği nefis.
7. Nefs-i sâfiyye / zekiyye: Kötülüklerden tamamen arınmış olan nefis.

“Etvâr-ı seba” denilen bu yedi nefis aslında her nefsin, Allâh yolunda ilerlerken kat ettiği mertebelerdir. Bunun için nefse hâkim olmak onun isteklerine kapılmamak gerekir.²⁴²

Nefis, kişiye iyiliği değil kötülüğü emreder. Sevâp işler yapıldığında üzülür, günaha girildiğinde sevinir. Kulu ibâdetten alıkoymak için fırsat gözetir. Kul da bunları bilerek ona uymamaya gayret etmeli o ne diyorsa tersini yapmalıdır. Nefse aldanmayıp zikri dilinden düşürmeme gerekliliğini Şemsî bir beyitte şöyle ifâde eder:

Nefse güç geldüğüne bakmayalum hû diyelüm

Ola kim feth ide Fettâh görelüm envârı hû (G.80/6)

Kul nefsin desiselerine aldanmayıp tevhîd yolunda kâim olmalıdır. Nefse teslim olmayıp onunla savaşmalıdır:

²⁴² İskender Pala, *age*, s.355.

Irakdan bakma gir tevhd-i hakkânîde saf bağla
Bırak nâ-merdligi nefis ile ceng eyle dilrâne (G.90/10)

Şemsî Dîvânı'nda, etvâr-ı sebâdan yalnız nefis-i emmârenin adı geçmektedir. Beyitte nefis-i emmâre, mugâyılana (diken) benzetilmiştir:

Bu heves bâdiyesinde eyledün beyhûde seyr
Nefis-i emmâre mugâyılانından irdi çok zarar (G.29/3)

2.1.2.10. Rind / Zâhid

Rind ve zâhid Dîvân Edebiyatında sıkça kullanılan birbirine zıt iki tiptir. Rind; dünyâ işlerine değer vermeyen, hayatı ciddiye almayan bir tipten zâhid; dinî yönünü ön planda tutan; ama dini gerçek mânâda idrâk edememiş, yaptığı ibâdetleri riyânın ötesine geçememiş kişilerdir.

Rind ve zâhid her zamân bir çatışma içerisinde. Rind, içe önem verirken, zâhid, dışa önem verir. Rind, kûşe-i meyhânede, zâhid kûşe-i mescidde mutektir. Rind, mescidin yolunu, zâhid meyhânenin yolunu bilmez. Böyle olmasına rağmen rindler samimiyetlerinden ötürü değer görmüş, zâhidler ise riyâlarından ötürü zemm edilmiştir. Rindler her ne kadar bu dünyâyı boş verseler de diğer dünyâ için endişe-kârdırlar. Rindlerin sarhoşlukları meyden değil Hayy'dandır. Zâhidlerin ibâdetleri de Sübhân için değil cinân içindir. Bu özelliklerinden ötürü rindler her zamân zâhidlerden üstün tutulmuştur.

Şemsî de bu iki insân tipine şiirlerinde yer vermiştir. Zâhidin ve rindin meşgûliyetlerini bir beyitinde şöyle ifâde etmektedir:

Zâhide savm u salât u bâb-ı mescidden haber
Rind-i bed-hâl olana meyhânedan sormak gerek (G.43/2)

Şemsî, iştîyâklı bir şekilde meyhâneye gitmenin, bilinçsizce ve farklı amaçlarla mescide gitmekten daha üstün olduğu bir beyitinde şöyle dile getirmiştir:

Safâsuz zühed ile sûfî mesâcidde ku'ûdundan
Şaşup şevk ile meyhâne yolın tutmak hidâyetdür (G.7/4)

Zâhidin başka bir özelliği; şekle takılıp derûne inememesi ve kendinin de bilmediği dinî konular hakkında etrâfındakilere nasihatler vermesidir. Öte yandan rindin hiç iyi bir görüntüsü olmamasına rağmen o, Hakk'a âşıktır. Hakk'a âşık olmak

demek de gönülden mâsivâyı çıkarmış olmak ve O'ndan başka hiçbir şeye değer vermemek demektir. Aşağıdaki beyitin mânâsı bu yöndedir. İkinci mısra da geçen “tâlib-i didâr” izâfesi de rind için kullanılmıştır:

Gel isyânım çok diyü korkutma ey zâhid beni
Tâlib-i dîdâr olan Firdevs-i a‘lâ’dan geçer (G.30/3)

2.1.2.11. Sâlik / Sülûk

Sâlik; giren, sülûk; girme anlamlarına gelmektedir. İstılâhî olarak da sâlik; Tasavvuf yoluna giren, sülûk; sâlikin girdiği yol demektir. Sâlik tutmuş olduğu yolda şeyhinin gözetiminde manevî yolculuğunu sürdürmeye gayret eder. Sülûkunu tamamlayan sâlik, önce fenâfillaha yani Allâh’ın varlığında yok olma mertebesine daha sonra bekâbillaha yani Allâh’ın varlığında sürekli var olma mertebesine ulaşır.

Şemsî bir beyitinde insâna seslenerek kişiyi Allâh’a ulaştıracak yolda berdevâm olmasını şöyle ifade etmektedir:

Fenâ mülkine ol sâlik vücûdun tâ ola helâk
Tecellî eylesün Mâlik sev Allâh’ı sev Allâh’ı (G.121/3)

Tarîkat yoluna yeni giren tâlibin beline kuşak bağlama geleneği demek olan “Şed kuşanma”ya telmih yapan aşağıdaki beyit de sâlike, girmiş olduğu takva yolunda sebat-kâr olmasını tenbih eder:

Miyânun şedd idüp muhkem sülûk it râh-ı takvâda
Ki nâ-mahrem durur fâcir giremez iş bu meydâna (G.90/8)

2.1.2.12. Şeyh / Mürşîd / Pîr

Kelime mânâsı; ihtiyar, yaşlı adam olan şeyh, ıstılâhî mânâda; bir tekkede müridâna reislik eden kişiye denir. Mürşîd ve pîr de şeyh ile aynı anlamda olup vazifeleri; müritlere kılavuzluk ederek onları irşâd etmektir.

Şemsî bir beyitte şeyhini güle, kendini de bülbüle benzetmektedir:

Ki şeyhüm gül ben anun bülbüliyem
İrişem mi ‘aceb ol gülizâra (G.82/7)

Şemsî başka bir beyitte mürşide itaat etmenin gerekliliğini şöyle ifade etmektedir:

Ey gönül geç gayrıdan cânânı sen sende ara
Destini tut mürşidün bürhânı sen sende ara (G.92/1)

Pîr ve pîr-i mugaylân kelimeleri de ıstılâhî mânâda şeyh kelimesi ile aynı anlamdadır. Bir beyitte pîr, müridânın günahlarından arınmasına vesîle olup onların kalplerini mücellâ ettiği için kalay işi yapan kişiye benzetilmiştir:

Aybun örtülmez bin tonan bil hâlünü söze inan
Bakır gezmegil kalaylan kalaycıdur pîrâna gel (G.46/6)

Bir beyitte pîrin sözleri zülâle yani tatlı ve berrak suya benzetilmiştir. Suyu hasret biri aşk tekkesine geldiğinde, ona pîr-i mugân tarafından zülâl ikram edilecektir:

Teşne-lebden hânkâh-ı aşkı her kim yasanur
Pîr-i mugân sunısar ana ma ‘ârifden zülâl (G.49/9)

2.1.2.13. Tâc / Taht / Hırka

Süslü başlık anlamına gelen tâc, hükümdârlık âlameti olması hasebiyle siyâsî bir terimdir. Bununla beraber bazı şeyh ve dervişlerin başlarına taktıkları başlık da bu isimle anıldığı için tasavvufî literatüre de girmiştir. Kişinin başındaki tâc onun bir remzidir ve bu işin erbâbı tarafından mensûbu olduğu yolun anlaşılmasında da yardımcı bir unsûrdur.

Şemsî, bir beyitinde kendine seslenerek insânoğlunun bu dünyâdan variyet nâmına hiçbir şey götüremeyeceğini söyleyerek makâma, mevkiye aldanmaması husûsunda kendini uyarmaktadır:

Aldanma bugün Şemsî sakın tâc u kabâya
Uryân getirüp dünyeden uryân iletürler (G.20/6)

Bir beyitte de tâc ve hil‘at kelimeleri mecâzî mânâda kullanılmıştır. Başa asıl takılması gereken tâcın, tevhîd tâcı, eğne asıl giyilmesi gereken hil‘atin, îmân hil‘ati olması gerekliliği ifâde edilmiştir:

Urundum tâc-ı tevhîdi giyindüm hil‘at-ı îmân
Senün aşkunla pür-sevküm bana gayrı hayâl oldu (G.110/2)

Taht da aynı şekilde bir hükümdârlık âlametidir. Tasavvufî terimler içerisinde anılmasının sebebi; âyin-i cem törenlerinin yapıldığı meydândaki en büyük makâma bu ismin verilmesinden ötürüdür. Adına “Taht-ı Muhammed”²⁴³ denilen tahtlar da vardır ki âyin-i cem törenlerinde üstü mumlarla süslenen basamakların adıdır.

Edebiyâtta taht denildiğinde akla ilk gelen ilk hükümdâr; Hz. Süleymân’dır. Edebî metinlerde Süleymân peygamberin taht mûcizesine sıklıkla telmihler yapılmıştır. Şemsî’nin bir beyiti de bu kıssayı hatırlatmaktadır:

*Süleymân tahtına binüp iki aylık yol aldıysa
Yarım dem içre ol server geçüpdür haddi imkânı* (G.120/7)

Hırka, dervişlerin yaz-kış giydikleri yakasız ve kolsuz giysinin adıdır. Şeyh tarafından belli merhâlelerden geçildikten sonra duâlarla giydirilmesi ve kişinin tarîkatının işâreti olması hırkayı normal bir kıyâfet olmanın ötesine taşımıştır.

Bu dünyâya kıymet vermeyen rind-meşreb, maddelerin zâhiri ile değil bâtını ile meşgûl olur. Ona göre önemli olan hakikî aşkın tadına varabilmektir. Hal böyle olunca eldeki kadehde birdir, tespîh de. Şemsî bir beyitte bu durumu ifâde etmektedir:

*Ger yol açılup ırgüre bâzârına aşkun
Yüz hırka ile tesbîhi zünnâra satarlar* (G.12/4)

Kulun hırka giymesi onun artık her yolun yolcusu değil bir yolun yolcusu olduğu anlamına gelir. Sâlik, seçtiği bu yol sâyesinde isteğine nail olmuş, aradığını bulmuş hâsılı intizârı visâlle sonuçlanmıştır:

*Sülûk ehli çü hırka içre buldı öz murâdını
Anunçün pâyını dâmâna başın hırkaya çekdi* (B.19)

2.1.2.14. Takvâ

Takva, Allâh’tan korkma ve O’nun yasakladığı şeylerden uzak durma anlamına gelmektedir. Kur’an-ı Kerim’de bu kelime *etkâkum* şeklinde (En çok takvâ sâhibi olanınız) geçerken bu kulun Allâh katında en üstün kişi olduğu bildirilmiştir.²⁴⁴

Takvâ üçe ayrılır:

²⁴³ Ferit Devellioğlu, *age*, s.1022.

²⁴⁴ Hucûrât, 49/13.

1. Âvâmın Takvâsı: Sâhibini ebedî cehennemden koruyan takvâ.
2. Havâsın Takvası: Sâhibini cehenneme girmekten koruyan takvâ.
3. Ehâsın Takvâsı: Sâhibinin cennette derecesini yükseltip Allâh'ı müşahedeye lââyık kılan takvâ.²⁴⁵

Şemsî, bir beyitinde takvâ yolunda hatalarının çok olduğunu şöyle ifâde etmektedir:

*Şemsi'nün özri çok takvâ yolında
Aybumı örtmege Settâr ararum (G.59/8)*

Şemsî, bir dübeytte de Allâh'tan takvâlı bir kul olabilmek için yardım istemektedir:

*Şu gün kim arsa-i haşre halâyık cem' olacakdur
Halâs eyle o dem yâ Rab beni nâr-ı nedâmetden
Reh-i takvâda sultânüm mecâlüm eylegil efzûn
Safâ-yı nefse meyl ile beni sakla batâletden (D.48)*

2.1.2.15. Tecellî

Kelime; açık, zâhir olma, görülme ve belirme anlamlarına gelmektedir. Istilâhî mânâda; Hak nûrunun tesiriyle makbûl kulların kalbinde ilâhî sırların âyân olması hâlidir.²⁴⁶ Tecellînin bu anlamından kalbin tecellî-gâh yeri olduğu anlaşılmaktadır. Yalnız gönlün tecellî-gâh olabilmesi gönülde Allâh'ın sevgisinden başka hiçbir sevginin olmaması gerekir. Şemsî bu durumu meşhûr gazelinin ikinci beyitinde şöyle ifâde etmektedir:

*Sür çıkar gayrı gönülden tâ tecellî kıla Hak
Pâdişâh konmaz sarâya hâne ma'mûr olmadan (G.61/2)*

Şemsî, bir başka beyitte Mutlak Zât'ın gönüle tecellî etmesi için gerekli şartları şöyle ifâde etmiştir:

*Fenâ mülkine ol sâlik vücûdun tâ ola helâk
Tecellî eylesün Mâlik sev Allâh'ı sev Allâh'ı (G.121/3)*

²⁴⁵ Ethem Cebecioğlu, *age*, s. 625.

²⁴⁶ Ferit Devellioğlu, *age*, s. 1050.

2.1.2.16. Uzlet

Halktan uzaklaşıp onlardan ayrı yaşamaya uzlet denir. Sâlike seyrinin başında uzlet gerektir. Bu uzlet, kötü ahlâktan ayrılmaktır yani uzlette vatani değil sıfatları değiştirmek esâstır. Cüneyd-i Bağdadî “Dinini selâmete, bedenini ve kalbini rahata erdirmek isteyen insânlardan ayrılısın. Zîrâ bu zamân vahşet zamânıdır, akıllı olan vahdeti uzlette arayandır.” der.²⁴⁷

Şemsî bir beyitinde kesrette; vahdeti, uzleti ve kanâati bulabilmeyi Allâh’tan istemektedir:

Teveccühden bulam lezzet bu gaffetden kılam nefret
Bu kesretde bulam vahdet dahi uzlet kanâ‘at vir (M.7/5)

2.1.2.17. Vahdet – Kesret

Vahdet; birlik, kesret; çokluk anlamlarına gelir. Vahdet, eşyanın birliğini, kesret ise çokluğunu yani mâsivâyı temsil eder. Asıl olan ise kesrette vahdeti bulabilmek, görebilmektir.

Kesrette vahdet; çoklukta birlik, yani halkın içinde, kalabalığın arasında, tek ve bir olan Allâh’ı unutmamak, O’nu hatırlamak ve zikretmek demektir.²⁴⁸ “Her şey zıddıyla münkeşif olunur.” sözü fehvâsınca bu iki kelime çoğu zamân beraber anılmıştır. Kesrette vahdeti bulmak isteyen Şemsî bir beyitinde bu konuda Allâh’tan yardım istemektedir:

Yönüm kande ola olsun Cemâlün ile meşhûdum
Beni farkdan geçür yâ Rab bu kesret içre halvet vir (M.8/3)

İnsânlar, Rablerini göremezler ama her yerde O’nun bir eseri vardır. Eserler yani mahlûkat O’nun varlığının bir delilidir. Bütün mahlûkat (Kesret) tek olan Allâh (Vahdet)’in eseridir:

Cümle eşyâda görüp Hâlık’ını zikr ide gör
Nûş idüp vahdet meyün oldun yine mestânesi (M.10/4)

²⁴⁷ Ethem Cebecioğlu, *age*, s.672.

²⁴⁸ Ethem Cebecioğlu, *age*, s.681.

Aşağıdaki beyitte şeytânın, Allâh'ın huzurundan kovulma hâdisesine telmih vardır. Şeytân, Hz. Âdem'in varlığına basîret gözüyle bakamadığından, onun özünün Allâh'ın özü olduğunu anlayamadığından emre itâat etmemiş ve bunun cezasını da Huzûr-ı İlâhiden kovularak ödemiştir. Şemsî, kesrette vahdeti gördüğünü ve îmân nûruna gark olduğunu bu beyitte şöyle ifâde etmektedir:

Vahdet-i sarfa irâdet virmemişdür Azâzîl

Küfr-i kesretten dönüp îmâna geldüm dönmezem (G.53/2)

2.1.2.18. Vahdet-i Vücûd

Varlığın birliği anlamına gelen vahdet-i vücûd, Allâh'ın tek ve mutlak varlık olduğunu ifâde eder. Allâh'ın zâtî ve subûtî sıfatları özellikle zâtî sıfatları, - vücûd (Var olmak), kıdem (Varlığının başlangıcı olmamak) bekâ (Varlığının sonu olmamak) vahdaniyet (Tek olmak, benzeri olmamak) muhalefetü'n-li'l-havadis (Sonradan yaratılanlara benzememek) kıyam bi-nefsihi (O'nun hiçbir şeye muhtaç olmaması, her şeyi O'na muhtaç olması) O'nun varlığı konusunda yeterli bilgiyi vermektedir.

Tevhîd nazım türü Allâh'ın birliğini anlatan şiirlerdir. Geleneğe bağlı şâirler kaleme aldıkları manzûm eserlerine bir tevhîd yazarak başlamayı âdet edinmişlerdir. Geleneğe bağlı şâirlerden olan Şemseddîn Sivâsî de Dîvânî'na bir tevhîd yazarak başlamıştır. Murabbâ nazım şekliyle yazılan ve “Tevhîd-i Bârî” başlığını taşıyan bu manzûmenin ilk bendi şöyledir:

Lillâhi'l-hamd virildi İslâm'a

Şevket-i lâ ilâhe illallâh

Gayr-ı edyâna olmadı hâsıl

Şöhret-i lâ ilâhe illallâh (T.1/1)

Şemsî, yaratılanların Yaradan'ı görememesini, O'nun gizli oluşunu; ama yarattığı her şeyin mutlak varlığını isbat ettiğini ve şerikinin olmadığını bir beyitte şöyle ifâde etmektedir:

Mazâhirden nikâb urmuş anun'çün mahfidür zâtı

Velî sun'ı zuhûr ider kamu eşyâda bî-enbâz (G.34/3)

Mutlak Varlık lâ-mekândır yani belirli bir mekânı yoktur. Yarattığı her şey O'nundur ve O, her yeredir. Şemsî Allâh'ın bu özelliğini bir beyitte şöyle dile getirmiştir:

Çü sensin Vâhid-i Mutlak mekânun yok 'ale'l-ıtlak
Bahâne kışlak u yaylak göçen iller seni ister (G.13/9)

Şemsî, bütün ilimlerin Allâh'ın zâtının bir ispatı olduğunu bir beyitinde şöyle ifâde etmektedir:

Zâtınun şerhin ider cümle mütûnı gördüm
Bulmadum vafundan özge okudum her bâbı (G.117/3)

2.1.2.19. Tarîkatlar

Tasavvuf, Allâh'a ulaşmak için tutulan yol demektir. Sâlik, yola koyulan, mürşîd de bu yolda sâliki gözleyen, gözetleyen kişidir. Bütün bunları kapsayan disipline de; tarîkat ismi verilir. Her bir tarîkatın belirli kuralları vardır. Tarîkata mensûp her kişinin bu kurallara uyması gerekir. Bu kurallar tarîkatın müessisi olan şeyh tarafından belirlenir, uygulanır.

Tarîkatları, 1. Tarîk-i Ahyâr: İbâdet ve takvâ yoluna ağırlık veren tarîkat. 2. Tarîk-i Ebrâr: Nefse çile çekirme yönü ağırlık kazanan tarîkat. 3. Tarîk-i şuttâr: Aşk ve vecd ile hedefe ulaşmayı amaçlayan tarîkat olmak üzere üçe ayırmak mümkündür.²⁴⁹

Çok sayıda tarîkat hatta aynı tarîkat içinde farklı şûbeler olsa da hepsinin amacı bir olan Allâh'a ulaşmaktır. Bir manzûmesinde bir bendinde;

Mekke yurdun Medîne-i Münevver
Şehründür Muhammed Mustafâ senün
Şerî'at tarîkat sünnet ne ki var
Sırrundur Muhammed Mustafâ senün (N.9/1)

diyen Şemseddîn Sivâsî şerîati, tarîkati, sünneti bir görüp bunların hepsinin Hz. Peygamber'in sırrı, yani yaşam tarzı olduğunu ifâde etmiştir.

²⁴⁹ Ethem Cebecioğlu, *age*, s.627.

Halvetiyye tarîkatının Şemsiyye kolunun müessisi olan Şemseddîn Sivâsî'nin Dîvânî'nda adı geçen tarîkatlar şunlardır:

Kâdiriyye: Bağdâd'ın meşhûr sûfîsi Abdülkadir Geylânî (ö.1166)'ye nisbet edilen bu tarîkatın Osmanlılardaki en büyük temsilcisi Eşrefoğlu Rûmî (ö.1469)'dir. Eşrefoğlu, Dîvân'ı ve *Müzekki'n-nüfûs* adlı eserleriyle asırlardan beri bu topraklarda kurulup gelişen tasavvufî kültürün mimarlarından biri olmuştur. Doğum yeri olan İznik'te irşâd faaliyetlerinde bulunmuştur. Kâdiriyye daha sonra Tosya doğumlu İsmâil Rûmî (ö.1631) ile İstanbul'a ulaşmış Tophâne'de kurduğu dergâh, Kâdiriye'nin Anadolu ve Rumeli topraklarındaki faaliyetlerinin merkezi olmuştur. Sultân Ahmet Câmîi'nin açılışında dervişleriyle birlikte Kâdiri usûlü üzere zikir yapması daha sonraki yıllarda gelenek haline gelmiş, her cuma namâzından sonra mezkûr câmide tarîkatın evrâdı okunmuştur.²⁵⁰

Tarîkatın ismi Dîvân'da bir kez anılmıştır:

Gülün her dem hü mâ-veş sâye-endâz olması başda

Tarîk-i Kadriyenün gül²⁵¹ nişânı olduğındandır (G.19/1)

Halvetiyye: Halvet; yalnız kalma ve tenhâ yer mânâlarına gelmektedir. Şemsî Dîvânî'nda yedi kez kullanılan bu isim genelde aslî mânâda kullanılmıştır. Dîvân'da “Halvetiyye” şeklinde ise hiç kullanılmamıştır. Halvet, bazı beyitlerde iki anlama gelecek şekilde de kullanılmıştır. Meselâ aşağıdaki beyitte kelime tevriyeli kullanılmıştır:

Kâmillerin dükkânları halvet durur dükkâna gel

Tevdîddür elde sermâye ko gayrısın bu kâna gel (G.46/1)

²⁵⁰ Mustafa Kara, *age*, s. 97-101.

²⁵¹ Kâdiriye'nin Arap kökenli kollarının aksine Türkiye'deki kollarında tarîkat sembolizmine büyük önem verilmiştir. Üzerinde tarîkat sembollerinin işlendiği Kâdirî tâcının birkaç çeşidi vardır. Bunların en tanınmışı kubbe kısmı yüksek ve sivri olan ve “Bağdâd veya Celâlî müjgânısı” denilen tâcdır. Başa geçen lengerinde “müjgân” denilen kürklü bir kuşak bulunur. Rûmiyye koluna ait tâc beyaza yakın çuhadan yapılmış olup sekiz terklidir. Tepe kısmında, Besmele'deki on dokuz harfî temsil eden on dokuz tıgılı ve esmâ-ı seb'âyı temsil eden yedi renkli Kâdiri gülü bulunur. Beyaz abadan yapılan Eşrefî tâcı yedi terklidir. (Nihat Azamat, “Kâdiriyye” *DİA*, C.24, TDV Yayınları, İstanbul 2001, s. 131-136.)

(Halvet durur: 1. Kâmillerin oturduğu yerler tenhâdır. 2. Kâmillerin oturduğu yerler Halvetiyye dergâhıdır.)

Şeyh Ebû'l-Vefâ (ö.1491)'nın Fâtih Sultân Mehmed (Saltanatı: 1444-1446, 1451-1481)'i -her iki tarafın işlerinin aksamaması düşüncesiyle- dergâhına kabul etmemesi anlatılan ibretlik bir olaydır. Şemseddîn Sivâsî'de bir beyitinde sultânları dergâhına almaması hususunda kendine öğüt vermektedir:

Sakın halvet kapusın şehlere sen açmagıl Şemsî

Ki anun kuşını tâ ki uçurur nâm-ı sultânı (G.124/11)

Melâmetiyye: Tasavvuf tarihçileri melâmetiyyeyi genellikle üç devreye ayırarak incelerler. Birinci devir melâmî hareketi; IX. yy. da Hamdun Kassar (ö.884)'ın önderliğinde Horasan bölgesinde, ikinci devir melâmiliği; XV. yy. da Dede Ömer Sikkînî (ö.1475)'yi takip ederek Anadolu'da ortaya çıkmıştır. Son devir ise; XIX. asırda Rumeli topraklarında Muhammed Nurû'l-Arabî (ö.1887)'nin önderliğinde başlamıştır. Melâmiyenin “Hayrı gizlemek, şerri açıktan işlemek” esâsı ilk yüzyıllardan beri tepki görmüştür. “Kınayanın kınamasından korkmamak” esâsı üzerine kurulu olan söz konusu meşreb, tepki gördükçe büyümüş sâlikleri kınandıkça âdeta onların cesâretleri artmıştır. Bu değişik tavır vahdet-i vücûdun sınırsız yorumlamalarıyla da buluşunca çok daha coşku ve cezbe dolu bir anlayış zuhûr etmiştir.²⁵²

Şemsî bir beyitinde melâmîlerin “Kınayanın kınamasından korkmamak.” şiârına telmih yaparak Allâh'a makbûl bir kul olmanın yolunun halkın kınadığı biri olmaktan geçtiğini şöyle ifâde etmektedir:

Bir devâsız derde düşdi bu dil-i Şemsî müdâm

Hakk'a makbûl olmak ister halka menfûr olmadan (G.61/7)

Şemsî, bir beyitinde de rind-melâmî meşrepli kişilerden övgü ile bahsetmektedir:

Oldı rindân-ı cihân kûy-ı melâmetde mukîm

Habbezâ li'n-nâzilîne innehü ni'me'l-me'âb (G.6/6)

²⁵² Mustafa Kara, *age*, s. 203-211.

“Dünyâda yaşayan rind-meşrebler melâmet mahalline yerleştiler. O yolun yolcuları için orası ne güzel bir varış yeridir.”

2.1.2.20. Mutasavvıflar ve Müctehidler

Tasavvufla uğraşan kişiye mutasavvıf denir. Şemsî Dîvân’ında bazı meşhûr mutasavvıfların isimleri yâd edilmiştir. Bu şahıslar şunlardır:

Mevlânâ Celaleddîn Rûmî: Asıl adı Muhammed bin el-Hasan el Belhî olan Mevlâna 1207’de Belh şehrinde doğmuş, 1273’te Konya’da vefât etmiştir Babası Bahâüddîn Veled (ö.1231), Belh bilginlerinin önde gelenlerindendir. “Rûmî” mahlasını kullanan Mevlânâ, *Mesnevî*, *Dîvân-ı Kebîr*, *Fihî mâ-fih* gibi meşhûr eserlerin müellifidir.²⁵³ “Ulu Hünkâr, Hünkâr Mevlânâ” isimleri ile de anılan Mevlânâ, Şemsî Dîvânı’nda “Monlâ-yı Rûm” ismiyle anılmıştır:

Âlimiyyet da‘vâsını itme ey Monlâ-yı Rûm
Virmese ders-i ma‘ânî dest-i mutrîbden rebâb (G.4/4)

Hallâc-ı Mansûr: Asıl adı Hüseyin olan Hallâc-ı Mansûr, 858 yılında Îrân’ın Tûr şehrinde doğmuştur. Allâh aşkının sarhoşluğu ile söylediği “ene’l-Hak” sözünden ötürü çeşitli işkencelere marûz bırakılmış ve sonra 922’de Bağdâd’ta idam edilmiştir.²⁵⁴ Dîvân şiirinde çok anılan Hallâc-ı Mansur, Şemsî Dîvânı’nda üç kez anılmıştır.

Bir dörtlükte idam sebebi olan ilâhî aşk ile beraber anılmıştır:

Aşkundur Mansûr’ı ber-dâr eyleyen
Mûsâ’nun asâsun mâr eyleyen
Nârı İbrâhîm’e gülzâr eyleyen
Yâ Allâh illallâh meded Sübhânüm (M.5/6)

Hallâc-ı Mansûr’un idam edilmesine sebep olan meşhûr *ene’l-Hak* sözü edebiyâta onun sitayişle anılmasına vesîle olmuş ve onun ulaştığı makâma hep gıpta ile bakılmıştır. Şemsî de iki beyitinde Mansûr’dan övgü ile bahsetmiştir:

²⁵³ Gencay Zavotçu, *age*, s.489.

²⁵⁴ İskender Pala, *age*, s.185-186.

Ger sırr-ı ene'l-Hakk'a irişüp ola Mansûr
Bin cismi de olsa anı ber-dâra satarlar (G.12/5)

Mest olanların kelâmı kendüden gelmez velî
Pes ene'l-hak nice söyler kişi Mansûr olmadan (G.61/4)

Abdülkâdir Geylânî: 1077'de Hazar Denizi'nin güneybatısındaki Gilân eyâlet merkezine bağlı Neyf köyünde doğmuştur. Arapçada “el-Cîlî, el-Cîlânî”, Farsçada “Gîlî, Gîlânî”, Türkçede ise “Geylânî” şeklinde telaffuz edilen nisbesiyle şöret bulmuştur. 18 yaşında Bağdâd'a gitmiş orada dönemin önemli âlimlerinden dersler almıştır. 1165 yılında Bağdâd'da vefât etmiştir. Kâdiriyye tarikatının kurucusu Abdülkâdir Geylânî'nin, *el-Gunye li-tâlibi tarîki'l-hak*, *el-Fethu'r-rabbânî ve'l-feyzü'r-rahmânî*, *Fütûhu'l-gayb*, *el-Füyûzâtü'r-rabbâniyye fî evrâdi'l-Kâdiriyye* adlarında eserleri vardır.²⁵⁵

Şemsî Dîvânı'nda bir beyitte adı zikredilmiştir:

Kelâm-ı küntü kenzün mahremi olduğı bu Şemsî
Çü Abdülkâdir ol sultânun gulâmı olduğındandır (G.19/7)

Abdülmecîd Şîrvânî: Şemseddîn Sivâsî'nin şeyhi olan Şîrvânî'nin asıl adı; Ebû'l-Mehâmid Nûrullâh Abdü'l-Mecîd b. Eş-Şeyh Veliyyü'd-dîn b. Alâeddîn eş-Şîrvânî'dir. Babası Şeyh Veliyüddîn, Şîrvân bölgesini en büyük velisiydi. Şîrvânî, devâmlı insânlara vaaz ve nasihat eder, ders verirdi. 1564 yılında vefât eden Şîrvânî'nin kabri kendi vasiyeti üzerine Kelkit ırmağının kenarına yapılmıştır.²⁵⁶

Sivâsî bir gazelinde şeyhine intisâb edişini şöyle anlatır:

Gönül rûmına çün basdı kadem ol Pîr-i Şîrvânî
Şîta gitdi bahâr oldu imâret kıldı vîrânı

Açıldı ma'rifet verdi bu dil bostânı içinde
Hakâyık bülbülü ötdi irişdi lutf-ı Yezdânî

²⁵⁵ Geniş bilgi için bkz. Süleymân Uludağ, “Abdülkâdir-i Geylânî”, *DİA*, C.1, TDV Yayınları, İstanbul 1988, s.234-239.

²⁵⁶ Geniş bilgi için bkz. Osman Türer, *age*, s. 295-314.

*Çü verd-i mutlakun bûyî irişdi cân meşâmına
İrüp dil mürğına hayret dahi arturdı efgânı*

*İrişdüm meclis-i şeyhe ayağın sundı nûş itdüm
Tagıtdum hırmınen-i zühdi bulaldan iş bu sekrânı*

*Yetişdi himmeti anun arıtdı hâne-i kalbi
Bi-hamdillâh muhabbetdür ol evün şimdi mihmânı*

*Çü mihmânım muhabbetdür ana ben ne kılam hizmet
Dirîgâ olıma lâıyk virirsem yolına cânı*

*Eküpdür tohm-ı tevhîdi çü şeyhün kalbüne Şemsî
Şehâb-ı himmetinden umaram ki ire bârânı (G.106)*

Müctehid; âlim, çok okumuş, bilgili insân demektir. Genelde bu kelime mezhep imâmları için kullanılır. Şemsî Dîvânı'nda dört büyük müctehid ve Hanefî mezhebini imâmlarından Ebûl Leysî-i Semerkândî'nin adları zikredilmiştir.

Ebû Hanîfe: Ebû Hanîfe Numân b. Sabit b. Zûtâ b. Mah (ö.767) ehl-i sünnet imâmlarından, dört büyük müctehidin ilki, Hanefî mezhebinin kurucusudur.²⁵⁷

Şemsî Dîvânı'nda hem tek hem de diğer müctehidlerle beraber anılan İmâm-ı Âzam hakkında Şemseddîn Sivâsî'nin *Menâkıb-ı İmâm-ı Âzam* adında müstakil bir eseri de vardır. Dîvân'da iki kez asıl isimiyle bir kez de Ebû Hanîfe ismiyle anılmıştır.

Şemsî, bir beyitte Ebû Hanîfe'nin medhini yaptığını şöyle belirtmektedir:

*Zuhûr itse dehânumdan aceb mi dürr ile mercân
Ki cûş itdi bu dem deryâ-yı dilden midhat-i Nu'mân (G.73/1)*

Bir beyitte de Ebû Hanîfe yine övülmüş ve hikmetin timsâli Lokmân Hekim'den üstün tutulmuştur:

*Şu Nu'mân'dur o kim ummân-ı hikmet anda bir cû'zdür
İrişse asrına hikmet telemmüz iderdi Lokmân (G.73/5)*

²⁵⁷ Geniş bilgi için bkz. Mustafa Uzunpostalcı vd. "Ebû Hanife" *DİA*, C.10, TDV Yayınları, İstanbul 1994, C.10, s.130-145.

Mâlik b. Enes: Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö.795) Mâlikî mezhebinin kurucusu, dört büyük müctehidin ikincisidir.²⁵⁸

Şâfiî: Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris b. Abbâs eş-Şâfiî. (ö.820) Şâfiî mezhebinin kurucusu, müctehidlerin üçüncüsüdür.²⁵⁹

Ahmed b. Hanbel: Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. (ö.885) Hanbelî mezhehinin imâmı dört büyük müctehidin sonuncusudur.²⁶⁰

Mezhep imâmları, iki beyitte beraber anılmışlardır:

*Fakâhetden ne mahzenler müheyyâ itdi devrinde
Ayân olsa ne tan Mâlik u Hanbel Şâfi'î yeksân (G.73/6)*

*Câm-ı la'lün cur'asından içeni men idemez
Bû Hanîfe dahi Mâlik Şâfi'î vü Hanbelî (G.101/5)*

Ebûl Leysî-i Semerkândî: Semerkant'ta doğmuş olması muhtemeldir. Hanefî mezhebinin meşhûr fâkihleri arasında yer alır. Müfessir, fâkih ve zâhid diye tanınır.²⁶¹

Savaşa gidecek kişide olması gereken özelliklerin sayıldığı bir şiirde adı geçmektedir:

*Ebü'l-Leys-i Semerkandî-i Fâzıl
Kitâbında bunı hoş itdi tibyân (G.76/3)*

²⁵⁸ Geniş bilgi için bkz. Ahmet Özel, "Mâlik b. Enes" *DİA*, C.27, TDV Yayınları, Ankara 2003, s.506-513.

²⁵⁹ Geniş bilgi için bkz. Bilâl Aybakan, "Şâfiî", *DİA*, C.38, TDV Yayınları, İstanbul 2010, s.223-233.

²⁶⁰ Geniş bilgi için bkz. M. Yaşar Kandemir, "Ahmed b. Hanbel" *DİA*, C.2, TDV Yayınları, İstanbul 1989, s. 75-80.

²⁶¹ Geniş bilgi için bkz. İshak Yazıcı, "Semerkandî, Ebü'l-Leys" *DİA*, C.36, TDV Yayınları, İstanbul 2009, s.473-75.

2.2. Şemseddîn Sivâsî Dîvânı’nda Cemiyet ve Tabîat

2.2.1. Cemiyet

2.2.1.1. Sanatlar

Hat: Kelime anlamı; çizgi, satır, yazı olan hat, daha çok Arap alfabesiyle nakş edilen yazılara denir. “Hüsn-i hat” şeklinde izâfetle kullanılarak ayrı bir sanatın ismi olmuştur.

Yâkût-ı Mustâsımî, Abbâsîlerin sarayında görevli Türk asıllı bir hattattır. Hat sanatı onunla anılır. Muhakkak, reyhân, sülûs, nesih, tevki, rik‘a bilinen hat çeşitleridir. Bu yazı çeşitlerine “Aklâm-ı sitte” denir. Aklâm-ı sitte, Yâkût-ı Mustâsımî ile gerçek şeklini bulmuştur.²⁶²

Şemsî Dîvânı’nda hat bahsi iki yerde geçmektedir. Rik‘a yazı türünün adının da geçtiği bir beyitte sâlike ilm-i ledünnî öğrenme konusunda öğüt verilmektedir:

*Terk idüp beyhûde hattı yaz ledünnîden rikâ‘
Gel bugün efsâne sözden eyle sâlik el-vedâ‘ (G.38/1)*

Hat, tedrisâtla âlakalı bir kelimelidir. Böyle olmasından ötürü hattın kullanıldığı yerlerde “öğüt” bahsi ön plana çıkmaktadır. Bir dörtlükte hat, “Hat-ı nûrânî” terkibiyle kullanılmış ve ilim, irfân sahibi olma konusunda öğütler verilmiştir:

*Yüri var mekteb-i irfânun ol ebced-hânı
Yuyagör levha-ı dilden gider imkânı
Yazıla ilm-i ledünden ana hatt-ı nûrânî
Gerden-i câna takup bu güher-i pîrânı
Aklunı aşka değış vâkıf-ı esrâr olasin (Ms. 6/8)*

Mûsikî: Seslerin yapısından bahseden bir sanat ve ilim olan mûsikî, gök cisimlerinin belli bir âhenk ve uyum içerisinde dönmesi esâs alınarak meydâna getirilmiştir. Bu nedenle mûsikî, “İlm-i devir” ve “İlm-i edvâr” olarak da isimlendirilir. Mûsikî’nin

²⁶² İskender Pala, *age*, s.479.

Pisagor tarafından icâd edildiği söylenir. İslâm dünyâsında mûsikîyi Hz. Davûd'un, Hz. İdris'in veya Hz. Nûh'un oğullarından birisinin icâd ettiğine inanılır.²⁶³

Dîvân Edebiyatında mûsikî âletlerinin isimleri ve makâm isimleri sıklıkla kullanılmıştır. Şemsî Dîvânı'nda 16 beyitten müteşekkil bir gazelin ilk yedi beytinde mûsikîyle alâkalı bazı terimler bir arada kullanılmıştır:

*Sana gûyendelik idem olursan ger bana dem-sâz
Çalam kânûn-ı hikmetden tuyasın nice gizlû râz*

*Bu âlem ger müşevveşdür velî kânûna hoş benzer
Çalar dest-i kazâ anı virür her kılı bir âvâz*

*Mazâhirden nikâb urmuş anun 'çün mahfîdür zâtı
Velî sun 'ı zuhûr ider kamu eşyâda bî-enbâz*

*Gözün aç gezme beyhûde bu işlerden haberdâr ol
Kulağın var ise dinle ne hâcet ben olam gammâz*

*Makâmında olup her şey sıfâtın perde tutunmuş
Lisân-ı hal ile şânın ider ol perdeden ibrâz*

*Kaçan kim perdeden düşüp makâmın taşra bıraksa
Anı te'dîp idüp fî'l-hâl idiser gûş-mâl ola bâz*

*Tefekkür kılsan eczâ-yı cihânı ulvî ger süflî
Egerçi zahma birligin gelür her zerreden bir sâz (G.34)*

Rebâb, kemençeye benzeyen bir saz türü olup Mevlevî âyinlerinin değişmez mûsiki aletlerindendir. Orta Asya kökenli bu çalgı Türklerin kullandığı eski sazlardandır. Bu mûsiki âletinin ismi, Şemsî Dîvânı'nda iki kez kullanılmıştır. Rebâbın çıkardığı ses bir beyitte şöyle işlenmiştir:

*Rind-veş mey-kede-i dilde ciger kanını iç
Her regü bir veter olsun inile hemçü rebâb (G.6/8)*

²⁶³ İskender Pala, *age*, s.336-337.

Mevlevîlerin âyinlerinde eksik olmayan rebâb başka bir beyitte Mevlânâ ile beraber anılmıştır:

Âlimiyyet da ‘vâsını itme ey Monlâ-yı Rûm
Virmese ders-i ma ‘ânî dest-i mutrîbden rebâb (G.4/4)

Semâ, Mevlevî âyinlerinde tarîkat mensûplarının müzik eşliğinde vecde gelerek ayakta dönmelerine verilen addır. Müzik eşliğinde yapılmasından ötürü semâyı mûsikî terimleri arasında zikretmek mümkündür. Semâ her ne kadar Mevlevîlere has bir âyin olsa da aşağıdaki beyitler bu âyinin Halvetîlerde olma ihtimalini de düşündürmüştür:

İşidüp vasfını yârün gönül turmaz semâ eyler
Çü merkebdür ana cismüm bile uydı semâ eyler (B.2)

Yansun oda ol cismüm şevk ile semâ itmez
Neyler kişi ol cânı gayrıya vedâ itmez (B.3)

2.2.1.2.Kitaplar

Şemsî Dîvânı’nda, bir beyitte iki kitabın adı geçmektedir. Bunlardan ilki; Türkçe karşılığı “Hikmetlerin özü” olan ünlü sûfî Muhyiddîn Arabî (ö.1240)’nin *Füsûsü’l-hikem* adlı eseri, diğeri; Fahreddîn-i Irâkî (ö.1289)’nin *Lema ‘ât* adlı eseridir.

Remz-i tevhîdi bilen ehl-i sîkadur ancak
İtmesen virmez anı sana Füsûs u Lema ‘ât (K.3/4)

2.2.1.3. Şahıslar

Tarihî Şahıslar:

Ebû Cehil: Kureyş kabilesinin reislerinden olup İslâmiyet’in ve Hz. Muhammed’in en büyük düşmânlarından olan şahıstır. Asıl adı; Amr olup “Cehâletin babası” mânâsındaki “Ebû Cehil” lakabı ona Hz. Peygamber tarafından verilmiştir.²⁶⁴

Dîvân’da iki dübeytte ismi geçmektedir:

²⁶⁴ Gencay Zavotçu, *age*, s.210.

*Kemâl-i Ahmedî Bû Cehl'e sorma
K'anı kör eylemişdür cehl-i 'udvân
Anı Bû Bekr'e sor kim oldur ehil
Açup durur dîdesin ilm ü irfân (D.49)*

Ebû Cehl'in anıldığı diğer dübeytte de câhillik zemm edilmiş ilim methedilmiştir:

*Sûretde kalma ki bev olmadı manzûr-ı Hudâ
Bû Cehl'den seni temyîz ide gör ey monlâ
İlm ü irfân iledür mekremeti insânun
Bilmesî olmayan insân mı olurdu anla (D.13)*

Firâvun: Îrân pâdişâhlarına; kistrâ, Çin hükümdârlarına; fağfur, Bizans krallarına; kayser denildiği gibi eski Mısır kavimlerinden Amalika hükümdârlarına da; firâvun denir. Firâvun ismi genel bir ad olsa da Kur'ân-ı Kerim'de geçen²⁶⁵ firâvun sözcüğüyle kast edilen kişi; Hz. Mûsâ döneminde yaşamış II. Ramses veya Velîd bin Mus'ab adlarındaki kişilerdir. Firâvun, edebiyatta kibrin, gurûrun, zulmün ve isyankârlığın simgesidir.²⁶⁶

Dîvân'da “Fir'avn-ı hâr” ve “Nefs-i Fir'avn” izâfeleriyle birlikte iki kez geçmektedir. Bunlardan ilki bir dübeyttir. Bu manzûme ayrıca “Her Mûsâ'nın bir Firavun'u vardır.” atasözünü hatırlatır mahiyettedir:

*Bu durur kânûn-ı dehr-i pür- 'iber
Kim olur her yirde bir Fir'avn-ı hâr
Sen Halîl ol Hakk'a teslîm it seni
Yine Nemrûd'a irer nâr-ı şerer (D.30)*

Bir beyitte geçen “Firâvun” kelimesi ile nefis nitelendirmiştir. Bunun yanında bu beyitte î mânâna savaş açan küfrün, î mân karşısında çok direnemeyeceği şöyle vurgulanmıştır:

²⁶⁵ Meselâ: *Vekâle Mûsâ yâ fir'avnu innî rasulun min rabbi'l-âlemin*: Mûsâ dedi ki: “Ey Firâvun! Şüphesiz ki ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim. (A'râf, 7/104)

²⁶⁶ Nimet Yıldırım, *age*, s.322-324.

Nefs-i Fir‘avn’ı zebûn itdük asâ-yı zıkr ile

Şevk ile dûr eyledük Mûsâ bin İmrân illerin (G.71/11)

İskender: Büyük İskender M.Ö.356’da Makedonya’da Pellâ kasabasında doğmuştur. Edebiyâtta seferleri, ordusunun çokluğu, cihângirliği yönleriyle işlenir. Özel hocalar tarafından yetiştirilmiştir. Aristo’dan dil, edebiyât, siyâset ve felsefe dersleri almıştır. Babasının öldürülmesinden sonra kral olmuştur. Ölüm tarihi olan 323’e kadar pek çok savaflara katılmış, pek çok yerler fethetmiştir. Onun bu hamasî hayatı Doğu edebiyâtlarında mesnevîlere konu olmuştur. Onun hayatını anlatan ve adlarına İskendernâme denilen müstakil eserler kaleme alınmıştır.²⁶⁷

Dîvân’da bir kez adı geçen İskender, askerlerinin /ordusunun çok olması özelliği ile anılmıştır:

Hayli cem‘îne bakan ol server-i İskender’ün

Cevf-i cündinde sipâhî oldığını tefkîr ider (N.1/8)

Nemrûd: Hz. İbrâhim’i ateşe attırmasıyla bilinen Bâbil kralı Nemrûd, Firâvun gibi tanrılık iddiasında bulunan hükümdârlardandır. Edebiyâtta Hz. İbrâhim ile ilişkisinden ötürü anılmıştır.

Dîvân’da, bir dübeytte Firâvunla beraber adı geçmektedir. Bu dübeytin yanısıra aşağıdaki beyit, Hz. İbrâhim’in, Nemrûd tarafından ateşe atılmasını hatırlatır mâhiyettedir:

Zulm âteşine yandı kamu sîne-i mazlûm

Kalmadı ana bir su seper sen yetiş ey ‘Âf (G.39/5)

Sâmirî: Hz. Mûsâ, Tûr dağında iken bir buzağı yapıp (İcl-i Samirî) “Mûsâ’nın aradığı tanrı işte budur.” diyerek halkı aldatan kişidir.

Dîvân’da bir beyitte adı geçmektedir:

Kamu zerrâtı tûr olmuş tahayyürde bu halk nâcî

Ne rağbet Sâmirî-vasfa şu yirdeki yılan hayrân (G.62/2)

²⁶⁷ Gencay Zavotçu, *age*, s.390.

Mevhûm Şahıslar:

Amr / Zeyd: Şeyhülislâmların fetvâ verirken erkekler için kullandıkları mevhûm isimlerdir. Bayanlar için kullanılan isim ise; “Hind” dir. Amr ve Zeyd Dîvân’da iki yerde geçer:

Nice bir kâle yekûl nice bir ‘Amr ile Zeyd

Nice bir mu‘reb ü mebnî nice bir lafz-ı muhal (G.47/3)

Zeyd tahsîl-i ilm idüp nice yıl

Olsa bir fâzılun murabbâsı (G.122/2)

Meşhûr Âşıklar:

Aşk, Dîvân Edebiyatının başlangınçtan bitimine kadar en çok işlenen konusudur. Şâirler dünyâ görüşlerine göre aşkı ele almış, aşkı anlatmışlardır. Şâirin mutasavvıf bir kişiliği varsa şiirlerinde, Mevlâ’sını; mutasavvıf bir kişiliği yoksa Leylâ’sını anlatmıştır.

Şemseddîn Sivâsî mutasavvıf bir şâir olması hasebiyle aşkın ilâhî olanına müptelâ olmuş ve onu yazmış, onu anlatmıştır; ama bu demek değildir ki Sivâsî şiirlerinde beşerî aşka hiç değinmemiştir. O, bazı şiirlerinde beşerî aşkların en meşhûrları olan Leylâ ile Mecnûn, Ferhâd ile Şîrîn aşklarına telmihler yapmıştır.

Leylâ ile Mecnûn: Leylâ ile Mecnûn, Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında çokça işlenmiş ortak bir mesnevî konusudur. Hikâye kahramanlarının gerçekte var olup olmadığı konusunda kesin bir şey söylenmese de Mecnûn’un; Kays b. Mulavvah, Leylâ’nın da Leylâ binti Mehdi adlarında bireyler oldukları görüşü yaygındır.²⁶⁸ Bir birlerine âşık iki gencin hikâyeleri çok beğenilmiş ve yüzyıllar boyunca anlatıla gelmiştir.

Şemsî’nin de, Dîvânı’nda bu aşkı hatırlatan beyitleri vardır. Bu konuda Dîvân’da yer alan en meşhûr şiir “Leylâ” redifli bir gazelidir:

Bugün Mecnûn benem der-kûy-ı Leylâ

Geçer görsem sorarım kûy-ı Leylâ

²⁶⁸ İskender Pala, *age*, s.288.

*Gönülde fikr oldur zâr u giryân
Dilümde zıkr-ı hây u hûy-ı Leylâ*

*Salup sahrâ-yı hicrânına ol yâr
Niçün anmaz beni ol hûy-ı Leylâ (G.2/1-3)*

...

Başka bir beyitte de bu meşhûr hikâye şöyle anılmıştır:

*Mecnûn olalı gönlüm Leylâ haberin söyler
Derde düşeli cânım veylâ haberin söyler (G.16/1)*

Bazı beyitlerde de “Mecnûn” kelimesi tevriyeli kullanılıp bu aşk telmihen anılmıştır:

*İçüpdür Şemsî çün firkat şarâbın
Gezer Mecnûn gibi şöyle âvâre (G.82/9)*

*Dağlara düşdi dil-i şeydâ yine Mecnûn olup
Vâdilerde zülfî sevdâsıyla ohşar sünbûli (G.101/2)*

Ferhâd ile Şîrîn: Bu meşhûr hikâye İrân Edebiyatında Hüsrev ile Şîrîn ismiyle de bilinir. Olay örgüsü Leylâ ile Mecnûn hikâyesine benzerdir.²⁶⁹ Hikâyenin en çok anılan tarafı; Ferhâd’ın Şîrîn’e kavuşmak için deldiği dağdır.

Dîvân’da bazı beyitlerde bu meşhûr aşk telmihen anılmıştır. Bir beyitte Şemsî, Ferhâd’ın dağı delmesini hâdisesini anmış ve kendisinin de bu çetin işte mâhir olduğunu ifâde etmiştir:

*Dağları kesmede el virmez idüm Ferhâd’a
Nideyim ol leb-i şîrîn komadı elde mecâl (G.51/4)*

Bir başka beyitte de “Şîrîn” kelimesi iki anlama gelecek şekilde kullanılarak bu aşk anılmıştır:

*Herkesün mahbûbı öz aynında şîrîndür velî
Bilmedi Şîrîn nedür her kim ki Ferhâd olmadı (G.99/4)*

²⁶⁹ İskender Pala, *age*, s.152.

“Şîrîn” kelimesinin “Tatlılık” anlamı kast edilerek “Dehân” kelimesiyle aynı beyitte kullanılması Dîvân şiirinde yaygındır. Şemsî de bir beyitinde bu iki kelimeyi beraber kullanmıştır:

Çün yayıldı âleme şîrîn-dehânından haber
Tûti ağzın açmasun bülbül perîşân ötmesün (G.66/3)

2.2.1.4. Ülkeler / Şehirler

Aden: Aden, Yemen’e bağlı ve incisiyle ünlü bir şehirdir. Dîvân Edebiyatında incisinden ötürü anılmıştır. Şemsî bir beyitinde Aden incilerinin, Hz. Muhammed’in ayağı altındaki kumlara gıpta ile baktıklarını şöyle ifâde etmiştir:

Zîr-i na‘lunda olan kumlarına gıpta ider
Tâc-ı şâhında olan dürr-i semîn-i ‘Adenî (N.5/3)

Hoten / Hatâ: Doğu Türkistân’ın güneyinde yer alan tarihî şehir Hoten ahûsu ve buna bağlı olarak misk / müşgi meşhûrdur. Şehirin bu iki değeri Dîvân Edebiyatında sıkça işlenmiştir.

Şemsî bu şehri yine bir na‘tta anmıştır Beyitte, Hz. Muhammed’in mahallesinin kokusunu alan kişinin Hoten miskine minnet etmeyeceği ifâde edilmiştir:

Ser-i kûyunda şehâ şemm iden asârundan
Neyler ol anber-i hâmnı dahi müşk-i Hoteni (N.5/9)

Irak: Aşağı Mezopotamya bölgesine kurulmuş stratejik bir konuma sâhip Orta Doğu’nun meşhûr ülkesidir. Dîvân’da Şam ile beraber bir beyitte adı geçmektedir. Buraların anılmasının sebebi; fethi gerçekleşen bu iki yerleşim yerinin Şîi egemenliğinden çıkıp Sünnî egemenliğine girmesi vesîlesi iledir:

Leşker-i İslâm yürüdi fevc fevc
Aldılar Şâm u Irak’ı sünniyân (N.10/11)

Isfahân: Sürmesiyle meşhûr olan bu şehir, Îrân sınırları içerisinde. Sürmesi Dîvân Edebiyatında anılma vesîlesidir. Bir beyitte sevgilinin ayağının toprağının, Sıfahân sürmesi gibi değerli ve şifâlı olduğu ifâde edilmiştir:

Aynumun illetine gayrı devâyı n’iderüm
Hâk-i râhun gözime kuhl-i Sıfâhân olsun (G.65/2)

Ken‘ân: Ken‘ân ülkesi, günümüzde İsrâil, Filistin ve Lübnân toprakları ile Ürdün, Mısır ve Suriye’nin kıyı kesimlerini kapsamaktadır. Dîvân Edebiyâtında genelde Mısır ile beraber anılmıştır. Bu durum, iki şehir arasında var olan coğrafi yakınlıktan kaynaklansa da asıl münâsebet; Hz. Yûsuf ve Hz. Yakup’tan ötürüdür. Mısır, Hz. Yûsuf’un, Ken‘ân da Hz. Yakup’un memleketleridir. Dîvân’da iki beyitte adı anılmıştır:

*Hamdülillâh suladuk çeşmümle Ken‘ân illerin
Sûz ile seyr eyledük Yak‘ûb-ı giryân illerin (G.71/1)*

*Ya‘kûb gibi Yûsuf’umı yitürdüm
Anı bulam diyü Ken‘ân ararum (G.59/6)*

Mekke: Hz. Peygamber’in ve İslâmiyet’in doğduğu şehirdir. Beytullâh’ın da bu şehirde olması şehrin değerine değer katmıştır. “Şehirlerin anası” (Ümmü’l-bilâd) diye bilinen mübarek şehir, çeşitli vesîlelerle Dîvân Edebiyâtında anılmıştır.

Bir bende adı, Medine ile beraber geçmektedir:

*Mekke yurdun Medîne-i Münevver
Şehründür Muhammed Mustafâ senün
Şerî‘at tarîkat sünnet ne ki var
Sırrundur Muhammed Mustafâ senün (N.9/1)*

Medîne: Hz. Muhammed’in kabrinin bulunduğu şehirdir. Bir diğer adı; Taybe’dir. Dîvân’da “Taybe” redifli 12 beyitten müteşekkil bir gazel vardır:

*Habîbini çü cezzâb oldu Taybe
Cinân için aceb bâb oldu Taybe*

*Likâsına çü olmuş idi atşân
Visâle irdi sîr-âb oldu Taybe*

*Zalâm-ı küfr ile olmuşdı memlû
Bu dem nûrıyla gark-âb oldu Taybe (G.95/1-3)*

...

Dîvân'da Medine, Mekke'ye göre daha çok anılmıştır:

*Şemsî bu sırları söyledî müdâm
Müselmân olana dîn gerek îmân
Medîne şehrinde görinen ayân
Nûrundur Muhammed Mustafâ senün (N.9/5)*

Taybe, bir beyitte de Hz. Peygamber'in kabriyle beraber anılmıştır:

*Uğradun mı Taybe'ye sürdün mi yüz ol ravzâya
Zübde-i nev'-i beşer âl-i abâdan ne haber (G.23/5)*

Mısır: Dîvân Edebiyâtında adı en çok anılan yerleşim merkezlerindendir. Hakkında Kur'ân-ı Kerim'de “Ahsenü'l-kasas”²⁷⁰ diye bahsedilen Yûsuf ile Züleyhâ kıssası burada geçmiştir.

Dîvân şiirinde de genelde Hz. Yûsuf ile beraber aynı beyitte geçer.

*Yûsuf-ı cânı çıkar çâh-ı bedenden şâhum
Tâ ebed Mısır-ı cihân içre müvellâ göresin (G.69/4)*

Mısır'ın “Ülke, memleket” anlamı da vardır. Bu anlamını da göz önünde tutularak Dîvân'da tevriyeli kullanıldığı da görülmektedir. Aşağıdaki beyitte böyle bir durum söz konusudur:

*Zer-i hâlis gibi bula revâcî kande kim varsa
Yedin bûs eyleyen olur kerâmet Mısır'ın hânı (G.114/10)*

Semerkand ve Buhârâ: Semerkand; Özbekistan'da, Buhârâ; Türkistân'dadır. Bu iki şehir, Dîvân'da beraber anılmıştır. Şehirlerin anılma sebebi; Şemseddîn Sivâsî'nin babası Ebû'l-Berekât'ın Horasan'dan Anadolu'ya gelişleri vesîlesi ile dir:

*Sefer kıldum giderüm dost iline
Esen kal hey Semerkand u Buhârâ (G.82/4)*

Şâm: “Dımeşk” adıyla da bilinen Suriye'nin başkenti olan şehir. Dîvân'da Irak ile beraber bir beyitte anılmıştır. Şâm aynı zamânda “Akşam” mânâsına da gelmektedir. Bu nedenle Dîvân şiirinde çoğu zamân tevriyeli kullanılmıştır.

²⁷⁰ Yûsuf, 12/3.

Yemen: Arap yarımadasının güneybatısında yer alan ülkedir. Dîvân Edebiyâtında anılmasının sebebi, kırmızı renkli kıymetli bir taş olan akik taşının buradan çıkarılmasıdır. Bu taş rengini veren Süheyl yıldızıdır. Süheyl yıldızı da en parlak Yemen’den görülür.²⁷¹ Bu iki sebepten ötürü Dîvân şiirinde Yemen ülkesi sıklıkla anılmıştır.

Bir beyitte “Akîk-i Yemen” şeklinde izâfetle kullanılmıştır. Hz. Peygamber’in ayağının bastığı taşların, cennetteki değerli taşlardan ve akik taşından daha üstün olduğunu söyleyen beyit şöyledir:

*Seng-i sahrâsına reşk eyler iken la’l-i cinân
Hîç hesâba gele mi anda akîk-i Yemenî (N.5/4)*

2.2.1.5. Küçük Mekânlar

Bâğ / Bostân / Ravzâ / Riyâz: Bahçe. İçerisinde çiçeklerin, ağaçların, kuşların, akarsuyun olduğu, çeşitli eğlencelerin düzenlediği, temâşası insâna zevk veren yer.

*Gezûp bağıni seyr itdüm bahârını hazân buldum
Ser-â-ser meyvesi anun hemîn eyvâh imiş bildüm (G.54/2)*

*Bâğ u bostân esb ü ester görmedün mi hâcenün
Vakt-i rihletde anun pâyında bağı olmadı (G.104/4)*

Aynı mânâda olan “Riyâz ve ravzâ” kelimeleri genelde “Cennet” ile beraber kullanılmıştır:

*Safâdur vâdi-yi mihnetde olmak tayf-ı yâr ile
Riyâz-ı cennet içre olmadan ağyâr-ı yâr ile (G.84/1)*

*Bâğ-ı visâlünden alur ravzâ-ı cennet âbı
Tâb-ı hecrünle tutar hufre-i dûzah nâbı (G.117/1)*

Bâdiye / Beyâbân / Deşt / Sahrâ: Bâdiye ve sahrâ Arapça, diğer kelimeler Farsça olup çöl, bozkır, ova mânâlarına gelmektedir. Dîvân Edebiyâtında “Çöl” denildiğinde akla Mecnûn gelir.

²⁷¹ İskender Pala, *age*, s.14.

Dîvân'da “Beyâbân” ve “Sahrâ” gerçek mânâlarıyla kullanılırken “Bâdiye” ve “Deşt” mecâzî mânâda kullanılmıştır:

Girüp bâdiye-i şevke gül-i terinle her hârın
Sana kim merhâba ider ilişdikçe mugâyılânı (G.114/3)

Bulam diyü dilârâyı gezer arayı arayı
Tolaşup kûh u sahrâyı akan seller seni ister (G.13/3)

Miyânun şedd idüp muhkem hulûs ile ola sâlik
Safâ vü şevk ile tayy eyleye tîz ol beyâbânı (G.114/5)

Deşt-i fenâda nice bir otlaya nefsün âhûsı
Sayd itmege gürg-i ecel izleyeyor yatak yatak (G.41/4)

Bâzâr / Sûk: Kelimenin mânâsı bugünkü ismiyle alışveriş mekânı olan pazardır. “Sûk” Arapça bir kelime olup aynı mânâdadır. “Bâzâr” ayrıca haftanın günlerindendir. Arapçası “Yevmü’l-ehâd”, Farsçası “Yek-şenbe”dir.

Bâzâr, beyitlerde farklı anlamlara gelecek şekilde kullanılmıştır. Meselâ aşağıdaki beyitte kelimenin “Dünyâ” anlamında kullanıldığı görülmektedir:

Aceb bâzâra tuş oldum satılır muhtelif kâlâ
Ne sûd u ne ziyân bellü satan hayrân alan hayrân (G.62/3)

Bir beyitte de kelimenin “Anlaşma” mânâsında kullanıldığı görülmektedir:

Sivâdan it bizi bî-zâr senünle idelüm bâzâr
Silûp mi’rât-ı kalbümüz safâ vü hem tahâret vir (M.7/3)

Bir dübeytte de “Bâzâr ve sûk” kelimeleri bu dünyânın fâniliğini ifâde ederken insânın fânî âlemdeyken, bâkî âlem için hazırlıklar yapması gerekliliğini ifâde etmektedir:

Sûk u bâzârı muvakkat oldığın ’çün bilmedün
Yüri dağılmadan erbâb-ı ticâret idegör
Zâd-ı râh almada nen var ise vir olma hanîs
Bu semâhat yoludur durma sahâvet idegör (D.29)

Büt-hâne: Puta tapanların tapınakları anlamına gelir. Yapılan putlar çok özenle yapıldığı için tasavvufî mânâda “Büt” Mutlak güzelliğin simgesidir.²⁷² Dolayısıyla büt-hânenin bu anlamına gelmesinden ötürü bu kelime ile ilâhî âlemin de kast edildiği olur. Bir beyitte bu kelime şöyle geçmektedir:

Zât-ı Mutlak çünkü yüz gösterdi gayrı n’eylerem
Gayra ger dil kayd idem hükm eyle kim büt-hâneyem (G.55/4)

Dükkân: Temel anlamı; içerisinde muhtelif nesnelerin satıldığı küçük yer olan dükkân Dîvân’da farklı anlamlara gelecek şekilde kullanılmıştır. Meselâ bir beyitte “Dergâh” anlamında kullanılmıştır:

Kâmillerin dükkânları halvet durur dükkâna gel
Tevhîddür elde sermâye ko gayrısın bu kâna gel (G.46/1)

Bir kıtada da bu kelime “Mahlûkât” anlamında kullanılmıştır:

Ey milk-i ‘adem kânı
Her kûşede dükkânı
Olmasa ger ihsânı
Nâkıs düşe kâmilhâ (M.2/7)

Ev / Hâne: Farsça karşılığı; hâne, Arapça karşılığı; beyt olan ev, insânların kalmaları için inşâ edilen yapılardır. Dîvân’da “Ev alma komşu al” atasözüne telmih yapan bir beyitte kullanılmıştır:

Ev istersen mukaddem komşusın gör
Bahâsın komşu birle bula hâne (P.1/65)

Dîvân’da kelimenin Arapçadaki karşılığı ile kurulmuş çeşitli terkipler vardır. Beyt-i râhat, beytü’l-yakin, beyt-i ma‘mûr, beytü’l-ahzân, beytü’l-harâm bunlardan bazılarıdır.

“Dâr” ve “Mesken” kelimeleri de aynı mânâda olup bazı beyitlerde anlam bu kelimelerle verilmiştir:

²⁷² Gencay Zavotçu, *age*, s. 144.

Tavf-ı kûyunda ebed pergâr-veş tâîf olam
Devr idem dâr u diyârın itmeyem andan güzer (G.29/7)

Ne kafesdür ki ten-i hâki sana mesken ola
Lâ-mekân murgıyam ol ki menem ol ‘âlî cenâb (G.6/2)

Gülşen / Gülizâr / Gülistân: Gül bahçesi anlamına gelen bu kelimelerden “Gülşen” basit bir kelime iken “Gülzâr” ve “Gülistân” birleşik kelime olup “Gül” ve “-zâr”, “-istân” eklerinin birleşmesiyle oluşmuştur.

Bahçenin şâhı; gül, dâimî mihmânı da zâr u efgân eden bülbüldür. Bu sebepten bu kelimeler genelde beraber anılırlar:

Her kûsesi bir gülsitân gül nâz ider bülbül fîgân
Vakt-i seher durur uyan temcîde gel mürgân ile (G.86/3)

Şemsiyâ bülbül gibi ehl-i niyâz ol itme nâz
Meskenüm olsun dir isen kûşe-i gülşen gibi (G.105/5)

Seherde bülbülü gördüm aceb efgâna başlamış
Sanasın nev-bahâr olmuş onun da vârı gülizârı (G.112/3)

Hamâm: Halkın temizlik ihtiyacını giderdiği yer. Edebiyâta bu kelime sadece sıradan bir mekân ismi olarak anılmamıştır. Hamâmda görülen bir güzelin medhi veya hamâmda gerçekleşen bir eğlencenin tasviri adına “Hamâmnâme” denilen türlerin doğmasına etken olmuştur. Bu kelime öğüt veren bir beyitte kullanılmıştır:

Halvet hamâma girdüm diyü terk itme edeb
Câmlar gözler durur gözler seni her kûşeden (B.34)

Hırmen: Buğdayın biçildikten sonra toplanıp samandan ayrıldığı yer. Dîvân şiirinde gerçek anlamından ziyâde mecâz anlamında kullanılır. Şemsî Dîvânı’nda da mecâz anlamıyla kullanılmıştır:

Nice bir hırmen-i ömri savurup bâd-ı hevâ
Elüne girmeye habbe diyesün sonra la’l (G.47/13)

Bu gönül hırmenini âteş-i hûya uralum
Yakalum yandırılum ki görelüm didârı hû (G.80/2)

Kasr: Köşk, saray. Kelimenin çoğulu (Kusûr) cennette müminlerin konaklayacağı yer için kullanılır.²⁷³ Dîvân şiirinde genelde hükümdârların evi olarak kullanılmıştır. Bir beyitte bu yapıların ne kadar ihtişamlı, ne kadar sağlam yapılırsa yapılsın bir gün yıkılacağıının muhakkak olduğu ifâde edilmiştir:

Bu fenâ mülki imâret etmege kılma heves

Kankı şâhun kasrını gördün ki berbâd olmadı (G.99/3)

Kûh / Kûhsâr / Tağ / Tûr: Yüksek ve engebeli yeryüzü şekli, dağ. Dağ, Dîvân şiirinde çâresizliğin, hasretin simgesidir. Yâre giden yoldaki en büyük engeldir. Şemsî'nin bu kelimeleri, hem gerçek hem mecâz anlamda kullandığı görülmektedir. Gerçek anlamda kullandığı beyitlerden bazıları şunlardır:

Deşt-i belâsı varken bakma riyâz-ı ravha

Bâğ-ı cinâna iren kûhsâra girmek olmaz (G.35/6)

Kadd-i Leylâ'ya öykünmüş diyü gayret çeküp Mecnûn

Yürür dağlarda nâ-hoşdur başı serv ü çenâr ile (G.84/3)

Bu kelimelerden “Kûh” bir beyitte mecâz anlamda kullanılmıştır:

Gerçi bu yolda cehâlât ile biz bîgâne yüz

Ma'rifet kûhında virsen âşinâlık pes nazar (G.29/8)

Aşağıdaki beyitte kullanılan “Tûr” kelimesi ve dübeytte kullanılan “Tağ” kelimesi “Büyük” anlamına gelip “Zerre” ve “Kıl” kelimeleriyle tezat oluşturacak şekilde kullanılmıştır:

Kamu zerrâtı tûr olmuş tahayyürde bu halk nâcî

Ne rağbet Sâmirî-vasfa şu yirdeki yılan hayrân (G.62/2)

Hayf anun adına kim olmaya şa'rına şu'ûr

Her kılın kûha bedel görüben tanlamaya

Nice insân diyeyin ben ana ey merd-i hatar

Tağı kadar menfâ'ati kıl kadar anlamaya (D.56)

²⁷³ Misâl: Arâf, 7/10, Furkân, 25/10.

“Tûr” kelimesi Dîvân’da genellikle “Tûr-ı Sinâ” izâfesiyle özel isim olarak anılmıştır. Tûr-ı Sinâ, Eymen Vadisi’nin bulunduğu dağdır. Bu kelimeyle bir beyitte Hz. Mûsâ’nın “Kelîmullâh” sıfatına telmih yapılmıştır:

Lî-ma‘allâh tûrına ağdukda sen şâh-ı Rûsul
Tûr-ı Sinâ’da kelîm eyleye kûte sühânı (N.5/8)

“Tûr” kelimesi ile kurulan bir diğer terkip “Tûr-ı *necvâ*”dır. Necvâ; iki kişi arasındaki fısıltı demektir. Kulun Allâh ile başbaşa kalması ve kulun Rabbinden bir şeyler istemesi anlamına gelen kelime aynı zamânda “Rabbimize gönülden ve gizlice duâ edin. Doğrusu O, haddi aşanları sevmez”²⁷⁴ âyetine de telmih yapmaktadır:

Gerçi samtîdur velî her dem münâcât eridür
Tûr-ı necvâ da ne arz itse cevâbun işidür (G.22/7)

Kûy: Bugün kullanılan “Köy” kelimesinin karşılığı olmakla beraber mahalle, yurt, sokak anlamlarına da gelmektedir. Dîvân Edebiyatında genelde sevgilinin evinin bulunduğu yer için kullanılır. Şemsî’nin bir beyitinde de böyle bir kullanım vardır:

Gün gibi geşt eyledüm Şemsî cihânı ser-te-ser
Bir gün ol mehpârenün kûyında mihmân olmadum (G.60/5)

Sevgilinin bulunduğu yer, Dîvân şâirleri tarafından; Ka‘be, Harem, cennet olarak da nitelendirilmiştir. Aşağıdaki beyitte de böyle bir durum söz konusudur:

Gam degül Ka‘be-i kûyun hareminde ger ölem
Bana besdür diyeler sa‘y u safâdan oldı (G.100/4)

Meydân: Toplumsal bir işlevi olan geniş, açık, düz yer, alan. Birden fazla anlamı olan bu kelimenin hangi mânâda kullanıldığı ancak cümle içerisinde anlaşılacaktır. Meselâ bir beyitte, “Oyun oynanan yer, halkın temaşa maksadıyla toplandığı yer” anlamında kullanılmıştır:

Zülfine bel bağladum aşk ile ser-gerdânyam
Başımı top eyleyüp meydâna geldüm dönmezem (G.53/3)

²⁷⁴ Arâf, 7/55.

Meydân, bir beyitte de “Belirli bir bölge, şehir, yerleşim alanı” anlamında kullanılmıştır:

Cihân meydânunun yoğdı merdi
Ana pes merd-i meydân yaradıldı (G.113/7)

Meyhâne / Humhâne / Mey-kede: Kelimenin birbirine zıt iki anlamı vardır. İlk anlamı; şarap içilen ve satılan yer, ikinci anlamı; Allâh aşkının sunulduğu yer, dergâh, tekkedir. Şiirde bu kelimenin hangi anlamda kullanıldığı ancak şâiri tanımakla, onun dünyâ görüşünü bilmekle mümkün olacaktır. Mutasavvıf bir şâir olan Şemseddîn Sîvâsî, bu kelimeleri ikinci anlamıyla kullanmıştır:

Safâsuz zühd ile sûfî mesâcidde ku‘ûdundan
Şaşup şevk ile meyhâne yolın tutmak hidâyetdür (G.7/4)

Şemsiyâ hâlât-ı meyden bilmek istersen eger
Nâm ü nengi bırakup humhânedan sormak gerek (G.43/7)

Mescid ile medreseyi ısmarladık zâhidlere
Hakk’a ibâdet itmege yeter bize meyhâneler (G.17/3)

Şebistân: Kelimenin; 1. Yatak odası 2. Gece ibâdetine mahsûs oda 3. Hârem Dâiresi.²⁷⁵ Olmak üzere üç farklı anlamı vardır. Şebistân, Dîvân’da iki yerde geçmektedir. Beyitlerin anlamlarından hareketle şebistânın “Işıktan mahrûm, karanlık yer.” mânâsını da taşıdığı söylenebilir:

Meclisde perr ü bâlün yak sûfî safâlar sür
Kim şem‘-i şebistânun pervânesini gözler (G.14/2)

Cebînün nûrî hatt-ı ruhundan
Şeb u şem‘-i şebistân yaradıldı (G.113/6)

Vâdî: İki dağ arasındaki uzun çukur, dere. Şemsî Dîvânı’nda bu kelime, vâdî-yi bîm, vâdî-yi hicrân, vâdî-yi vahdet, vâdî-yi mihnet, vâdî-yi imkân gibi terkiplerle mecâz anlamda kullanılmıştır:

²⁷⁵ Ferit Devellioğlu, *age*, s.982.

Niçe yıllar vâdî-yi hicrânda gezdüm serserî
Akmayınca gözlerimün yaşı ummân olmadum (G.60/3)

Vâdî-yi Eymen: Vâdî-yi Tuvâ ismiyle de bilinir, Kur’ân-ı Kerîm’de ²⁷⁶ bu isimle geçmektedir. Tûr Dağı’nda yer alan bu vâdî, Hz. Mûsâ’nın Allâh’ın tecellîsine mazhâr olduğu yerdir. Dîvân Edebiyâtında genelde Hz. Mûsâ ile birlikte anılmıştır. Bu kutsal mekânı, Şemsî bir beyitinde şöyle anmıştır:

Zulmet içre yürime vâdî-yi Eymen’de turup
Mûsâ gibi alıgör şu’le-i cândan kabesi (G.103/8)

Beyitte geçen “Şule” kelimesiyle de “Mûsâ süreyi doldurunca ailesiyle birlikte yola çıktı. Tûr tarafından bir ateş gördü. Ailesine ‘Durunuz ben bir ateş gördüm, belki oradan size bir haber yahut tutuşmuş bir odun getiririm de ısınabilirsiniz.’ dedi” ²⁷⁷ ayetine telmih yapılmıştır.

Vâdî-yi Kuds: Hz. İsâ ile anılan vâdîdir. Kur’ân-ı Kerim’de anlatılan Mâide hâdisesi²⁷⁸ bu vadîde gerçekleşmiştir. Vâdînin adı bir beyitte şöyle anılmıştır:

Mâcerâ-yı çeşm-i ma’lûlû biraz yâd eyledük
Vâdî-yi Kuds içre gördük ‘ayn-ı sülvan illerin (G.71/8)

2.2.2. Tabîat

2.2.2.1. Anâsır-ı Erbâa

Kelime mânâsı; dört unsûr olan anâsır-ı erbaa; toprak, su, hava ve ateş öğeleridir. Varlık âlemi bu dört unsûrdan meydana gelmiştir. Bu dört öğe, insânların karakter ve mizâçlarına hâkim olarak kabul edilir. Ateş; sıcaklığı, su; yaşlılığı, hava; soğukluğu ve toprak; kuruluşu ifâde eder. Tasavvufta ise nefsin dört mertebesi olarak kullanılır ki bunlar; nefs-i emmâre (Ateş), nefs-i levvâme (Hava), nefs-i mülhime (Su), nefs-i mutmainne (Toprak)’dir. Varlık olarak kullanılan bu dört unsûrdan da insânın

²⁷⁶ Tâ-hâ, 20/12.

²⁷⁷ Kasas, 28/29.

²⁷⁸ Mâide, 5/ 112-114.

vazgeçmesi gerekir. Bunlardan vazgeçmek varlıktan vazgeçmek demektir. Kişi varlıktan vazgeçerek asıl vatanını hatırlamalı ve gizli bir hazine olmalıdır.²⁷⁹

Dîvân'da bu dört unsûrun anıldığı beyitlerden bazıları şunlardır:

İrmedi bâğ-ı cemâlün gibi zîbâ gülşene
Ol hevâ ile cihânı seyr ider bâd-ı sabâ (N.3/5)

Diriyüz dâ'im ölmezüz çürüyüp toprak olmazuz
Karankulukda kalmazuz bize leyl ü nehâr olmaz (G.33/3)

Şemsî-yi şikeste-dil der- 'ukde-i âb u kil
Hallâl-ı heme müşkil şeyhâna selâm olsun (G.74/14)

Derûnumda olan âteş yakarsa ger aceb midür
Mevâlîd-i anâsırla dahi hem çetr-i eflâki (G.108/2)

2.2.2.2. Bitkiler

Ağaçlar: Ağaç; çınar, servi, meşe... gibi türleri olan Dîvân şiirinde genelde “Şecer, dıraht, nahl” kelimeler ile karşılanan büyük bitkilere verilen addır. Dîvân Edebiyatında çoğu ağacın anılma sebebi; sevgilinin boyundan ötürüdür. Şemsî Dîvânı'nda çeşitli ağaçların adları geçmektedir. Adları geçen ağaçlar şunlardır:

Âs: Mersin / murt ağacı diye de bilinen meyveli bir ağaçtır. Dîvân Edebiyatında anılma sebebi; boyunun uzun oluşu nedeniyledir. Bir beyitte başka bir ağaç türü olan “Tûbâ” ile beraber anılmıştır:

Rağbet itme bu fâni bûstâna
Ön cinân içredür tûbâ vü âsı (G.123/14)

Çınâr / Çenâr: Uzun boylu ve kalın gövdeli bir ağaç türüdür. Devâsâ gövdesi nedeniyle mesire alanlarının meşhûr gölgelik ağacıdır. Dîvân Edebiyatında sevgilinin boyu ile beraber anılmasının yanı sıra yapraklarının insân eline benzemesi ile de anılmıştır. Şemsî Dîvânı'nda sevgilinin boyuna teşbih olunması sebebiyle anılmıştır:

²⁷⁹ Âlim Yıldız, *Fenâyî Cennet Efendi Dîvânı*, s.178-9.

Kadd-i Leylâ'ya öykünmüş diyü gayret çeküp Mecnûn
Yürür dağlarda nâ-hoşdur başı serv ü çenâr ile (G.84/3)

Serv: Selvi ismiyle de bilinen serv ağacı, Dîvân Edebiyatında adı çokça zikredilen bir ağaç türüdür. Boyunun uzun olması hasebiyle sevgilinin boyuna hem benzer hem benzetilir. Servi, salındığı zamân “Hû” sesine benzeyen bir ses çıkarır. Bu ses onun zikri olarak düşünülür ve bu özelliğinden ötürü Müslümân kabristanlarına çok dikilir.

Serv, bazı beyitlerde şöyle geçmektedir:

Yine bir hûba gönül düşdi yüzi gül ruhı al
Kâmeti serv beli ince teni penbe-misâl (G.51/1)

Kaddünden serv-i bostân yaradıldı
Yüzünden mâh-ı tâbân yaradıldı (G.113/1)

Şimşâd: Diğer adı “Şimşir” olan şimşâd ağacı da Dîvân şiirinde sevgilinin boyu nedeniyle anılır. Bir beyitte şimşâd boylu sevgili bahçeye geldiği için servinin bahçede olmasına gerek kalmadığı bildirmektedir:

Çünkü ol şimşâd-kad basdı kadem bu ravzaya
Serve söylen bir dahi bostân içinde bitmesün (G.66/2)

Tûbâ: Cennet ağacı ismiyle de bilinir. Kökü yukarıda, dalları aşağıda olan, cenneti gölgeleyen ilâhî ağaçtır. Dîvân şiirinde gölgesi ve sevgilinin boyuna benzetilmesi nedenleriyle anılır. İki beyitte gölgesinden ötürü anılmıştır:

Zâhidân köşk ü sarây sâye-i tûbâ ister
Bana kurbunda yer it anların olsun tûbâ (G.117/2)

Zıll-i tûbâyı bulan sâye-i tarfâyı anar mı
Kadr-i a'lâya iren menzîl-i ednâyı anar mı (G.126/1)

‘Ud: Öd ağacı. Dîvân Edebiyatında genelde âteş ile beraber anılmıştır. Yakıldığı zamân güzel kokması anılma sebebidir. Toplantı mekânlarında öd ağacının yakılması meşhûrdur. Bir beyitte şöyle anılmıştır:

Yu cânun ‘udını aşk âteşine
Bakarsan bûy-ı dilberden toyasın (B.49)

Zakkûm: Ağu ağacı olarak da bilinir. Kur’ân-ı Kerim’in ifâdesine göre ²⁸⁰ bu ağaç günahkârların yemeğidir.

Cennet ve cehennemini çağrıştıran bir beyitte şöyle anılmıştır:

Kimine zehr u zakkûmdur müheyyâ

Kimine rûh u reyhân yaradıldı (G.113/2)

Çiçekler: Çiçek; gül, lâle, sümbül, menekşe... gibi türleri olan Dîvân şiirinde daha çok “Ezhâr” ve “Şukûfe” kelimeleri ile anılan küçük bitkilere verilen addır.

Dîvân Edebiyatında Hz. Allâh’ın remzi olan lâle ve Hz. Muhammed’in remzi olan gül başta olmak üzere pek çok çiçeğin ismi anılmıştır. Şemsî Dîvânı’nda adı geçen çiçekler şunlardır:

Gül: Dîvân Edebiyatında adından en çok söz edilen çiçektir. Hz. Peygamber’in simgesi olan gülün; rengi, kokusu, tazeliği öne çıkan özellikleridir. Bunun yanı sıra Dîvân şiirinde sevgilinin yanağı da güle benzetilmiştir. Gülün açılmamış haline “Gonca” denir. Gonca, tasavvufta vahdeti simgeler, açılmış hali ise kesretin sembolüdür. İbrâhim Peygamber Nemrûd tarafından ateşe atılınca ateş, gül bahçesi olmuştur. Baharın da habercisi olan gül, kendine has bir terminoloji oluşturmuştur. Baharın bir diğer adı; “Gül mevsimi”dir. “Gülşen, gülzâr, gülistân” gibi kelimeler hep gül ile ilgilidir.²⁸¹

Gül; Dîvân şiirinde bülbül ile olan münâsebetinden dolayı da sıkça anılmıştır. Şiirlerde gül; mâşuğun, bülbül ise; âşığın sembolü olmuştur. Gülü kokladıktan sonra Âlemlerin Efendine salât u selâm getirmek gerekir, çünkü gülden alınan koku, onun terinin kokusudur. Bir kıtada bu konu şöyle ifâde edilmiştir:

Gubâruna hasretdür esen yiller

Her hutbede ismün okuyan diller

Dikende açılan kırmızı güller

Teründür Muhammed Mustafâ senün (N.9/4)

²⁸⁰Duhân, 44/43-44.

²⁸¹İskender Pala, *age*, s.171.

Bir beyitte gül ile bülbülün aşkına şöyle telmih yapılmaktadır:

Her kûşesi bir gülsitân gül nâz ider bülbül fîgân
Vakt-i seher durur uyan temcîde gel mürgân ile (G.86/3)

Gül, aynı zamânda sevgilinin de simgesidir. Bir beyitte geçen “Gonce” kelimesinden murâd sevgilidir:

Bir gonce sevüp ey dil hâr-ı gama mı düşdün
Gül gibi bu gülşende sad-pâre neden oldun (G.45/3)

Lâle: Dîvân Edebiyâtında kırmızı renginden ötürü sevgilinin yanağı ve âşığın kanlı gözyaşları lâleye benzetilir. Lâlenin ortasındaki siyâhlık sevgilinin yanaklarına özenme ve onu kıskanma dolayısıyla bağrında meydâna gelmiş bir yaradır.²⁸²

Lâle bir beyitte ortasındaki yara münâsebetiyle anılmıştır. “Dertsiz baş, yarasız ağaç olmaz.” atasözünü de anımsatan beyit şöyledir:

Var mı hiç bir lâle kim sadrında dağı olmadı
Görmedüm hiç ravza kim bir turfê zâğı olmadı (G.104/1)

Lâlenin dağı ortasındadır yani gizlidir. Bu özelliği ile derdini gizlemeye çalışan âşıkla aralarında benzerlik kurulmuştur:

Lâle gibi gerçi âşık dâğını eyler nihân
Çeşm-i kanından velî bilmek olur ahvâlini (B.32)

Nilüfer: Renginden, kokusundan ziyâde Dîvân Edebiyâtında su üzerinde yetişmesi özelliğinden ötürü anılmıştır. Suyun üzerinde yetiştiği için yetişmesinde kıtlığın ya da bereketin bir etkisinin olmadığı bir beyitte şöyle ifâde edilmiştir:

Müsebbib bulsa bir ‘ârif satar elbâb-ı nâdânı
Biter deryâda nilüfer kayırmaz kaht u bârânı (G.124/1)

Benefşe: Menekşe ismiyle bilinen çiçektir. Kokusu, rengi ve özellikle boynunun eğriği Dîvân Edebiyâtında anılma vesîlesidir.

Çiğdem: Mahmûr çiçeği ismiyle de bilinir. Şemsî Dîvânı’nda sarı rengi ile anılmıştır.

²⁸² İskender Pala, *age*, s.284.

Nergis: Dîvân Edebiyâtında şehlâ bakışlı sevgilinin gözüne benzetilen çiçektir.

Reyhân: Bir diğer adı fesleğendir. Dîvân Edebiyâtında sevgilinin saçının ve ayva tüylerinin remzidir.

Sümbül: Dîvân Edebiyâtında sevgilinin saçı ile anılan çiçektir.

Sûsen: Susam çiçeği olarak da bilinir. Dîvân Edebiyâtında, kılıca benzetilen sivri ve uzun yaprakları dolayısıyla anılmıştır.

Bu çiçekler, toplu olarak bir na‘tın 5. ve 10. beyitleri arasında geçmektedir:

Virmek içün hâr-ı küfre inhizâm

Çekdi sûsen gibi gâzîler sinân

Ravza-i dîne serüp seccâdeyi

Egdi boynın çün benefşe âbidân

Kimisi çigdem gibi benzi saru

Virdiler anlar riyâzetden nişân

Kimi sümbül-veş perîşân oldılar

Terk-i evtân eylediler mû'miyân

Kimi nergis gibi dünyâda gözin

Yumdılar oldılar anlar zâhidân

Revh u reyhân ile toldı bu zemîn

Sancağın çekdi emîr-i âşıkân (N.10/5-10)

2.2.2.3. Gök Cisimleri

Semâ / Gökyüzü / Felek: Gökyüzü, “Çarh, fezâ, gerdûn, âsumân, sipihr” gibi kelimelerle de karşılanır ve çoğu zamân bu kelimeler birbirlerinin yerine kullanılır. Kur’ân-ı Kerim’de bildirildiği üzere ²⁸³ gökyüzü, yedi kattan oluşmaktadır ve bu

²⁸³ O, yeryüzünde olanların hepsini sizin için yaratan sonra göğe yönelip onları yedi gök halinde düzenleyendir. O, her şeyi hakkıyla bilendir. (Bakara, 2/ 29.)

katların her birine “Felek” ismi verilmektedir. Gökyüzünün yedi kattan oluştuğu bir beyitte şöyle işlenmiştir:

*Yedi kat yir yedi kat gök on iki burç Şems ü Mâh
Her ne var âdemde var insânı sen sende ara (G.92/2)*

Felek, dünyâyı çevreleyen dokuz kubbenin her birine verilen addır. Dünyâyâ yakınlıklarına göre bu dokuz felek şunlardır: Kamer (Ay), Utarit (Merkür), Zühre (Venüs), Şems (Güneş), Mirrîh (Mars), Müşterî (Jüpiter), Zuhâl (Keyvân), Encüm ve Arş-ı âlâ. Felek, edebî metinlerde çoğu kez; nüh felek ve nüh kıbâb şeklinde geçer. Bir dübeytte nüh-felek şöyle anılmıştır:

*Cism-i insânda zebân olmada her mûy-ı hakîr
Her ki insândur anı hûş ile gûş eylemede
Nüh-felek heft-zemîn cümle tufeylümdür dir
İşbu esrârı tuyan zevk ile cûş eylemede (D.57)*

Gök ve felek çoğu zamân aynı anlamda hatta birbirlerinin yerine kullanılsa da; gök genelde olumlu, felek de olumsuz anlamlarda kullanılır. Felek mecâzen; şans, tâlih anlamlarında da kullanıldığı için genelde onun ters dönmesinden genelde şikâyet edilir. Bir beyitte gök, yerde biten nimetlerin vesîlesi olarak anılmışken, başka bir beyitte felek, elindeki ecel şarabını insânlara içermeye çalışan sâkîye benzetilmiştir:

*Veliyy-i ni‘metün hakkını gözle
Ki gökdendür meded hep nâmiyâna (P.1/27)*

*Câm-ı ecel içirmege herkese sâkî-yi felek
Meş‘al-i mihr ü mâhla dün ü gün arar bucak bucak (G.41/6)*

Yine bir beyitte gökyüzünün “Beyt-i ma‘mûr”un mekânı olduğu hatırlatırken başka bir beyitte felek, insânın kederli olmasının müsebbibi olarak görülmektedir:

*Dost cemâlin Ka‘besini kıldı âşıklar tavâf
Yirde Ka‘be gökyüzünde beyt-i ma‘mûr olmadan (G.61/5)*

*Kim ki derer bu gülşenün lâlesini kucak kucak
Bağrın yakar başına kan koyar felek tabak tabak (G.41/1)*

Burçlar: Kur‘ân-ı Kerim’de adına yemin edilen ²⁸⁴ burç; “Yıldızlar kümesi” anlamına gelmektedir. Bu kümede; Hamel (Koç), Sevr (Boğa), Cevzâ (İkizler), Seretân (Yengeç), Esed (Aslan), Sünbüle (Başak), Mîzân (Terazi), Akrep, Kavs (Yay), Cedi (Oğlak), Delv (Kova) ve Hût (Balık) olmak üzere 12 burç vardır. 12 burcu ve yedi gezegeni adlarıyla ilk kez Yusuf Has Hacib *Kutadgu Bilig* adlı eserinde belirtmiştir.²⁸⁵

Dîvân’da adı anılan tek burç; Hamel’dir.

Hamel: İçinde on üç, dışında beş yıldız vardır. Bu burca “Bere-i felek” ya da “Burc-ı bere” de denir. Şems ile birlikte anılır. Nevrûz’un başlangıcı, güneşin Hamel burcuna girdiği zamandır. Kamer’in Hamel burcuna gelmesi olumlu yorumlanır. Bu durumda işe başlamak, önemli kişileri görmek, ava, sefere gitmek iyidir. Bu burç minyâtürlerde; koç resmi ile gösterilir. Bu burcun etkisinde doğanlar; buyurmayı, komuta etmeyi severler, aceleci ve sert olurlar.²⁸⁶

Hamel, Dîvân’da bir na‘tde geçmektedir. Hz. Peygamber’in bu burcun etkisinde doğduğunu ifâde eden beyit şöyledir:

Berd-i küfr ile şitâ idi fusûl

Tal‘atun burc-ı hamelden nâgehân (N.10/2)

Gezegenler: Gezenlerin sayısı yedidir. Bu sebepten ötürü “Seb‘a-i seyyâre” adıyla da anılır. Dîvân’da adı anılan gezegenler şunlardır:

Kamer (Ay): Dünyâya en yakın gezegendir. Birinci kat gökte (Sipih) bulunur. Zayıflık, güçsüzlük, bilmezlik, dedikoduculuk, iyi ve erdemlilik nitelikleri arasındadır. Kamer’e ilişkin kişiler sebatsız, kararsız, hayalci ve dayanıksız olurlar. Rengi; beyazdır. Bu yüzden Şems; altın, Kamer; gümüşdür. Şems’e göre ışığı daha az olduğu için “Neyyir-i asgar” denir. Gezegenlerin en küçüğüdür. Tüm yıldızlardan daha hızlı olduğu için “Peyk-i felek” denir.²⁸⁷

Dünyâ yaratıldığından bu yana yedi gezegene ait devirler geçirmiştir. Son devir ise; Kamer devridir. “Âdem” kelimesi ile yedi gezegenin ilk ve başlangıcı olan Zühâl’in ebced hesabıyla değerleri aynıdır. (4) Buna göre Zühâl ile başlayan hayat

²⁸⁴ Hicr, 15/16, Burûc, 85/1.

²⁸⁵ Metin And, *age*, s.333.

²⁸⁶ Metin And, *age*, s.336.

²⁸⁷ Metin And, *age*, s.359.

sırasıyla; Mirrih, Müşterî, Şems, Zühre ve Utarid devirlerinde sürüp gelmiştir. Nihayet içinde bulunduğumuz zamân Ay'ın devridir ki buna “Devr-i kamer” veya “Devr-i Muhammedî” de denir. Bu devrin sonunda da kıyâmet kopacaktır.²⁸⁸

Şemsî, yıldızların, Ay'ın ve Güneş'in dönmelerini bir beyitte onların zikri olarak değerlendirilmiştir:

*Kevâkib Ay u Gün bî-cân kararı yok ider seyrân
Olup serkeşte vü hayrân dönen gökler seni ister (G.13/6)*

Dîvân Edebiyatında sevgilinin yüzünün; Güneş'e benzetilmesi yaygın bir kullanımdır. Ay'ın, ışığını Güneş'ten almasından dolayı Ay'a, ışık veren sevgilinin yüzüdür. Bu durum bir beyitte şöyle ifâde edilmiştir:

*Kamer hûrşîd-i vechünden alur nûrî anun'çündür
Bu ümmîd ile her kim rûyunı gördi hilâl oldu (G.96/4)*

Şems (Güneş): Dîvân Edebiyatında daha çok; âftab, hûrşîd, mihr, hur gibi isimlerle anılır. Yıldızların en parlağıdır. Işığıyla diğer yıldızları görünmez yapan ve Ay'a ışık veren Güneş'tir. Ay'dan daha parlak olduğu için Güneş'e, “Neyyir-i âzam” da denir. Şems'e ilişkin olanlar zeki, güçlü, sanatçı olurlar. Gösteriş ve eğlenceyi severler.²⁸⁹ Şems, Dîvân'da genelde Mâh (Ay) ile beraber anılmıştır. Şems, Mâh ile beraber aynı beyitte olduğu zamân genelde, gerçek, yalnız olduğu zamân mecâz anlam kullanılmıştır:

*Her yirde seni gözler şâhum bu dil-i şeydâ
Baş egmeye Ka'be'çün olmazsa yüzün mihrâb
Ger yüz toğa sûd itmez Şems ile Kamer gökde
Rûşen mi olur gönlüm açmasa yüzün cilbâb (D.6)*

*Kapun zerrâtının yir yir zuhûr itdükçe pür-tâbı
Cihâna şems olan şehler tulundı hep hayâl oldu (G.96/7)*

²⁸⁸ İskender Pala, *age*, s. 42.

²⁸⁹ Metin And, *age*, s.351-355-356.

Zühâl (Satürn): Dünyâya en uzak yedinci gezegendir. Batı’dan Doğu’ya doğru hareket eder. “Keyvân, pas-bân-ı felek, sekendiz” diğer adlarıdır. Bu gezegenin özelliği gam ve keder vermesidir. Bu gezegene ilişkin olanlar ahmak, câhil, korkak, hasis ve yalancı olurlar. Burçlardan Cedî (Oğlak) ve Delv (Kova) üzerinde etkilidir.²⁹⁰

Dîvân’da Zühâl’in olumsuz özelliğine vurgu yapılmış ve Allâh’a, bu zamânda, fitneye uğramamak için niyâzda bulunulmuştur:

Zühâl devri durur fitne zamânı

Hudâyâ saklagıl mekkârelerden (G.65/4)

2.2.2.5. Hayvânlar

Hayvânlar, Kitâb-ı Mübîn’de buyrulduğu üzere²⁹¹ Allâh’ın, insânların faydalanmaları için yarattıkları canlılardır. Allâh, yarattığı her bir hayvâna ayrı bir özellik, ayrı bir güzellik ve ayrı bir güç vermiştir. Hayvânlara verilen bu özellikler, Dîvân şiirine de konu olmuştur. Özellikle kuşlar, Dîvân şiirinin önemli unsurlarındandır. Dîvân’da adı geçen kuşlar şunlardır:

Ankâ: Efsânevî bir kuştur. Rivâyete göre dünyâyı çepeçevre saran Kaf dağında yaşar. Renkli tüylüdür, dâima yüksekte uçar ve kesinlikle yakalanamaz. İnsâna benzeyen yüz özellikleriyle bilinir. Hayatı hakkında çeşitli rivâyetler vardır. Kendisinde her kuştan bir alâmet bulunduran, adı olup kendi olmayan kuştur. Şiirlerde Kaf dağında yaşaması, yardım getirmesi ve ele geçirilemeyişi özellikleri ile işlenir.²⁹² Bir beyitte Kaf dağı ile beraber anılmıştır:

Kanâ’at kâfina ankâ olupdur sâ’il-i bâbun

Ne tarfâ ger temelluk itmese anlar seg-i şöhre (G.88/4)

Bülbül: Edebî metinlerde “Hezâr” ve “Abdelîb” isimleri ile de geçen bülbül, Dîvân’da adı sık geçen kuşlardandır. Gülün âşığı olması onun en önemli özelliğidir. Tek işi; bahçenin sultânı olan güle günboyu terennüm eylemektir. Bülbül genelde “Gül, gülzâr,

²⁹⁰ Metin And, *age*, s.351-352.

²⁹¹ Hayvânları da yarattı onlarda sizin için bir ısınma ve birçok faydalar vardır. Hem de onlardan yersiniz. Onları akşamleyin getirirken, sabahleyin salıverirken de sizin için bir güzellik vardır. (Nahl, 16/5-6.)

²⁹² İskender Pala, *age*, s. 24.

hâr, bağ, bağbân” kelimeleriyle ve “Bülbül-i şeydâ, bülbül-i gûyâ, bülbül-i nâlân, bülbül-i sermest” izâfeleriyle anılır.

Dîvân’da hem gerçek mânâda hem mecâz mânâda çokça anılmıştır:

Kıssa-ı şem ‘-i dili pervânenen sormak gerek
Hâl-i bağ-ı bülbüli dîvânenen sormak gerek (G.43/1)

Her kûşesi bir gülsitân gül nâz ider bülbül figân
Vakt-i seher durur uyan temcîde gel mûrgân ile (G.86/3)

Şemsiyâ bülbül-i gûyâ gibi feryâd iderüm
Neyleyem karşuda âyâ yüzi gülzârum yok (N.42/5)

Bûm: Baykuş. Virânelikte yaşayan baykuş, uğursuzluğu ile bilinir. Bir mûsibet getireceğine inanıldığı için ötmesi iyi karşılanmaz. Bu nedenle şiirde de iyi bir yeri yoktur. Dîvân’da da olumsuz durumlarla anılmıştır:

Şûm-ı cehline uyup tezyîn-i sûret idenün
Bûm-ı nefsi kaldı virânlıkda âbâd olmadı (G.99/2)

Tûti-yi ta‘b olan anlar şehd ü kandün dadını
Her ki baykuşdur ana virânenen sormak gerek (G.43/3)

Hümâ: Efsânevî bir kuştur. Kemikle beslenmesi, ayaklarının olmaması, Kaf dağında yaşaması belirli özelliklerindendir. Gölgesi kimin üzerine düşerse onun pâdişâh olacağı inanışı vardır. Bu sebepten ötürü “Devlet kuşu, tâlih kuşu” isimleri ile de anılır.²⁹³ Bir bendde insân, hümâ-yı kudse benzetilmiştir:

Ne revâdur idesin vâdî-yi imkânı vatan
Bir fenâ cismün içün ha çekesin cevri ü mihen
Sen hümâ-yı kuds iken ilîşe her zâğ u zâgân
Aça himmet perini Ka‘be-i cânâna uzan
Aklunı aşka degiş vâkıf-ı esrâr olasın (Ms.6/10)

Pervâne: Geceleyin ışığın çevresinde görülen küçük kelebek. Şiirde genelde maşûku olan “Şem” ile beraber anılır. Pervâne, mum ışığının çevresinde döndükten zamân

²⁹³ İskender Pala, *age*, s.216.

sonra kendini mumun alevine bırakır ve cânını maşûku için fedâ etmiş olur. Pervâne, Dîvân Edebiyatında âşıkı temsil eder. Âşık da tıpkı pervâne gibi cânını maşûkuna vermeye hazırdır. Pervâne, tasavvufî mânâda ise sâlikî, şem de ilâhî aşkı temsil eder.²⁹⁴

Pervâne, bir beyitte darb-ı mesel mâhiyetinde olan bir mısra içerisinde şöyle anılmıştır:

*Haymenün önüne ger tola sâ'il aceb olmaz
Pervâne dahi şu'le olan yirde tolaşur (B.31)*

Bir beyitte de Şemsî kendine seslenerek sevgiliye ulaşmak için her şeyden vazgeçme gerekliliğini şöyle ifâde etmiştir:

*Şemsiyâ şem'i ruh-ı cânâna yak her varunı
Bâl u perrin saklayan pervâne olmaz âşinâ (G.1/9)*

Pervânenin tasavvufî mânâda kullanıldığı bir beyitte de Şemsî, sabit-ber-kadem olması konusunda kendini uyarmaktadır:

*Her çerâga dil virüp devr eylemegil Şemsiyâ
Çün ezel Hak şem'ine pervânesin pervânesin (G.68/8)*

Meges: Sinek. Bir dübeytte kıymetsiz olduğu söylenerek kendini büyük gören insânların halleri sineğe benzetilmiş, onların yapamayacakları işlere kalkışmamaları ifâde edilmiştir:

*Bu yolda niçe ankânun perr ü bâline od düşdi
Meges kimdür bu meydânda uça yâhûd perin aç
Niçeler bu vâdîde ileyke tübtü yâ Rab dir
Kemâl-i şevk ü hayretten egerçi bildi her kûçe (D.58)*

Tâvus: Tüyleri göz göz desenli olan tâvus kuşu, gezinip salınışı yönüyle sevgiliyi andırır. Sesi ve ayakları hariç çok güzel bir kuştur. Efsâneye göre kendini beğenmesi, güzelliği ile gururlanması ve cennette iken şeytânın cennete girmesine âlet olması nedeniyle cennetten çıkarılmıştır. Dîvân Edebiyatında “Tâvus-ı sidre” izâfesiyle

²⁹⁴ İskender Pala, *age*, s.370.

Cebrâil (as) kastedilir. ²⁹⁵ Şemsî, bir beyitte kendine seslenerek kibir hastalığından kurtulamadığını söylemektedir:

Ey gönül tâvusleyin zeyn-i kabâdan geçmedün
Kendü aybun görmedün medh ü senâdan geçmedün (G.44/1)

Tâvus kuşu bir beyitte de kanatlarını açıp cevân etmesi yönüyle anılmıştır. İbâdetini hakkıyla edâ eden kulun gönlünün şen olacağı tâvus kuşu ile ilişkilendirilerek şöyle ifâde edilmiştir:

Şu kim makbûl ider iş bu şurûtı ihtiyâr ile
Safâya irişe tâ ki ola tâvûs-ı cevânı (G.114/7)

Tûti: Papağan, dudu kuşu. Konuşabilme yeteneğiyle bilinir. Tûtiye konuşma öğretilirken büyük bir aynanın arkasından konuşulur. Aynada kendi aksini gören kuş duyduğu sesleri çıkarmaya çalışır. Söylenen sesi çıkardıkça da şekerle ödüllendirilir. Böylelikle kısa sürede konuşmayı öğrenmiş olur. Dîvân şiirinde en çok konuşma özelliği ile anılmıştır. Şemsî bir beyitte sevgilinin konuşmaya başlamasıyla tütünün ve bülbülün susması gerekliliğini şöyle ifâde etmiştir:

Çün yayıldı âleme şîrîn-dehânından haber
Tûti ağzın açmasun bülbül perîşân ötmesün (G.66/3)

Usfûr: Serçe. Bir beyitte “Anka” ile beraber anılarak aralarındaki tezât dile getirilmiştir:

Dâne-yi erzen ile sayd olunur her usfûr
Nice anlarsın ana açar mı anka perr ü bâl (G.52/2)

Zağ: Karga. Leşle beslendiği için değersiz bir kuştur. Bir dübeytte değersizliği ile anılmıştır:

Tûtiye kand-ı nebât nisbetini fehm iden
Zâğa şehd ü şekerî vermeyi lâıyk mı görür
Lîk şunlar ki hakâ'ikden olupdur sekrân
Bunı terk idüp olar gayr ile ayık mı yürür (D.26)

²⁹⁵ İskender Pala, *age*, s.443.

Herkes neyi hak ediyorsa ona göre muamele etme gerekliliği söylenmek sûretiyle başka bir beyitte adı şöyle geçmektedir:

Zâğ-ı nâ-sâzı şehâ cîfe ile kıl da‘vet
Dürr-i şehvâr ile hîç tutıla mı mûrg-ı sîfâl (G.52/3)

Dîvân’da adı geçen diğer hayvânlar şunlardır:

Âhû: Ceylan. Avlanan bir hayvândır. Bu yüzden Dîvân Edebiyatında genelde vahşi hayvânlarla veya avcı ile beraber anılmıştır. Şemsî Dîvân’ında da gürg (kurt) ile beraber anılmıştır. Âhû, gözüyle, kokusuyla, narinliğiyle ve ürkekliğiyle sevgiliye benzetilir.

Bir beyitte “Gürg ve âhû” mecâz anlamda kullanılmıştır. Bu dünyânın çok kısa olduğu dolayısıyla zamânının boşa geçirilmemesi gerektiği şöyle ifâde etmektedir:

Deşt-i fenâda nice bir otlaya nefsün âhûsı
Sayd itmege gürg-i ecel izleyeyor yatak yatak (G.41/4)

Ankebût: Örümcek. Dîvân’da bir kez anılmıştır. “Allâh’tan başkalarını dost edinenlerin durumu, kendine bir ev edinen örümceğin durumu gibidir. Evlerin en dayanıksız ise örümcek evidir. Keşke bilselerdi.”²⁹⁶ âyet-i kerimesine telmih yapılan ve sâlike öğüt veren beyit şöyledir:

Halka-ı beytû’l-yakine sâlikâ muhkem yapış
Ankebût-ı hânedür anlar isen vehm ü hayâl (G.49/7)

Esb: At. Türk kültüründe ayrı bir değeri olan hayvândır. “Kuş kanadı ile Türk atı ile.” atasözü bu değeri açıklar mâhiyettedir. Bu yüzden at, pek çok şiire, türküye konu olmuştur. Dîvân Edebiyatında atların övüldüğü kasideler (Rahşiye) kaleme alınmıştır:

At, bir beyitte ester (katır) ile beraber kullanılarak vâriyetin simgesi olarak görülmüştür:

Bâğ u bostân esb ü ester görmedün mi hâcenün
Vakt-i rihletde anun pâyında bağı olmadı (G.104/4)

²⁹⁶ Ankebût, 29/41.

Aşağıdaki beyitlerde de sevgilinin atının izleri; güle ve akçeye benzetilmiştir:

*Atınun izlerin gördükçe bu dil tavf-ı kûyunda
Sanur her yirde bir güldür açılmış taraf-ı gülşende (B.18)*

*Atınun izini dil kande görürse sevinür
Şol gedâ kulun ki bulur niçe direm yol üzre (B.47)*

Hamel: Koyun. Kurban hâdisesinden ötürü mübârek bir hayvândır. Darb-ı mesel mâhiyetinde bir beyitte adı geçmektedir:

*Habîsândan habâ'isdür netâic
Hamelden seg olur mu hiç hüveydâ (K.1/2)*

Har: Eşek. Dîvân şiirinde rakibin sıfatlarından. Bunun yanısıra har-ı Îsâ terkibi de şiirde sık kullanılır. Şemsî, herkes neyi hak ediyorsa ona göre davranmak gerekliliğini bir beyitte şöyle ifâde etmiştir:

*Cevheri har ne bilür cev gerek ol miskîne
Aseli virme sege vir ana evsâh ile yâl (G.52/1)*

Bir dübeytte de har, Firâvun ile beraber anılmıştır:

*Bu durur kânûn-ı dehr-i pür-‘iber
Kim olur her yirde bir Fir‘avn-ı har
Sen Halîl ol Hakk’a teslîm it seni
Yine Nemrûd’a irer nâr-ı şerer (D.30)*

Hecâce: Kurbağa. Bir arada olması mümkün olmayan durumu ifâde etmek için bir beyitte adı geçmektedir:

*Kurd ile koyun yürür hecâce-i uğrı pâsbân
Bir aceb cem eylemiş hikmetle zıddân illerin (G.71/6)*

Mâr / Ejdehâ / Subân: Yılan. Dîvân şiirinde; rengi, uzunluğu, kıvrım şekli, zehiri ve serçe, güvercin gibi kuşları yemesi özellikleri ile adından bahsedilmiştir. Hazineleri beklediğine de inanılan yılan rakip için de kullanılır. Ejderhâ (subân) büyük yılan

demek olup 100 yıl yaşayan yılanın ejderha olduğuna dâir bir inanış vardır.²⁹⁷ Dîvân'da bu hayvânların anılma sebepleri Hz. Mûsâ'nın mucizelerine telmih vesîlesi iledir:

Aşkundur Mansûr'ı ber-dâr eyleyen
Mûsâ'nun asâsun mâr eyleyen
Nârı İbrâhîm'e gülzâr eyleyen
Yâ Allâh illallâh meded Sübhânum (M.5/1)

Bir beyitte yine büyük yılanlar Hz. Mûsâ'nın mucizesine tehminen kullanılmıştır:

Ne var Mûsâ asâsın ejdehâ itdiyse destinde
Bu tiryâk-ı nübüvvet ile edm itdi niçe su'bânı (G.120/5)

Mûr: Karınca. Dîvân şiirinde genelde Hz. Süleymân ile birlikte anılır. Fizikî özelliklerinden ötürü hakirliğin simgesidir. Bir dübeytte mâr (yılan) ile beraber şöyle anılmıştır:

Kulun kalbinde olsa havf-i Bârî
Olur kadrince anun i'tibârı
Murâd-ı nefis ile olursa nâ-pâk
Havâle idiser mûr ile mârî (D.70)

Bir başka beyitte hakirliğiyle anılmıştır. Onun bu özelliği insân ile ilişkilendirilmiştir. Şemsî, bir beyitinde Hz. Peygamber'i övme konusunda karıncadan bir farkı olmadığını şöyle ifâde etmiştir:

Ya bu nâsûtî dil nice öge ol rûh-ı lâhûtî
Karınca ka'r-ı çehden ölçe mi hîç arş-ı Rahmân'ı (G.120/16)

Seg: Kelb. Dîvân şiirinde rakibin sıfatlarındanır. Bunun yanında sahibinden ötürü ona iyi davranılması hatta hürmet edilmesi şiirde sık işlenen konulardandır. Aşağıdaki beyitler bu duruma örnektir:

²⁹⁷ İskender Pala, *age*, s.297.

*Kûy-ı aşk seglerine hâdim olıgör Şemsî
Kim segi ol haremün cünd-i hidâyet başıdur (G.22/9)*

*Dost-ı kûy-ı ârifân dârü’ş-şifâdur tâlibe
Hâk-i pâ-y-ı segleri kuhl-ı cilâdur tâlibe
Mesned-i izzet durur her taş tış dîvârınun
Saff-ı na‘l-i mahzarı arş u alâdur tâlibe (D.61)*

Şegâl: Çakal. Arslanla arasındaki zıtlığı ifâde etmek için *Pendnâme*’de adı bir beyitte geçmektedir:

*Gerekdür her kişi haddini bilmek
Şegâl hemtâ olur mı arslana (P.1/24)*

Dîvân’da yer alan bir manzûmede savaşa katılan bir askerde bulunması gereken özellikler sayılmıştır. Sayılan bu özelliklerin her biri bir hayvâna özgüdür. Bu manzûmede dokuz hayvânın adı geçmektedir:

*Esed gibi gerek gâzî yürekde
Ki korkmaya adûdan rûz-ı meydân*

*Tekebbür ide kaplan gibi hasma
Tevâzû‘ itmeye a‘dâya bir an*

*Ayu gibi şecâ‘at issi ola
Kıtâl ide kamu a‘zâsı yeksân*

*Gerekdür hamlede hınzîre mânend
Uğurdan dönmeye çün tîr-i bürrân*

*Ola gâretde kurd gibi sebük-bâr
Ki fursat gözleyüben ide cevân*

*Karınca gibi yük çekmekde mâhir
Silâhın çeke kudretince çendân*

*Bula taş gibi yirinde sebât
Yirinden ırmaya anı pâlengân*

*Sabûr olmak gerek har gibi zahma
Ki za‘fin bilmeye asla dilîrân*

*Ola ol günde seg gibi vefâdâr
Oda düşerse ıssı ola büryân*

*Horûs-tek gözede fırsat-ı mahlûn
Mahalsiz cümle ötmez çünkü dikân*

*Eger bu vasfıla kırk merd-i gâzî
Ola bir saf içinde hemçü şîrân (G.76/4-14)*

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEMSEDDİN SIVÂSÎ DÎVÂNÎ

1. METİN TESPİTİYLE ALÂKALI HUSUSLAR

1.1. Nüsha Tavsifleri

Yapılan araştırmalar sonucu, Şemseddîn Sivâsî Dîvânî'nın on üç adet nüshası tespit edilmiştir. Bu nüshalardan on ikisi yurtiçi kütüphanelerinde, bir tanesi de yurtdışında bulunan bir kütüphâne de bulunmaktadır. Tespit edilen nüshalar ve bu nüshaların özellikleri özellikleri şöyledir:

1. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi Nu.: 510. (İÜ)

İstinsâh Târihi: 1077 (1666)

Müstensih : Abdüsselâm

Yaprak : 79b-110a

Boyut : 270x150 - 143x80 mm.

Satır : 14-17

Hat : Harekesiz nesih

Düzen : Mürettep

Şiir Sayısı : 83

Baş : Lillâhi'l-hamd virildi İslâm'a

Şevket-i *lâ ilâhe illallâh*

Gayr-ı edyâna olmadı hâsıl

Şöhret-i *lâ ilâhe illallâh*

Sonu : Pâ-mâl-ı muhabbetsin yokdur başuna çâren

Çün bu kadar ey Şemsî bîçâre neden oldun

2. Millî Kütüphâne 06 Mîl YLFB 173. (M)

İstinsâh Târihi: 1152 (1740)

Müstensih : -

Yaprak : 1b-26b

Boyut : 200x145-150x70mm.

Satır : 19
Hat : Harekesiz nesih
Düzen : Mürettep
Şiir Sayısı : 143
Başı : Lillâhi'l-hamd virildi İslâm'a
Şevket-i *lâ ilâhe illallâh*
Gayr-ı edyâna olmadı hâsıl
Şöhret-i *lâ ilâhe illallâh*
Sonu : Bu Şemsî'ye kıl dermân
Bu zerreye vir fermân
Avnünle idem tayrân
Ta kalmaya der-kilhâ

3. Vatikan Kütüphânesi Türkçe Yazmaları Vat. Turco 254/1. (V)

İstinsâh Târihi: 1251 (1835)
Müstensih : -
Yaprak : 1b-34b
Boyut : 195x142 mm.
Satır : 17
Hat : Harekesiz nesih
Düzen : Gayri mürettep
Şiir Sayısı : 151
Başı : Lillâhi'l-hamd virildi İslâm'a
Şevket-i *lâ ilâhe illallâh*
Gayr-ı edyâna olmadı hâsıl
Şöhret-i *lâ ilâhe illallâh*
Sonu : Bu Şemsî'ye kıl dermân
Bu zerreye vir fermân
Avnünle idem tayrân
Ta kalmaya der-kilhâ

4. Ebü's-senâ Şemseddîn Ahmed es-Sivâsî İbn Ebî'l-Berekât Muhammed Kuddise Sırruhu Dîvânı: Süleymâniye Kütüphânesi Hüseyin Şemsî Fatih Güneren Bölümü Nu.:

93. (HŞ1)

İstinsâh Târihi: -

Müstensih : -

Yaprak : 1a-172a

Boyut : 200x145 mm.

Satır : Düzensiz

Hat : Harekesiz nesih

Düzen : Gayri mürettep

Şiir Sayısı : 285

Başı :Lâ-reyb Allâh'ımsın

Her işde penâhımsın

Bu sözde güvâhımsın

Dânâ-yı sırr-ı dilhâ

Sonu :Cevher-i iksîre yaklaştur vücûdun resmini

Tâ bakar görmeyeler rûz-ı kıyâmetde seni

5. Süleymâniye Kütüphânesi Hüseyin Şemsî Fatih Güneren Bölümü Nu.: 30. (HŞ2)

İstinsâh Târihi: -

Müstensih : -

Yaprak : 1a-12b

Boyut : 200x145 mm.

Satır : 32-36

Hat : Harekesiz nesih

Düzen : Gayri mürettep

Şiir Sayısı : 102

Başı :Hudâyâ izzetün hakkı dile aşkdan halâvet vir

Bulam tâ zevk-i tevhîdi dimâğımda letâfet vir

Sonu :Derdi çok dervîşlerin şerh idemez illâ velî

Söylemek terk-i edebdür ana destûr olmadan

**6. Dîvân-ı Hazret-i Şemseddîn Kuddise Sırruhu'l-Azîz: Süleymâniye Kütüphânesi
Hüseyn Şemsî Fâtih Güneren Bölümü Nu.: 12. (HŞ3)**

İstinsâh Târihi : 1066

Müstensih : -

Yaprak : 77a-89a

Boyut : 200x145 mm.

Satır : 17-19

Hat : Harekesiz talik

Düzen : Gayri mürettep

Şiir Sayısı : 39

BaşI : Hudâyâ izzetün hakkı dile aşkdan halâvet vir
Bulam tâ zevk-i tevhîdi dimâğımda letâfet vir

Sonu : Bu Şemsî'ye kıl dermân
Bu zerreye vir fermân
Avnünle idem tayrân
Ta kalmaya der-kilhâ

**7. Dîvân-ı Hazret-i Şemseddîn Ahmed es-Sivâsî el-Halveti Re'su Halakati'ş-Şemsiyye
ve Müctehidi't-Tarîkati'l-aliyye Kaddessallâhu'l-sırrahu. Fî-Sivâs, Sene: 1006 Şarihu
Muhtasari'l-Menâr ve Gayrihim: Süleymâniye Kütüphânesi Lala İsmâil Efendi Bölümü
Nu.: 453/1. (Lİ)**

İstinsâh Târihi : 1168 (1755)

Müstensih : -

Yaprak : 1b-21a

Boyut : 242x147 mm.

Satır : 20

Hat : Harekesiz talik

Düzen : Mürettep

Şiir Sayısı : 85

BaşI : Hudâyâ izzetün hakkı dile aşkdan halâvet vir
Bulam tâ zevk-i tevhîdi dimâğımda letâfet vir

Sonu :Bu Şemsî'ye kıl dermân
Bu zerreye vir fermân
Avnünle idem tayrân
Ta kalmaya der-kilhâ

8. Süleymâniye Kütüphânesi Uşşâkî Tekkesi Bölümü Nu.: 192. (SU)

İstinsâh Târihi: 1195 (1780)

Müstensih : -

Yaprak : 27b-55b

Boyut : 207x147 mm.

Satır : 19

Hat : Harekesiz talik

Düzen : Mürettep

Şiir Sayısı : 86

Baş :Ey fahr-i cihân hâce-i kevneyn-i müzekkâ
Erbâb-ı kerâmâta tapun maksad-ı aksâ

Sonu :Kelâm-ı *küntü kenzün* mahremi olduğu bu Şemsî
Çü Abdülkâdir ol sultânun gulâmı olduğındandır

**9. Dîvân-ı Şemsî Sivâsî Rahmetü'l-Ganiyyî Medhi'n-Nebiyyî Aleyhi's-selâm:
Süleymâniye Kütüphânesi Uşşâkî Tekkesi Bölümü Nu.: 95.**

İstinsâh Târihi: 1309 (1891)

Müstensih : Mehmet Emin Tevfik

Yaprak : 65b-86a

Boyut : 202x147 mm.

Satır : 17

Hat : Harekesiz nesih

Düzen : Gayri Mürettep

Şiir Sayısı : 90

Baş :Lillâhi'l-hamd virildi İslâm'a
Şevket-i *lâ ilâhe illallâh*
Gayr-ı edyâna olmadı hâsıl
Şöhret-i *lâ ilâhe illallâh*

Sonu :Beden mehdin semâ ehli niçün tahrîk eder gâhî
Meger cân tıflı ol tende anup ağılardı Allâh'ı

10. Millet Genel Kütüphânesi Alî Emiri Bölümü Nu.: 232.

İstinsâh Târihi : -

Müstensih : -

Yaprak : 1b-19a

Boyut : 240x145 mm.

Satır : 23

Hat : Harekesiz nesih

Düzen : Mürettep

Şiir Sayısı : 89

Baş1 :Ey fahr-i cihân hâce-i kevneyn-i müzekkâ
Erbâb-ı kerâmâta tapun maksad-ı aksâ

Sonu :Beden mehdin semâ ehli niçün tahrîk eder gâhî
Meger cân tıflı ol tende anup ağılardı Allâh'ı

11. Şemseddîn Sivâsî Kuddise Sırrıhu Dîvânı'dur: Süleymâniye Kütüphânesi Hüseyin Şemsî Fâtih Güneren Bölümü Nu.: 22.

İstinsâh Târihi : -

Müstensih : Hacı Ömer Osman Fâ'ik

Yaprak : 1b-29a

Boyut : 200x145mm.

Satır : 18-20

Hat : Harekesiz talik

Düzen : Gayrı mürettep

Şiir Sayısı : 83

Baş1 :Hudâyâ izzetün hakkı dile aşkdan halâvet vir
Bulam tâ zevk-i tevhîdi dimâğımda letâfet vir

Sonu :Âsiyâbun devrine ta'n eyleyen nâdânı gör
Tuymamış sırr-ı dakîki feyz-i mâdan anı gör

**12. Dîvân-ı Hazret-i Şemseddîn Kuddise Sırruhu'l-Azîz: Süleymâniye Kütüphânesi
Hüseyin Şemsî Fâtih Güneren Bölümü Nu.: 12.**

İstinsâh Târihi: 1171 (1757)

Müstensih : -

Yaprak : 1b-26a

Boyut : 200x145 mm.

Satır : 15-17

Hat : Harekesiz nesih

Düzen : Gayri mürettep

Şiir Sayısı : 69

Baş1 :Bârân-ı eşk-i çeşmüm din olmasun müctemi
Tecrî dümû'-i 'aynî dehren ve lâ yenkatı

Sonu :Pâ-mâl-ı muhabbetsin yokdur başuna çâren
Çün bu kadar ey Şemsî bî-çâre neden oldun

13. İzzet Koyunoğlu Kütüphânesi Nu.: 10970.

İstinsâh Târihi: 1255 (1839)

Müstensih : -

Yaprak : 1b-20b

Boyut : 200x145 mm.

Satır : 19

Hat : Harekesiz talik

Düzen : Mürettep

Şiir Sayısı : 85

Baş1 :Lillâhi'l-hamd virildi İslâm'a
Şevket-i lâ ilâhe illallâh
Gayr-ı edyâna olmadı hâsıl
Şöhret-i lâ ilâhe illallâh

Sonu :Beden mehdin semâ' ehli niçün tahrîk eder gâhî
Meger cân tıflı ol tende anup ağlardı Allâh'ı

1.2. Nüshaların Değerlendirilmesi

1. Şemseddîn Sivâsî Dîvânı'nın incelenen 13 nüshası arasından tenkitli metni oluşturmak için sekiz nüsha seçilmiştir. Seçilen bu nüshalarda nüshanın yazılış tarihi, fizikî özellikleri, bulunduğu yer ve nüshada bulunan şiir sayısı gibi çeşitli faktörler göz önünde tutulmuştur.
2. Elenen nüshalardan; Süleymâniye Kütüphânesi Uşşâkî Tekkesi Bölümü 95 numaralı nüsha ve Süleymâniye Kütüphânesi Hüseyin Şemsî Fâtih Güneren Bölümü 22 numaralı nüsha, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi Nu.: 510 (İÜ) nüshasına benzerliğinden dolayı değerlendirme dışında tutulmuştur. Millet Genel Kütüphânesi Ali Emiri Bölümü 232 numaralı nüsha, Süleymâniye Kütüphânesi Uşşâkî Tekkesi Bölümü Nu.: 192 (SU) nüshaya benzerliğinden dolayı değerlendirmeye alınmamıştır. Süleymâniye Kütüphânesi Hüseyin Şemsî Fâtih Güneren Bölümü 12 numaralı nüsha, Süleymâniye Kütüphânesi Hüseyin Şemsî Fâtih Güneren Bölümü Nu.: 12 (HŞ3) numaralı nüshayla benzerliğinden (Aynı mecmûada yer alıyorlar) ve eksikliğinden dolayı değerlendirme dışında tutulmuştur. Son olarak İzzet Koyunoğlu Kütüphânesi 10970 numaralı nüsha Süleymâniye Kütüphânesi Lala İsmâil Efendi Bölümü Nu.: 453/1 (Lİ) adlı nüshaya benzerliğinden dolayı elenmiştir.
3. Şiir sayısı en fazla olan nüsha; Süleymâniye Kütüphânesi Hüseyin Şemsî Fâtih Güneren Bölümü Nu.: 93. (HŞ1) adlı nüshadır. Bu nüshada 285 şiir vardır. Şiir sayısı en az olan nüsha ise; Süleymâniye Kütüphânesi Hüseyin Şemsî Fâtih Güneren Bölümü Nu.: 12. (HŞ3) adlı nüshadır. Bu nüshada 39 adet şiir vardır. Bu nüshanın şiir sayısının azlığından ötürü değerlendirme dışında tutulmamasının sebebi; çoğu nüshada olmayan şiirlerin (M.10, G.27, 28, 50, 51, 59, 73, 74, 80, 81 (Sadece bu nüshada bulunmaktadır.) 92, 93, 94, 95, 118, 119, 121, 124) şiir sayısı en fazla olan nüsha ile beraber bu nüshada olmasından ötürüdür.
4. Nüshaların içerisinde; Vatikan Kütüphânesi Türkçe Yazmaları Vat. Turco 254/1 (V) adlı nüsha, Dîvân'ın tek yurtdışı nüshasıdır. Bu nüsha aynı zamânda fizikî özellik bakımından en düzenli nüshadır.
5. Tenkitli metnin oluşturulmasında seçilen nüshalar ve metin içerisinde kullanılan nüshaların kısaltmaları şöyledir:

İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi Nu.: 510. (İÜ)

Millî Kütüphâne 06 Mil YLFB 173. (M)

Vatikan Kütüphânesi Türkçe Yazmaları Vat. Turco 254/1. (V)

Süleymâniye Kütüphânesi Hüseyin Şemsî Fâtih Güneren Bölümü Nu.: 93. (HŞ1)

Süleymâniye Kütüphânesi Hüseyin Şemsî Fâtih Güneren Bölümü Nu.: 30. (HŞ2)

Süleymâniye Kütüphânesi Hüseyin Şemsî Fâtih Güneren Bölümü Nu.: 12. (HŞ3)

Süleymâniye Kütüphânesi Lala İsmâil Efendi Bölümü Nu.: 453/1. (Lİ)

Süleymâniye Kütüphânesi Uşşâkî Tekkesi Bölümü Nu.: 192. (SU)

1.3. Tenkitli Metnin Oluşturulmasında İzlenen Yol

1. Şemseddîn Sivâsî Dîvânı'nın tenkitli metni oluşturulurken istinsâh târihi bilinen en eski nüsha olarak; İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi Nu.: 510'da kayıtlı yazma esâs alınmıştır. Vezin ve anlam nazarı dikkate alınarak nüshalardaki varyantlar arasından en uygun olanı metne eklenmiş, diğerleri dipnotta gösterilmiştir. Şiir sayısı olarak bu nüsha, M, V ve HŞ1 nüshalarına göre daha az şiir barındırmaktadır. Bu durumda esâs alınan nüshada kayıtlı olmayıp diğer nüshalarda kayıtlı olan şiirler kâfiye sırasına göre tenkitli metne eklenmiştir.

2. Metinde her şiire numara verilmiştir. Numaralarının altına şiirin vezni / ölçüsü yazılmıştır. Vezni bozuk olan şiirlerde bu kısım boş bırakılmıştır. Şiir içerisinde vezne uymayan mısralar ise dipnotta belirtilmiştir.

3. Şiirlerin ilk beytinin yer aldığı yaprak numaraları, şiir numaralarıyla beraber dipnotta gösterilmiştir. Herhangi bir nüshada yer almayan şiir (–) işâreti ile gösterilmiştir.

4. Bazı şiirlerde; na't, su'al, beyt gibi başlıklar kullanılmıştır. Bu başlıklar, şiir numaralarının altına yazılıp başlığın hangi nüshada kullanıldığı dipnotta belirtilmiştir.

5. Metinde geçen Arapça-Farsça beyitler, mısralar ve söz grupları çeviriyazı alfabesiyle yazılmıştır.

6. Nüsha farklılıkları, dipnotta beyit numaraları ile birlikte ilk mısra (/); ikinci mısra (//) üçüncü mısra (///) ... işâretleri ile gösterilmiştir. Beyit numarasından sonra

tenkitli metne anılan kısım verilmiş (:) işâretinden sonra farklı olan kısım ve hangi nüshada olduğu yazılmıştır.

7. Vezin ve anlam eksiklerini gidermek için eklenen hece ve kelimeler [] içerisine alınmıştır.

8. Türkçeleşmiş kelimeler haricinde, Farsça edat, birleşik isim ve sıfatlarda iki kelime / ek arasına (-) işâreti konulmuştur. Farsça ikili tekrarların yazımında da kelimeler arasındaki ekler / edatlar kısa çizgi arasına alınmıştır.

9. Okunamayan kelimelerin orijinalleri metne kopyalanmıştır.

10. Eklerin yazımlarında metne bağlı kalınmıştır. Bu konuda nüshalar arasında görülen farklılıklarda yüzyılın dil özelliğine göre yazılmış olanı tercih edilmiştir.

11. Farsçadaki vâv-ı madûleler “ğ” şeklinde gösterilmiştir. Arapça ve Farsça kelimelerdeki med harfleri de şu şekilde gösterilmiştir:

آ : Â, â و : Û, û ی : Î, î

12. Osmanlı Türkçesinde kullanılıp Türkiye Türkçesinde kullanılmayan harfler için aşağıdaki çeviriyazı alfabesi sistemi kullanılmıştır:

ء : ‘	ص : Ş , ş	غ : Ğ , ğ
ث : S , s	ض : ž , ž , Đ , đ	ق : K , k
ح : H , h	ط : T , t	ك : Ñ , ñ
خ : H , h	ظ : Z , z	
ذ : Z , z	ع : ‘	

2. TENKİTLİ METİN

Bismillâhırrahmanırrahîm *

El-ḥamdülillâhillezî ce‘ale el-sinete’ş-su‘arâe mefâtîḥa meğâlîkî’l-‘irfânî ve mantıķı’l-‘urafâi meşâbîḥa ḡayâhibi’l-cinânî ve ce‘ale fî kelâmihimi’ş-şerîfî câzibeten temîlu [ileyhâ] ḡulûbü’t-tâlibine ve tuḥinnu ef’idetü’l-‘âşîḳîn. Ve ce‘ale külle ḥarfîn min elfâzihimi’l-laṭîfe ṭarfı medâmeti’l-ḥaḳîḳati ya‘rifuhâ mezâḳu’z-zâ’ikîn. Ve yunkiruhâ ḡalaḳa’l-vâridîne’s-sâridîn. Ve şallalâhu ‘alâ seyyidinâ Muḥammedin efşâḫi’l-fuşâḫâi ve eblaḡu’l-bülegâi ve muḫḫimi’ş-su‘ârâi mine’l- ‘arâbi’l-‘urâbai mine’d-Deylemi ve’d-Dehnâi ve ‘alâ alihi ve aşḫabiḫi ve etbâ’ihî’l-muḳtefine bi-şerî‘atihi’l-ḡerrâi ve’l-müttebi‘îne bi-süneni sünnetihi’l-beyzâi li-şeyḫinâ ve mevlânâ şeyḫü’l-İslâmî ve’l-müslimîn eş-şeyḫ Şemsüddîn es-Sivâsî ṭâyyeballâhu şerâhu ve ce‘ale’l-cennete meşvâhu ve nefe‘nâ bi-ḡasanâti kelimâtihi.²⁹⁸

* M, V, HŞ1.

²⁹⁸ Hamd O Allâh’adır ki şâirlerin dillerini, onların kıymetli sözlerini, irfânın kilitlerine anahtar ve âriflerin sözlerini cennetin gizli yerlerine ışık, tâliblerin gönüllerine ve âşıkların kalplerine câzibeli kılmıştır. Onların hoş sözlerinin her bir harfini hakîkatin devâmında bir başlangıç olduğunu ârif olanlar bilir. O sözleri anlamayanlar ise inkâr ederler. Salât ve selâm fâsihlerin en yücesi, sözü en güzel söyleyen, Deylem ve Dehnâ’dan olan en iyi şâirleri bile susturan Efendimiz Muhammed’e ve onun âline ve ashâbına ve şeriâtının izlerini takip edenlerin ve saf sünnetine uyanların üzerine olsun. Şeyhimiz ve dostumuz, İslâm’ın ve Müslümânların şeyhi, Şemseddîn es-Sivâsî’nin kabri nûr, makâmı cennet olsun.[Âmin.]

[Tevh dler ve M n c tlar]

Tevh d-i B r *

1

fe‘il t n mef ‘ilün fe‘ilün

- 1 *Lill hi’l- amd* virildi  sl m’a
Şevket-i *l  il he illall h*
 ayr-ı edy na olmadı  a ıl
  hret-i *l  il he illall h*
- 2 Gel n ey ehl-i şevk olan y r n
K lalum b g-ı cenneti seyr n
 del m çünki buyurur Ra m n
 ohbet-i *l  il he illall h*
- 3 Dil-i ma r ra  arrı d fi’d r
Külli d ye dev -y  kötü‘dur
N    deg r ki  ayli n fi’d r
 erbet-i *l  il he illall h*
- 4   n bize *fezkur n * dir   lık
Giderüp g fleti olu  ayık
 anma uz herkese olur l yık
Devlet-i *l  il he illall h*

1   : 79b, M: 1b, V: 2a, H 1: 4a, H 2: 1b, H 3: -, L : 1b, SU: 45b.

* L .

1  ayrı:  ayr M, H 1.

2 olan: ulu M, V. /// buyurur: buyurd  V.

3  arrı:  arr M, V. ///  deg r:  dig r M.

- 5 Dili zeyn eyleyüp añuñ adın
Bu gönül içre bulasız dadın
Çalınur çünkü ‘arşda turmadın
Nevbet-i *lâ ilâhe illallâh*
- 6 Bir olup cümleten dil ü dide
İdevüz zıkr-i Hakk’ı her yirde
Boyasun bizi reng-i tevhîde
Şıbgat-ı *lâ ilâhe illallâh*
- 7 Aç gözüñ nice olasın nâ‘im
Giyme gaflet palâsını kâ‘im
Bu libâsı diken giyer dâ‘im
Hil‘at-i *lâ ilâhe illallâh*
- 8 Ger şafâ hâşıl olsa cânuñda
Virme nefsüñ murâdını sen de
Ehl-i hâl olana yeter bunda
‘İzzet-i *lâ ilâhe illallâh*
- 9 Çün mükerremsin aña ey bende
Cünd-i şeytâna olma efgende
Zülfikâr-ı ‘Alî gibi ol sende
Heybet-i *lâ ilâhe illallâh*
- 10 Zevk-i zıkrüñ bu cânına irsün
Bu gönülden gerekmezi sürsün
Cehd idegör ki kalbüñe girsün
Hey‘et-i *lâ ilâhe illallâh*

5 bulasız: bulasın M. /// Çalınur çünkü ‘arşda turmadın / Nevbet-i lâ ilâhe illallâh: V.’ de kayıtlı değil.
6 cümleten: cümle-i İÜ, M, V, HŞ2, Lİ, SU. // İdevüz: İdelüm M, V, SU.
7 kâ‘im: dâ‘im İÜ, Lİ, SU. /// diken: düken: M, V /// giyer: giri V.
8 olsa: ise HŞ1, HŞ2, SU. // nefsüñ: nefse HŞ1.
9 heybet-i: hey‘et-i V.
10 gerekmezi: gerekmedi M, V. /// hey‘et-i: heybet-i V. / M. ve V’ de 10. Kıta ile 11. Kıta yer değiştirmiş olarak kaydedilmiştir.

- 11 Nice bir zıkr ider dilüñ ağıâr
Gele bu zıkrı idelüm tekrâr
Çün gire albüñe omaz deyyâr
Ėayret-i lâ ilâhe illallâh
- 12 Bu dilüñden şadâ-yı hû ıksun
Göñlüñe ma‘rifet şuyı aqsun
Nefsinüñ hep hışârını yıksun
Satvet-i lâ ilâhe illallâh
- 13 Şemsiyâ zâkir ol hâkîmâne
albüñi âbil eyle ‘irfâna
o devâyı dil ü cisim câna
Şıhhat-ı lâ ilâhe illallâh

2

asîde Tercî‘ Bend der-Münâcât*

mef‘ûlü mefâ‘ilün

- 1 Lâ-reyb Allâh’ımsın
Her işde penâhımsın
Bu sözde güvâhımsın
Dânâ-yı sırr-ı dilhâ
- 2 İnniyyet-i bürhânım
Limmiyyet-i ‘irfânım
Keyfiyyet-i îkânım
Sen kâşif-i müşkilhâ
- 3 Ey gâyet-i ümniyyet
V’ey âhîr-i be-gâyyet
Ben bî-fer u bî-uvvet
Ey evvel-i evvelhâ

2 İÜ:–, M:26a, V: 33b, HŞ1: 2a, HŞ2:–, HŞ3: 89a, Lİ: –, SU: –.

* M, HŞ3.

2 İnniyyet-i: Emniyyet-i M, V, HŞ3.

- 4 Her şeyde zühûruñ var
Her râhda ‘ubûruñ var
Her yirde suţûruñ var
Ey mefhar-i maḥmilhâ
- 5 Şehler heme ‘uryânuñ
Çü bende-i iḥsânuñ
Hâhende-i yek nânuñ
Ey vâhib-i sâ’ilhâ
- 6 Emrûñle döner eflâk
Ḳahruñla turur hem ḥâk
Luţfuñla biter her çâk
Ey merhem-i ğâ’ilhâ
- 7 Ey milk-i ‘adem kânı
Her kûşede dükkânı
Olmasa ger iḥsânı
Nâķış düşe kâmilhâ
- 8 Meyḥânedesüñ ma‘bûd
Bütḥânedesüñ mescûd
Her dilde olan mevdûd
Ey kıble-i ‘âmilhâ
- 9 Gül senden alup bûyı
Çün lâle o hoş rûyı
Bülbülde tek ü pûyı
Ey bâ’is-i ğulğulhâ
- 10 Ey kıble-i her sâcid
V’ey maṭlab-ı her ‘âbid

4 şeyde: işde M, V, HŞ3. // râhda: râha M, HŞ1.

8 Meyḥânedesüñ: Meyḥânedesin M, V, HŞ3. // Büt-ḥânedesüñ: Büt-ḥânedesin M, V, HŞ3.

9 senden: sende HŞ3.

- Hem şabr-ı dil-i kâbid
Ey maṭmaḥ-ı emelhâ
- 12 Ey mesned-i her bî-kes
Vey melce'-i her enḥas
Ey çârede [her] zî-be's
Tü kuvvet-i râcilhâ
- 13 Ey râzık-ı perende
Vey kâfil-i çînende
Sen âḥiz-i efgende
Der-baḥr ü sevâḥilhâ
- 14 Her şey' seni zâkirdür
Hep şun'ı fâkirdür
Cümle saña nâzırdur
Eytâm u arâmilhâ
- 15 Bu suflî vü bu 'ulvî
Ger cüz' î vü ger küllî
Hep saña durur meyli
Ey kâfil-i kâfilhâ
- 16 Bu Şemsî'ye kıl dermân
Bu zerreye vir fermân
'Avnüñle idem tayrân
Ta kılmaya der-kilhâ

3

fe'îlâtün mefâ'ilün fe'îlün

- 1 Ey ki her tâlibüñ temennâsı
V'ey ki her 'ârifüñ mu'ammâsı

3 İÜ: 95a, M: -, V: -, HŞ1: 7a, HŞ2: 7b, HŞ3: -, Lİ: 17a, SU: 51a.

- 2 Ez-muṭî‘ân u gümrâh-ı ‘âlem
Sañadur cümlesinüñ îmâsı
- 3 Bâb-ı luṭfuñdan eyleme maḥrûm
Leyse min bâbi cûdike yâsi
- 4 Müsteḥakk-ı nisâb-ı ğufrânam
‘Amme fakrî ve temme iflâsi
- 5 Cûdunuñ baḥrinüñ kenârı yok
Mülk-i dünyâdur anuñ ednâsı
- 6 Maṭbah-ı feyzünüñ zübâbıdur
Ehl-i ferş ile ‘arş-ı a‘lâsı
- 7 Pes niçün kaṭ‘ idem recâ andan
Çün budur zebb-i âbı ma‘nâsı
- 8 Hîç gider mi gedâ kapusundan
Bir kerîmüñ ki olmaya *lâ* sı
- 9 Lîk yol bulmasa kapuna kuluñ
Geçe ğafletle şubḥ u imsâsı
- 10 Ne kadar sa‘y iderse zâyî‘dür
Aña ger gel dimezse Mevlâ’sı
- 11 Ey keremkânı ma‘den-i her cûd
Benüm ol ‘abd-i zâyî‘ vü kâsî

2 cümlesinüñ: cümle şey’üñ İÜ, HŞ2, Lİ, SU.

3 2. Mısradaki vezin aksamaktadır.

4 nisâb-ı: zekât-ı HŞ1.

6 zübâbıdur: zübâbı durur HŞ1. / zübâbıdur: zübâbındur: İÜ, SU.

7 idem: iderüm: İÜ, HŞ1, HŞ2, SU. // budur: bu durur: HŞ2.

9 bulmasa: bulmayan HŞ1, HŞ2. / kuluñ: kul İÜ, HŞ2, Lİ, SU.

11 Benüm: Bunun İÜ, HŞ2, SU.

12 Luṭf idüp bâb-ı luṭfuñı göster
Yok durur senden özge melcâ'sı

13 Eyleme Şemsî'yi kapuñdan dûr
Rabbenâ aġninâ 'ani'n-nâsi

4

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1 Verâ-yı perdeden yâ Rab ne söyler iş bu maḥcûbuñ
Lisân-ı 'arzı maḳtû'dur bilürsüñ 'abd-ı ma'yûbuñ

2 Celâl-i zülfüñe peyvend olan 'uşşâka ne çâre
Boyun urganda vü desti muḳayyed ola maşlûbuñ

3 Cemâlüñ pertevin tuysa taġılur 'aqlı bî-tâkat
Perişânlıktan özge pes nesi var cünd-i maġlûbuñ

4 Tarîk-i 'aşkda 'azb ile 'azâbuñ farkın itmezler
Şafâ bilmek gerek her ne murâdı olsa maḥbûbuñ

5 Tanışdı 'aql ile lâkin ḥilâfın itdi 'ârifler
Sözine 'itimâd olmaz denî ḳallâş u maġlûbuñ

6 Hevâ-yı nefse baş ḳoşan ne bilsün tıfl-ı ma'nîden
Ne sözi var fuḥûl içinde 'innîn ile mecbûbuñ

7 Hudâyâ Şemsi'nüñ rûyın tapuñ kandeyse kıl anda
Gözi maṭbahdadur lâ-büd ezelden merd-i merbûbuñ

12 Yok durur: Yokdur HŞ2.

4 İÜ:–, M:10a, V: 22b, HŞ1: 112a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

1 bilürsüñ: bilürsin M, V. // 'arzı: 'arz V.

2 Celâl-i: Celâl M, V.

5 ḥilâfın: ḥilâfuñ V.

- 1 ‘Aşkuñ ile oğur ‘ilmi ‘ulemâ
‘Aşkuñ ile giyer dervîşler ‘abâ
‘Aşkuñ ile Halvetî zevk ile şafâ
Yâ Allâh illallâh meded Sübhânum *
- 2 ‘Aşkuñ ile zeyn iderler cenneti
‘Aşkuñ ile hem giyerler hıl‘ati
‘Aşkuñ ile kıl Muhammed ümmeti
Yâ Allâh illallâh meded Sübhânum
- 3 ‘Aşkuñ ile döner gökler felekler
‘Aşkuñ ile tesbîh oğur melekler
‘Aşkuñ ile kabûl olur dilekler
Yâ Allâh illallâh meded Sübhânum
- 4 ‘Aşkuñ ile ider gâzîler cengi
‘Aşkuñ ile urur nefsine sengi
‘Aşkuñ ile terk ider nâm u nengi
Yâ Allâh illallâh meded Sübhânum
- 5 ‘Aşkuñ ile zîkr ider zâkirler
‘Aşkuñ ile şükr ider şâkirler
‘Aşkuñ ile şabr ider şâbirler
Yâ Allâh illallâh meded Sübhânum
- 6 ‘Aşkuñdur Manşûr’ı ber-dâr eyleyen
Mûsâ’nuñ ‘aşâsuñ mâr eyleyen
Nârı İbrâhîm’e gülzâr eyleyen
Yâ Allâh illallâh meded Sübhânum

5 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1: 117b, HŞ2: 12a, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

* Her bendin sonunda tekrarlanan ve tarafımızca 6+5 hece veznine uyması için kısaltılan mısra, nüshalarda şöyle kayıtlıdır: Yâ Allâh illallâh meded eyle Sübhânum âzâd eyle sultânüm cemâlünü göresim geldi yolunda cânımı viresim geldi vişâline iresim geldi.

- 7 ‘Aşkuñ ile hâdimü’ş-Şemseddîn’i
Mağfûr eyle yâ ‘Azîz yâ Ğanî
Cümle ihvân ile vir maqşûdını
Yâ Allâh illallâh meded Sübhânum

6

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Rıkk-ı cismânîden âzâd eyle yâ Rab el-ğıyâş
Bend-i ruhâniyle dilşâd eyle yâ Rab el-ğıyâş
2 Sûy-ı ağıâra baña yol virme yâ Rab kıl meded
Vechümi döndür habâb-ı kudsine vir inbi‘âş
3 Kâlbimi efkâr-ı fâsidden Hudâ’ya kıl maşûn
Şevk ile evşâf-ı zâtuñdan idem her dem mebhâş
4 Tohm-ı tevîdî müyesser eyledüñ çün bendeñe
Mezra‘-ı dilde ‘inâyet eyle tâ idem harrâş
5 ‘Ayn-ı fânîden beğâ semtine döndür ‘aynumı
Çün Cenâb-ı kudsüne râci‘ durur cümle türâş
6 Zümre-i vâfilere derc eyle yâ Rab bendeñi
Kim olardan gelmedi ‘ahdine hergiz intikâş
7 Seyf-i ‘aşk ile şehîd eyle Hudâyâ Şemsi’yi
Gelmesün âhîr nefesde ol kuluñdan irtisâş

7

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Hudâyâ ‘izzetüñ haqqı dile ‘aşkdan halâvet vir
Bulam tâ zevk-i tevîdî dimâğımda letâfet vir

6 İÜ:–, M: 3a, V: 19b, HŞ1: 82a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –

7 İÜ: 82b, M: –, V: –, HŞ1: 88a, HŞ2: 1a, HŞ3: 77a, Lİ: 4a, SU: 30a.

1 dile: dili HŞ2. / halâvet: letâfet: İÜ, HŞ3, Lİ, SU. / dile ‘aşkdan halâvet: dil-i ‘aşka nezâfet SU.

- 2 Bizi kırtar ‘alâyıkdan halâş eyle halâyıkdan
Yenâbî‘-i hakâyıkdan bize şûrb-i liyâkat vir
- 3 Sivâdan it bizi bî-zâr senüñle idelüm bâzâr
Silüp mi’rât-ı kalbümüz şafâ vü hem tahâret vir
- 4 Murâdum Hâk bu ‘acz ile ‘aceb hâlim nice ola
Hâbîbüñe giden yola bize fazl it hidâyet vir
- 5 Teveccühden bulam lezzet bu gafletden kılam nefret
Bu keşretde bulam vahdet daği ‘uzlet kanâ‘at vir
- 6 Gözüm kande nazar kılsa Cemâlün ile meşhûdum
Hüviyyetle idem pervâz hevâlardan ferâgat vir
- 7 İdem her dem gazâ-yı nefis getürme dînüme nokşân
Bu Şemsî bendeñe âhir rızâñ ile şehâdet vir

8

mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 İlâhî dilüme lutf eyle zikründen halâvet vir
Tuyam esrâr-ı tevîdî dimâgımda letâfet vir
- 2 Beni pâk it ‘alâyıkdan halâş eyle ‘avâikden
Harîm-i kudsüne varmaklığa Şâhum liyâkat vir
- 3 Yönüm kande ola olsun Cemâlün ile meşhûdum
Beni farkdan geçür yâ Rab bu keşret içre halvet vir
- 4 Yüzüm yokdur dönem yüzüm ne sözüm var diyem sözüm
Kerîmsin kapuña geldüm cenâbuñdan vecâhet vir

3 mi’rât-ı kalbümüz: mi’râtımız her bâr SU.

4 HŞ1’de kayıtlı değil.

5 Teveccühden: Teveccühde HŞ3.

8 İÜ: 94b, M: 5a, V: 17a, HŞ1: 6a, HŞ2: 6a, HŞ3: –, Lİ: 5b, SU: 31a.

1 zikründen: zikrûñle Lİ, SU. // tuyam: tuyub M. // tuyam: duyub V.

2 kudsüne: kûyuña: İÜ, HŞ2, Lİ, SU.

3 Yönüm: Yüzüm İÜ, SU. / ola olsun: olursa olsun V.

4 yokdur: yok ki V.

- 5 Yola girdüm bu za‘f ile ‘aceb halüm nice ola
Saña toğrı giden yola ‘iñâyetden hidâyet vir
- 6 ‘İbâdetden bulam lezzet batâletden idem nefret
Takarrübde ola hırşum daği senden kanâ‘at vir
- 7 Beni gayrıdan it bî-zâr senüñle eyleyem bâzâr
Yunup levş-i te‘alluğdan dile yâ Rab tahâret vir
- 8 Ne hâl üzre olam yâ Rab irdürme dînime nokşân
Kemâl-i dînimi gayrı neğâ’ışden kifâyet vir
- 9 Koma başa koma câna baña cür’et vir ihsâna
Kamu tavrumda sulţânım kerâmetden sehâvet vir
- 10 Yolum üzre turup ağıâr hicâb oldu baña yek-bâr
Selâmetle geçirgil bunca rehzenen himâyet vir
- 11 Tavâfım kûyuña olsun nigâhum rûyuña olsun
Bu Şemsî zerreye gayrı hevâlardan ferâğat vir

9

mef‘ûlü mefâ‘ilün mef‘ûlü mefâ‘ilün

- 1 Yâ Rab lisânımda ezkârımı ‘aşk eyle
Gencîne-i sînemde esrârımı ‘aşk eyle
- 2 Reftem bî-beyâbânî bî-bedrağa bî-meş‘al
Kaldım şeb-i hayretde eşhârımı ‘aşk eyle
- 3 Kurtar beni maḥbesden şahrâ-yı dile yol vir
Bu ğâr-ı vücûdumda eṭvârımı ‘aşk eyle

6 ‘İbâdetden: ‘İbâdetde M, V. // ola: olam HŞ2. // hırşım: hürmet: HŞ1.
7 levş-i te‘alluğdan: sevb-i ma‘âşîden İÜ, HŞ2, Lİ, SU.
8 dînime: dilime İÜ.
10 rehzenen: cevrenden SU

9 İÜ: 97a, M: 17a, V: 8b, HŞ1: 135a, HŞ2: 6b, HŞ3: –, Lİ: 14b, SU: 47b.

- 4 Dil bülbülinüñ bağrın hûn itdi fenâ hârı
Bostân-ı cihân içre gülzârımı ‘aşk eyle
- 5 Dil hücrecini yâ Rab vesâvis harâb itdi
Luţf it anı kıl ma‘mûr efkârımı ‘aşk eyle
- 6 Dükkân-ı ‘anâsırda ittürme sivâ bey‘in
Kurtar bizi hüsrândan bâzârımı ‘aşk eyle
- 7 Ruhsâr-ı mecâziden bu çeşmüme hazz virme
Her kanda nigâh itsem dîdârımı ‘aşk eyle
- 8 Her sûyuña dûr idüm ‘aşkuñı medâr eyle
Özge yire yol virme pür-kârımı ‘aşk eyle
- 9 Şemsî kuluñı kurtar bu kıl ile kâlinden
El-kışsa budur maşşûd her kârımı ‘aşk eyle

10

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Yâ İlâhî kıl meded gitdi vücûdum hânesi
Olmadan hergiz harâb bu ‘ömrümüñ vîrânesi
- 2 Bizi haşr eyle yarın Aḥmed-i Muḥtârûñ ile
Rûz u şeb artdı cünûnum olmuşam dîvânesi
- 3 Naşsa aldanma fenânuñ zâyî‘ ider ‘ömrüñi
Çünkü sâbıkda şunulmuşdur ecel peymânesi
- 4 Cümle eşyâda görüp Ḥâlîk’ını zıkr ide gör
Nûş idüp vahdet meyüñ olduñ yine mestânesi

5 M. ve V.’de 5. Beyitle 6. Beyit yer değiştirmiş olarak kaydedilmiştir. / vesâvis: vesvâs M, V, HŞ1, HŞ2, Lİ, SU. / yâ Rab vesâvis: vesvâs yâ Rabbi M, V.
8 ‘aşkuñı: derdüñi M, V. // pür-kârımı: bâzârımı: İÜ, Lİ, SU. // pür: bir M, V.
9 kuluñı kurtar: kuluñun yâ Rab M, V.

10 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1: 148a, HŞ2:–, HŞ3: 83a, Lİ: –, SU: –.

4 eşyâda: eşyâyı HŞ3.

- 5 ‘Âşık-ı şâdık iseñ terk eyle dünyâ işini
Şemsiyâ ‘arz it metâ‘un var ise dür-dânesi

[Na‘tlar]

1

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Ey saçuñ zencîrini *ve’l-leyl* hoş ta‘bîr ider
Ve‘d-*duhâ* envâr-ı rûyuñdan ‘aceb tefsîr ider
- 2 Gerçi *sidre müntehâ*’ dur kıddüñe nisbet degül
Naşş-ı mi‘râc zîra andan geçdigin tezkîr ider
- 3 ‘Aynı ‘aynü’ n-nûrunuñ meşhûdı haq olduğunu
Âyet-i *mâ zâğa* inkâr ehline tebşîr ider
- 4 Dest-i Hakk’a mazhar olduğı yed-i tûlâsınuñ
Mâ rameyte iz rameyte diñle gör takrîr ider
- 5 Nezd-i Hakk’da kıdrini bilmek dilerseñ ümmetâ
Gel *le-‘amruk* âyetin okı ne hoş tañrîr ider
- 6 Çâh-ı zulmetde kalan erbâb-ı nâsûta şalâ
Diñlesün bu na‘tini fi’l-hâl anı tenvîr ider
- 7 Bañr-i ‘ilminden anuñ bir kıtreğe vâşıl olan
Çâh-ı kalbinden me‘ârif zemzemin tefcîr ider
- 8 Hayli cem‘îne baķan ol server-i İskender’üñ
Cevf-i cündinde sipâhî oldığını tefkîr ider
- 9 Şekvet-i dâreyne mazhar oldu bulmadı felâh
Sünnet-i ğarrâsını her kim anuñ tañkîr ider

1 İÜ: 80b, M:–, V:–, HŞ1: 13a, HŞ2: 2a, HŞ3:–, Lİ: 3b. SU: –.

7 kalbinden: kalbinde HŞ1, HŞ2.

8 İskender’üñ: İskenderi HŞ1.

- 10 Tâb-ı kudretde anuñ bir lem‘a iden iktibâs
Sûretü’n-nûrî o kes dil levhine taşvîr ider
- 11 Kâf-ı naḥvetde ‘afârîd idi ebṭâl-ı Kureyş
Mu‘cize zencîresiyle gör nice teşhîr ider
- 12 Gerçi şûret maḡribinde ġârib oldu ol Güneş
Dem-be-dem cân maşrıkından ‘âlemi tebşîr ider
- 13 Ġayret idüp sa‘y ile vehm ü ḡayâl maḥcûbına
Vaşfuñı ‘âşıqlara her kûşede teşhîr ider
- 14 Rûz-ı ferdâ luṭf ile binüp semend-i himmete
Şefkatinden hem şefâ‘at zeylini teşmîr ider
- 15 Na‘t-ı gülzârında bûlbûl oldıgım ‘ayb olmasun
Lâ-cerem maḥbûbunuñ zikrin kişi tekşîr ider
- 16 Şemsî bilüp ‘aczeni ider nu‘ûtından sükût
Lîk dil müftîsi andan men‘ ile taḥzîr ider

2

mef‘ûlû mefâ‘îlû mefâ‘îlû fe‘ûlûn

- 1 Ey faḡr-i cihân ḡâce-i kevneyn-i müzekkâ
Erbâb-ı kerâmâta ṭapuñ maḡşad-ı aḡşâ
- 2 Zâtuñdur olan vâsıta-ı feyz-i me‘ârif
Şevküñdür iden âyîne-i ḡalbi mücellâ
- 3 Ey mekteb-i ‘ilmüñde şehâ bir müte‘allim
Âdem ki yed-i kudret ile oldu mürebbâ

10 dil levhine: her levhâya: İÜ, HŞ2, Lİ.

12 tebşîr: tenvîr HŞ1. // maşrıkından: maşrıkında HŞ2.

16 ider: diler HŞ1.

- 4 Tâ nûr bula rûy-ı zemîn mûcid-i ‘âlem
Eflâki senûñ şânuñ içün eyledi inşâ
- 5 İrişse senûñ ‘aşruña tâbi‘ olur idi
Feyyâz-ı kelîm olmuş iken Hâzret-i Mûsâ
- 6 Hâyı oldu kâmu mürde gönüller nefesünden
İhyâ-yı beden kılsa n’ola mu‘ciz-i ‘Îsâ
- 7 Şemsî anı yakmadı bugün âteş-i ‘aşkuñ
Yüz şuyı ile varmaya ol Hâzret’e ferdâ

3 *

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Ey Resûl-i kibriyâ [vü] levha-i nûr-ı Hudâ
V’ey ziyâ-pâş-ı ‘umûm-ı aşfiyâ vü etkîyâ
- 2 Devlet ol başuñ ki şer‘üñi idendir reh-nümâ
Havf-ı a‘dâdan ne gam aña ki sensin piş-vâ
- 3 İrmez ol cân şîhâte derdünle olmazsa marîz
Bulmaz ol baş devleti yoluna olmazsa fedâ
- 4 *Sidre-i ravzañ havâşş ervâhına dârü’s-selâm*
Sâha-ı türbeñ zünûb emrâzîña dârü’s-şifâ
- 5 İrmedi bâğ-ı cemâlün gibi zîbâ gülşene
Ol hevâ ile cihânı seyr ider bâd-ı şabâ

4 Eflâki: eflâk HŞ1, HŞ2.

5 olur: ola: İÜ, HŞ1, HŞ2, HŞ3, Lİ.

7 Şemsî anı: Şol cânı İÜ, HŞ1, HŞ2, HŞ3, SU. / anı: cânı ki HŞ1, HŞ2, HŞ3, SU.

3 İÜ: 93b, M: –, V: –, HŞ1: –, HŞ2: 6a, HŞ3: 79a, Lİ: 2b, SU: 27b.

* Manzûme İÜ’de ve HŞ3’te bir önceki na‘t ile beraber kaydedilmiştir.

1 Yalnız SU’da kayıtlıdır.

2 HŞ2 ve SU’da 6. Beyit olarak kaydedilmiştir.

3 SU’da kayıtlı değil. / HŞ2’de 1. Beyit olarak kaydedilmiştir. / cân: ten Lİ. / cân: – İÜ.

4 HŞ2’de ve SU’da 2. Beyit olarak kaydedilmiştir.

5 HŞ2’de ve SU’da 3. Beyit olarak kaydedilmiştir.

- 6 Kendüñi miskîn iderdüñ ümmetine nuşh için
Ağniyâ bilsün diyü ya‘ni ‘anâ imiş ğınâ
- 7 Dir idüñ *el-fakru fâhrî* her dem ey maḥbûb-ı Hâk
Şâh-ı kevneyn iken olmayup muḥibb-i mâsivâ
- 8 Diyicek düşmenlerüñ *yâ leytenî küntü turâb*
Senden umarlar şefâ‘at evliyâ vü enbiyâ
- 9 Ümmet içre gerçi Şemsî ḥor u zârdur cümleden
Lîk hîç kesmez cenâbuñdan ümîdin ol gedâ

4

müfte‘ilün müfte‘ilün müfte‘ilün müfte‘ilün

- 1 Reşk-i cinâñ oldı [yine] ravza-i pür-nûr-ı ḥabîb
Aşlı cihândur görene ravza-i pür-nûr-ı ḥabîb
- 2 Mest-i ilâhî gülüne ḥamr-ı ḥaḳîkî bilene
Ḥalvet virür her gülüne ravza-i pür-nûr-ı ḥabîb
- 3 Ğamlılara virür şafâ cevri gidüp bulur vefâ
Ḥastalara dârü‘ş-şifâ ḳubbe-i pür-nûr-ı ḥabîb
- 4 ‘İllet-i ‘aynuñı siler varsa vesâvisi sürer
Daḥi neler vire neler nazra-ı pür-nûr-ı ḥabîb
- 5 Çünki ola sana nazâr gözleme daḥi bâl ü per
Şu‘le virür çünki saña şem‘a-ı pür-nûr-ı ḥabîb
- 6 Aç gözüñi çekme ğamı ‘âleme virme bu demi
Ḳapladı cümle ‘âlemi şu‘le-i pür-nûr-ı ḥabîb

6 HŞ2’de ve SU.’da 4. Beyit olarak kaydedilmiştir.
7 HŞ2’de ve SU.’da 5. Beyit olarak kaydedilmiştir.
8 HŞ2’de ve SU.’da 7. Beyit olarak kaydedilmiştir.
9 HŞ2’de ve SU.’da 8. Beyit olarak kaydedilmiştir. // ümîdin: ümîdüñ SU.

4 İÜ:–, M: –, V:–, HŞ1:23b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.
3 Vezin aksamaktadır.
4 vesâvisi: vesvâsı HŞ1.
5 1. Mısradâ vezin aksamaktadır.

- 7 Şemsî iriş civârına bugünü koma yarına
Rûz-ı ‘atş sana ire cur‘a-ı pür-nûr-ı habîb

5

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Ey Resûl-i ‘Arabî mâh-ı dü-kevn-i Medenî
Şâh olur sâ’il-i bâbuñ ne kadar olsa denî
- 2 Ünsüñi bulmağıla mahrem-i ‘arş olmadı mı
Tîh-i vahşetde şübbân iken Üveys-i Qaranî
- 3 Zîr-i na‘luñda olan kumlaruña gıbta ider
Tâc-ı şâhında olan dürr-i şemîn-i ‘Adenî
- 4 Seng-i şahrâsına reşk eyler iken la‘l-i cinân
Hiç hesâba gele mi anda ‘akîk-i Yemenî
- 5 Saltanat manşıbını virmege çok minnet ider
Hân-ı fazluñda zübâb olmağa hâkân-ı senî
- 6 Berr-i ‘aşkuñda şehâ şevk ile ‘uşşâk-ı şafâ
Bulmadı zîr-i muğaylan gibi zîbâ çemeni
- 7 Nutq-ı cân-perveri her kande ola rûh-efzâ
Dem-i hikmetle o dem aç a mı ‘Îsâ deheni
- 8 *Lî-ma ‘allâh* tûrına ağduğda sen şâh-ı Rûsul
Tûr-ı Sînâ’da Kelîm eyleye kûte sühanı
- 9 Ser-i kûyuñda şehâ şemm iden aşâruñdan
N’eyler ol ‘anber-i hâmı dañi müşk-i Hoteni

7 Vezin aksamaktadır.

5 İÜ: 94a, M: —, V: —, HŞ1: 12a, HŞ2: 6b, HŞ3: —, Lİ: 17a, SU: 51a.

2 Bulmağıla: bulmak ile HŞ1.

3 şemîn-i: semin-i İÜ, HŞ2, SU.

5 ider: iyeler HŞ1.

8 1. Mısrada vezin aksamaktadır.

9 Ser-i: gerd-i HŞ1. // müşk-i: misk-i SU.

- 10 Dâmen-i maḥmilüñe itdi temessük Şemsî
Dilde ‘izâr-ı hezâr boynına taķmıř reseni

6

Nâ‘t-ı Şerîf *

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Kāpuña geldi ‘aşîler şefâ‘at yâ Resûlallâh
Şuçını bildi kâsîler şefâ‘at yâ Resûlallâh
- 2 Senüñ ‘âşîķlaruñdur hep senüñ şâdıķlaruñdur hep**
Senüñ lâyıķlaruñdur hep şefâ‘at yâ Resûlallâh
- 3 Kāpuñdan özge yok ķapum ķapuñdan özge yok ķapum
Bu dem geldüm bilüp suçum şefâ‘at yâ Resûlallâh
- 4 Ğarîķ-i baķr-i ‘işyânam ħarîķ-i nâr-ı ħicrânam
Faķîrem zâr u giryânam şefâ‘at yâ Resûlallâh
- 5 Yolum sedd eyledi aĝyâr ķalup ğurbetde işüm zâr
Elüm tüt lütf ile ķurtar şefâ‘at yâ Resûlallâh
- 6 Dilüm yok ‘arz idem ħâlüm saña ma‘lûmdur aĥvâlüm
Bu yolda ‘âciz ü lâlüm şefâ‘at yâ Resûlallâh
- 7 Benüm ķapuñda yalın aç zekât-ı lütfuña muĥtâc
Beni redd itme ķapuñ aç şefâ‘at yâ Resûlallâh
- 8 Ne ‘ilmüm var ne a‘mâlüm perîşân cümle aĥvâlüm
Tolı vesvâs ile bâlüm şefâ‘at yâ Resûlallâh

10 boynına taķmıř reseni: eĝnine almış kefeni HŞ1.

6 İÜ: 80a, M:–, V:–, HŞ1: 20a, HŞ2: 2a, HŞ3: –, Lİ: 2a, SU: 45b.

* Başlık yalnız Lİ’de kayıtlıdır.

** 2, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17. Beyitler yalnız HŞ1’de kayıtlıdır.

8 Tolı: Tolu HŞ1.

- 9 Ne itdüm ise ben itdüm yañuldum nefse zulm itdüm
Henüz cürmüm bilüp kendüm şefâ‘at yâ Resûlallâh
- 10 Marîzem zâlim-i nefsem yañuldum turmadum ebsem
Kapuñdan dilerem emsem şefâ‘at yâ Resûlallâh
- 11 Beni redd itme kapuñdan dañi redd itme tapuñdan
Fe-hâşâ ol cenâbuñdan şefâ‘at yâ Resûlallâh
- 12 Günâh oldu işüm her dem benüm kapuñda kemden kem
Gözüm yaşlı dilüm pür-gam şefâ‘at yâ Resûlallâh
- 13 Yüzüm karasını bildüm velî lutfuña sığındum
Bu dem nâçâr olup geldüm şefâ‘at yâ Resûlallâh
- 14 Atamdan baña eşfağsın anamdan dañi erfâğsın
Sözüñ redd olmaz evfağsın şefâ‘at yâ Resûlallâh
- 15 Hevâ başdan alup hûşum komadı Hakk’a cünbüşüm
Yüzi kara eli boşum şefâ‘at yâ Resûlallâh
- 16 Bu ‘ömrün geçdi gafletle hevâ yolında miñnetle
Nazar it baña şefkatle şefâ‘at yâ Resûlallâh
- 17 Egerçi mücrimem pür-‘ayb velî inanmışam bi’l-gayb
Senüñ meddâhınam bî-rayb şefâ‘at yâ Resûlallâh
- 18 Çü geldük biz sefhâne nazar kıl sen hakîmâne
Vaşyyet kılan ihvâna şefâ‘at yâ Resûlallâh
- 19 Bu Şemsî ‘abd-i âbıkdur ne itseñ aña lâyıkdur
Velî yoluñda şâdıkdur şefâ‘at yâ Resûlallâh

18 HŞ1’de kayıtlı değil.

- 1 Bu cânum içre cânum Muştafâ’dur
Göñül tahtında hânnum Muştafâ’dur
- 2 Koyam mı dâmen-i luţfin elümden
Ki re’s-i kârbânnum Muştafâ’dur
- 3 Anuñ nûrıdur ‘aynumdaki nûrum
Dağı vird-i zebânnum Muştafâ’dur
- 4 Cefâsı ğam degül ağıâr-ı hârûñ
Çü anda mihribânnum Muştafâ’dur
- 5 Kaşarından umaram kesmeye Hâk
Çü hâlâ sârbânnum Muştafâ’dur
- 6 ‘Aceb mi na‘tuña Hassân olursam
Ki dilde tercemânnum Muştafâ’dur
- 7 Ne var ayrılmasam râh-ı Hudâ’dan
Bu dem dest-i ‘inânnum Muştafâ’dur
- 8 Tütupdur her kişi bir kimse mesned
Benüm hırz-ı emânnum Muştafâ’dur
- 9 Ne ğam ki toz kıparsa leşker-i ğam
Ki dilde şâdumânnum Muştafâ’dur
- 10 Kimi havrâ kimi hulleyle halkuñ
Benüm zevk-i cinânnum Muştafâ’dur

7 İÜ: 96b, M: –, V: –, HŞ1: 11a, HŞ2: 7b, HŞ3: –, Lİ: 6a, SU: 32a.

1 hânnum: cânum Lİ.

3 nûrıdur ‘aynumdaki: nûr ile ‘aynumda: İÜ, HŞ1, HŞ2, Lİ.

4 Çü: Çün: HŞ2.

7 Ne var: N’ola HŞ1.

- 11 Umaram hûb ola maḥşerde ḥâlüm
Ki anda dîde-bânum Muştafâ'dur
- 12 Zârar mı veriser ḥar-ı kıyâmet
Şu kim dir sâyebânum Muştafâ'dur
- 13 Bu dem virânelikden kaçma Şemsî
Ni'am genc-i cinânum Muştafâ'dur

8

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

- 1 Dil ü cân müştâḳ olupdur şehrîne Peyğamber'ün
Gözlerüm muhtâc olupdur nûrına Peyğamber'ün
- 2 Yüzimi yirlere sürüp zâr eyledüm Rabbenâ
Sürmeye kıra yüzümü kabrine Peyğamber'ün
- 3 Ol Ebû Bekr u 'Ömer 'Osmân 'Alîyü'l-murtaẓâ
Cânımız olsun fedâ dört yârına Peyğamber'ün
- 4 Âline evlâdına aşhâbına enşârına
Yüri kırbân olagör dostlarına Peyğamber'ün
- 5 Âsitân-ı yâre irmek olmaz ise Şemsiyâ
Şart-ı yârün bu durur öl yolına Peyğamber'ün

8 İÜ:–, M:–, V:–, HŞ1: 22a, HŞ2: 11a, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

2 eyledüm: idem yâ HŞ1. // yüzümü: yüzüm HŞ2.
3 Cânımız olsun fedâ: Kırbân olsun cânımız HŞ2.
5 yârün: yâri HŞ1. // öl yolına: yolında öl HŞ2.

- 1 Mekke yurduñ Medîne-i Münevver
 Şehrüñdür Muḥammed Muştafâ senüñ
 Şerî‘at ıarıkāt sünnet ne ki var
 Sırruñdur Muḥammed Muştafâ senüñ
- 2 Seni nûrdan yaratmışdur Ol Mevlâ
 Şefâ‘atüñ irişür cümle kıula
 Maḳâmuñ Maḥmûd *Firdevs-i a‘lâ*
 Yirüñdür Muḥammed Muştafâ senüñ
- 3 Allâh’uñ Resûli ḥaḳ Peyğamber’i
 Açduñ dîn-i İslâm’a koyduñ bu yolu
 Ebû Bekir ‘Ömer ‘Osmân u ‘Alî
 Yârüñdür Muḥammed Muştafâ senüñ
- 4 Ğubâruña ḥasretdür esen yiller
 Her ḥuṭbede ismüñ okuyan diller
 Dikende açılan kırmızı güller
 Terüñdür Muḥammed Muştafâ senüñ
- 5 Şemsî bu sırları söylerdi müdâm
 Müselmân olana dîn gerek î mân
 Medîne şehrinde görinen ‘ayân
 Nûruñdur Muḥammed Muştafâ senüñ

9 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1: 18a, HŞ2: 12b, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

2 HŞ2’de 2. kıta ile 3. kıta yer değıştirmiş olarak kaydedilmiştir.

3 2. Mısrada vezin aksamaktadır. // Açduñ: Açdı HŞ2. // koyduñ: koydı HŞ2. /// u: ol HŞ2.

- 1 Ey nübüvvet gülşenine bâğbân
Cennet oldu maḳdemüñle bu cihân
- 2 Berd-i küfr ile şitâ idi fuşûl
Ṭal‘atüñ burc-ı ḥamelden nâgehân
- 3 Ser-be-ser itdi cihânı nev-bahâr
Açılup verd-i ma‘ârif der-cihân
- 4 ‘Andelîb oldu şaḥâbe her biri
Oḳıdılar şir‘atüñde dâsitân
- 5 Virmek içün ḥâr-ı küfre inhizâm
Çekdi sûsen gibi ğâzîler sinân
- 6 Ravza-i dîne serüp seccâdeyi
Egdi boynın çün benefşe ‘âbidân
- 7 Kimisi çigdem gibi beñzi şaru
Virdiler anlar riyâzetden nişân
- 8 Kimi sünbül-veş perîşân oldılar
Terk-i evṭân eylediler mû‘miyân
- 9 Kimi nergis gibi dünyâda gözin
Yumdılar oldılar anlar zâhidân
- 10 Revḥ u reyḥân ile ṭoldı bu zemîn
Sancağın çekdi emîr-i ‘âşıkân

10 İÜ: 96a, M: –, V: –, HŞ1: 19a, HŞ2: 10b, HŞ3: –, Lİ: 11a, SU: 41b.

- 1 bu: – İÜ, Lİ.
- 2 Berd-i: Yirde İÜ, HŞ2, Lİ, SU. // ḥamelden: ḥamelde İÜ, Lİ, SU.
- 4 HŞ1’de 9. Beyit olarak kaydedilmiştir. // şer‘atüñden: şer‘atüñde İÜ, Lİ.
- 5 HŞ1’de 4. Beyit olarak kaydedilmiştir.

- 11 Leşker-i İslâm yürüdi fevc fevc
Aldılar Şâm u ‘Irak’ı sünniyân
- 12 Rabbenâ yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ
Şemsi’yi haşr it olarla der-cinân

[Gazeller]

[Harfî'l-Elif]

1

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Derd-i 'aşka düşmeyen dermâna olmaz âşinâ
Cevre mahrem olmayan ihsâna olmaz âşinâ
- 2 Cân u başın şaklayanlar tâ ebed bigânedür
Cânı îşâr itmeyen cânâna olmaz âşinâ
- 3 Çâh-ı hissetden per-i himmetle a'lâya uzañ
Kaatre deryâ olmadın 'ummâna olmaz âşinâ
- 4 Cehd idüp râh-ı 'ibâdetde ferîd ol tâlibâ
Kullığın bildürmeyen sulţâna olmaz âşinâ
- 5 Zülfine irmek dilerseñ қо seri meydânına
Başını top itmeyen çevgâna olmaz âşinâ
- 6 Ârif olmak ister iseñ gel *nedânem* dersin al
Bildüğün terk itmeyen 'irfâna olmaz âşinâ
- 7 Şofra gibi sürmeyen yüzün yire her şubh u şâm
Cânib-i Hâk'dan gelen mihmâna olmaz âşinâ
- 8 Tâlibâ қо gafleti şevk ile gir tâ'âtına
Zevk-i dîni tuymayan imâna olmaz âşinâ
- 9 Şemsiyâ şem'-i ruḥ-ı cânâna yak her varuñı
Bâl u perrin şaklayan pervâne olmaz âşinâ

1 İÜ: 83a, M: 2b, V: 15b, HŞ1: 76a, HŞ2: 2b, HŞ3: –, Lİ: 3a, SU: 28a.

2 u: – İÜ, V.

6 ister: diler HŞ2. // Bildüğün terk itmeyen: Bildiginden geçmeyen M, V.

9 perrin: perrüñ M.

- 1 Bugün Mecnûn benem der-ķûy-ı Leylâ
Geçer görsem şorarım ķûy-ı Leylâ
- 2 Gönülde fikr oldur zâr u giryân
Dilümde zıkr-i hây u hûy-ı Leylâ
- 3 Şalup şahrâ-yı hicrânına ol yâr
Niçün añmaz beni ol hûy-ı Leylâ
- 4 Beni hayrân u sekrân itdi ‘aşķuñ
Görelde sen ruķ-ı zîbâ-yı Leylâ
- 5 Yitürdüm Leyli’yi Mecnûn olaldan
Bulunmaz isterem hemtâ-yı Leylâ
- 6 Beni bende ķodı vü gitdi kendi
Degilem n’ideyin ez-cûy-ı Leylâ
- 7 Seķer yili ‘acebdür esmez oldı
Baña rih getirürdi bûy-ı Leylâ
- 8 İder seyr-i zemîn ü âsumânı
Murâd-ı Şemsî cüst ü cûy-ı Leylâ

[Harfû’l-Bâ]

- 1 Aça ğaflet gözini niçe bir aldar seni ħâb
Kârbân menzile irdi ħuruben eyle şitâb

2 İÜ:–, M:–, V:–, HŞ1: 77a, HŞ2:–, HŞ3:–, Lİ:–, SU:–.
8 1. Mısrağa vezin aksamaktadır.

3 İÜ: 84a, M:–, V:–, HŞ1: 79a, HŞ2: 3a, HŞ3: 77b, Lİ: 3a, SU: 28a.
1 eyle: eyler İÜ.

- 2 Merkebün çünkü za‘îfdür idegör bârı sebük
Mağşaduñ çünkü ba‘îddür alıgör zâd-ı şevâb
- 3 Nice bir aldanasın dâr-ı fenâ lezzetine
Nice bir besleyesin cismüñi çün ola turâb
- 4 Nice bir gaflet ile nefis ü hevâyâ uyasın
Vahtidür uyanasın pes tıyasın râh-ı şavâb
- 5 Gele ey dil ata nâmûs ile ‘ârı yabana
Ayra gör anları yoldan ki olur saña hicâb
- 6 Bülbül-i rûh ile gülzâr-ı Hâbîb’e uça gör
Cîfe-i dünyâ ile aldamasun nefis-i gurâb
- 7 Şemsiyâ diler iseñ genc-i hafî zâhir ola
Bu vücûd ma‘mûrını eyle harâb-ender-harâb

4

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Şubh-ı devletdür tulû‘un ey habîbî âfitâb
Her kime pertev şalar *tûbâ lehum husnu me’âb*
- 2 Şûret-i vehmiyyedür nakşî cihânuñ kıl nazar
Hayme şanma tîz bozılur havz içindeki habâb
- 3 Girme meyhâne-i ‘aşk içre ki nâ-mahremisin
Kıanlu yaşuñ mey olup yüregüñ olmazsa kebâb

4 HŞ2’de ve HŞ3’te kayıtlı değil. / ü: – İÜ, SU.

6 dünyâ: dünya İÜ, HŞ1, HŞ3, Lİ, SU.

7 Şemsiyâ diler iseñ genc-i hafî zâhir ola: Genc-i mahfî zâhir olmak diler iseñ Şemsiyâ İÜ, HŞ1, HŞ2, Lİ. / hafî: mahfî: İÜ, HŞ1, HŞ2, HŞ3, Lİ. // eyle: eyler İÜ, Lİ. // Bu vücûd ma‘mûrını eyle harâb-ender-harâb: Eyle vücûduñ harâb içre harâb SU.

4 İÜ:–, M: 2b, V: –, HŞ1: 81a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

2 kıl nazar: nazar it M.

- 4 ‘Âlimiyyet da‘vâsını itme ey Monlâ-yı Rûm
Virmese ders-i ma‘ânî dest-i muṭrîbden rebâb
- 5 Âsumân üzre güneşin ‘âleme pertev şalar
Ne zarar ger aña ‘av ‘av ide yir üzre kılâb
- 6 Nûr-ı feyz ister iseñ def it özüñden ḥabeşi
Ḳatre sûd eyleye mi ger saçasın güle gülâb
- 7 Ğirre olma Şemsiyâ naḳş u nigârına bunuñ
Herkesi bir şûretle aldadı bu deyr-i ḥarâb

5

fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 Ey şabâ-yı beşîr-i ni‘me me’âb
V’ey Ḥoten bûy bâd-ı ‘âlî-cenâb
- 2 Dürr-i yârüñ selâmuñ irgürdüñ
Ki budur ‘âşıḳa elezz-i ḥiṭâb
- 3 Şükr kim segleri ‘idâdında
Var imiş bende-i ḥaḳîre ḥisâb
- 4 Ben kim olam ki egmeyem saña baş
Ḥâzı‘ oldı yoluñda cümle riḳâb
- 5 Ṭâli‘üm şemsine sehâb-ı vücûd
Ne ḳadar sa’y ḳıldum oldı niḳâb
- 6 İl ‘imâret diler ben vîrân
Key maḥall olıgeldi gence ḥarâb
- 7 Ey ‘ibâd-ı za‘îfe Rabb-i Ra’ûf
Şemsi’ye maḥv-ı hestîden açâ bâb

4 itme ey: itmezdi M. // dest-i: ders-i M.

5 İÜ:–, M: 2b, V: 22a, HŞ1: –, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

6 1. Mısra da vezin aksamaktadır.

- 1 Çehre-i cânâ gubâr-ı tenüñ oldı çü hicâb
Vaqtidür pes saçasın şîşe-i çeşm ile gülâb
- 2 Ne kafesdür ki ten-i hâki saña mesken ola
Lâ-mekân mürğıyam ol ki menem ol ‘âlî-cenâb
- 3 *Müntehâ* eyleye mi *sidre* ‘yi ‘alâ himmet
N’ola kurduysa bu evde nice gün çetr ü menâb
- 4 Remzini bu haberüñ fehm ide mi her nâdân
Çünkü ol okumasın *inne ileynâ* ‘dan bâb
- 5 Ten ribâtına konup nefsile hem-câ oldum
Tûti-yi cân iniler nağme-serâ bûm u gurâb
- 6 Oldı rindân-ı cihân kûy-ı melâmetde muķîm
Habbezâ li’n-nâzilîne innehü ni‘me’l-me’âb
- 7 Cûş-ı deryâ ile çün sâhil-i farķa düşdüñ
‘Ayn-ı deryâ olagör maķv olasın mişl-i habâb
- 8 Rind-veş mey-kede-i dilde ciger ķanını iç
Her regüñ bir veter olsun inile hemçü rebâb
- 9 Şemsiyâ ger şaça Hâdî yüzüne şebnem-i ‘aşķ
‘Ayn-ı baķtuñ açılup gözlerüne *hâb* ola *hâb*

6 İÜ:–, M: 3a, V: 9b, HŞ1: 80a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

- 1 Vaqtidür: Vaqitdür V.
- 3 ‘alâ: bâ-‘alâ HŞ1.
- 4 bâb: iyâb M, V.
- 5 hem-câ: hem-cân HŞ1.
- 6 Oldı: ol V. / muķîm: na‘îm V. // 2. Mısrada vezin aksamaktadır.
- 7 1. Mısrada vezin aksamaktadır. // olagör: olıgör M, V.

[Harfî'r-Râ]

7

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1 Çü derdüm bilmedün zâhid baña rahmuñ sefâhetdür
Derûnuma nazar itseñ gam-ı yârla melâletdür
- 2 Şakunup merhem urmañ sînem üzre yara-i yâra
Tuz ekmeñ şerha-i dîrîne bir tâze cerâhâtdur
- 3 Hâbîbüñ rah-ı 'aşkında meşakkat mi çeker 'âşık
Ne kim gelse cenâbuñdan şafâlarla 'atıyyetdür
- 4 Şafâsuz zühd ile şûfî mesâcidde ku'ûduñdan
Şaşup şevk ile meyhâne yolın tutmak hidâyetdür
- 5 Şu tâ'atdan ki nefsün semrür inşâf ile bak zâhid
Tarîk-i Hâk'da nefsün kesr iden hezlün 'ibâdetdür
- 6 Kim ola Ka'be-i kûyuna kendinden başa bir pâ
Menâzil kaç' iden aşhâb-ı kurbâ hep 'inâyetdür
- 7 Bu şân ile seni bilmiş iken yâ Rab beni şakla
Bu dergâhı koyup gayrı dere gitmek ne hâletdür
- 8 'Înâyet eyle sultânüm bu Şemsî kuluña dâ'im
Kapuñ sâ'llerin men' itmemek senden çü 'âdetdür

7 İÜ: 83b, M: 4a, V: 16b, HŞ1: 88a, HŞ2: 3a, HŞ3: —, Lİ: 4a, SU: 29b.

- 1 HŞ1 ve HŞ2'de kayıtlıdır. / rahmuñ: rahm itmeñ HŞ2.
- 2 yâre-i yâre: pür-cerâhâtdur: M, V. / SU'da 2. beyit ile 3. beyit yer değiştirmiş olarak kaydedilmiştir.
- 4 HŞ1'de 3. Beyit olarak kaydedilmiştir. / Şafâsuz: Şafâsız HŞ1.
- 5 HŞ1'de 4. Beyit olarak kaydedilmiştir.
- 6 ola: ol V. // aşhâb-ı kurbâ: aşhâb-ı kurb İÜ, V, HŞ2, Lİ.
- 7 SU'da 1. Beyit olarak kaydedilmiştir. / beni şakla: ne hâcetdür SU. // dere: yire V.
- 8 sâ'llerin: sâ'llerüñ M. / İÜ, M, V, HŞ2, Lİ'de ve SU'da 7. Beyitle 8. Beyit yer değiştirmiş olarak kaydedilmiştir.

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Şafâya irişen şûfî yüzün zer gibi nâb ister
Muhabbet gencine lâyıķ gônûl mülkin ħarâb ister
- 2 Girüp meyĥâne-i şevķe diler dâ'im geze sekrân
Gözi yaşın şarâb idüp cigerinden kebâb ister
- 3 Uşanup tımtırâķından geķer tâķ-ı revânından
Uķup bâğ u tırâķından hemîn genc-i yebâb ister
- 4 Yükin tıutup 'ibâdetden işin görür ferâğatdan
'İbâdet'çün kifâyetden ķurıca nân u âb ister
- 5 Perîşân güft u gûlardan ķalem-veş ķat' ider dilin
Nuķûş-ı mâsivâdan sînesin sâde kitâb ister
- 6 'Ömür sermâyesin ķünkü virüpdür destine nefsüñ
İnanmayup o ĥâ'inden gice gündüz ĥisâb ister
- 7 İdüp nefesine töhmetler virür aña cerâĥatlar
Ķatına kim gele anuñ 'uyûbından cevâb ister
- 8 Şu gibi her yire aķmaz ne kim görse aña bakmaz
Şabî-veş ķışra aldanmaz selâmetle lübâb ister
- 9 Ķafesde ķuş gibi zindân-ı 'âlemde olup Şemsî
Ķalâş oldıkda maĥbesden cenâbından me'âb ister

8 İÜ: 84a, M: 4b, V: 16b, HŞ1: 36a, HŞ2: 3a, HŞ3: -, Lİ: 4b, SU: 28b.

1 Şafâya: Şafâ M.

3 bağ u tırâķından: bağ-ı tırâfından İÜ, HŞ1, HŞ2, Lİ. // bağ u tırâķından: bağ-ı ģarâķından SU.

4 M ve V.'de 4. Beyitle 5. Beyit yer deĝiştirmiş olarak kaydedilmiştir. / tıutup: tıyup SU. / işin: işüñ M.

5 u: - İÜ, HŞ1, HŞ2, Lİ, SU.

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 'Aşk yolında nâfe kanlar nûş idüp ızmâr ider
Şabırî âhîr müşk-i ezfer eyleyüp ızhâr ider
- 2 Haste-i 'aşk ol velî zinhâr feryâd eyleme
Kim tabîbüñ derdüñe açmazcadan tîmâr ider
- 3 Bülbüli gör nâlesin artırdüğınca ol ğarîb
Günleyüp gülzârını bir hâr ile îzâr ider
- 4 Sûk-ı miñnetde şaķın ğam yime Hâllâk-ı cihân
Her şikeste-hâtır ile gizlüce bâzâr ider
- 5 Şemsiyâ vîrâne dil ol ķo 'imâret semtini
Genci her dem şâhibi vîrânede esrâr ider

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

- 1 Hecr ile sîne-i ğâr olmasa mecrûh eger
İñlemezdi güline yollara itmezdi nâzar
- 2 Râh-ı 'aşķuñda şehâ inledigüm 'ayb eyleme
Bî-ceres olmadı hîç şimdiye dek ehl-i sefer
- 3 Müfti-yi 'aşķa su'âl eyler isem hecr elemin
El-cevâb *Allâhu a'lem* yek durur andan sefer
- 4 Açdı der-baħr-i fenâ fülk-i vücûdum yelkeni
Bilmezem ķankı limâna iledür bâd-ı ķader

9 İÜ: 85a, M: –, V: –, HŞ1: –, HŞ2: 3a, HŞ3: 78a, Lİ: 4b, SU: 30b.

- 1 Aşk yolında nâfe kanlar nûş idüp ızmâr ider: Ķavl-i 'aşķı gizleyüp ma'nâ gönül iķrâr ider HŞ3.
- 2 açmazcadan: açmazdan SU.

10 İÜ: 85a, M: –, V: 6b, HŞ1: 89a, HŞ2: 3b, HŞ3: 78a, Lİ: 4b, SU: 29b.

- 1 ğâr: hâr SU. / ğâr: – HŞ2.
- 2 inledigüm: inledim V. / inledigüm: eyledigim HŞ3. / eyleme: itme: İÜ, V, HŞ1, Lİ, SU.
- 3 isem: iseñ V. // sefer: saķar İÜ, Lİ, SU.
- 4 yelkeni: yelken İÜ, V, Lİ, SU. // iledür: aldı V. // iledür: iletür HŞ2, HŞ3.

- 5 Zâl-ı dünyâ nev-‘arûs olmada bir şevher ile
Her gice dâmen-i hûn olur söyler be-seher *

11

mef‘ûlû mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ûlün

- 1 Kimdür ki bu ‘âlem heme dîvânesidürler
Meftûn oluben ‘âşık-ı mestânesidürler
- 2 Pertev şalalı ‘âleme şol şem‘-i münîri
İhlâk olalı ecniha pervânesidürler
- 3 Her kim ki işitdi bugün ol genc-i kemîni
‘Umrânı koyup şevk ile vîrânesidürler
- 4 Şol dem ki lebinden kodı peymâneye kaçtre
Cânlar bu hevesle heme peymânesidürler
- 5 Hüsinden anuñ zerre haber tıyalı hûbân
Ruhsârı koyup hâkine âvâresidürler
- 6 Derdinden anuñ lezzet alan bî-gam u bî-derd
Derdine düşüp hüzn ile bî-çâresidürler
- 7 Baş egmez iken kimseye ol Kayşer u Kistrâ
Şabkâsı elinde heme pür-yarasidürler

5 Zâl-ı dünyâ nev-‘arûs olmada bir şevher ile / Her gice dâmen-i hûn olur söyler be-seher: Zâl-ı dünyâ her gice bir şevher ile nev-‘arûs / Oldığın dâmân-ı hûn-âlûdı söyler her seher İÜ, V, HŞ1, HŞ2, HŞ3, Lİ. // söyler: – HŞ3.

* SU.’da bu gazelin Şeyhî (Abdûlmecîd Sîvâsî)’ye ait olduğunu gösteren mahlas beyti bulunsa da gazel Şeyhî’nin Dîvânı’nda yoktur. Mahlas beyiti şöyledir:
‘Andelib-i dil Şeyhî’de eger olmasa ‘aşk
İnlemezdi güline yollara itmezdi nazar

11 İÜ: 89b, M: 4b, V: 7a, HŞ1: 86a, HŞ2: 4b, HŞ3: –, Lİ: 5a, SU: 30b.

2 münîri: münîr V.
3 kemîni: mekîni Lİ.
4 peymâneye: peymâne SU.
7 Şabkâsı: şifâsı V.

- 8 Zülfî hevesiyle şeb-i sevdâya düşenler
Şad-pâre olup şâne gibi pâresidürler
- 9 Şemsî tutagör silsile-i zülfî yârûñ
Kim zühd ü şalâhuñ heme yüz kıaresidürler

12

mef'ûlû mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

- 1 Derd ehli olan dârını dildâra şatarlar
Bülbül gibi her varını gülzâra şatarlar
- 2 Sâlik ki hâkîkat gülünñ kokuşın alsa
‘Âlem gülünñ varını bir hâra şatarlar
- 3 Şunlar ki hâkîkat yolına girmedi bunda
Öz eli ile cennetini nâra şatarlar
- 4 Ger yol açılup irgüre bâzârına ‘aşkuñ
Yüz kırka ile tesbîhi zünnâra şatarlar
- 5 Ger sırr-ı *ene'l-Hakk*’a irişüp ola Manşûr
Biñ cismi de olsa anı ber-dâra şatarlar
- 6 Abdâl-ı ilâhî oluben tekye-i gamda
Şûretde nesi var ise esrâra şatarlar
- 7 Şemsî bulıgör yol erini râh-ı fenâda
Kimdür dir iseñ varını bir yâre şatarlar

8 şâne gibi pâresi: şevkle hoş şanesi M, V.

12 İÜ: 90b, M: 3b, V: 11a, HŞ1: 91a, HŞ2: 5a, HŞ3: –, Lİ: 5a, SU: 35a.

2 kokuşın: kokuşın Lİ. / alsa: ala V.
3 M. ve V.’de 6. Beyit olarak kaydedilmiştir. / hâkîkat: muhabbet V.
4 yol açılup irgüre: yolu açılup gire: İÜ. / yol: yolu M. / irgüre: ire M, V. / irgüre: gire HŞ2.
5 M. ve V.’de 3. Beyit olarak kaydedilmiştir.
6 M. ve V.’de 5. Beyit olarak kaydedilmiştir.
7 bulıgör: bulagör: V, Lİ, SU. // Kimdür dir iseñ varını: Budur ‘ilm ü varını: M, V.

- 1 Hüdâvendâ şu 'âlemde esen yiller seni ister
Ayaklarda ğubâr olmuş tozan yollar seni ister
- 2 Eger cindür eger hayvân eger melek eger insân
Seni zîkr itmede yeksân dönen diller seni ister
- 3 Bulam diyü dilârâyı gezer arayı arayı
Tolaşup kûh u şahrâyı ağan seller seni ister
- 4 Ayağın gerçi hâr olmuş velâkin bî-ķarâr olmuş
Düşüp elden ele şolmuş gezen güller seni ister
- 5 Şehirlerde okur virdi virür 'âşıklara derdi
Bahâne eylemiş verdi ki bülbüller seni ister
- 6 Kevâķib Ay u Gün bî-cân kararı yok ider seyrân
Olup sergeşte vü hayrân dönen gökler seni ister
- 7 Tutuşup hecr ile yanmış ezelden 'aşķa boyanmış
Duĥanın göklere şalmış yanan odlar seni ister
- 8 Boyamış göklere taşın şehirlerde döker yaşın
Çemenden kaldırıp başın biten otlar seni ister
- 9 Çü sensin Vâķid-i Muılaķ meķânıñ yok 'ale'l-ıılaķ
Bahâne kışlaķ u yaylaķ göçen iller seni ister
- 10 Yoluñ sedd eylemiş aĥyâr ķalup ĥurbetde eyler zâr
Bu Şemsî gibi her kim var tıyan ķullar seni ister

13 İÜ: 95b, M: 3b, V: 5b, HŞ1: 93a, HŞ2: 10a, HŞ3: –, Lİ: 5b, SU: 31b.

- 2 eger melek: ferîştedür M, V.
- 4 Düşüp: Gezüp İÜ, HŞ2, Lİ, SU. // şolmuş: koķan HŞ1.
- 5 M. ve V.'de 5. Beyitle 9. Beyit yer deĥiştirmiş olarak kaydedilmiştir. // ki bülbüller: öten kuşlar: M, V, HŞ1. // bülbüller: kuşlar: İÜ, M, V, HŞ1, HŞ2, Lİ, SU.
- 7 ezelden: ezelde İÜ, HŞ2. // odlar: otlar HŞ2.
- 8 Çemenden: Çemende İÜ, HŞ1, HŞ2, Lİ.
- 10 Yoluñ: Yolın İÜ, Lİ, SU. // var: – V.

- 1 Dildâre gönûl vir kim ol hânesini gözler
Zülfine esîr olan dîvânesini gözler
- 2 Meclisde per ü bâlûñ yak şûfî şafâlar sür
Kim şem'-i şebistânûñ pervânesini gözler
- 3 Meyhâne-i 'aşk içre baş ur ayağa sâlik
Ol sâki-yi cân-perver mestânesini gözler
- 4 Gencîne-i sırrını sîneñde uñut şakla
Kim defn iden ol kenzi vîrânesini gözler
- 5 Her nâvek-i gamzına tut sîneñi ey Şemsî
Kim ol şeh-i tîr-endâz nişânesini gözler

- 1 Râh-ı 'aşka girmeyen merd olmadı zenler durur
Kût-ı uşûr olmağa mezbelde erzenler durur
- 2 Cevr-i gülden gam yime bûlbûl ki her hârı anuñ
Sîne-i şad-pârenûñ vaşlına sûzenler durur
- 3 Nâvek-i hecr ile şadruñda görinen rahneler
Reh-güzerde bakmağa cânâna revzenler durur

14 İÜ: 98a, M: 4a, V: 16a, HŞ1: 92a, HŞ2: 6b, HŞ3: –, Lİ: 6a, SU: 32b.

- 1 dîvânesini: dîvânesi V.
- 2 yak: yık Lİ. // pervânesini: pervânesi V.
- 3 mestânesini: mestânesi V.
- 4 uñut: öñ HŞ2. // virânesini: virânesi V.
- 5 nişânesini: nişânesi V.

15 İÜ: 99a, M: 5b, V: 18a, HŞ1: 85a, HŞ2: 7a, HŞ3: –, Lİ: 6b, SU: 32b.

- 1 olmağa: olmak V.
- 2 Cevr-i: Cevre V. / yime: bile HŞ2.
- 3 Reh-güzerde: Reh-güzerdür M, V.

- 4 Mekteb-i ‘aşkda *nedânem* dersin al ko bilmegi
Râh-ı Hâk’da ‘aql u fehmüñ çünki rehzenler durur
- 5 Şemsiyâ bu yolda evrâm-ı cigerden gam yime
Naqd-i ‘irfâna zîrâ her biri maḥzenler durur

16

mefʿûlü mefâʿilün mefʿûlü mefâʿilün

- 1 Mecnûn olalı göñlüm Leylâ ḥaberin söyler
Derde düşeli cânım veylâ ḥaberin söyler
- 2 Cismümde göñül kuşu maḥbûs olalı ağlar
Cezbeyle boşandıkda aʿlâ ḥaberin söyler
- 3 Cân kuşu bu gülşende medḥüñ okumaḥdaydı
Zülfüñ ağına düşdi sevdâ ḥaberin söyler
- 4 Cânım seni tıyalı göñlüm aña uyalı
Özge ḥaberin koyup Mevlâ ḥaberin söyler
- 5 Şemsî seni tıyalı ‘aşka cânı uyalı
Fırkat ḥaberin koyup vuşlat ḥaberin söyler

4 çünki: saña M, V.

5 ‘irfâna: ‘irfâna ki M. // zîrâ: yine HŞ1. // durur: dur M.

16 İÜ: 101a, M: 4a, V: 15a, HŞ1: 92a, HŞ2: 8a, HŞ3: –, Lİ: 6b, SU: 33a.

- 3 HŞ2’de 3. Beyitle 4. Beyit yer deḡiştirmiş olarak kaydedilmiştir. / okumaḥdaydı: okıyam didi M, V / okumaḥdaydı: okumaḥda idi SU.
- 4 Cânım seni tıyalı göñlüm aña uyalı: Cânım duyalı zevküñ aña uyalı gönlüm M. / aña: saña V. // ḥaberin: ḥaberi M, V, HŞ2.
- 5 M.’ de kayıtlı deḡil. / cânı: cânâmı SU.

müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün

- 1 Göster cemâlün şem'ini yansun oda pervâneler
Devlet değil mi 'âşıkma ma'sûka karşı yanalar
- 2 Şol dilber-i ra'nâ güzel yağmaladı gönlüm evin
Pek bağla 'aşkuñ zencîrûñ boşanmasun dîvâneler
- 3 Mescid ile medreseyi ısmarladık zâhidlere
Hakk'a 'ibâdet itmege yeter bize meyhâneler
- 4 Ben meye tevbe itmezem ağıâr elinden içmezem
Kudret yedüñle şun bize tolu tolu peymâneler
- 5 Bezm-i elestden bir kadeh şundı bize dest-i İlâh
Bir kaşresinden nûş iden oldu ebed mestâneler
- 6 Cevr ü cefâ itmeñ ile Şemsî seni terk eylemez
Sen şanma kim seni seven senden şehâ uşanalar

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Ma'nâ-yı 'ilm-i ledün irfân içinde gizlüdür
Şüphesüz nûr-ı Hudâ îmân içinde gizlüdür
- 2 Yok durur var da degül yâ var durur yok da degül
Lâ-mekân ol perde-i imkân içinde gizlüdür

17 İÜ:–, M: 6a, V: –, HŞ1: 96a, HŞ2: 11a, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

- 1 ma'sûka: şem'ine M, HŞ2.
- 2 M.'de 4. Beyit olarak kaydedilmiştir. / Şol dilber-i ra'nâ güzel yağmaladı: Ey hâli çok a'lâ güzel yağmaladıñ HŞ2. // zencîrûñ: zencîrin HŞ1, HŞ2.
- 3 HŞ2'de 3. Beyitle 4. Beyit yer değiştirmiş olarak kaydedilmiştir. // meyhâneler: virâneler M.
- 4 itmezem: itmîşem M / itmezem: itmem HŞ2. / içmezem: içmege M. // yedüñle: eliyle M.
- 5 M.'de kayıtlı değil. / dest-i: lutf-ı HŞ2.
- 6 Sen şanma kim seni seven senden şehâ uşanalar: Seni seven 'âşıklarun hâşâ senden uşanalar: HŞ1, HŞ2.

18 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1: 94a, HŞ2: 11b, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

- 3 Gel berü zâhid arâbât ehlin inkâr eyleme
‘Ârif-i billâh olan insân içinde gizlûdür
- 4 Zülmet-i inkâra çekmiş nefsün ey zâhid seni
Nitekim Şems ü Kâmer zulmât içinde gizlûdür
- 5 Şemsiyâ baħr-i akîkat gevheridür sözlerüm
Kaťredür şûretde gör ‘ummân içinde gizlûdür

19*

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Gülün her dem hümâ-veş sâye-endâz olması başda
Tarîķ-i Kâdriye’nün gül nişânı olduğındandır
- 2 akîkat çöl kenârında şeref-yâb olduğu Bağdâd
Cenâb-ı azret-i şeyhün mekânı olduğındandır
- 3 Muhammed Ahmed [ü] âmid aña oğlum buyurduğu
Gürûh-ı evliyâullâhuñ imâmı olduğındandır
- 4 Erenler egdi ki başın o şâhuñ pâyına ey dil
Resûl-ı Kibriyâ’nuñ ak kelâmı olduğındandır
- 5 Kerâmâtıyla esrârı cihâna dolduğı her ân
‘Ayândur kurbet-i akķ’uñ hümâmı olduğındandır
- 6 Aħad deryâsına ğavvâş kılpul sulťânımı Raħmân
Maķâm-ı vahdetün şâhı tamâmı olduğındandır

3 berü: yûri HŞ2.

19 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1: –, HŞ2: 12a, HŞ3: –, Lİ: –, SU: 55b.

1 HŞ2’de 1. Beyitle 2. Beyit yer değıştirmiş olarak kaydedilmiştir. / hümâ-veş: hevâ evc HŞ2.

3 başın o şâhuñ pâyına ey dil: baş o şâhuñ pâyına egdi HŞ2.

4 HŞ2’de kayıtlı değıl.

5 HŞ2’de kayıtlı değıl.

* Bu gazel, 19. Yüzyıl şâirlerinden Osman Şems Efendi (1814-1893)’nin Dîvânı’nda da bulunmaktadır. (Bkz. Yusuf Yıldırım, *Osman Şems Efendi, Hayatı, Eserleri ve Dîvânı (Metin-İnceleme-Tahlil)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2013.) Osman Şems Efendi, Kâdiriyye tarikatına mensuptur. Dolayısıyla bu gazelin Osman Şems’e ait olma ihtimali daha yüksektir. Ancak, SU nüshasının istinsah tarihinin; 1195 (1780) olması gazelin, ihtiyâten Şemseddîn Sivâsî’ye ait olduğunun kabul edilmesinde etken olmuştur.

- 7 Kelâm-ı *küntü kenzüñ* mahremi olduğu bu Şemsî
Çü ‘Abdülkâdir ol sultânun gulâmı oldığındandır

20

mef’ülü mefâ’ilü mefâ’ilü fe’ülün

- 1 Zeyn itmek için cennete insân iletürler
Kulluğa aña hûri vü gılmân iletürler
- 2 Cân Yûsuf’unuñ Mısrı vücûduñda bulına
Ken’ân iline nâmını sultân iletürler
- 3 O Ka’be-i vaşl istemeyüp dünyâ sevenler
‘Âşıklarınıñ cânını kurbân iletürler
- 4 Vâ’iz bizi korkutma cehennemde od olmaz
Herkes odını yanmağa bundan iletürler
- 5 Bugün bunda mazlûma cevr ü zulüm idenler
Maşşerde anı zâr u giryân iletürler
- 6 Aldanma bugün Şemsî şakın tâc u kabâyâ
‘Uryân getirüp dünyâdan ‘uryân iletürler

21

mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün

- 1 Hayâl-i yâr ile her şeb benüm rü’yâlarum vardur
Kemend-i mûy-ı zülfünden uzun sevdâlarum vardur

7 mahremi olduğu bu: mahzeni mahrem olup HŞ2. // çü: çün HŞ2. // sultânun: sultân HŞ2.

20 İÜ:–, M:–, V:–, HŞ1: 95a, HŞ2: 12a, HŞ3:–, Lİ:–, SU:–.

3 O:– HŞ2. // ‘Âşıklarınıñ: ‘Âşıklar HŞ2.

4 odını yanmağa: yanmağa odını HŞ2.

5 HŞ1’de kayıtlı değil. // 2. Mısrada vezin aksamaktadır.

6 Aldanma bugün Şemsî şakın: Şemsî şakın aldanma bugün HŞ2. // dünyeden: dünyâyâ HŞ2.

21 İÜ:–, M:–, V:–, HŞ1: 94a, HŞ2: 12b, HŞ3:–, Lİ:–, SU:–.

1 Kemend-i: Kemendi HŞ2. // mûy-ı zülfünden: bûy-ı zülfünden HŞ2.

- 2 Ne ğam yanarsa sînemde nigârâ âteş-i hecrûñ
Anı gözyaşı gibi söndürür deryâlarum vardur
- 3 Kõmazlar baña yaşılanmağa cânân işigi taşın
Ser-i kûyundaki itler ile ğavğalarum vardur
- 4 Yaşamı çâk idersem açılır sînemdeki dâğum
Şanasuñ ğülşen-i dehrem ğül-i ra'nâlarum vardur
- 5 Tâbîbe daĥi şerĥ itme bu sîneñ yarasın Şemsî
Anuñ gibi hezârân bûlbûl-i şeydâlarum vardur

22

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Râh-ı 'aşka 'azm iden kimdür diseñ ol kişidür
Kim anuñ koydığı ayağı muqaddem başıdur
- 2 Mürr gibi şevk ü zârı âh u enîni ol Hudâ
Derd-i dil merhemidür naqd-i revânı yaşıdur
- 3 Maţbahı tennûr-ı dil kanlu kebâbı cigeri
Seng-i ta'na etmegidür levm-i lâim aşıdur
- 4 Şeb-i dünyâda anı şanma ki zulmetde yürür
Hâne-i kalbi anuñ mihr-i muhabbet işidür
- 5 Şâh-ı iklîm-i fenâdur şanma kim anı gedâ
Maḥzeni kâţ kâţ anuñ ğâr-ı cigerde başıdur
- 6 Kûh-ı vahdetde eger şûret-i tenhâda yürür
Yalıñuz dime velî ḥaylî ḥayâlî işidür

2 âteş-i: âteşi HŞ2.

5 Tâbîbe daĥi şerĥ itme bu sîneñ yâresin Şemsî: Görüp feryâdımı Şemsî diye luţf ile ol ğül ruh HŞ1.

22 İÜ:–, M: 6a, V: 18b, HŞ1: 87a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

1 ayağı muqaddem: evvel ayağında M, V.

2 1. Mısrada vezin aksamaktadır.

3 etmegidür: etmegi V.

- 7 Gerçi şamtîdur velî her dem münâcât eridür
Tûr-ı *necvâ* da ne ‘arz itse cevâbuñ işidür
- 8 Seng-i ta‘ne ne kadar atıla minnetdür aña
Kim anuñ hırz-ı emânına hışârı taşidur
- 9 Kûy-ı ‘aşk seglerine hâdim olıgör Şemsî
Kim segi ol haremüñ cünd-i hidâyet başidur

23

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Ey şabâ hâk-i reh-i yâr-i vefâdan ne haber
Dîde-i ğam-dîdeme kuhl u cilâdan ne haber
- 2 Cân u ten lerze ider taraf-ı Habîb’den ger esse
Ki görüñ neyle gelür bâd-ı şabâdan ne haber
- 3 Dil-i şeydâ gözedür dürlü temennâlar ider
Kim diyü rahm eyleyüp ol mübtelâdan ne haber
- 4 Maḥrem olduñ çün harîm-i zülfine dimedi mi
Şol perîşân hâl olan ‘abd-i gedâdan ne haber
- 5 Uğraduñ mı Taybe’ye sürdüñ mi yüz ol ravzaya
Zübde-i nev’-i beşer âl-i ‘abâdan ne haber
- 6 Ka‘be-i kûyın tavâf üzre midür ‘âşıqları
Zemzem-i eşk ile hoş sa’y u şafâdan ne haber

7 ne ‘arz itse: münâcâta HŞ1.

23 İÜ:–, M: 6a, V: 19a, HŞ1: 97a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

1 yâr-i: yâr ü M.
2 ten: dil HŞ1.
3 şeydâ gözedür: şeydâyı göre M, V.
4 ‘abd-i gedâdan: ‘abdine andan M, V.
6 âşıqları: ‘âşıklar M.

- 7 Evc-i vahdetde olanlara *henîen lekumû*
Sicn-i keşretde olan merd-i cüdâdan ne haber
- 8 Ehl-i fakruñ ne bilür salţanatın şâh u sipâh
Müflis ü ‘adüvv olana genc-i ğınâdan ne haber
- 9 Yummamayın çeşmini ‘âlemde ne gördi Şemsî
Kim ‘amâ ehline iklîm-i ziyâdan ne haber

24

fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 Peyk-i cânân ki bâd-ı rahmetdür
Ol daĥi maĥfîdür ne ĥayretdür
- 2 Çeşmüm açdıķa ki görem anı
Koydıĥı ‘ayna ĥâk-i ĥasretdür
- 3 Umma râĥat bu fânîden dervîş
‘Âşıkun ĥâşılı çü miĥnetdür
- 4 Çün velâya belâ olur bâ‘iş
Bil ĥanîmet ki ĥâhi furşatdur
- 5 Seçmegil ‘azbini ‘azâbından
Her ne kim gönderür ‘atıyyetdür
- 6 Dest-i aĥyâr ile cefâ şekli
Çirk-i bâtında ĥoş dibâĥatdur
- 7 Kahrı içinde luţfi ey Şemsî
Bende-i ĥâşşa özge lezzetdür

9 Yummamayın: Yummayın V. / Yummamayın: Yummamayan HŞ1.

24 İÜ:–, M:6b, V: 20a, HŞ1: 91a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

1 bâd-ı: yâr-i HŞ1.
2 açdıķa: aķdıķa V.
4 ĥâhi: ĥâh M, V.

- 1 Kâlbine râğıb olanlar zıkrı hoş yola yürür
Pes harem ehli olan elbette cârûla yürür
- 2 Rîsmânın kuruben her gice cânbâz-ı felek
Ol reh-i havf eyleyüp şöyle terâzûla yürür
- 3 Şu'bede oynamaga gerçi düzer hoşkaların
Şubh-dem tiz devşürür sür'at-i pâzûla yürür
- 4 Gâhi âhengi olup na'le vü geh mîha çıkar
Bilmezem kim ne umar ol daği ârzûla yürür
- 5 Sihrini şubhuñ 'aşâsı tîzcek ibtâl idiser
Ahterân-ı mâhirândan gerçi câdûla yürür
- 6 Gice âteşler atar kal'a-ı bâlâsından
Bu 'acebdür şark u ğarba burç u bârûla yürür
- 7 Koma elden Şemsiyâ *hablû'l-metîn* i bunda
Vâdi-yi bîmde olan destinde dârûla yürür

- 1 Çünkü konduñ bu harâb-âbâda gencin bulagör
Böyle baħr-i şûra talduñ deste dürrin alagör
- 2 Râh-ı Hâk'da merkeb-i leng ile ger bî-çâresin
Koma elden dâmen-i kâfiledârı gelegör
- 3 Âb-ı ma'nî ile tolu cümle zarf-ı eşyâ
Kûze-i kalbi tehî koma anuñla tolagör

25 İÜ:–, M:6b, V: 21b, HŞ1: 98a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

1 râğıb: râķib M, V. // cârûla: çârûla M, HŞ1.

6 1. Mısrada vezin aksamaktadır.

26 İÜ:–, M:7a, V: 22a, HŞ1: 96a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

- 4 Serseri gezme bu bâzâra çü girdüñ miskîn
Nağd-i mevhûm ile bâzâr-ı haqîkat kılagör
- 5 Âsitân-ı yâre irmek olmaz ise Şemsiyâ
Şarţ-ı yârı bu durur bârî yolında ölegör

27

6+5

- 1 Şaçun *ve'l-leyl izâ yağşâ* görünür
Vücûduñ şehrinde eşyâ görünür
- 2 Hâbîbün şafâsı gönlüme tldı
Muşaffâ eyledi taşra görünür
- 3 Gönlüme nağş oldı ismine sikke
Oğurdum vaşf ile büşrâ görünür
- 4 Muhabbetün beni mesrûr eyledi
Kancaru bakarsam zülfâ görünür
- 5 Kaldır niğâbuñı teferrüç idem
Yüzünün nûrıyla ebhâ görünür
- 6 Vişâlün nûrına irmezse Şemsî
‘Aynına evlâ vü uhrâ görünür

28

8+8

- 1 Mülk-i ‘ademden geleli seyrânum vaḥdet ilidür
Yâ Hû illâ Hû diyeli seyrânum vaḥdet ilidür

27 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1: 99a, HŞ2:–, HŞ3: 82b, Lİ: –, SU: –
3 ismine: adına HŞ3.
6 vü: – HŞ1.

28 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1: 100a, HŞ2:–, HŞ3: 83b, Lİ: –, SU: –.

- 2 Zât-ı lâhûtuñ sırrını resm-i nâsûtuñ nûrını
Koçlayalı ma'nâ gülün seyrânum vaḥdet ilidür
- 3 *Lî ma'a'llâh*'uñ rumûzı mest ü ḥayrân itdi bizi
Açılalı gönül gözi seyrânum vaḥdet ilidür
- 4 'Âşık ḥaqqı görür 'ayân ḥaḳ 'âşıqdan olmaz nihân
Keşf olalı 'ilm-i cânân seyrânum vaḥdet ilidür
- 5 Çün inzâl eyledi Qur'ân Muḥammed eyledi beyân
Küllü men daḥi olsa *fân* seyrânum vaḥdet ilidür
- 6 Ey nûr-ı çeşm-i enbiyâ ey rûḥ-ı cism-i evliyâ
Ḥaḳ dir *leyse* sırrın beyân seyrânum vaḥdet ilidür
- 7 Nuṭṭ itdi çün kutb-ı Qur'ân aña uyuñ ey Şemsiyân
Evvel Qur'ân âḫir Qur'ân seyrânum vaḥdet ilidür

29

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Çünkü bî-'illet 'inâyetden nesîm irdi şehir
Bir avuç toprağı insân eyleyüp itdün beşer
- 2 Lîk olduḳ bu ṭabî'at kûyına ḥabs-ı muḳîm
Luṭf idüp yazup vişâlün Ka'besine vir sefer
- 3 Bu heves bâdiyesinde eyledün beyhûde seyr
Nefs-i emmâre muḡaylânından irdi çok zarar
- 4 Bu lisân-ı levş-i ṭanînden mücerred kıl beni
Tâ 'inâbet âbı birle ḡusl idem bulam zafer

2 nûrını: gözini HŞ3. // Koçlayalı: Koçula HŞ3.
5 HŞ3'te kayıtlı değil.
6 çeşm-i: cism-i HŞ3.
7 uyuñ: oluñ HŞ3.

- 5 Baġlanam iħrâm-ı ‘aşķuñ çizmeyeyüm tâ ebed
Hem ‘ibâdetden tıtam dâim miyânımda kemer
- 6 Sa’y ile ger teşne-dil olsam şafâdur ġam degöl
Luţf idüp âhir vişâlün zemzem ile bir şıvar
- 7 Tavf-ı kûyuñda ebed pergâr-veş tâ’if olam
Devr idem dâr u diyâruñ itmeyem andan ġüzır
- 8 Gerçi bu yolda cehâlât ile biz bîġâneýüz
Ma’rifet kûhında virseñ âşinâlık pes nazır
- 9 Kıl kerem luţfuñ minâsında baña fetħ it dükân
Tâ virem bu gökçe boncuġı alam dürr ü ġüher
- 10 Ger ire senden meded bu ‘âcize yâ Müste‘ân
Recm-i şeytân eyleyem bulam mekâyidden ġazer
- 11 Hılk idem Mûsâ’yı luţfuñla başım sevdâların
‘İcl-i nefsüm anda ġurbân eyleyem kıyam eşır
- 12 ‘Abd-i ‘âciz feyz-i ‘âmmuñdan recâ itse ne var
Çün töludur anuñ ile şark u ġarb u baħr u ber

30

fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

- 1 Tîr-i âhı ‘aşķuñ çarħ-ı mu’allâdan ġeçır
Kaţre-i eşk-i nigârı kırı deryâdan ġeçır
- 2 Yüzüñi ġörmek degöl zâhid işitse nâmını
Zıkrüñi tesbîħ idır ġalvetde eşhâdan ġeçır
- 3 Cürm ü ‘işyân çok diyü kırkıutma ey zâhid beni
Tâlib-i didâr olan *Firdevs-i a ‘lâ’dan* ġeçır

- 4 Cur'a-ı 'aşkuñ şarâbıdur sâkîyi mest iden
Şanma Şemsî her dem câm-ı muşaffâdan geçer

31

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Bu fenâ mel'abenüñ dūd u ğubârı nice bir
Külheni gülşen şanup zahme-i hârı nice bir
- 2 Her nefesde niçe biñ maḥv ile işbât gösterür
Pes aḳarşu üstine naḳş u nigârı nice bir
- 3 Mürg-ı câna âşiyân olmuş iken bâğ-ı cinân
İş bu ıştâbl-ı sûtûr içre ḳararı nice bir
- 4 Bir çürük lezzet-i mevhûme vü mesmûme için
Her denî seg sîretüñ minnet ü bârı nice bir
- 5 'Ömr-i hoş sermâyeyi yıllara şavurduñ Şemsî
Her gerekmezde bunuñ ğayb u ḥasârı nice bir

[Ḥarfü'z-Zâ]

32

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Dünya bir mey-kededür ḥamrı ḥumârın ödemez
Bir 'aceb ğam-gededür sûrı şübûrın ödemez
- 2 Tütalum taḥt-ı şehen-şâhîde biñ yıl olasın
Ḳabre girdikde begim ḳaşrı ḳuşûrın ödemez

31 İÜ:–, M:7a, V: 22b, HŞ1: 99a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

2 biñ: biñ biñ M, V.

5 1. Mısrada vezin aksamaktadır. / yıllara: yıllarda M, V.

32 İÜ: 86a, M: 8a, V: 3b, HŞ1: 102a, HŞ2: 4a, HŞ3: –, Lİ: 6b, SU: 33a.

1 Dünya: Dünyâ İÜ, V, HŞ2, Lİ.

2 Tütalum taḥt-ı: Tuta dem-i köşk-i M. / taḥt-ı: köşk-i V.

- 3 Ne kadar ‘ayş u tenâ‘umda teni besler iseñ
Hâke defn olsa idüñ mârla mûrın ödemez
- 4 Şahñ-ı dünyâyâ konup biñ yıl ikâmet idesin
Vaqt-i rihlet elemin dañi ‘ubûrın ödemez
- 5 Tüt ki bir ravzada bir devha-i ‘ulyâ olasın
Bâd-ı şarşar esicek anda harûrın ödemez
- 6 Sûk-ı dünyâda ne deñlü idesin bey‘ ü şirâ
Soñ hisâb eyler iseñ reyci küsûrın ödemez
- 7 Şemsiyâ râh-ı beğâ semtine git eglenme
Ki bu bir merhâledür hayrî şürûrın ödemez

33

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Biz ol ‘uşşâk-ı ser-bâzuz bize ‘aql ıssı yâr olmaz
Mey-i ‘aşk ile sermestüz bize hergiz humâr olmaz
- 2 Şarâb-ı ‘aşkı çün içdük ferâgat mülkine göçdük
Yanup ‘aşk ile tutuşduk bize tehdîd-i nâr olmaz
- 3 Diriyüz dâ’im ölmezüz çürüyüp toprak olmazuz
Karañkuluğda kalmazuz bize leyl ü nehâr olmaz
- 4 Bizüm gülşendeki güller açılır tâze şolmazlar
Şitâ olmaz bu gülşende zemistân u bahâr olmaz

3 u: – İÜ, V. besler iseñ: beslersen Lİ, SU. // olsa idüñ: olsayduñ M, V.
4 dünyâyâ: dünyâda Lİ. / idesin: idesüñ HŞ1. / idesin: itseñ SU.
5 olasın: olasuñ: HŞ1. // şarşar: rihlet HŞ1.
6 idesin: idesüñ HŞ1. // reyci: dañi M.

33 İÜ: 103b, M: 7a, V: –, HŞ1: 101a, HŞ2: 10a, HŞ3: –, Lİ: 7a, SU: 34a.

2 göçdük: geçdük Lİ.
3 M.’ de 3. Beyitle 4. Beyit yer değiştirmiş olarak kaydedilmiştir. // Karañkuluğda: Karañu yirde İÜ, Lİ
4 zemistân u: zemistânı İÜ, HŞ2, SU.

- 5 Kıyamazsañ baş u câna ırak tur girme meydâna
Bu menzilde nice cânlar baş oynar i‘tibâr olmaz
- 6 Bu dünyâ balına banma hayâlâtına aldanma
Ebed bâkî kalam şanma fenâdur pâydâr olmaz
- 7 İrişdi çün bu Şemsî’nüñ vücûdı kaçresi bahre
Ne kaçre ayn-ı bahır oldu aña ka‘r u kenâr olmaz

34

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Saña gûyendelik idem olursañ ger baña dem-sâz
Çalam kânûn-ı hikmetden tıyasın nice gizlû râz
- 2 Bu ‘âlem ger müşevveşdür velî kânûna hoş beñzer
Çalar dest-i kazâ anı virür her kılı bir âvâz
- 3 Mezâhirden niķâb urmuş anuñ’çün maḥfidür zâtı
Velî şun‘ı zühûr ider kamu eşyâda bî-enbâz
- 4 Gözüñ aç gezme beyhûde bu işlerden ḥaberdâr ol
Kulağun var ise diñle ne ḥâcet ben olam gammâz
- 5 Maķâmında olup her şey şıfâtın perde tutunmış
Lisân-ı ḥal ile şânın ider ol perdeden ibrâz
- 6 Kaçan kim perdeden düşüp maķâmuñ taşra bıraksa
Anı te‘dîb idüp fi‘l-ḥâl idiser gûş-mâl ol bâz

5 M.’de kayıtlı değil. / tur: dur İÜ. / ırak tur: ırağ ol HŞ2.

6 kalam: kalur M, SU.

34 İÜ: 106b, M: 7b, V: 10a, HŞ1: 43a, HŞ2: 9a, HŞ3: –, Lİ: 7a, SU: 33a.

2 ger: – V. / ‘âlem ger: ‘âlemler SU.

3 maḥfidür: maḥfiden V. // ider: eyler SU.

5 İÜ.’de kayıtlı değil.

- 7 Tefekkür kılsañ eczâ-yı cihânı ulvî ger süflî
Egerçi zaḥma birliğin gelür her zerreden bir sâz
- 8 Kimin nâlân ider ḥalkuñ kimine ḥande bağışlar
Niyâz ider kimüñ işin kimini eyler ehl-i nâz
- 9 Kime şıḥḥat virür dâ'im belâdan hîç ḥaber virmez
Kimisin mübtelâ idüp ider derd ü ğama hem-râz
- 10 Bu ḥalkuñ kimisin fakîr ider kimisini aġnâ
Ḳanâ'at baḡş olur kime virür kimine ḥırş u âz
- 11 Kimine fetḥ olur esmâ dilinde vird olur yâ Hû
Hüviyyetden tıyup remzi hevâlardan gelür ol râz
- 12 Kimin bende idüp ḥalkuñ bıraġur niçe yüz bende
Kimin şâh-ı cihân idüp alur bu bendelerden bâz
- 13 Kimin nâdân idüp ḥalkuñ semâ vü arzı fark itmez
Kimine ma'rifet virüp ider 'arş üstine pervâz
- 14 Kimin dünyâya ḳul eyler *e'âzallâhu iyyânâ*
Binüp ḥırş atına dâ'im yiler uşanmaz ol ḳurnâz
- 15 İder her dem bu eczâ-yı cihândan dürlü iş peydâ
Velî kendüsi gizlödür arada hemçü lu'bet bâz
- 16 Çü zerrât-ı cihân Şemsî bu esrârı ider ifşâ
Ne lâzım saña keşf itmek eger itnâb eger îcâz

8 Kimin: Kimüñ M. / ḥande: ḥandan V.

9 Kime: Kimine V. / virmez: bilmez M,V. // Kimisin: Kimisüñ M. // ider: – V.

10 Bu ḥalkuñ kimisin fakîr ider kimisini aġnâ: Faḳîr ider kimin ḥalkuñ virür kimisine dünyâ: İÜ, HŞ2, Lİ, SU.

11 olur: ider M, V. // tıyup: duyup Lİ. // ol râz: âvâz HŞ1, Lİ.

12 Kimin: Kimüñ M. // Kimin: Kimüñ M. / bıraġur: bıraḳır HŞ1. // idüp: ider M. // idüp: eyler V.

13 Kimin: Kimüñ M. / idüp: ider M, V.

14 Kimin: Kimüñ M. // Binüp: Biner M, V.

15 HŞ2'de kayıtlı deġil. / iş: işler İÜ. / iş: işin M.

16 îcâz: imḥâz V.

- 1 Kârhâne-i Hudâ'da âvâre gezmek olmaz
Dermân tolu tururken bîcâre gezmek olmaz
- 2 Şâdık degüldür ol kim şadrında yok nişânı
Şemşîr-i yâr bürehne bî-yare gezmek olmaz
- 3 Bulduñsa derd-i yâri gönölünde bekle anı
Gence iren evinde her dâra gezmek olmaz
- 4 Ahkâm-ı Hakk'ı gözle her ne gelür şafâdur
Merhem şunarsa cerrâh pür-yare gezmek olmaz
- 5 Ğam yime ger iderse mikrâş-ı kahrı biñ çâk
Vaşlına sûzen iste şad-pâre gezmek olmaz
- 6 Deşt-i belâsı varken bakma riyâz-ı ravha
Bâğ-ı cinâna iren kûhsâra gezmek olmaz
- 7 Şemsî felâh isteyen bâzâr-ı keşreti kor
Nâ-maḥremân içinde âşkâre gezmek olmaz

[Ḥarfî's-Şâd]

- 1 Râh-ı Hakk'da hoş ḥaṭarla gitdi aşḥâb-ı ḥulûş
Serserî gitmek diler şimdi yola her bir lûşûş

35 İÜ:–, M:8a, V: 20b, HŞ1: 101a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

- 1 tolu: dolu M.
- 2 Şemşîr-i: Şemşiri V.
- 4 Hakk'ı: vaḫti HŞ1.
- 5 M. ve V.'de 5. Beyitle 6. Beyit yer deḡiştirmiş olarak kaydedilmiştir.
- 7 âşkâre: mestûre M, V.

36 İÜ:–, M:8a, V: 23a, HŞ1: 103a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

- 2 Gence irişen kişi iflâsını i‘lân ider
Sırr-ı hâl üzre gerek haqqâ ki erbâb-ı huşûş
- 3 Küşte-i ‘aşk olanuñ kanı hederdür şûfiyâ
Müfti-yi ‘aşkuñ cevâbı bu durur diñle nuşûş
- 4 Sûk-ı ‘ayyârâna çün tûş oldu yoluñ sâlikâ
Key hazer eyle ki tarr olmaya hâtemden fuşûş
- 5 Şemsiyâ çün yola ‘azm itdüñ rücû‘undan şakın
Kim yaraşmaz zümre-i ikrâra kavlinden nuķûş

[Harfî’l-‘Ayn]

37

7+7

- 1 Bârân-ı eşk-i çeşmüm diñ olmasuñ müctemi‘
Tecrî dümû‘-i ‘aynî dehren ve lâ yenķatı‘
- 2 Ra‘d ile şavt-ı âhım cem‘ olmasun semâda
Kim kormaram yıkılup gökler ola muñşadı‘
- 3 Şehden shehe şikâyet itmek olurdı lâkin
Tersem ki ân perîhû yağdab ve lâ yestemi‘
- 4 Bârân-ı eşküm ile sûz-ı dilüm söyünmez
Deryâ ile olur mı nâr [u] lażâ mündefi‘
- 5 Yüz aklığın dilerseñ zülf-i siyâhını tut
Kim ‘ömr-i sermedüñde tâ olasın müntefi‘
- 6 Mihmân olırsa derdüñ al tırlığı ğam degül
Ğam leşkeri kormaga meydân-ı dil müttesi‘

4 tûş: dūş M, V.

37 İÜ: 86a, M: 9a, V: 6b, HŞ1: 106a, HŞ2: 3b, HŞ3: –, Lİ: 7b, SU: 34b.

2 semâda: havâda: İÜ, HŞ2, Lİ, SU.

3 Şehden shehe: Şâhdan şâha HŞ2. / olurdı lâkin: olur velâkin M. // ol: ân M, V, HŞ1.

6 Ğam leşkeri kormaga: Kormaga leşker-i ğam SU.

- 7 Bâzâr-ı derd ü ğamda degmez gedâya nevbet
Şemsî bu maṭlabından lâkin degül mürtedi‘

38

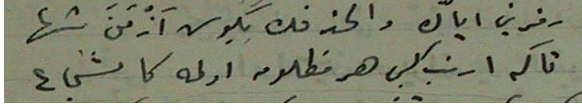
fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Terk idüp beyhûde ḥaṭṭı yaz ledünnîden riḳâ‘
Gel bugün efsâne sözden eyle sâlik el-vedâ‘
- 2 Şol ki varın şarf idüben buldı aşl-ı vâhidi
Şîğahâ-yı muḥtelife gel aña virme şadâ‘
- 3 Çün mücerred olmasa sâlim dinilmez añladuñ
Gel ‘alâyıqdan be-küllî eyle sâlik inḥilâ‘
- 4 Mâzî vü müstakbeli terk eyle ḥâli gözle sen
Geç geçenden daḥi müstakbelden eyle inḳiṭâ‘
- 5 Sen kaçan şarf olasın Hâḳ yolına çün ‘illetin
Ḥubb-ı dünyâ vü riyâset sende itdi ictimâ‘
- 6 Çün derûnuñda musavver olmaya ma‘nâ-yı vây
İş bu yüzden lafz-ı vây ile begim gitmez ḳınâ‘
- 7 Çünki mu‘telsin tedârik eyle ḳalb ile aña
Tâ ire göñlüñ gözine iş bu revzenden şu‘â‘
- 8 Nice bir ḥarf-i zevâidde idesin güft u gû
Deyr-i *kûn* ki ḥaşılı *el yevme tensâh* oldu şâ‘

7 Bâzâr-ı derd ü ğamda: Pâzâr-ı ğamda gerçi M, V. // maṭlabından: maṭlabında M.

38 İÜ: 88a, M: 8b, V: 10b, HŞ1: 105a, HŞ2: 3b, HŞ3: –, Lİ: 7b, SU: 35a.

1 Terk: Keşf: Lİ. / ḥaṭṭı: naḳşı: İÜ, HŞ2, Lİ, SU. // sâlik: şûfî M, V.
2 Yalnız M, V ve HŞ1 ‘de kayıtlıdır.
3 Gel: Bu: İÜ, HŞ2, Lİ, SU. // şûfî: sâlik M, V, HŞ1.
4 M. ve V.’de kayıtlı değil. / Mâzî vü: Mâzî İÜ.
5 Yalnız M, V ve HŞ1 ‘de kayıtlıdır. / M. ve V.’de 8. Beyit olarak kaydedilmiştir.
6 Yalnız M, V, HŞ1 ‘de kayıtlıdır.
7 M. ve V.’de 4. Beyit olarak kaydedilmiştir.
8 M, V, HŞ1. / M. ve V.’de 5. Beyit olarak kaydedilmiştir. / ḥarf-i zevâidde: ḥarfî rivâyedde M,V.

- 9 ‘Âlemüñ terkîbini maḥv ile i‘râb eylegil
Ref‘ ü ḥıfzuñ ‘âlemin bir añlayup itme nizâ‘
- 10 Mübtedâ eyle anuñ ism-i nefisin dâ’imâ
Tâ ki *illallâh* ḥaber ola bulasın irtifâ‘
- 11 Ger tamâm olmak dilerseñ ismile ol müktefi
Nâķış olur itmeyen özge ḥaberden inķıṭâ‘
- 12 Gir hüviyyet ‘âlemine kıl ‘ale’l-lah seyrini
Yeftehullâhu bihi ebvâbe esrâri’l-ķalâ‘
- 13 Nice hem-şoḥbet olur yâ hû diyenle rûz [u] şeb
Şol gürûh ile ki vird-i yâ füsâķ [u] yâ likâ‘
- 14 Bâb-ı taḥzîri oñat fehmi eyle iyyâķe’l-esed
Ya’ni nefisünden ḥazer eyle budur yolda sibâ‘
- 15
- 16 Eyle şûfi mümkinâtı zât-ı muṭlaķdan temîz
Atmagıl beyhûde sengi tâ ki şınmaya fiķâ‘
- 17 Girmegil bâb-ı tenâzu‘dan ki yokdur aşşısı
Kim ḥaķîķat şehrine lâyıķ degüldür her metâ‘

9 Yalnız M, V ve HŞ1’de kayıtlıdır.

10 Yalnız M, V ve HŞ1’de kayıtlıdır. / M. ve V.’de 7. Beyit olarak kaydedilmiştir.

11 Yalnız M, V ve HŞ1’de kayıtlıdır. / M. ve V.’de 10. Beyit olarak kaydedilmiştir.

12 Yalnız M, V ve HŞ1’de kayıtlıdır. / M. ve V.’de 11. Beyit olarak kaydedilmiştir.

13 Yalnız M, V ve HŞ1’de kayıtlıdır. / M. ve V.’de 12. Beyit olarak kaydedilmiştir.

14 Yalnız M, V ve HŞ1’de kayıtlıdır. / M. ve V.’de 15. Beyit olarak kaydedilmiştir.

15 Yalnız M, V ve HŞ1’de kayıtlıdır. / M. ve V.’de 16. Beyit olarak kaydedilmiştir.

16 Yalnız M, V ve HŞ1’de kayıtlıdır. / M. ve V.’de 13. Beyit olarak kaydedilmiştir.

17 Yalnız M, V ve HŞ1’de kayıtlıdır.

- 18 Nefy ü istiṣnâdan bahiṣ itmek dilerseñ şûfiyâ
Lâ vü illâllâh'ı ders eyle bulursın ittîlâ'
- 19 Çün bu üslûb ile sâlik aṣl-ı hâli tuymaduñ
Şâbit ol nehc-i tarîkatda oñat kıl 'ittibâ'
- 20 Levh-i dilden okı sen 'ilm-i ledünnî Şemsiyâ
Hızır-ı rûhuñ sırrına bulmak dilerseñ ittîlâ'

[Harfî'l-Fâ]

39

mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

- 1 Baş koşma cihân hâkına çün kalmadı bir şâf
Hem-pâ olıma her ne kadar saña ide lâf
- 2 Nâmerd yükinüñ altına girme hâzer eyle
Bir zerre içün eyleyiser minnet-i şad kâf
- 3 Herkes yükini âhire tahmîl ider oldı
Hoş bak göresin kalmadı hîç kimsede inşâf
- 4 'Arzın şakınup serine girdi heme server
Baş kalduruben muhterem oldı nice eclâf
- 5 Zulm âteşine yandı kamu sîne-i mazlûm
Kalmadı aña bir şu seper sen yetiş ey 'Âf
- 6 Gösterdi felekden Zühâ evzâ'-ı garâyib
Şemsî kamerüñ devri bozıldı gidüp îlâf

18 Yalnız M, V ve HŞ1'de kayıtlıdır. / şûfiyâ: Şemsiyâ M, V.

19 Yalnız M, V ve HŞ1'de kayıtlıdır / M. ve V.'de 14. Beyit olarak kaydedilmiştir.

20 M. ve V.'de kayıtlı değil.

39 İÜ:–, M:9a, V: 20b, HŞ1: 39a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

1 çün: kim M, V.

3 âhire: âhir V.

[Harfî'l-Kaf]

40

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1 Düşelden tâb-ı zülfine düşer kâşânemüz yanmak
Ki zünnâr ehliyem nâr ile hoşdur hânemüz yanmak
- 2 Senüñ bezmüñde her kimse murâdı câmin içerken
Şehâ devründe düşer mi bizim peymânemüz yanmak
- 3 'Aceb midür anuñ şem'i ruhın gördükçe dil yana
Bize 'âdetdür evvelden per-i pervânemüz yanmak
- 4 Yakup bu hırmen-i zühdi ne gam kül eylese 'aşkuñ
Bize hoş hâl [u] hoş nâmı durur efsânemüz yanmak
- 5 Eger 'aşkuñ şerârından düşerse çeşmüme âteş
Zihî minnet sa'âdetdür kurı vîrânemüz yanmak
- 6 Seni koyup eger gayra taparsa bu dil-i kecrev
Sezâdur âteş-i gayretle bu büthânemüz yanmak
- 7 Çü yir yir şaldı âteş mey vücûduñ şehrine Şemsî
Ne cüz'idür bu âteşlerle bir humhânemüz yanmak

41

müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün

- 1 Kim ki derer bu gülşenüñ lâlesini kucağ kucağ
Bağrın yakar başına kan koyar felek tabağ tabağ
- 2 Bâğ-ı fenâya kim gelür şanma murâdı el virir
'Aşr-ı cefâ 'ineb gibi kanın döker çanağ çanağ

40 İÜ: 88b, M: 9b, V: 5a, HŞ1: 108a, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: 35a.

2 her kimse: herkese SU. // Şehâ devründe düşer mi bezm-i peymânemüz: Düşer mi şâhâ bezmünde bezm-i peymânemüz M, V. // yanmak: şanmak İÜ.

3 şem'i ruhın: devr-i ruhuñ M. // perr-i: per per M.

41 İÜ: -, M: -, V: -, HŞ1: 108a, HŞ2: 11b, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

2 şanma: şanur HŞ2.

- 3 Nice ta‘ayyüş eylesün tîh-i fenâ misâfirî
Çünkü ecel kâfilesi ardın sürer konağ konağ
- 4 Deşt-i fenâda nice bir otlaya nefsüñ âhûsı
Şayd itmege gürg-i ecel izleyeyor yatağ yatağ
- 5 Gülşen-i fânîye gelüp kim kosa başa bir güli
Şarşar-ı ğayreti hemân kopar anı varağ varağ
- 6 Câm-ı ecel içirmege herkese sâķî-yi felek
Meş‘al-i mihr ü mâhla dün ü gün arar bucağ bucağ
- 7 Kankı çerâķı kim yaķar bu tekye içre rûzigâr
Günleyüben üf dimege gezer bu dem ocağ ocağ
- 8 Ravza-i ‘âlemde kim ki revhâ ide fidânını
Tîşe-i kahr ile anı tîz kesiser budak budak
- 9 ‘Atlas-ı ‘unşurı tokur herkese culâh-ı cihân
Ġirre meşev ki Şemsiyâ tîz sökiser tarağ tarağ

42

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Mâcerâsın gözimüñ şerh idecek yârum yok
Ġam helâk itdi esirgeñ beni dildârum yok
- 2 Zâhidâ nâr-ı cehennemle beni korkutma
Severüm ben o melek çehreyi inkârum yok
- 3 Müşterîyem göricek gerçi metâ‘-ı hüsne
Şimdi sen mâh iledür ğayrıla bâzârum yok

3 HŞ2’de 3. Beyitle 6. Beyit yer değiştirmiş olarak kaydedilmiştir. // ardın: izin HŞ2.
7 HŞ2’de 4. Beyit olarak kaydedilmiştir. / içre: içerü HŞ2.
9 tokur: doķur HŞ1.

- 4 Dost gamı şöyle harâb itdi gönül şehrini kim
Yârdan gayrı anı yapmağa mi‘mârum yok
- 5 Şemsiyâ bülbül-i gûyâ gibi feryâd iderüm
N’eyleyem karşıda âyâ yüzi gülzârum yok

[Harfî’l-Kâf]

43

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Kışsa-ı şem‘-i dili pervânenen şormak gerek
Hâl-i bağ-ı bülbülü dîvânenen şormak gerek
- 2 Zâhide şavm u şalât u bâb-ı mescidden haber
Rind-i bed-hâl olana meyhânenen şormak gerek
- 3 Tûti-yi tab‘ olan añlar şehd [ü] kandün dadını
Her ki baykuşdur aña virânenen şormak gerek
- 4 ‘Âşıkun derd-i derûnundan ne bilsün tab‘-ı hâm
Hâl-i Mecnûn’ı velî mestânenen şormak gerek
- 5 Şormañuz esrâr-ı tevîdî ne bilsün ehl-i kıl
Ol ki tersâdur aña bûthânenen şormak gerek
- 6 Bilmesen esrâr-ı kalbünden ‘aceb olmaz haber
Çünkü menzil-gâhıdur cânânenen şormak gerek
- 7 Şemsiyâ hâlât-ı meyden bilmek istersen eger
Nâm ü nengi birağup humhânenen şormak gerek

43 İÜ: 85b, M: 9b, V: 4a, HŞ1: 113a, HŞ2: 3b, HŞ3: –, Lİ: 8a, SU: 35b.

2 u: – İÜ, V, SU.

4 Hâl-i mecnûnı: Hâli mecnûnı V. // velî: belî İÜ, HŞ2, Lİ, SU.

5 kıl: kayd M, V.

6 cânânenen: candan SU.

7 Şemsiyâ: Şemsî: SU. / eger: haber İÜ, M, HŞ1, HŞ2, Lİ, SU. // birağup: birağup HŞ1.

- 1 Ey gönül tâvusleyin zeyn-i kabâdan geçmedün
Kendü 'aybuñ görmedün medh ü şenâdan geçmedün
- 2 Şûrete aldanuben naqş-ı rüsûma dil virüp
Âhîrin fikr itmeyüp dâr-ı fenâdan geçmedün
- 3 Tıfl-ı nefsün her ne kim görse aña mâ'il olur
Yaşaduñ bunca yaşı vaz'-ı şabâdan geçmedün
- 4 Lezzetini tâ'atuñ hayfâ ki zevk eylemeyüp
Bu 'acebdür kâr-ı dünyâda 'anâdan geçmedün
- 5 Çok okıduñ Hâzret-i Kûr'ân'ı ma'nâ tuymaduñ
Ğâr-ı beyhûde gibi kırı şadâdan geçmedün
- 6 'İzzet-i fakr ile olmaduñ mülûk-ı hufyeden
Zillet-i miñnetle bu şûr-ı ğınâdan geçmedün
- 7 Merd olup şahrâ-yı miñnetde cihâda girmedün
Beyt-i râhatda kalup tavr-ı nisâdan geçmedün
- 8 Seyl-i şehvâta vücûduñ varını ğarkâ virüp
Kârbân-ı Hâk ile cîsr-i hüdâdan geçmedün
- 9 Göç yarağın eyle kim gitti ikâmetden huzûr
Şemsiyâ sen tûrmayup fâsid recâdan geçmedün

44 İÜ: 86b, M: 9b, V: 18a, HŞ1: 111a, HŞ2: 4a, HŞ3: —, Lİ: 8a, SU: 36a.

- 1 tâvusleyin: tâvus-veş Lİ. // zeyn-i: — V. // Kendü 'aybuñ görmedün: Görmedün hiç 'aybını M, V. // ü: — İÜ, Lİ, SU.
- 2 dâr-ı: deyr-i HŞ1.
- 3 ne kim: neyi: M.
- 4 Lezzetini tâ'atuñ: Tâ'atuñ lezzetini M, V.
- 5 Çok: Çün V.
- 7 cihâda girmedün: cihâdı görmedün: İÜ, V, HŞ1, HŞ2, Lİ, SU. / cihâda girmedün: cihâna girmedün V.
- 9 yarağın: tedârik Lİ. / gitti: göçdi M, V.

- 1 Derdüñ ne be hey âşık dîvâne neden olduñ
Bir yirde kararüñ yok âvâre neden olduñ
- 2 Toğunmadı çün saña tîr-i müjesi yârüñ
Ey sîne-i mecrûhum pür-yara neden olduñ
- 3 Bir gonce sevüp ey dil hâr-ı gama mı düşdüñ
Gül gibi bu gülşende şad-pâre neden olduñ
- 4 Ol mihr-i cihân-ârâ oldı mı gözüñden dūr
Ey gözlerimüñ yaşı seyyâre neden olduñ
- 5 Gördüñ mi yüzün yârüñ evşâfın işitdüñ mi
Tâ sen bu kadar âşık bîdâre neden olduñ
- 6 Pâ-mâl-ı muhabbetsin yokdur başuña çâreñ
Çün bu kadar ey Şemsî bîçâre neden olduñ

[Harfî'l-Lâm]

- 1 Kâmillerüñ dükkânları halvet durur dükkâna gel
Tevhîddür elde sermâye ço gayrısın bu kâna gel
- 2 Rûhânî ni'met isterseñ şeyhüñden himmet isterseñ
Ebedî devlet isterseñ inkârı ço îmâna gel

45 İÜ: 109b, M: –, V: –, HŞ1: 111a, HŞ2: 3a, HŞ3: –, Lİ: 8a (Der-kenâr), SU: 36b.

- 1 dîvâne: bî-çâre İÜ, HŞ2, Lİ, SU.
- 2 Toğunmadı: Dokınmadı İÜ, HŞ2, SU.
- 5 İÜ, HŞ2'de ve SU' da kayıtlı değil. / evşâfın işitdüñ mi: yâ vaşfın mı duyduñ HŞ1. // bîdâre: didâre Lİ.

46 İÜ: 100a, M: 10b, V: 17b, HŞ1: 115a, HŞ2: –, HŞ3: –, Lİ: 8b, SU: 37a.

- 2 inkârı ço: ço inkârı M, V.

- 3 Gözle ‘ahd ile peymânı bırak vehm ile gümânı
Görmek dilerseñ cânânı sil gözünüñ iķâna gel
- 4 Olmak dilerseñ sen de bay bu yola ķo şıdk ile pây
Sen seni ölmüşlerden şay ķo zenligi merdâne gel
- 5 Ķariş erbâb-ı tevĥîde ulaş aşĥâb-ı tefrîde
Sözüm tüt gezme beyhûde iĥvânıla ‘irfâna gel
- 6 ‘Aybuñ örtülmez biñ ũonan bil ĥâlünüñ söze inan
Baķır gezmegil ķalaylan ķalaycıdur pîrâna gel
- 7 Şemsî bu nefis-i serkeşi cehd idüp ur başa taşu
Budur ‘âriflerünüñ işi ķo ģafleti meydâna gel

47

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Nice bir fi‘l-i ‘ibâdetde ola sehv ü ĥalel
Nice bir kesb-i ma‘âşî nice bir kibr ü daģal
- 2 Nice bir ĥizmet-i nefsünüñde olursuñ çâpük
Giricek bâb-ı ‘ibâdâta tutar ķabẓ u kesel
- 3 Nice bir ķâle yekül nice bir ‘Amr ile Zeyd
Nice bir mu‘reb ü mebnî nice bir lafẓ-ı muĥal
- 4 Ķâluñuñ ĥâle deĝiş fırsatı fevt itme şaķın
Saña aşşı ide mi ĥasret ü ģam çekse maĥall

3 Gözle: Göz V.

4 Olmak dilerseñ sen de: Dinde olmak dilerseñ M, V, HŞ1. / bây: bârî SU. / sen de: sen İÜ, SU.

5 erbâb-ı tevĥîde: aşĥâb-ı tevĥîde M, V. / aşĥâb-ı tefrîde: erbâb-ı tefrîde M, V.

6 biñ: bil M. / ũonan: donan Lİ.

7 cehd idüp: ĥabs eyle M, V. / idüp: it HŞ1.

47 İÜ: 106a, M: 10b, V: 14a, HŞ1: 37a, HŞ2: 9a, HŞ3: –, Lİ: 8b, SU: 37b.

1 daģal: zaģal İÜ, HŞ2, SU.

4 ide mi: ide İÜ. // çekse: geçe M.

- 5 Nice bir cüz'i vü küllî nice bir resm ile hadd
Nice bir vehm ü kıyâs ile ola cenk ü cidâl
- 6 Değişüp vehmi yakîne ola gör ehl-i temîz
Yohsa bu hâl ile müşkîl olırsar irse ecel
- 7 Nice şugrâ ile kübrâ diyesin fâ'idesüz
Ki şağın hayret-i kübrâda olur kesb-i zeel
- 8 Nice bir şekl-i düvümde düşesin işkâle
Çün netâyici anuñ olmaya 'irfâna bedel
- 9 'İlm-i lâ-yunşarufa şarf olıcağ 'ömr-i 'azîz
Korqaram rûz-ı kıyâmet müşkülün olmaya hâl
- 10 Bu iki 'illet ile Hâk yolına olmadı şarf
Birisî hubb-ı riyâset birisi tûl-ı emel
- 11 Nice bir dikkat-i fikrûn bu gerekmez yirde
Saña ne aşşı ider felsefede fikr [ü] hiyel
- 12 Tütalum 'ömrün olunca buña sâ'î olasuñ
Kalışar huşk-ı şudâ' ile hemân kırı meşel
- 13 Nice bir hırmen-ı 'ömri şavurup bâd-ı hevâ
Elüne girmeye habbe diyesün sonra la'l
- 14 Nice bir cübbe vü destâruña hammâl olasuñ
Hây şağın bâr-ı girânuñda irer sonra hâlel

6 temîz: temeyyüz İÜ, SU. // Yohsa: Yoksa İÜ, HŞ1, HŞ2, SU. // Yohsa: Yoğsa: M, V.

7 diyesin: desin M. // kesb-i: kesb ü M. // kesb-i: kibr ü V.

9 Korqaram rûz-ı kıyâmet müşkülün olmaya hâl: Müşkilün rûz-ı haşr korqum odur olmaya hâl İÜ, HŞ2, Lİ, SU.

11 ider: ide İÜ, HŞ1.

12 olasuñ: olasin İÜ, M, V, HŞ2, Lİ, SU. // kırı: nûr HŞ2.

13 Elüne: Eline M. // diyesün: diyesin İÜ, SU.

14 olasuñ: olasin İÜ, M, V, SU. // girânuñda: girânuñdan V, SU.

- 15 Cümleden kaç‘-ı ‘alâka idüben Hakk’a sığın
Baña kaç dimedi mi Hazret-i Hak ‘Azze vü Cell
- 16 Şemsiyâ ceş-i kuvâ göçmege yüz tutdı kamu
Sende rihlet yarağın gör bu yola eyle ‘acel

48

mef‘ûlû mefâ‘ilün mef‘ûlû mefâ‘ilün

- 1 Ten hissine uyma çün ol Hakk’a ehaqq degül
Pes hissi bırak Hakk’ı bulan göz kulak degül
- 2 Beyhûde gezüp bâdiyede sen ne ararsuñ
Dil mülkine gir Ka‘be-i uşşâk ırak degül
- 3 Ders ister iseñ okıgıl Kitâb-ı Vahdet’i
Bir harfî içinde cümle ulûm bir varak degül
- 4 Kâl ehlini ço yûri bulıgör bir ehl-i hâl
Sır ‘ilmî durur bunu bilen dil dudağ degül
- 5 Ger ‘ilm-i ledünnî ister iseñ dervîş ol
Her tıfla virilmez yûri var bu tadağ degül
- 6 Görem dirseñ cân gözini aç bu gözi bağla
Pes anı gören cân gözidür bu harak degül
- 7 Şemsî bu cihân çirki ile olan âşinâ
Bîgâne durur Hak’dan anuñ sözi hak degül

16 göçmege: giçmege V. // ‘acel: ‘amel M.

48 İÜ:–, M:11a, V: 27b, HŞ1: 115a, HŞ2:–, HŞ3:–, Lİ:–, SU:–.

2 ararsuñ: ararsın M, V.

3 1. Mısradaki vezin aksamaktadır. / okıgıl: okı M, V.

5 Ger: Eger V. / ledünnî: ledün M, V. // var bu: var HŞ1.

6 M. ve V.’de 6. Beyitle 7. Beyit yer değiştirmiş olarak kaydedilmiştir.

- 1 Ey cemâlün muşhafın her kim okur bulmaz kelâl
Her kime fâlı Celâline gelür tâ hüsn-i fâl
- 2 Şems-i rûyuñ leyl-i zülfüñ cem‘ine kimler irer
Kim birisi tûl-ı emeldür birisidür muhâl
- 3 Ceyb-i tenden nakd-i cânı alma tarrâr-ı ecel
Kim emânet şâhibinüñ emri var eyler su‘al
- 4 Dimegil ey müdde’î kalmadı erbâb-ı kulûb
Gerçi kaht oldu velâkin olmadı kaht-ı ricâl
- 5 Şûfiyâ mişkât-i dilde yak ma‘ârif meş‘alin
Gam yime perr-i megesden ırmeye aña zevâl
- 6 Her has u hârı niğâb itme haqîkat vechine
Saña rehzen olmasun seyründe nâsûtî mişâl
- 7 Halka-ı beytü’l-yaķîne sâlikâ muhkem yapış
‘Ankebût-ı hânedür añlar iseñ vehm ü hayâl
- 8 Hâzık iseñ nabzuñı tut eyle teşhîş-i ‘uyûb
Gayb-ı ‘aybın görmeyen hiç ola mı ehl-i kemâl
- 9 Teşne-lebden hânkâh-ı ‘aşkı her kim yaşdanur
Pîr-i muğân şunısar aña ma‘ârifden zülâl
- 10 Mufâzala bu yönde beyhûde refât eyleme
Perr-i pergâra cenâbuñ kutbını eyle maḥâll

49 İÜ:–, M:11b, V: 19a, HŞ1: 29a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

1 gelür tâ hüsn-i fâl: dir ni‘am-ı fâl M, V.

2 birisi: biri M, V.

3 tarrâr-ı: tıraz-ı M.

6 seyründe: deyründe M, V.

7 ‘Ankebût-ı: ‘Ankebûti M, V.

10 cenâbuñ: cenâbınıñ V.

- 11 Ehl-i tevḥîd içre yârâ ser-firâz eyle beni
Bu menâr-ı cismüm üzre her kılum olsun Bilâl
- 12 Koma zûlmât-ı maḥakk-ı hecr ile yâ Ze'l-'atâ
Pertev-i vaşluñla bedr eyle şehâ mişl-i hilâl
- 13 Beste-i kabz olmuşam maḥbûs-ı nâsûtî kafes
Ḥall-i baştuñla bulam şahrâ-yı lâhûta mecâl
- 14 Her kimi şandum ṭabîb merhem diyü saçdı nemek
Senden ayru eyleme ben ḥastañı yâ Ze'l-celâl
- 15 Tâ güneşden zerreye her biri bir maḥşad diler
Şemsi-yi serkeşteñi bağışla derdünnden nevâl

50

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Bu vücûduñ mülkine yokdur şebâtı bilmiş ol
Gün gibi izhâr olupdur mâh-ı tâbı bilmiş ol
- 2 Giyüben fakruñ libâsın faḥr ider hem ol Resûl
Dâmenin elden koma ol ṭayyibânı bilmiş ol
- 3 Nicelerüñ 'ömrini ḥâk ile yeksân eyledi
Ġâfil olma gözüñ aç bu kâ'inâtı bilmiş ol
- 4 Pâdişâh olan giyüpdür bu melâmet hırkasın
Sen daḥi ġâfil iseñ âb-ı ḥayâtı bilmiş ol
- 5 Şemsiyâ nefsüñ elinde nice bir olduñ esîr
Okuyup 'ilm-i ledünnî dört kiṭâbı bilmiş ol

11 yârâ: yâr M, V. / ser-firâz: mesrûr V.

13 Ḥall-i: Ḥadd-i V.

15 her biri bir maḥşad diler: her kimse bir maḥşûd ider M, V.

50 İÜ:–, M:–, V:–, HŞ1: 116a, HŞ2:–, HŞ3: 83a, Lİ:–, SU:–.

1 HŞ1'de 1. Beyitle 2. Beyit yer değiştirmiş olarak kaydedilmiştir.

5 Şemsiyâ: Şemsi HŞ3.

51

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Yine bir hûba gönül düşdi yüzi gül ruḥı al
Kâmeti serv beli ince teni penbe-mişâl
- 2 Nice vaşf eyleyeyin ‘aḳluñ alur her görenüñ
Gözi câzû saçı sünbül yüzi gül kaşı hilâl
- 3 Oḳ gibi toḡrı iken bükdi kemân-veş belümi
O cefâ-pîşe benüm itdi elif ḳaddümi dâl
- 4 Taḡları kesmede el virmez idüm Ferhâd’a
N’ideyim ol leb-i şîrîn ḳomadı elde mecâl
- 5 Şemsiyâ şöyle sürûr ile oḳunsuñ ḡazelüñ
Yine şî‘ründe senüñ var iken bir ince ḡayâl

52

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Cevheri ḡar ne bilür cev gerek ol mişḳîne
‘Aseli virme sege vir aña evsâḡ ile yâl
- 2 Dâne-yi erzen ile şayd olunur her ‘uşfûr
Nice añlarsın aña açar mı anḳa perr ü bâl
- 3 Zâḡ-ı nâ-sâzı şehâ cîfe ile ḳıl da‘vet
Dürr-i şehvâr ile hîç tûtila mı mürḡ-ı sıfâl
- 4 Zâhiḡâ uçmaḡ ile ‘ârîfî gel itme firîb
Yiridür ger dir iseñ aña şuhûd ile cemâl

51 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1:114a, HŞ2:–, HŞ3: 85a, Lİ: –, SU: –.

- 2 eyleyeyin: eyleyeyüm HŞ1. // câzû: câdu HŞ1.
- 3 toḡrı: toḡru HŞ1.
- 4 HŞ3’ta 1. Mısrayla 2. Mısra yer deḡıstirmiş olarak kaydedilmiştir. / el virmez: aldırılmaz HŞ3.
- 5 ḡazelüñ: ḡazeli HŞ3. // bir: bu HŞ1.

52 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1: 116b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

- 5 Cevz ü gevz ile yola sürme olur bî-ııredi
Meblağ-ı ‘ilmi odur ancak anı bildi kemâl
- 6 Çeşm-i pür ‘ibretüñi her yire açma Şemsî
Çün müje taşra berev har u has gözle me’âl

[Harfü’l-Mîm]

53

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Himmet-i merdân ile meydâna geldüm dönmezem
Şevk ile dil zevrağın ‘ummâna şaldum dönmezem
- 2 Vağdet-i şarfa irâdet virmemişdür Azâzil
Küfr-i keşretten dönüp îmâna geldüm dönmezem
- 3 Zülfine bel bağladum ‘aşk ile ser-gerdânyam
Başımı top eyleyüp meydâna geldüm dönmezem
- 4 Giymişem çokdan fenâ ihrâmını kıldum vukûf
Vaşl-ı ‘ıydına bu dem kurbâna geldüm dönmezem
- 5 Mekteb-i ‘aşkda *nedânem* dersini öğrenmege
Tıfl-veş bir sâde-dil ‘irfâna geldüm dönmezem
- 6 Dâr-ı dünyâda mekârîhden menâzil kaç‘ idüp
Hamdülillâh ravza-i Rıdvân’a geldüm dönmezem
- 7 Her cefâsında vefâ bûyın bulupdur tıfl-ı cân
Şemsiyâ ‘aşk âteşine yana geldüm dönmezem

53 İÜ: 83a, M: 12a, V: 18a, HŞ1: 118a, HŞ2: 2a, HŞ3: –, Lİ: 9a, SU: 38a.

- 1 meydâna geldüm dönmezem: emvâc-ı yeminden gam yemem M, V. // zevrağın: zevrağını HŞ2.
3 M. ve V.’de 3. Beyitle 4. Beyit yer değıştirmiş olarak kaydedilmiştir.
4 ihrâmını: ihrâmın M. / kıldum: kılup M, V.
7 bûyın: bûyuñ M. / tıfl-ı cân: çünkü cân M, V. / tıfl-ı cân: tıfl-ı dil HŞ1, HŞ2.

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1 Cihân sũķında şatılan çürük kâlâ imiş bildüm
Ziyânın ödemez sũdı ķurı ğavğa imiş bildüm
- 2 Gezũp bāğını seyr itdũm bahârını ħazân buldum
Ser-â-ser meyvesi anuñ hemîn ayva imiş bildüm
- 3 Kõnaldan bu ğam-âbâda yatağum ħâr-ı miĥnetdür
Hemîn adı gibi kendũ daĥi ednâ imiş bildüm
- 4 Temâşâ eyledũm kevn ü meķânı nũr-ı vaĥdetle
Görinen nũr-ı eşyâda hemîn Mevlâ imiş bildüm
- 5 Velî her dîde-i maĥcũb ile derk olmaz ol Sultân
Bu ğozle görmeden Şemsî o şeh bâlâ imiş bildüm

fâ'ilâtũn fâ'ilâtũn fâ'ilâtũn fâ'ilũn

- 1 Cũmle 'âlem âşinâ ben arada bîĝâneym
Her işũm aĝyâr ile gör kim 'aceb dîvâneym
- 2 Bilmeyũp ta'mîr-i cism itdũm velî ķalbũm ħarâb
Hay meded mi'mâr-ı 'âlem ķıl nazâr vîrâneym
- 3 Teşneyem zũlmetde ķaldum âb-ı ħayvân isterem
Girmedin deryâ-yı 'aşķa tâlib-i dũrdâneym
- 4 Zât-ı Mutlak çũnki yüz gösterdi ğayrı n'eylerem
Ğayra ger dil ķayd idem ĥũkm eyle kim bũthâneym

54 İÜ: 88a, M: 11b, V: 8b, HŞ1: 120a, HŞ2: 4a, HŞ3: —, Lİ: 9a, SU: —

- 1 Ziyânın: Ziyânuñ M. // ğavğa: sũd M, V.
- 2 hemîn: hemân M, V. //: ayva: eyvâh HŞ2.
- 3 ħâr-ı: ğâr-ı M. / yatağum ħâr-ı: baña ğam ğar-ı V. // kendũ: kendi M, HŞ2, Lİ.
- 4 nũr: vech M, V.
- 5 Velî her dîde-i: Bu dem bu dîde-i İÜ, HŞ2, Lİ. // şeh: şâh HŞ2.

55 İÜ: 89b, M: 12a, V: 11b, HŞ1: 119a, HŞ2: 4b, HŞ3: —, Lİ: 9b, SU: 38b.

- 2 Hay: Hey M, Lİ.

- 5 Mey-fürûş oldum şalâdur ehl-i ‘aşka Şemsiyâ
Bendedür hamr-ı ezel gelsün gelen meyhâneym

56

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Zaḥmuña merhem dilersem derde dermân bulmayam
Sensizin cân ister isem câna cânân bulmayam
- 2 Ğayrılardan ger devâ isterse şâhum bî-nevâl
İşigüñde bu gedâ bir daḥi iḥsân bulmayam
- 3 Özgeler fikriyle şâd olmak dilerse bu dilüm
Kârbân-ı gamuñı göñlümde mihmân bulmayam
- 4 Hecr ile yıkduñsa göñlüm gam degül ‘aşkuñla yap
Sîneme bakdukça bârî ḥâli vîrân bulmayam
- 5 Dil yetîmüñdür ser-i kûyuñda kaldı mübtelâ
Şefkatüñ destiyle sil çeşümü giriân bulmayam
- 6 Deyr-i keşretde bu şûretle nice târrâc olam
Hışn-ı vahdetde muḥîm it daḥi tâlân bulmayam
- 7 Zülmet-i küfr içre kaldı zülfüñe inanmayan
Aña taşdıḳ itmedümse daḥi îmân bulmayam
- 8 Şemsiyâ yüz yire ḳo pâ-mâl-ı ‘aşḳ ol zerre-veş
Şıdk ile gir ḥaḳ yola ḳavlüñde yalan bulmayam

-
- 3 Girmedin deryâ-yı ‘aşka tâlib-i dürdâneym: Ḳayda ger dil ḳayd ola ḥükm ile ki büthâneym V.
4 V.’ de kayıtlı deḡil. / ğayrı: ḳaydı İÜ. // Ğayra: Ḳayda İÜ, HŞ2, SU. // kim: ki M. // ḥükm: ḥâkim HŞ1.
5 Bendedür: Bizdedür: M, HŞ2.

56 İÜ: 90a, M: 12a, V: 15a, HŞ1: 122b, HŞ2: 4b, HŞ3: –, Lİ: 9b, SU: 39a.

- 1 Zaḥmuña: Zaḥmıma: HŞ2. // sensizin: sensiz V.
2 ger: – SU. / nevâl: nevâk İÜ, V, HŞ1.
4 degül: dil M.
7 itmedümse: itdünse M.

- 1 Çünkü Cenâb-ı Hâzret’e oldı ‘azîmetüm benüm
Şavm [u] şalât hac u zekât oldı şerî‘atüm benüm
- 2 ‘Âlem-i mülke çün güzâr itmege niyyet eyledüm
Pîr-i hüda rehber olup boldı tarîkatum benüm
- 3 Ka‘-ı menâzil eyleyüp irdi yolum ma‘rifete
Zulmet-i ğayb iken ziyâ virdi şehâdetüm benüm
- 4 İrdi ‘inâyet-i ezel ‘âlem-i berzahı kodum
Çünkü zühûr eyledi Hâk yitdi haqîkatüm benüm

- 1 Ben kime şikâyet idem ey ‘aşk-ı hezâr-nâm
Ġam leşkeri dil kişverine virmedi ârâm
- 2 Yakup u yıkup komadı taş üstine bir taş
Mi‘mâr-ı Ezelsin yine yap anı ser-encâm
- 3 Ağyâr elile sîneme çok irdi cerâhat
Cerrâhlık idüp yarama şar merhem-i ikrâm
- 4 Pîr oldum u süst oldı kamu tende kuvâlar
Gel yine civân eyle beni hayr ola fercâm
- 5 Yâr oldı her evbâşla bu ‘aql-ı ma‘âşum
Diler ki yakınım bırakup kıla bu erhâm

57 İÜ: 93b, M: 12b, V: 23a, HŞ1: 121a, HŞ2: 6a, HŞ3: –, Lİ: 9b, SU: 39b.

58 İÜ:–, M:12b, V: 20a, HŞ1: 121b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

2 yap: yâ Rab M. // yap: yarat V.

4 kamu: – V.

5 bırakup kıla bu erhâm: vara za‘fa kıla evhâm M, V.

- 6 Sen hırz-ı emân olmayalı mürğ-ı ğarîbe
Her dânenüñ altında kuruldı aña şad dâm
- 7 Serd oldı dimâğum toğa ey şems-i hâkîkat
Germ eyle meded tâbuñ ile qalmayayın hâm
- 8 Sen olmayıcağ ne umulur tās-ı felekden
Zehrini bu halk üzre saçup qaldı qurı câm
- 9 Feryâd-res ol Şemsî'ye bu devr-i Zühâl'de
Ger hüküm-i kamer geçdi ne ğam sende durur kâm

59

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

- 1 Yine bir derd için dermân ararum
Lâ-mekân şehrine cevân ararum
- 2 Ciger pâre pâredür hecr elünden
Başum top itmege çevgân ararum
- 3 Bir qurı zühd ile artdı hicâbum
Gönlümüñ milkine sulţân ararum
- 4 Dimâğum fenâdur zükâm elinden
Mu'teber kılmaga 'attâr ararum
- 5 Teşnedür yüregüm 'aşkuñ elinden
Beni qandurmağa 'ummân ararum
- 6 Ya'kûb gibi Yûsuf'umı yitürdüm
Anı bulam diyü Ken'ân ararum

7 qalmayayın: qalmayayım HŞ1.

8 Zehrini: Dehrini M, V. // saçup: döküp M, V.

59 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1: 122a, HŞ2:–, HŞ3: 82b, Lİ: –, SU: –.

1 için: içinde HŞ1.

2 1. Mısra da vezin aksamaktadır. / hecr: hecrüñ HŞ1.

3 Gönlümüñ: Göñül HŞ1. // sulţân: Süleymân HŞ1.

- 7 Țogrı virmediler Allâh haberin
Biñ sözün başı bir güftâr ararum
- 8 Şemsi'nün 'özri çok takvâ yolında
'Aybumı örtmege Settâr ararum

60

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Virmeyince cânımı cânâna qurbân olmadum
'Iyd-ı vaşla irmeden 'âlemde handân olmadum
- 2 Kesmeyince tîğ-i şabr ile recâdan destimi
Ben serîr-i mülk-i istignâda sulţân olmadum
- 3 Niçe yıllar vâdi-yi hicrânda gezdüm serserî
Aķmayınca gözlerimün yaşı 'ummân olmadum
- 4 Secde ittimse n'ola yârün kaşı mihrâbına
Bilmeyince n'idügin küfrün Müselmân olmadum
- 5 Gün gibi geşt eyledüm Şemsî cihânı ser-te-ser
Bir gün ol mehpârenün kûyında mihmân olmadum

[Harfû'n-Nûn]

61

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Vâşıl olmaz kimse Hakk'a cümleden dûr olmadan
Kenz açılmaz şol gönülde tâ ki pür-nûr olmadan
- 2 Sür çıkar ğayrı gönülde tâ tecellî kıla Hakk
Pâdişâh konmaz sarâya hâne ma'mûr olmadan

60 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1: 119a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

61 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1: 125a, HŞ2: 12b, HŞ3: –, Lİ: –, SU: 45a.

1 kimse Hakk'a: Hakk'a kimse SU.

2 ğayrı gönülde: ağyârı dilden SU. / kıla: ide SU.

- 3 Mest olan mestâne geldi tâ ezelden tâ ebed
İçdiler ‘aşkuñ şarâbın âb-ı engûr olmadan
- 4 Mest olanlaruñ kelâmı kendüden gelmez velî
Pes *ene’l-Hağ* nice söyler kişi Manşûr olmadan
- 5 Dost cemâlin Ka‘besini kıldı ‘âşıklar tavâf
Yirde Ka‘be gökyüzünde beyt-i ma‘mûr olmadan
- 6 *Mûtû kable en temûtu* sırrına mazhar düşen
Gördi anlar haşr u neşri nefhâ-ı şûr olmadan
- 7 Bir devâsız derde düşdi bu dil-i Şemsî müdâm
Hağğ’a mağbûl olmak ister halka menfûr olmadan
- 8 Derdi çok dervîşlerin şerh idemez illâ velî
Söylemek terk-i edebdür aña destûr olmadan

62

mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 ‘Aceb kâr-hânedür ‘âlem giden hayrân gelen hayrân
Ne turfe tîh-i hayretdür iden hayrân kılan hayrân
- 2 Kâmu zerrâtı tûr olmuş tahayyürde bu halk nâcî
Ne rağbet Sâmirî-vaşfa şu yirdeki yılan hayrân
- 3 ‘Aceb bâzâra tuş oldum şatılur muhtelif kâlâ
Ne sûd u ne ziyân bellü şatan hayrân alan hayrân

-
- 3 SU.’da 5. Beyit olarak kaydedilmiştir.
 - 4 SU.’da kayıtlı değil.
 - 5 SU.’da 3. Beyit olarak kaydedilmiştir. / HŞ2’de 5. Beyitle 6. Beyit yer değiştirmiş olarak kaydedilmiştir. / cemâlin: kûyunuñ HŞ1.
 - 6 SU.’da 4. Beyit olarak kaydedilmiştir. / sırrına: esrârına SU. // Gördi anlar haşr u neşri: Haşr u neşri bunda gördi SU.
 - 7 Bir devâsız derde düşdi: Bir ‘acayib sevdâya düşmüşdür SU. / HŞ2’de der-kenar. / SU.’da kayıtlı değil. / idemez: eylemez HŞ2.

62 İÜ: 87b, M: 13a, V: 15b, HŞ1: 123a, HŞ2: 2b, HŞ3: –, Lİ: 10a, SU: 40a.

- 1 ‘âlem: dünyâ M, V. // kılan: kalan Lİ.
- 2 Sâmirî: Sâmir M. // yılan: bilen HŞ2, SU.
- 3 tuş: düş M, V, Lİ, SU. // u: İÜ, SU.

- 4 Nazar kı1 ‘ulvî ger süflî kimi sâkin kimi pûyân
Bulunmaz bir işi bitmiş tûran hayrân yilen hayrân
- 5 Kimi mâtemzede halkuñ ferâhdan kimisi handân
Kimi giryeyle hasretde şafâ ile gülen hayrân
- 6 Kimi göçmekde hasretle kimi ardunca miñnetde
‘Aceb hayret degül mi bu göçen hayrân kalan hayrân
- 7 Kimi kâf-ı taḥayyürde kimisi maṭlabın bilmez
‘Aceb budur ki ey Şemsî kâmusından bulan hayrân

63

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Her kaçan zencîr-i zülfin eylese başdan birün
Meyl ider tarf-ı cünûna görse ‘aql-ı zü‘l-fünûn
- 2 ‘Aql u dâniş mekteb-i ‘aşkında *lâ-yefhem* durur
Niçesi derk eylesün bu sırrı her nâdân-ı dîn
- 3 Kimse yol bulmaz ḥarîm-i kûyuna varmaqlığa
Olmasa luṭfı ezelden bendesine reh-nümûn
- 4 Girmesün ‘aşkına her cân şaklayan bîgâneler
Diyü evvel yolına kôdılar anuñ cân u ḥûn
- 5 Cism-i bîmâra şifâ irer dehânından hayât
Bu sözümuñ şıdkına naşş oldu levḥ-i şâd [u] nûn

4 bir: – V.

5 M.’de 5. Beyit ile 6. Beyit yer değıstirmiş olarak kaydedilmiştir. / handân: rindân: İÜ, Lİ, SU.
// giryeyle: germ ile İÜ, M, V, HŞ2, Lİ, SU.

6 ardunca: erince V.

7 maṭlabın: maṭlabuñ M. // ki ey: yine: İÜ, V, Lİ, SU. // kâmusından: kâmusında İÜ, SU.

63 İÜ: 88b, M: 13a, V: 5b, HŞ1: 126a, HŞ2: 4a, HŞ3: –, Lİ: 10a, SU: 40a.

1 zülfin: zülfüñ M. / bîrûn: burun İÜ, M, V, Lİ.

2 u: – İÜ. / lâ-yefhem durur: lâ-yefhemdur V.

3 yol: – V. // ezelden: ezelde İÜ, HŞ1, HŞ2, Lİ, SU.

4 u: – İÜ / yolına kôdılar: kôdılar yolına M. // evvel: ezel HŞ1.

5 M.’de kayıtlı değıl. / cism-i: çeşm-i İÜ, V, HŞ2, Lİ, SU. / şifâ irer dehânından: dehânından irer cânâ Lİ. // levḥ-i: okı İÜ.

- 6 Olmasa yârüñ ezelde bendesiyle ğamzesi
Pes ne ma'nîden mürekkeb olur idi *kâf u nûn*
- 7 Ma'nâ ruhsârına tut Şemsî mecâzîden niķâb
Çünkü nâ-maķrem durur fehm itmesün her câhilûn

64

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

- 1 Göñül pür-yaredür bî-yarelerden
Unutdum kârımı âvârelerden
- 2 Senüñ 'avnüñ irişmezse İlâhî
Ne hâşıl olıcaķ bî-çârelerden
- 3 Göñül levhinden okunmazsa tâlib
Ne fehm itsün ağ üzre ķaralardan
- 4 Züķhal devri durur fitne zamânı
Ĥudâyâ şaķlagıl mekkârelerden
- 5 Çü ğaflet çâhına ğarķ oldu Şemsî
Ĥudâsı şaķlaya seyyârelerden

65

fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

- 1 Derdüñ ey 'âlem şabîbi baña dermân olsun
Vireyin varımı tek mürde dile cân olsun

6 ezelde: ezelden M, V.

64 İÜ: 90a, M: 14a, V: 15a, HŞ1: 123a, HŞ2: 4b, HŞ3: 78b, Lİ: 10b, SU: 40b.

1 bî-yârelerden: mekkârelerden V.
2 M. ve V.'de 3. Beyit olarak kaydedilmiştir.
3 M. ve V.'de 4. Beyit olarak kaydedilmiştir. // ağ: aķ M, V, HŞ3, Lİ.
4 M. ve V.'de 2. Beyit olarak kaydedilmiştir.
5 Çü: Çün SU. // şaķlaya: şaķlasun HŞ3.

65 İÜ: 93a, M: —, V: —, HŞ1: 125a, HŞ2: 5b, HŞ3: 78b, Lİ: 10b, SU: —.

1 cân:'âlem: M, V, HŞ3. // Vireyin: Vireyim HŞ2, Lİ.

- 2 ‘Aynumuñ ‘illette gayrı devâyı n’iderüm
Hâk-i râhuñ gözime kuhl-i Şıfâhân olsun
- 3 Şulasam kâse-i çeşmümle n’ola yollaruñı
Ğarazum bu ki yoluñ dürr ile mercân olsun
- 4 Sürme bîgâne diyü bâb-ı keremden şâhum
Kapuña geldi bu miskîni kıo mihmân olsun
- 5 Asitânuñda nice bende olur şâh-ı cihân
Bu gedâña dağı lutf eyle ki derbân olsun
- 6 ‘İyd-ı vuşlat haberin bendeye her kim ki vire
Müjdeye cân u dilüm şıdk ile kıurbân olsun
- 7 Dağ-ı mihrüñ ki muhabbetde nişân itmüşdür
Sînem üzre çekeyin ki aña ‘unvân olsun
- 8 Ben-tegi kes harem-i kûyuña hergiz varımaz
Beni cezb eyle keremden yolum âsân olsun
- 9 Âsitânuñda senüñ zerre degüldür Şemsî
İltifât eyle şehâ zerreye tâbân olsun

66

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Sâlike tenbîh idüñ ğâfil yolında yatmasun
Kendü şehrin yoklasun ıraķ yabana gitmesün
- 2 Çünkü ol şimşâd-ķad başdı ķadem bu ravżaya
Serve söyleñ bir dağı bostân içinde bitmesün

2 n’iderüm: n’ideyüm HŞ2.

7 çekeyin: çekeyim Lİ.

8 cezb: cezm HŞ3.

66 İÜ: 93b, M: 13b, V: 7b, HŞ1: 126b, HŞ2: 5b, HŞ3: –, Lİ: 11a, SU: 41a.

1 yatmasun: şapmasun V. // Kendü: Kendi M, HŞ1, HŞ2, Lİ.

- 3 Çün yayıldı ‘âleme şîrîn-dehânından haber
Tûti ağzın açmasun bülbül perîşân ötmesün
- 4 Nutk-ı hikmet perveri her şûrî şîrîn eyledi
Kârbân-ı Mısr’a diñ bir dañi sükker şatmasun
- 5 Bûy-ı zülfi ‘âlemi başdan mu‘aţtar eyledi
Bitmesün sünbül cihân içinde güller tutmasun
- 6 Devr-i ruhsârında her hüsn ehline virdi kesâd
Hûblar kecrevlik ile buña ebrû çatmasun
- 7 Çünki ol hürşîd cemâliyle münevverdür göñül
Şemsiyâ mes‘ûd-ı tâli‘ ol yirinden gitmesün

67

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Kim durur insân-ı kâmil vaşfını eyle beyân
Zerredür hûrşîde mazhar kaçredür ‘ummâna kân
- 2 Kûşe-i fakr içre aġnâdur gedâ-yı pâdişâh
Derd ü ġam dellâlıdur bir hâcedur tutmaz dükân
- 3 Geçdi mâzî ġam yimez ferdâ içün hâl ehlidür
Şafha-ı sırrında çün yazılmış anuñ *kün fe-kân*
- 4 Bu mekân ehli içinde dâ‘im ol ġurbetdedür
Lâ-mekân şâhındadur ol mürġa çünki ‘âşiyân
- 5 Dersidür dîvân-ı ‘aşġ özge haberden el yumuş
Anuñ içün virdidür her rûz u şeb âh u figân

3 ötmesün: olmasun HŞ2.

4 şûrî: sözi SU. // sükker: şeker İÜ, V, Lİ, SU.

5 Bûy-ı zülfi: Bu zülfi: M. / Bûy-ı: yüzi HŞ2.

7 cemâliyle: hayâliyle M, V. // yirinden: perîden İÜ, Lİ.

- 6 Cübbesi içinde her dem biñ menâzil kaç' ıder
Düldül-i 'aşka süvâr olmuş durur şanmañ yayan
- 7 Çünki hulkullâh ile mevşûf olupdur ol gürûh
Şemsiyâ pes *kûn* ez-în emvâc-ı baħr-i bî-kerân

68

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 N'eyleyim gönül seni dîvânesin dîvânesin
Geçdi 'ömrüñ olmadı uşlanasın uşlanasın
- 2 Mâsivânuñ cümlesin maħrem idiñdün özüñe
Hağ ile illâ n'idem bîgânesin bîgânesin
- 3 Her ne deñlü zînetine zâhirüñ şa'y idesin
Kağbi ma'mûr itmedün vîrânesin vîrânesin
- 4 Hâliķuñdan ğayrıyı maķşûd idinme şöyle kim
Özge ma'bûduñ ola bütğânesin bütğânesin
- 5 Nice bir yağmaya virdi kağbüñi cünd-i hevâ
Olmadı Hağ yolına talanasın talanasın
- 6 Kağbi Beytullâh okıdı ol ħabîb-i Kirdgâr
Sende bu iş yok meger bî-ğânesin bî-ğânesin
- 7 Nice bir nefsüñ hevâsında yilersin rûz u şeb
Dağı vaķt olmadı mı uşanasın uşanasın

6 Düldül-i: Dilden SU // olmuş durur: olmuşdur İÜ, HŞ1, SU.

68 İÜ: 101b, M: 13a, V: 4b, HŞ1: 124a, HŞ2: 9a, HŞ3: —, Lİ: 11b, SU: 42a.

2 Hağ ile illâ n'idem: İllâ n'idem Hağ ile : M, V.
3 Her ne deñlü zînetine zâhirüñ: Zâhirüñ ziynetine her ne kadar M, V.
4 ğayrıyı: ğayrı V.
5 bir: ki M / bir: kez V. // tâlânasın tâlânasın: bir kere ki tâlânasın M // tâlânasın tâlânasın: bir kez ki bilenesin V.
6 Kağbi: Kağb HŞ2.

- 8 Her çerâğa dil virüp devr eylemegil Şemsiyâ
Çün ezel Hâk şem‘ine pervânesin pervânesin

69

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Levh-i kalbüni ger âyîne-i sîmâ göresin
Çehre-i yâri ol âyîne de peydâ göresin
- 2 Her kaçan kırtulasın zulmet-i hestîden o dem
Heme âfâkî pür-envâr-ı tecellâ göresin
- 3 Sürme-i vahdeti çek gözüne gitsün sebeli
Hâr u has bildigüni lü‘lû‘-i lâlâ bilesin
- 4 Yûsuf-ı cânı çıkar çâh-ı bedenden şâhum
Tâ ebed Mısr-ı cihân içre müvellâ göresin
- 5 Deyr-i kalbünde eger nakş-ı sevâdı yuyasın
Çehre-i yâri beher kûşe hüveydâ göresin
- 6 Okuduñ ise eger seyr-i nüzûli bâbın
Hacer ü her mederi ‘arş-ı mu‘allâ göresin
- 7 *Ve hüve ma‘aküm*’ den eger sırr-ı celî tıyduñsa
Cümle eşyâyı saña ‘âşık-ı şeydâ göresin
- 8 Bâd-ı cünd ile sürülse bu ğumâm-ı keşret
Felek-i dilde o gün şems-i mücellâ göresin
- 9 İsm-i Câmi‘den eger sırr-ı Hudâ tıyduñsa
Nakş-ı âdemde şehâ pertev-i Mevlâ göresin

8 Çün: Çünkü Lİ. // ezel: ol İÜ, Lİ, SU.

69 İÜ: 102a, M: –, V: –, HŞ1: 33a, HŞ2: 9b, HŞ3: –, Lİ: 12a, SU: 42b.

2 hestîden: mestîden: İÜ, HŞ2, Lİ, SU.

3 gözüne: ‘aynuña HŞ1, Lİ. // bildigüni: bildüñ ki İÜ, HŞ2.

- 10 İtme beyhûde nazar nûr ile bak insâna
Cübbe-i ‘unşurı hep kıbbe-i mînâ göresin
- 11 Şemsiyâ çeşmeyi başından eger içdüñ ise
Açılup ‘ayn-ı ‘amâ kıatrede deryâ göresin

70

mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Eyâ gâfil tefekkür kıl ne bulduñ bu ruķûduñdan
Kıyâmetde sorılursın ziyânuñ birle sûduñdan
- 2 Dilüñ fuḥş u gönül efkâr-ı fâsidden mülevvesdür
Ne ḥâşıl iş bu ḥâl ile mesâcidde ku‘ûduñdan
- 3 Yönüñ miḥrâba lâkin kalb-i meyyâlüñ hevâsında
Ne umarsın bu ḥâletle rûkû‘ ile sücûduñdan
- 4 Revâ mıdur ‘ibâdet sofrasından almaduñ lezzât
Yiyüp içmek alup virmek gibi fâsid kıyûduñdan
- 5 Saña Ḥallâķ-ı ‘âlem itmiş iken bunca in‘âmı
Murâduñ n’idügin bilsem eyâ câfi künûduñdan
- 6 Şaķın tenhâ diyü ‘işyâna zinhâr eyleme cür’et
El ayak göz kulak ḥâzır ḥazer kıl bu şühûduñdan
- 7 Bu deñlü ma‘şiyet senden zuhûr itmişdi bilürdük
Niçün gözler yaşı feryâd ile aķmaz ḥudûduñdan
- 8 Yiyüp na‘mâsını ağıyâra itdüñ şükr ü minnetler
Ne yüz birle varısarsın utan Rabb-i Vedûduñdan

70 İÜ: 108a, M: –, V: –, HŞ1: 31a, HŞ2: 10a, HŞ3: –, Lİ: 12b, SU: 44b.

- 1 tefekkür: tevekkül Lİ.
2 fuḥş u: fuḥşı İÜ, HŞ2, Lİ.
5 câfi: cânâ İÜ, Lİ, SU.
7 senden: sende İÜ, Lİ, SU. // gözler yaşı feryâd ile: feryâd ile gözler yaşı HŞ1.

- 9 Murâd-ı nefsi virdükçe o tuğyânuñ ider efzûn
Ya eylik mi gele dırsın bu haslet-i ‘anûduñdan
- 10 Rızâ-yı Hakk’ı isterseñ koma şer‘î yolın elden
Şakın nefis ile şeytândan çıkarmasun hudûduñdan
- 11 Zekâtın vermeyüp kenzler idersin ağ u hamrâyı
Başarlar cismüñe âhîr düzüp tamğa nukûduñdan
- 12 Kanı ‘âlem-i ervâhda dimedüñ mi *belâ* anda
Belâ budur ki ‘uqbâda su‘âl olur ‘uhûduñdan
- 13 Şehâ hayl ü haşemle iş bu evde olmagıl mağrûr
Varursuñ Hâzret’e tenhâ ayırurlar cünûduñdan
- 14 Fakîre fûls-i aḥmer vermeyüp itdüñ ziyâfetler
Ne umarsın be hey miskîn bu gûne bezl ü cûduñdan
- 15 Gelüp bu mezra‘-ı dünyâda çok ekdüñ heves toḥmın
Gel inşâf eyle bak Şemsî nedür hâşıl vücûduñdan

71

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Hâmdülillâh şuladuk çeşmümle Ken‘ân illerin
Sûz ile seyr eyledük Ya‘kûb-ı giryân illerin
- 2 Târumâr oldı gönül çeşmümden oldı yaş revân
Gözlerümle gördigim dem cerr ü vîrân illerin
- 3 Bâd-ı gam dilden söyündürdi şafâ mişbâhını
Çün ziyâret eyledüm ol beytü’l-aḥzân illerin

9 bu: bu seg İÜ, HŞ1, HŞ2, Lİ. // bu: bu senüñ SU.

11 ağ: ak HŞ1, Lİ. // tamğa: – SU.

12 âlem-i ervâhda: ervâḥ-ı ‘âlemde İÜ, HŞ2, Lİ, SU.

13 Varursuñ: Varursın İÜ, HŞ2, Lİ.

71 İÜ:–, M:15a, V: 6a, HŞ1: 17a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

2 oldı yaş revân: yaş revân oldı V. // gördigim dem: gördigimde M, V. // cerr: cesed V.

- 4 Yûsuf-ı dil çâha düşdi inledi Ya'kûb-ı cân
Cân u dilden çünki añdum cevri-i ihvân illerin
- 5 Hoş şıyânet eylemiş bu yolları çün mîr-i kıds
Hamdülillâh emn ile gezdük bu nâlân illerin
- 6 Kırd ile koyun yürür hecâce-i uğrı pâsbân
Bir 'aceb cem' eylemiş hikmetle zıddân illerin
- 7 Yâ İlâhî kıl nazar lutfuñla ol mîr-i 'ârla
Tâ ebed 'adliyle ma'mûr ide 'Oşmân illerin
- 8 Mâcerâ-yı çeşm-i ma'lûl biraz yâd eyledük
Vâdi-yi Kıds içre gördük 'ayn-ı sülvan illerin
- 9 Şahretullâhı görüp nerm oldu diller hemçü mum
Şevk ile tavf eyledük mi'râc-ı sultân illerin
- 10 Mescid-i Akşâ'ya girdüñ gâyetin buldı merâm
Okudum vârid olan esrâr-ı Sübhân illerin
- 11 Nefs-i Fir'avn'ı zebûn itdük 'aşâ-yı zıkr ile
Şevk ile dîr eyledük Mûsâ bin 'İmrân illerin
- 12 Rûz-ı Cum'a anda cem' oldu kamu erbâb-ı kıds
Tâlib oldılar didük tefsir-i Kıur'ân illerin
- 13 Dîdeler giryân olup irdi semâya hây u hûy
Şöyle nâlân eyledük ol âh u efgân illerin

6 Yalnız HŞ1'de kayıtlıdır.

7 kıl nazar lutfuñla: lutfuñla kıl nazar M, V. / mîr-i: – M.

8 M. ve V.'de 13. (makta) beyit olarak kaydedilmiştir. / be-ziyâd: bir ziyâde V.

9 M, V.'de 7. Beyit olarak kaydedilmiştir.

10 M. ve V.'de 9. Beyit olarak kaydedilmiştir. / mescid-i: maqşad-ı M, V.

11 Fir'avnı: Fir'avnın HŞ1. / Fir'avnı: Fir'avnuñ M.

12 Yalnız HŞ1'de kayıtlıdır.

13 M.'de 8. Beyit olarak kaydedilmiştir. // Şöyle: Şevk ile M.

- 14 Sîneler sûzân olup hem dîdeler giryân idi
Hoş du‘â-yı hayr ile yâd itdük ihvân illerin
- 15 Selh-ı Şa‘bân idi niyyet eyledük yârân ile
Yüz sürüp tavf eyledük hullân-ı Raḥmân illerin
- 16 Cem‘-i ihvân ile havl-i kudsi devrân eyledük
Gördük anda Tûr-ı Sînâ üzre Selmân illerin
- 17 Şemsiyâ ihvân u aḥbâba selâm olsun kamu
Hayr ile yâd eylesünler iş bu sûzân illerin

72

mef‘ûlû mefâ‘îlû mefâ‘îlû fe‘ûlûn

- 1 Yâ Rab kime şekvâ ideyin yarûñ elinden
Ol dil kapucı şûḥ u cefâkârûñ elinden
- 2 Ol gonceye dil vireli ben bülbül-i şeydâ
Sînemde ne güller açılır ḥaruñ elinden
- 3 Bî-râḥat olup segleri hep ‘av ‘ava düşdi
Kûyuñda anuñ eyledüğim zârûñ elinden
- 4 Bir bir saçılır ḥayme-i eflâke şererler
Âh eyledigimce ğam-ı dildârûñ elinden
- 5 Her şeb yatağum hecr ile bâlîn-i belâdur
Vaşlında olan ol qurı efkârûñ elinden

14 Yalnız HŞ1’de kayıtlıdır.

15 M. ve V.’de 10. Beyit olarak kaydedilmiştir. / yârân: ihvân M, V. // tavf: tavâf V.

16 M. ve V.’de 12. Beyit olarak kaydedilmiştir. / 2. Mısra da vezin aksamaktadır.

17 Yalnız HŞ1’de kayıtlıdır.

72 İÜ:–, M:15a, V: 3b, HŞ1: 123b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

1 ideyin: ideyim HŞ1.

5 bâlîn-i: bâlini M, V. // qurı: quru HŞ1.

- 1 Zuhûr itse dehânumdan 'aceb mi dürr ile mercân
Ki cûş itdi bu dem deryâ-yı dilden midhat-i Nu'mân
- 2 Ne tarfa ger semend-i şevk ile çâpük süvâr olsam
Bi-'avnilâh bu meydânda buluben top ile çevgân
- 3 Sirâc-ı ümmetüm diyü şehâdet itdi çün Server
'Aceb mi zulmet-i cehli cihândan sürse ol Tâbân
- 4 Resûlullâh sa'âdetle aña bu nâm-ı meymûnu
Vücûda gelmedin virdi zihî 'izz ü zihî rıdvân
- 5 Şu Nu'mân'dur o kim 'ummân-ı hikmet anda bir cüzdür
İrişse 'aşrına hikmet telemmüz iderdi Lokmân
- 6 Fağâhetden ne mağzenler müheyyâ itdi devrinde
'Ayân olsa ne tan Mâlik u Hanbel Şâfi'i yeksân
- 7 'Aceb mi iş bu serverler iderse fazlına ikrâr
Ki fazl ehlin yine fazl ehli bilür buyurur Sultân
- 8 İderdi fikr-i şâ'ible ma'ârif nûrını îrâd
Aña *fe'l-mûriyât* ile kısem itse ne var Raḥmân
- 9 Ümîdvârüm ki zulmet-i gümânla gitmeye Şemsî
Ki şem'in ol sirâcdan yakdı evvel Hâzret-i Mennân

73 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1: 27a, HŞ2:–, HŞ3: 80a, Lİ: –, SU: –.

2 olsam: olursam HŞ3.

6 'Ayân: 'İyâl: 'HŞ1.

9 Ümîdvârüm ki: Ümidim var ki HŞ3. / zulmet-i: zulumât-ı HŞ1, HŞ3.

- 1 Şevk ile ciger haste yârâna selâm olsun
Şıdık ile kemer-beste ihvâna selâm olsun
- 2 Ârzûları terk iden mîşâkını berk iden
Terkini de terk iden pîrâna selâm olsun
- 3 Beş vakte namâz iden Mevlâ'ya niyâz iden
Zâ'id sözi az iden insâna selâm olsun
- 4 Dürlü hevasın koyan 'âlim sözine uyan
Tevbeyle günâh yuyan şubbâna selâm olsun
- 5 Söz cevherine şarrâf aşhâb-ı dile 'arrâf
Şol merdüm-i sîne-şâf 'îrfâna selâm olsun
- 6 'Aşk ile ciger büryân derd ile gözi giryân
Şevk âteşine sûzân ol câna selâm olsun
- 5 Rindân-ı fenâ içre şâdân-ı ğınâ içre
Her köhne 'abâ içre sultâna selâm olsun
- 6 Ğam içre olup mesrûr bulvara yürür pür-nûr
Seyrinde olup mestûr ferhâna selâm olsun
- 7 Ağyâr ile eglenmez dünyâ ile aldanmaz
Her bâdla ırġalanmaz 'ummâna selâm olsun şir
- 8 Dünyâyı fenâ bilmiş zevkîni ğınâ bulmuş
Rihlet yaraġın kılmış mihmâna selâm olsun
- 9 Rıķķından olup âzâd ġarıyla yürür dilşâd
Vîrânede ġoş âbâd merdâna selâm olsun

- 10 Ezvâķ-ı mürüvvetden eşvâķ-ı fütüvvetden
Aķdâķ-ı muķabbetden mestâna selâm olsun
- 11 Şol bid‘ati ķâmi‘ler maķsûmlara ķâni‘ler
Şâlihlere tâbi‘ler mîrâna selâm olsun
- 12 Dostdan bize gel oldu ķâr u ķası gül oldu
Cismüm yola gil oldu ķullâna selâm olsun
- 13 Da‘vâta mucîb olduķ dergâha münîb olduķ
Ol râha muşîb olduķ dostâna selâm olsun
- 14 Şemsî-yi şikeste-dil der-‘uķde-i âb u gil
Ėallâl-ı heme müşkil şeyķâna selâm olsun

75

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Gülşen-i tevhîde gel eyle meķân
Berre-i ‘irfâna bulasın râygân
- 2 Her seķer bûlbûl gibi eyle figân
Zevk-i vaşl ile olasın şâdmân
- 3 Ol perîşân dâimâ sünbûl gibi
Cân yakasın çâķ çâķ it gül gibi
- 4 Eyle ķurbân cânuñı bûlbûl gibi
Olasın mülk-i Süleymân içre ķân
- 5 BaĖruñ olsun lâle-veş ķûn-ı sitem
Ol benefşe gibi maķzûn-ı elem
- 6 Añlañuz ma‘nîde ķurşîd diyelüm
Dost cemâlin göre tâ kim cism ü cân

- 7 Şu gibi yüzüñ yire sür Şemsiyâ
Taşlar ile döğünesin dâ'imen

76

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün

- 1 Ġazâ hakkında gûş it eyle 'iz'ân
Ne buyurmuş durur fehîm eyle merdân
- 2 Gerekdür ġâzîde on dűrli haşlet
Ki aldı her birin bir dűrli hayvân
- 3 Ebû'l-Leys-i Semerkandî-i Fâzıl
Kitâbında bunı hoş itdi tibyân
- 4 Esed gibi gerek ġâzî yürekde
Ki korkmaya 'adûdan rûz-ı meydân
- 5 Tekebbűr ide kaplan gibi haşma
Tevâzű' itmeye a'dâya bir an
- 6 Ayu gibi şecâ'at issi ola
Ġıtâl ide kamu a'zâsı yeksân
- 7 Gerekdür hamlede ġınzîre mânend
Uğurdan dönmeye çűn tîr-i bürrân
- 8 Ola ġâretde kurt gibi sebűk-bâr
Ki fırsat gözleyűben ide cevân
- 9 Ġarınca gibi yük çekmekde mâhir
Silâhın çeke kudretince çendân
- 10 Bula taş gibi yirinde şebâtı
Yirinden ırmaya anı pâlengân

76 İÜ:–, M:13b, V: 8a, HŞ1: 63a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

2 ġâzîde: ġâzîye HŞ1.

- 11 Şabûr olmak gerek har gibi zahma
Ki za‘fın bilmeye aşla dilrân
- 12 Ola ol günde seg gibi vefâdâr
Oda düşerse ıssı ola büryân
- 13 Horûs-tek gözede fırsat-ı maḥlûñ
Maḥalsiz cümle ötmez çünki dîkân
- 14 Eger bu vaşfila kırk merd-i ğâzî
Ola bir şaf içinde hemçü şîrân
- 15 Ne kola ḥamle itseler bozarlar
Ba‘denü’l-ḳâdirü’l-ḳahhâr-ı Yezdân
- 16 Gel ey Şemsî elüñ ḳaldur du‘âya
Ġazâya gitdiler çün cümle yârân

77

mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün

- 1 Çü gencüñ meskeni vîrânelerdür
Göñül niçün ḥarâb olmayasın sen
- 2 Özin ḥâk itmeyen irmez ‘alâya
Özüm niçün turâb olmayasın sen
- 3 Fenâ ğuslî çü göz yaşunsız olmaz
Gözüm niçün pür-âb olmayasın sen
- 4 Bu meclis ehli hep mestânelerdür
Ciger niçün kebâb olmayasın sen

13 tek: gibi M, V. / gözede: gözet M, V. // cümle ötmez: ḥamle itmez: M, HŞ1.

15 ḥamle itseler: itseler ḥamle M, V.

77 İÜ: 92a, M: 16b, V: 17a, HŞ1: 124a, HŞ2: 5a, HŞ3: –, Lİ: 10b, SU: 40b.

1 ḥarâb: cezzâb HŞ2.

2 Özüm: Yüzüm M, V.

3 M. ve V.’ de 3. Beyitle 4. Beyit yer değiştirmiş olarak kaydedilmiştir.

- 5 Ma'ânî menzildir Şemsi kalbün
Ne işdür bir kitâb olmayasın sen

78

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Çünkü ber-takvâ-nişân dem hânkâh-ı şûfîyân
Ber-ümîd-i ân ki bâşed sâkinâneş sâlikân ²⁹⁹
- 2 Ez-harîmeş dûr bâdâ fâsık u nâdân-ı dîn
Mecma'-ı şâhib-dilân bâd u mağarr-ı şâlihân ³⁰⁰
- 3 Her demeş bâşed şeref bâ-halka-ı merdân-ı Hâk
Pür şeved bâ vird-i hû vü nağra-ı Rabbâniyân ³⁰¹
- 4 Her ki mess bâşed der in câ yâbed û ân hâletî
Hâk-i tîre bâ-yedeş ân himmet-i kimyâgerân ³⁰²
- 5 Ân ki teşne âmed-est û râ bedeh feyyâz-ı men
Ân zülâlî ki be nûşî dest ez tû 'ârifân ³⁰³
- 6 Hecr-hâyeş şûretâ tâbût-ı ihyâ-est velîk
Mağbes-i emmâregân u ravza-yı rûhâniyân ³⁰⁴
- 7 Şemsiyâ in hânkâh-râ her ki âmed bâ hûlûş
Mî-sezed pâyeş nehed ber-dîdehâ-yı sâkinân ³⁰⁵

5 Şemsi: çünkü M, V.

78 İÜ:–, M:14b, V: 27a, HŞ1: 66a, HŞ2:–, HŞ3: 88a, Lİ: –, SU: –.

²⁹⁹ Mâdem ki sûfilerin dergâhı takvâ makâmıdır, o dergâhın sâkinlerinin sâlik olmaları ümid edilir.

³⁰⁰ Dînin alçak fâsıkları onun hareminden uzak olsun; orası gönül ehlinin toplandığı ve sâlihlerin toplandığı menzil olsun.

³⁰¹ O dergâhın her anı Allâh dostlarının halkasıyla şereflenir; orası hû zikriyle Hak nidâsıyla dolar.

³⁰² Oraya el süren kişi kara toprağın kimyagerlerin himmetiyle (altına) dönüştüğü durumu anlar.

³⁰³ Ey Feyyâzım! Susuz gelen kişiye âriflerin senden içtikleri berrak sudan ver.

³⁰⁴ Oranın taşları görünürde dirilerin tabutudur. Lakin nefis-i emmare sahipleri için hapis, ruhanilerinin cennet bahçesidir.

³⁰⁵ Ey Şemsi bu dergâha temiz kalble gelenler ayaklarını o dergâhta oturanların başları üzerine koysa sezâdır.

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Eger mâ râ be-porseş şâd koned ân menba'-ı irfân
Be-elîâf-ı Hudâ-yı zî'n-nevâl-i vâhibü'l-ihsân ³⁰⁶
- 2 Bi-hamdillâh ki der-şahrâ-yı sıhhat behr-i şadr-ı dîn
Be-rânem esb-i fikret râ berârem hayl-i naḥcirân ³⁰⁷
- 3 Gehî der-ḥânḳah hem mî-nişînem ez pey-i tenvîr
Gehî dûrem dîde-i ez ğayr şevem der-şoḥbet-i cânân ³⁰⁸
- 4 Der îñ her dostem râ ber-âdem der-seḥer-gâhî
Be-sûy-i kıble-i da'vet güşâyem dîde-em ey cân ³⁰⁹
- 5 Hemî gûyem ki ey Raḥmân nigeḥbân şev be-ân cânib
Ki gerdî ân be-luṭf-ı tû der îñ devr ḥâce-i sultân ³¹⁰
- 6 Dil-i ân bendeî yâ Rab müşerref kon be-luṭf-ı ḥâs
Bedû ân deh ki der-dünyâ nedîde dîde-i devrân ³¹¹
- 7 Be-pâyeş 'izzet ü devlet nehed ser ez cenâb-ı tû
Ḳadem der-ḳurbet-i sultân sereş bâlâ-ter ez-keyvân ³¹²
- 8 Hemîşe dünyê der pâyeş dileş der-ḳayd-ı dîn bâşed
Mü'ebbed her dü-devlet râ temellük bâşed ez-Yezdân ³¹³

79 İÜ:–, M:14b, V: 26b, HŞ1: 64a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

³⁰⁶ O irfân menbânın halimizi sormasıyla bizi mutlu etmesi lütuf ve ihsan sahibi Allah'ın lütfuyudur.

³⁰⁷ Allah'a hamd olsun ki onun sıhhat vadisinde dinin yüceliğiyle av sürüp, fikir atını koştururum.

³⁰⁸ Bazen dergâhda uyanmak için oturur bazen de cânân sohbetinde (Allah'ı anarken) kaybolurum.

³⁰⁹ Ey Sevgili! Sabahları gözlerimi açayım, Ka'be'ye doğru her iki elimi kaldırarak duâ edeyim.

³¹⁰ Bazen şöyle diyorum: Ey Rahman! Bizi gözetleyen ol, çünkü Senin gözetlediklerin zamânın sultânı oldu.

³¹¹ Ey Rabbim! Bu kulunun kalbine bu zamâna kadar hiç görülmemiş bir şey vererek onu lütfunla şereflendir.

³¹² Senin tarafından sır gibi izzet ve devlet onun ayağına gelsin. Sana yakın olduğu zamân başı yıldızlardan da yüksekte olsun.

³¹³ Dünyâ her zamân (onun) ayağının altında olsun, kalbi de iki cihanın O'nun gücünün tasarrufunda olduğu düşüncesinde olsun.

- 9 Hodeş-râ muhayyer kon be-tîh-i hayret [u] haybet
Be-kon bedhâh ân zât râ bevâd-i miñne ser-gerdân ³¹⁴
- 10 Be-evlâd-ı kirâmeş râ bedeh ân ‘ilm-i Yezdânî
Ki bâşed her yekî der-dîn ü dünyâ sa‘d-ı [sa‘diyân] ³¹⁵
- 11 Vücûd-ı her yekî râ tû maşûn dâr ez nevâbîha
Be-envâ‘ı kerâmet ân civânân bâşedet pîrân ³¹⁶
- 12 Me-deh bâd-ı muhâlîf râ ebed bâ bâğışân râhî
Be-dâr ân goncehârâ yâ hüve‘l-luţf-i tû handân ³¹⁷
- 13 Be-ağyâr-i ‘ibâd-ı tû Hudâyâ hoş qarîn bâşed
Zi-dergâh-ı ‘atâyet her çi hâhend tû bedeh çendân ³¹⁸
- 14 Hudâyâ in du‘âyem râ bedeh ber-âsumân râhî
Be-luţfet Şemsi mu‘tâd-est pîr ez-ân luţf yâ Mennân ³¹⁹

[Harfî’l-Vâv]

80

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Virelüm cân-ı cihânı idelüm bâzârı hû
Olalum bülbül-i sermest gezelüm gülzârı hû
- 2 Bu gönül hırmenini âteş-i hûya uralum
Yaçalum yandıralum ki görelüm dîdârı hû
- 3 Mâsivâdan bu gönül levhasını arıdalum
Tâ biline bize bunda ne imiş esrârı hû

³¹⁴ O zatın kötülüğünü isteyenleri öyle bir hale getir ki onlar ümitsizlik sarhoşuyla başı dönmüşlerden olsunlar.

³¹⁵ Bu cömert kullarına o ilahi ilmi ver ki onların her biri din ve dünyâda iki yıldız gibi olsun.

³¹⁶ Her birinin vücûdunu günahlardan koru, yaşlılardan gençlere çeşitli kerametler olsun.

³¹⁷ Sıkıntı ve dert rüzgârlarını onların yurtlarına estirme. Lütufkâr rüzgârını estirerek o goncaları açtır.

³¹⁸ Ey Allah’ım! Sana ibâdet etme düşüncesiyle her zamân mutlu olsunlar. Onlar senin dergâhından ne isterlerse sen onlara bütün isteklerini ver.

³¹⁹ Ey Allah’ım! Senin katında bu duâmı geri çevirme. Bütün nimetlerinden Şemsi’ye lütfet.

- 4 Hıbb-ı dünyâyı çıkar hâne-i dilden cânâ
Ta serây idene anı begenüp dildârı hû
- 5 Bûstân-ı dil içinde çıkarup ayruğımı
Tohm-ı tevîd ekelüm açıla ezhârı hû
- 6 Nefse güç geldüğüne bakmayalum hû diyelüm
Ola kim feth ide Fettâh görelüm envârı hû
- 7 Şemsiyâ bunda iken nefsüne gel yâd olagör
Tâ senüñle âşinâlık göstere ol yârı hû

[Harfî'l-He]

81

mef'ûlû mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

- 1 Kapuñda senüñ hâke süren yüzini her-gâh
Bir vech ile elbetde olur vâşıl-ı dergâh
- 2 Her kim ki ola sâlik-i râh-ı seyr-i kûyuñ
Hâşâ ki kıala vâdî-yi vahdete o gümrâh
- 3 Görsem yüzüñi hâşıl olur taşfiye-i kalb
Zîrâ ki irer her kişiye feyz-i şehergâh
- 4 Esrâr-ı İlâhî saña gün gibi 'ayândur
Ey râz-ı dile vâkıf olan 'ârif-i billâh
- 5 Ser-menzil-i maşşûda yetişürdi [o sâlik]
Ger bedraqa-i lûtfuñ olurdı aña hem-râh
- 6 Vechüñden ider kesb-i şafâ kalb-i hazînüm
Şemsi'yle münevver olur ay ruhları gün mâh

81 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1:–, HŞ2:–, HŞ3: 84a, Lİ: –, SU: –.

5 1. Mısrada vezin aksamaktadır.

- 1 Yüregüm oldu çün derd ile yara
‘Aceb cânım ire mi vaşl-ı yâra
- 2 Muhabbetde baña hem-râh olupdur
Tutuşdum yanarum nûr ile nâra
- 3 Yârânlarum baña himmet idiñüz
‘Ayân oldu çü gönlümdeki yara
- 4 Sefer kıldum giderüm dost iline
Esen kal hey Semerkand u Buğârâ
- 5 ‘Aceb bir daği görem mi cemâlün
Ya hasret kıla mı cândan dilârâ
- 6 Gözüm yaşı cihânı külli tutdı
Göñülde kalmadı şabra müdârâ
- 7 Ki şeyhüm gül ben anuñ bülbüliyam
İrişem mi ‘aceb ol gülizâra
- 8 Tabîbler kılamaz bu derde dermân
Ki senden gayrı yokdur derde çâre
- 9 İçüpdür Şemsi çün fırkat şarâbın
Gezer Mecnûn gibi şöyle âvâre

82 İÜ: 81b, M:–, V:–, HŞ1: 133a, HŞ2: 1a, HŞ3: 77b, Lİ: 13a. SU: –.

2 Muhabbetde: Muhabbetün HŞ2, HŞ3.
 4 u: – HŞ3.
 5 cândan: cânda HŞ2.
 6 şabra: şabr-ı İÜ, Lİ.
 8 dermân: çâre İÜ, Lİ.

- 1 Ger pîr-i muğândan haberûñ var ise söyle
Ez-bâde-i aşk mâ-ğazaruñ var ise söyle
- 2 Gel 'aşk ile rüsvâ olanı itme melâmet
Ger tîr-i kazâyâ siperûñ var ise söyle
- 3 Yâr iklimine varmağa 'aşk oldu cenâhum
Ey zâhid eger ğayrı perûñ var ise söyle
- 4 Âzâde iken 'aşka esîr oldu dil ü cân
Kurtarmağa ger bir hünerûñ var ise söyle
- 5 Bir kurıca zühd ile benüm arttı hicâbum
Yağmağa anı bir şererûñ var ise söyle
- 6 Ger ribh-i id diler iseñ zühd ü şalâhuñ
Bed-nâmlığa vir de zararûñ var ise söyle
- 7 Şemsî ko bu kâli tuta gör hâl etegin
Gizlüce eger bir güherûñ var ise söyle

- 1 Şafâdur vâdi-yi miñnetde olmak tayf-ı yâr ile
Riyâz-ı cennet içre olmadan ağıâr-ı yâr ile

83 İÜ: 84b, M: 16b, V: 7b, HŞ1: 131a, HŞ2: 3b, HŞ3: –, Lİ: 13a, SU: 47b.

2 Gel: Ger: HŞ1. / rüsvâ: rüsvây V.

3 ğayrı: – V.

4 ger: – İÜ, Lİ.

6 id: ile M.

7 Şemsî ko bu kâli tuta gör hâl etegin: – İÜ, Lİ, SU. // güherûñ: hünerûñ: İÜ, HŞ2, Lİ, SU.

84 İÜ: 85b, M: –, V: –, HŞ1: 132a, HŞ2: 3b, HŞ3: 78a, Lİ: 13b, SU: 46b.

1 ağıâr-ı yâr: ağıâr-ı hâr: HŞ1, HŞ2, HŞ3. / ağıâr-ı yâr: ağıâr İÜ, SU.

- 2 Demâdem pâyüñe düşmek ümîdiyle ğubâr-ı ten
Ser-i kûyuñda cânâ yiliserdür rûzigâr ile
- 3 Kıadd-i Leylâ'ya öykünmüş diyü ğayret çeküp Mecnûn
Yürür tağlarda nâ-ğışdur başı serv ü çenâr ile
- 4 Ziyâ al rûz-ı rûyundan şeb-i zülfünde pâ-mâl ol
Kıayırma ger geçer 'ömrüñ bu ğış leyl ü nehâr ile
- 5 Yolında Şemsi'nüñ yağmâya varmışdur eşâs-ı beyt
Teni fersûde kıalmışdur hemîn kıurı cidâr ile

85

mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

- 1 Ey ğâfil uyan rışlet-i nâğâhı unutma
Yol kıorķılıdır kıorķusı çok râhı unutma
- 2 Mağrûr oluben devlet-i dünyâ-yı denîye
Şakın yitürüp dînüñi Allâh'ı unutma
- 3 Bu dâr-ı fenâ içre bugün n'itseñ elüñde
Yarın varacağuñ ulı dergâhı unutma
- 4 Güç itme gücüñ yitdigine gice vü gündüz
Nâğâh irişür âh-ı seşer-ğâhı unutma
- 5 Göğsüñ gerüben câh-ı cihân içre şalınma
Âhır yıķılup düşeceğüñ câhı unutma

2 ğubâr-ı ten: ğubârı ten HŞ2.

4 geđer: geče İÜ, HŞ1, HŞ2, Lİ, SU.

5 eşâs-ı beyt: esâsen mest HŞ3. // fersûde: ferdüse HŞ3.

85 İÜ: 87a, M: 18b, V: –, HŞ1: 34a, HŞ2: 1b, HŞ3: –, Lİ: 13b, SU: 46b.

1 kıorķılıdır kıorķusı: kıorķulıdır kıorķusı Lİ.

2 dünyâ-yı deniye: dünyâya dayanma M, SU.

3 M.'de kıayıtlı değil.

4 vü: – İÜ, SU.

5 M.'de kıayıtlı değil. // câh-ı: râh-ı SU.

- 6 Derbendine mevtüñ yoluñ uğrar ir eger geç
Ol geçmesi düşvâr güzergâhı unutma
- 7 Hem-râhı kişinüñ eyü yavuz ‘amelidür
Kem yoldaşı terk it eyü hem-râhı unutma
- 8 Bir oğ dimesine bugün aldanma cihânuñ
Şoñunda anuñ derd ile biñ ahı unutma
- 9 Hâlik’den utan rızkuñı halkdan şaķın umma
Bil Rabbüñi *e’r-rızķı* ‘*alellâh*’ı unutma
- 10 Ey çeşm-i haķâretle baķan merd-i faķîre
Ol *faķr ile faķr iden* ulı Şâh’ı unutma
- 11 Bu bâğ-ı cihân içre hevâ yolları çokdur
Şemsî yûri sen Haķķ’a giden râhı unutma

86*

müstef’ilün müstef’ilün müstef’ilün müstef’ilün

- 1 Ey zâhid-i efsürde-dil tevîde gel î mân ile
Zühdüñ hicâb olmuş saña tefrîde gel îkân ile
- 2 Ni‘met serilmiş gûn-â-gûn ğamuñ çeker nâdân-ı dûn
Yi ni‘metin olma zebûn taķmîde gel şükrân ile
- 3 Her kûşesi bir ğülsitân ğül nâz ider bûlbûl figân
Vaķt-i seher durur uyan temcîde gel mürĝân ile

6 M.’de kayıtlı deĝil. / eyü: iyi HŞ1.

7 M.’de kayıtlı deĝil.

10 HŞ2’de der-kenâr. // iden: eyleyen M. // ulı: ulu HŞ1, SU.

11 bâğ-ı cihân: dağ-ı fenâ M. / yolları: yollar M

86 İÜ: 89a, M: 18a, V: 17b, HŞ1: 130a, HŞ2: 4a, HŞ3: –, Lİ: 14a, SU: 47a.

* Manzûme, HŞ1 ve HŞ2’de dörtlükler şeklinde kaydedilmiştir.

1 î mân: îkân İÜ, Lİ, SU. // tefrîde: tevîde İÜ, Lİ, SU. // îkân: î mân İÜ, Lİ, SU.

2 M. ve V ‘de 2. Beyitle 4. Beyit yer deĝiştirmiş olarak kaydedilmiştir. / serilmiş: sürilmiş: İÜ, HŞ2, Lİ, SU. / ğamuñ: ğamın M, V. // ni‘metin: ni‘meti İÜ. // taķmîd: tevîd İÜ, Lİ, SU. // şükrân: sekrân M, V.

- 4 Hümhâne-i Hâk'dur cihân 'âşıklar anuñ şâribi
Kâmil mükemmil sâķisi tecrîde gel rindân ile
- 5 Şemsî vişâlũ çek ğamın vir varuñı çeşm al hemîn
Elde kuşûr dilde enîn bu 'ıyda gel kurbân ile

87

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

- 1 Marîzem tâlibem dermân-ı 'aşķa
Gedâyam râġıbam ihsân-ı 'aşķa
- 2 Gedâ iken olur şâh-ı cihân-dâr
Şular kim kûl ola derbân-ı 'aşķa
- 3 Şalındı cevır ile çâh-ı belâya
Niçe Yûsuf gelüp Ken'ân-ı 'aşķa
- 4 Bi'l-âhîr şâh olur Mısr-ı cihâna
Şu kim bende gelür zindân-ı 'aşķa
- 5 Bulur rıķlet libâsıyla kerâmet
Atan kendi özin nîrân-ı 'aşķa
- 6 Hâķâretle taķar zencîre gerden
Nice baş egmeyen bürhân-ı 'aşķa
- 7 Çü müflissin bıraķ özge kapuyı
Koma elden yapış dâmen-i 'aşķa
- 8 Vücûdı kaķresin deryâ ide mi
Özin ğarķ itmeyen 'ummân-ı 'aşķa

87 İÜ: 91b, M: 16b, V: 3a, HŞ1: 131a, HŞ2: 5a, HŞ3: —, Lİ: 14a, SU: 48a.
5 kendi: kendü İÜ, M, HŞ2, SU. // özin: özini V. // kendi özin: kendözini HŞ2.
6 gerden: gerdân HŞ2.
7 M. ve V.'de kayıtlı deġil.
8 Özin: Özini M.

- 9 Dilerseñ olasin her ğamdan âzâd
Esîr ol Şemsiyâ sulţân-ı ‘aşķa

88

mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Cemâlün nûrına nisbet cihân şemsi degül zerre
Deñizler baħr-i cûduñdan şayılmaz kemterîn ķatre
- 2 Şular kim mezra‘-ı dilde muħabbet toħmını ekmez
Yimez maħşûl-i ‘ömründen o ‘âtıl bir şinik behre
- 3 Der ü dîvârunuñ taşın idinse bir gedâ-mesned
Bulur ķalbûñde istignâ baş egmez ‘âr idüp dehre
- 4 Kânâ‘at ķâfına ‘anķa olupdur sâ‘il-i bâbuñ
Ne tarfa ger temelluķ itmese anlar seg-i şöhre
- 5 Beriyye ķumları ‘addince sûret ħâcısın şaymaz
Ĥisâba Ka‘be-i kûyuñda bir kerre iden ‘umre
- 6 Gedâ iken şehâ ħân-ı Ĥalîl’e ide mi reşki
İrenler ħırmen-i ‘irfânuñ içre dâne-i berre
- 7 Ĥabîbâ âsitânuñ seglerinden kim olur ma‘dûd
İrişüp ķadr-i vâlâya mü’ebbed şâh olur ‘aşra
- 8 Şehâ baħr-i ‘ulûmuñdan nevâle irişen ‘âşık
Aķar mı şu gibi her kûy kenârında aķan nehre
- 9 Keremler eyle sulţânım ķapuñ bendesidür Şemsî
Anı redd itme ķapuñdan rûbûde itmesün ğayra

9 Dilerseñ: Dilersen Lİ.

88 İÜ: 92b, M: 18a, V: –, HŞ1: 134b, HŞ2: 5b, HŞ3: –, Lİ: 14b, SU: 46a.

3 Der ü: deri İÜ, Lİ.

4 anlar: eyler M.

6 ħân-ı: ħûn İÜ, SU.

9 bendesidür: kıtmiridür: Lİ. // ķapuñdan: bâbuñdan Lİ.

- 1 Ne yatarsın be hey gâfil tırı gel âh u zâr eyle
Çü dünyâ milkiñe geldüñ dürüş bir hoşça kâr eyle
- 2 Vücûduñ 'âli ma'dendür şaķın kim eyleme zâyî'
Anı tîşe-i zıkr ile gice gündüz tımâr eyle
- 3 Nice bir nefsüñe kulsın gözün aç Rabbüñi añla
Nice bir gayra kulluklar efendüñ añla 'âr eyle
- 4 Şaķın kim olmağıl emîn ecel irdükçe tâlibdür
Seni şayd itmedin zinhâr 'ameller kıl şikâr eyle
- 5 Kâsâvet kaplamış kalbün hevâ yiller ile kışdur
Okı âyât-ı Kır'ân'ı anuñla hoş bahâr eyle
- 6 Çü dünyâ sûķına girdüñ metâ'-ı âhireden al
Vücûduñ naķdini bunda elüñdeyken nişâr eyle
- 7 Bu dünyâ lezzeti Şemsî dimâguñ eylemiş muhtell
Aña ma'cûn-ı zıkr ile gice gündüz tımâr eyle

- 1 Selâmullâh ile dâ'im şafâlar olsun ihvâna
Şafâ vü şevķ-i rûhânî müyesser ola yârâna

89 İÜ: 97b, M: 17b, V: 14b, HŞ1: 135b, HŞ2: 6b, HŞ3: -, Lİ: 15a, SU: 48a.

- 1 yatarsın: yatarsın HŞ1, Lİ.
- 3 gayra: halka İÜ, HŞ2, Lİ, SU.
- 6 Yalnız HŞ1 ve HŞ2'de (der-kenâr) kayıtlıdır.

90 İÜ: 100b, M: 17b, V: 13b, HŞ1: 67a, HŞ2: 8b, HŞ3: -, Lİ: 15a, SU: 48a.

- 1 şafâlar: du'âlar M, V.

- 2 Açılup dîde-i ‘ibret bakalar rûy-ı eşyâya
Kadehden içeler câmı olalar şöyle mestâne
- 3 Hevâ-yı hû’ya demsâz olmak isterseñ eger sâlik
Yolından kalmasun dâ’im irince bâb-ı ‘irfâna
- 4 Eger mi‘râc-ı rûhânî şafâsı varsa başuñda
Yüz urmayınca olmaz bu turâb-ı bâb-ı pîrâna
- 5 Muhabbet yolına şavur vücûduñ hırmenin şûfî
Dilerseñ varasın bir tuhfe ile nezd-i cânâna
- 6 Şehirlerde uyanık ol du‘âya desti açık ol
Dilerseñ olasın vâsıl Hudâ’dan lutf u ihsâna
- 7 Şafâya irmek isterseñ bırak efsâneñi şûfî
Bulasın genc-i rûhânî girürseñ genc-i vîrâna
- 8 Miyânuñ şedd idüp muhkem sülûk it râh-ı takvâda
Ki nâ-maḥrem durur fâcir giremez iş bu meydâna
- 9 Dilerseñ yunasın levş-i ma‘âşîden civân-merd ol
Dil uzatma şaḳın lâkin el uzat zeyl-i şeyḥâna
- 10 Irakdan bakma gir tevḥîd-i ḥaḳḳânîde şaf bağla
Bırak nâ-merdligi nefis ile ceng eyle dilîrâne
- 11 Dilerseñ gülşen-i bâḳî şafâ bağında seyr eyle
Ki hiç buña ḥazân irmez kulaḳ tut pend-i merdâna

2 Kadehden: Hadaḳdan: M, V, HŞ1. / içeler: içülür M.
2 isterseñ: isterse İÜ, HŞ1, Lİ. // Yolından: Yolında İÜ, M, V, HŞ2, Lİ, SU.
3 başuñda: başda HŞ2. // pîrâna: ‘irfâna: İÜ, HŞ1, HŞ2, Lİ, SU.
4 bir: bu M, V.
7 irmek: girmek M, V.
8 nâ-maḥrem durur: nâ-maḥremdür M.
9 yunasın: yunasuñ V, HŞ1. / lâkin: elken İÜ, HŞ2, Lİ, SU.

- 12 Talepkâr ol dilerseñ içesin humhâne-i şeyhden
Ki ‘âdetdür şunarlar şuyı şâhum merd-i ‘atşâna
- 13 Güneş gibi yüzüñ yire sür ey Şemsî tevâzu‘la
Dilerseñ zerre gibi konasın ruhsâr-ı insâna

91

mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün

- 1 Yola girme şağın zâd olmayınca
Refikûñ kâmil üstâd olmayınca
- 2 Dil-i sengüñi kimse yumşadır mı
Belâ kûhında Ferhâd olmayınca
- 3 Güzâfla kimse irişmez vefâya
Çün evvel cevre mu‘tâd olmayınca
- 4 Virür mi dâmen-i gül bülbüle el
Figân u zâr u feryâd olmayınca
- 5 Senüñle âşinâ olmaz İlâhî
Kimesne kendüden yâr olmayınca
- 6 Cihânda kimse hîç sürûr olur mı
Senüñ derdüñ ile şâd olmayınca
- 7 Şağın da‘vâ-yı hubbı itme Şemsî
Kamu emrine münkâd olmayınca

12 şuyı: şuya M. / şeyhden: şeyhde Lİ, SU.
13 yire: hâke M, V.

91 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1: 133a, HŞ2: 12a, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.
5 HŞ2’de kayıtlı değil.
6 HŞ2’de kayıtlı değil.

fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

- 1 Ey göñül geç gayrıdan cânânı sen sende ara
Destini tut mürşidüñ bürhânı sen sende ara
- 2 Yedi kat yir yedi kat gök on iki burç Şems ü Mâh
Her ne var âdemde var insânı sen sende ara
- 3 Yâr için mecrûh iseñ Lokmân'a minnet eyleme
Var ise derdüñ eger dermânı sen sende ara
- 4 Hâ ile kâfı okuğıl kâf ile hem şâda var
Birlige gel *lâ* y1 *ko illâ* y1 sen sende ara
- 5 Aç gözün *hâ*bdan uyan gâfil bulunma Şemsiyâ
Sen 'Alî'nün sırrısuñ *lâ fetâ* y1 sen sende ara

mef'ûlû mefâ'ilün mef'ûlû mefâ'ilün

- 1 Şûfî iseñ ey şâfî vir varlıguñ tâlâna
Pervâneye yanmağdan ger çekse perâvâna
- 2 Reşk itme bu dünyânun ârâyışine hergiz
Çünkü bu cihân yalan virgil anı alana
- 3 İhrâm-ı fenâ bağlan gir bâdiye-i 'aşka
İr Ka'be-i kûyına vir cânunı kurbâna
- 4 Meydân-ı muhabbetde çevgâna rızâ iste
Virse ser-i sa'idüñ top eyle bu çevgâna

92 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1: 77a, HŞ2:–, HŞ3: 80b, Lİ: –, SU: –.

2 insânı: ihsânı HŞ1.

4 Birlige gel *lâ* y1 *ko illâ* y1 sen sende ara: Menzil-i birlige gel kim *lâ* y1 *ko illâ* da ara HŞ3.

5 gözün: gözünü HŞ3. // Sen 'Alî'nün sırrısuñ *lâ fetâ* y1 sen sende ara: Sen 'Alî'nün *lâ fetâ* sırrını sen sende ara HŞ3.

93 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1: 134a, HŞ2:–, HŞ3: 82b, Lİ: –, SU: –.

- 5 Bu dâm-ı ta‘âlluğdan sa‘y ile ħalâş olğıl
Ğayret ħuşağın berkit gir bu yola merdâne
- 6 Bülbül gibi ħıl efgân tâ işüñ ola âsân
Gülzâr-ı vişâl iste aldanma bu külhâna
- 7 Zâhid baña ta‘n itse medħin okıgıl dün rûz
Kim ħırre-i zühd ile beñzer sözi ħayrâna
- 8 Şahrâ-yı hüviyyetde ħıl seyr-i ma‘allâhı
Çün ħâne-i ‘unşurda ħabs olma bu zindâna
- 9 Bîrûn olan tıyamaz meclisde olan ħâli
Tıymadı bunı Şemsî illâ yine mestâne

94

mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün

- 1 Bi-ħamdillâh ki ħannân oldu Ka‘be
Göñül derdine dermân oldu Ka‘be
- 2 Yolında gerçi çok ħâr-ı muğaylân
Bize anı gülistân itdi Ka‘be
- 3 Şunuñ kim şevķi yok zaħmet çeker ol
Velî ‘aşķ ile âsân oldu Ka‘be
- 4 Diler her kimse miħmân ola anda
Benüm göñlümde miħmân oldu Ka‘be
- 5 Varan ‘âşîlere olmaz ta‘arruz
Ĥudâ’dan emn ü iħsân oldu Ka‘be

7 dün rûz: düpdüz HŞ1.

94 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1: 15a, HŞ2:–, HŞ3: 80b, Lİ: –, SU: –.

2 anı: özge HŞ1.

3 Şunuñ: Şunda HŞ3.

- 6 Teveccüh añadur şarķen u ġarben
Bikâ‘ içinde burhân oldu Ka‘be
- 7 Aña beytüm didi teşrîf idüp Hâķ
Şalât içinde sulţân oldu Ka‘be
- 8 Tıutup mâtem bu ‘aşî ümmet için
Siyehler giydi sûzân oldu Ka‘be
- 9 Gehî Mîzâb-ı rahmetden döker yaş
Bizimçün şöyle giryân oldu Ka‘be
- 10 Dökerler hâcılar tavfında yaşı
Diyessin ebr-i bârân oldu Ka‘be
- 11 Bizim takşîrimüz olmazdı maķbûl
Velâkin cebr-i noķşân oldu Ka‘be
- 12 Keremden da‘vet itdi hânesine
Anuñçün ‘afv-ı ‘işyân oldu Ka‘be
- 13 Gel ihlâş ile gir yolına Şemsî
Hulûş ehline ġufrân oldu Ka‘be

95

mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ûlün

- 1 Hâbîbini çü cezzâb oldu Tıaybe
Cinân için ‘aceb bâb oldu Tıaybe
- 2 Likâsına çü olmuş idi ‘atşân
Vişâle irdi sîr-âb oldu Tıaybe
- 3 Zâlâm-ı küfr ile olmuşdı memlû
Bu dem nûrıyla ġarķ-âb oldu Tıaybe

10 yaşı: göz yaşı HŞ3.

95 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1: 16a, HŞ2:–, HŞ3: 81a, Lİ: –, SU: –.

3 HŞ3’te kayıtlı deġil.

- 4 Ğinâ bulur varan ħüccâc-ı muhtâc
Yine züvvâra vehhâb oldu Taybe
- 5 Muḥabbetden ḥaber virür hevâsı
Anuñçün dârü'l-aḥbâb oldu Taybe
- 6 Zünûb emrâzına dârü's-şifâdur
Tuyuldu kaşdü'l-erbâb oldu Taybe
- 7 Gelür her kûşeden 'uşşâk-ı âfâk
Ḥuzûr ehline miḥrâb oldu Taybe
- 8 Çü şahnında yatur Sultân-ı 'Âlem
Anuñ nûrıyla mehtâb oldu Taybe
- 9 Turâbı çeşme her dem tûtiyâdur
Anuñçün naşbü'l-erhâb oldu Taybe
- 10 Hevâ ehline hâyildür hevâsı
İşitdük ħicr-i aḥzâb oldu Taybe
- 11 Revâdur ḥâkine dürler dökersem
Çü menzil-gâh-ı aşḥâb oldu Taybe
- 12 'Aceb mi yaşına ġarḳ olsa Şemsî
Çü gözyaşı ile âb oldu Taybe

[Ḥarfî'l-Yâ]

96

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1 Elif ḳaddini görelden bu cismüm lâm u dâl oldu
Ḳodı cân yirine anı aña meyline dâl oldu

8 HŞ3'te kayıtlı değil.

96 İÜ: 81a, M:19b, V:4b, HŞ1: 138a, HŞ2: 2b, HŞ3:–, Lİ: 15b, SU: 49a.

1 aña: – // aña meyline: ki aşlına V.

- 2 Dehânuñ hoşkasından gerçi çok şordum bilenlerden
Velî hal olmadı şübhe çeker çok kıl u kâl oldu
- 3 Senüñ kûyuñla mahremlik recâ itdüm rızâ virmez
Kapuñ sâ'illerin men' itdiler şâhum vebâl oldu
- 4 Kâmer hûrşîd-i vechüñden alur nûrî anuñ'cündür
Bu ümmîd ile her kim rûyuñı gördi hilâl oldu
- 5 Leb-i la'lüñle hâlüñ halka-ı zülfüñde çün gördüm
Tolaşdı mürğ-ı dil tâ ki ne tarfa mekr ü âl oldu
- 6 Cemâlüñ muşhafın açdum diledim kim idem tefsîr
Gözümde kalmadı tâkat dilüm tutuldu lâl oldu
- 7 Kapuñ zerrâtınuñ yir yir zuhûr itdükçe pür-tâbı
Cihâna şems olan şehir tulundu hep hayâl oldu
- 8 Saña uymakla bî-serler cihâna oldılar server
Bu hâlâtı görüp Şemsî yoluñda pâ-y-mâl oldu

97

mef'ûlû mefâ'ilün mef'ûlû mefâ'ilün

- 1 Añdum yine ol bezmi mestânelik el virdi
Yağmaya virüp 'aklı dîvânelik el virdi
- 2 Çün zînet-i zâhirle olmadı gönül ma'mûr
Pes tâlib-i genc oldum vîrânelik el virdi
- 3 Çeşmümden akan yaşa şordum ki nedür hâlüñ
Dir kalmazam 'aşk içre dürdânelik el virdi

2 Dehânuñ: Dehân-ı İÜ, M, V, HŞ2, Lİ, SU. // çeker: gerçi V. // u: – İÜ, HŞ2.
4 Kâmer: Kamu HŞ2.
5 zülfüñde: zikrûñde HŞ1, HŞ2. // tâ ki: baña Lİ. // ü: – İÜ, HŞ2, SU.
6 kim: ki HŞ1, HŞ2, Lİ, SU.

97 İÜ: 82a, M: 21a, V: 11b, HŞ1: 137a, HŞ2: 2a, HŞ3: –, Lİ: 15b, SU: 49a.

3 M. ve V.' de 3. Beyitle 4. Beyit yer değiştirmiş olarak kaydedilmiştir. / nedür hâlüñ: neden pürsin İÜ, Lİ, SU. / şordum ki nedür hâlüñ: didim ki nedür hâlet M, V. / şordum ki: didim ki HŞ2. // kalmazam 'aşk içre dürdânelik: ke's-i dilârâdan peymânelik İÜ, Lİ, SU.

- 4 Olmadı göñül kâni‘ vardukça olur tami‘
Şem‘-i ruḥ-ı yâr ister pervânelik el virdi
- 5 Beydağ-ı hevâ başın kesmek dilerem bir bir
Bu naṭ‘-ı cihân içre ferzânelik el virdi
- 6 Görelden rûy-ı yâri bey‘ itdüm cümle varı
Mest-i elest olmağa meyḥânelik el virdi
- 7 Sa‘y ile dürüş Şemsî Hâk ile enîs olgıl
Şimden gerü halk ile bîgânelik el virdi

98 *

müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün

- 1 İlâhi vaşluñ bâğına girmek diler cân bülbüli
Anda ḥaḳâyık güllerin dirmek diler cân bülbüli
- 2 Baḳmayup perr ü bâline ‘azm eyleyüp gülzârına
Varını ‘aşkuñ nârına yakmak diler cân bülbüli
- 3 Sen işidirsın zârımı göster baña gülzârımı
Her dem senüñ didâruñı görmek diler cân bülbüli
- 4 Sensin ‘âlemlerden ğanî luṭf eyle men‘ itme beni
‘Aşk ile yoluña cânı virmek diler cân bülbüli
- 5 İşidecek Şemsî sözün giryân ider iki gözin
Dergâhuña her dem yüzün sürmek diler cân bülbüli

4 tami‘: tani‘ M.

6 Yalnız HŞ1 ve HŞ2’de kayıtlıdır. / Vezin aksamaktadır.

98 İÜ: 82b, M: 21b, V: –, HŞ1: 136a, HŞ2: 1a, HŞ3: –, Lİ: 16a, SU: 48b.

* İÜ, HŞ2’de manzûme dörtlükler şeklinde kaydedilmiştir.

2 Baḳmayup: Baḳmaz çü M. / eyleyüp: eyledi M.

4 luṭf eyle men‘ itme: luṭf it maḥrûm kıma: İÜ, HŞ1, HŞ2, Lİ, SU.

5 sözün: sözünü M. /// yüzün: yüzünü M.

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Rıkk-ı 'aşka düşmeyen bilsün ki âzâd olmadı
Olmayan bu ğam ile 'âlemde dilşâd olmadı
- 2 Şûm-ı cehline uyup tezyîn-i şûret idenün
Bûm-ı nefsi kaldı vîrânlıkda âbâd olmadı
- 3 Bu fenâ mülki 'imâret etmege kılma heves
Kankı şâhuñ kaşrını gördün ki berbâd olmadı
- 4 Herkesün maḥbûbı öz 'aynında şîrîndür velî
Bilmedi Şîrîn nedür her kim ki Ferhâd olmadı
- 5 Cehl ile bunda fenâ kaşrın iden maḥşûdını
'Âkıbet ebter olup ḥayr ile ol yâd olmadı
- 6 Çün misâfirsın beḳâ milkine-dek zâduñ düzet
Bu 'ayândur yol eri 'âlemde bî-zâd olmadı
- 7 Şemsiyâ himmet 'aşâsını Şu'ayb'dan alıgör
Pîre ḥizmet itmeyen şan'atda üstâd olmadı

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fa'lün

- 1 'Âşıkı şanma anuñ 'aşkı hebâdan oldı
Aña bu sehm-i senî kur'a-ı bâdan oldı

99 İÜ: 90b, M: 19a, V: 3a, HŞ1: 139a, HŞ2: 5a, HŞ3: –, Lİ: 16a, SU: 49b.

- 1 Olmayan bu ğam ile: Bu ğam ile olmayan: İÜ, HŞ2, Lİ, SU.
- 3 M.'de kayıtlı değil. / Bu fenâ mülki 'imâret etmege kılma heves: 'Aklıma vardur anuñ kim hâyır kaşr-ı meşîd V.
- 4 maḥbûbı: mecnûnı V. / 'aynında: 'aynuñda M.
- 5 fenâ kaşrın: fenâya kaşr M, HŞ1. / fenâ: – V. // ol: – V.
- 6 dek: dil M, V, Lİ, SU. / milkine: şehrine M, V.
- 7 Pîre ḥizmet: pîr ḥizmeti V.

100 İÜ: 91a, M: 20a, V: 7a, HŞ1: 139a, HŞ2: 5a, HŞ3: –, Lİ: 16a, SU: 50a.

- 1 şanma: şanmañ İÜ, HŞ1, Lİ, SU. / anuñ: anı M.

- 2 Hâk-i râhuñ gözime girdüğine incinme
Fi'l-ḥaḳîḳa bu güneh bâd-ı şabâdan oldu
- 3 Verd-i rûyuñla hevâlandı gönül bülbül-tek
İñiler şanmañ anı bâd-ı hevâdan oldu
- 4 Ğam degül Ka'be-i kıyuñ haremde ger ölem
Baña besdür diyeler sa'y u şafâdan oldu
- 5 Sîne-i nâzikinüñ şerhi dimeñ gözdendür
Aña göz kıanda irer bend-i kabâdan oldu
- 6 Tıfl-ı cân mehd-i 'amâ didi *e/est*' den ilerü
Uyanup ağlaması aña belâdan oldu
- 7 Şemsi'nüñ ḥubb idi hâli ol ezel bâğında
Bu 'ufûnet aña bu köhne serâdan oldu

101

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Deşt-i hecrüñ içre yakdı hâr-ı fırkat şad-dili
Şunmaduñ bir dem vişalüñ gülşeninden bir güli
- 2 Taglara düşdi dil-i şeydâ yine Mecnûn olup
Vâdilerde zülfi sevdâsıyla oḡsar sünbüli
- 3 Zevraḳ-ı cismümle yâr iḳlîmine varmak mı olur
'Âlemi tûfâna virmüşdür çü bu çeşmüm seli

-
- 2 bu güneh: bu yine HŞ2.
 - 3 şanmañ: dimeñ M, V.
 - 4 diyeler: didiler M, V.
 - 5 şerhi: şûḥ M.
 - 6 ilerü: ileri Lİ.

101 İÜ: 91b, M: 19b, V: 5a, HŞ1: 140a, HŞ2: 5b, HŞ3: –, Lİ: 16b, SU: 50b.

- 2 zülfi: zülf M, HŞ1, HŞ2, Lİ, SU.
- 3 HŞ1'de 3. Beyitle 4. Beyit yer deḡiştirmiş olarak kaydedilmiştir. / varmak mı: varmaḳ: İÜ, HŞ1, HŞ2, Lİ, SU. // çü:– HŞ1, HŞ2. // çeşmüm: çeşmimüñ HŞ1, HŞ2.

- 4 ‘Aşk şahfindan *belâ* dirsın okursın bil belâ
Her ne kim teklîf olur *lâ* gelmesün hoş di *belî*
- 5 Câm-ı la‘lûñ cur‘asından içeni men‘ idemez
Bû Hanîfe dañi Mâlik Şâfi‘î vü Hanbelî
- 6 Mürğ-ı dil pervâzına hoş şâh-ı *sidre*’ydi mekân
Dâne-i hâlûñ düşürdi dâma buldum esfeli
- 7 Zülf-i bendine esîr olsañ ‘aceb mi Şemsiyâ
Nice biñ âzâdeyi bend eylemişdür her teli

102

mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün

- 1 Eyâ genc isteyen vîrânelerden
Benüm vîrâne göñlüm görmedüñ mi
- 2 Eyâ serhoş gelen meyhânelerden
Benüm mestâne göñlüm görmedüñ mi
- 3 Eyâ şem‘-i ruha tâlib olanlar
Benüm pervâne göñlüm görmedüñ mi
- 4 Eyâ Mecnûnlayın tağlar gezenler
Benüm dîvâne göñlüm görmedüñ mi
- 5 Eyâ göklerde seyr iden kevâkib
Benüm seyyâre göñlüm görmedüñ mi
- 6 Eyâ deryâ yüzinde mevc uranlar
Benüm seyyâle göñlüm görmedüñ mi

4 teklîf: ta‘lîm M, V. // lâ: dile M.

5 idemez: eylemez V.

6 buldum: buldı: M.

- 1 Ey dirîgâ yumaduñ cübbe-i cândan denesi
Vâh ki bu mel‘abenüñ gitmedi dilden hevesi
- 2 Göçdi ihvân-ı şafâ raht ile bahtı bırakup
İrmedi kâfilenüñ gûşuña şavt-ı ceresi
- 3 Ey gönül n’eyleyeyim yâr ile yâr olamaduñ
Maḥrem idüp gözüñe rûz u mesâ ḥâr u ḥası
- 4 İtmedüñ kurb-ı nevâfil idüben ‘ayş-ı fuzûl
Be-çünîn kâr-ı ‘aceb maṭlab-ı ḥod-râ neresi
- 5 Ne umarsın ki ola tûṭi-yi cân Tâ’ir-i ḳuds
Pâk u nâ-pâka ḳonup gezmede nefsüñ megesi
- 6 Çün zemîme şıfatı necs-i ḥafîdür dilde
Ḳudretüñ var iken elde yuyıgör bu necesi
- 7 Cân ğıdasın unudup zıkr ile hoş toylamaduñ
Baḳar-ı nefse virürsin cân vü gendüm ‘adesi
- 8 Zülmet içre yürime Vâdi-yi Eymen’de ṭurup
Mûsâ gibi alıgör şu‘le-i cândan ḳabesi
- 9 Bunca şehler ki cihân içre ṭolupdur nâmı
Ḳulaḳ ur şimdi işit hîç birinüñ var mı sesi
- 10 Mürğ-ı cânuñ idicek ‘âlem-i ‘ulvîye ‘urûc
Tek ü tenhâ ḳalısar bunda bu cismüñ ḳafesi

103 İÜ: 97b, M: –, V: –, HŞ1: 141a, HŞ2: 7a, HŞ3: –, Lİ: 17b, SU: 51b.

- 1 Vâh: Eyvâh İÜ, SU.
- 2 bırakup: biraḳup İÜ, HŞ2, Lİ, SU.
- 3 gözüñe: özüñe SU.
- 4 fuzûl: fuşûl SU. // neresi: nesi İÜ, SU.
- 7 zıkr: gez SU.

- 11 Deyr-i albũnde oma ħubb-ı sivâyı Şemsî
Nice bir besleyesin sînede bu büt-peresi

104

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Var mı hiç bir lâle kim şadrında dağı olmadı
Görmedüm hiç ravza kim bir turfe zâğı olmadı
- 2 anķı bir servi bitürdi rûzgâr-ı pür-sitem
Kim aña pejmürdelikle şöıra lâğı olmadı
- 3 Her kime beş gün şadâķat gösterüpdür bu felek
Görmedüm ki nice müddet aña bâğı olmadı
- 4 Bâğ u bostân esb ü ester görmedün mi ħâcenün
Vaķt-i rıķletde anuñ pâyında bağı olmadı
- 5 Pes sezâdur bu şedâ’idler o mürde Şemsiyâ
Kim bu vaz’ ile görüp andan ferâğı olmadı

105

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Dil uzatma her ķişıye serverâ sûsen gibi
Tâ ki seng-i a‘na sîneñ delmeye revzen gibi
- 2 Diler iseñ itmeye ‘ırzuñ libâsın kimse çâķ
Vaşl idigör zât-ı bînüñ beynini sûzen gibi
- 3 Şûfî-yi efsürde dil bulmaz ħarâretten eşer
Sînesi tennûrı dâ’im yanmasa külķan gibi

104 İÜ: 98b, M: 21b, V: 16a, HŞ1: 142a, HŞ2: 7a, HŞ3: –, Lİ: 17b, SU: 52a.

- 1 hiç: – V.
2 bitürdi: şordı M, V.
3 felek: melek V.
4 ester: eşter HŞ1, HŞ2.

105 İÜ: 99a, M: –, V: –, HŞ1: 143a, HŞ2: 7a, HŞ3: –, Lİ: 18a, SU: 52b.

- 4 Tâlibâ tutmak dilerseñ tîr-i şeytâna siper
Halka-ı tevhîde peyvend ol yûri cevşen gibi
- 5 Şemsiyâ bülbül gibi ehl-i niyâz ol itme nâz
Meskenüm olsun dir iseñ kûşe-i gülşen gibi

106

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Göñül Rûmına çün başdı kadem ol Pîr-i Şîrvânî
Şîta gitdi bahâr oldu 'imâret kıldı vîrânı
- 2 Açıldı ma'rifet verdi bu dil bostânı içinde
Hakâyık bülbülü ötdi irişdi lutf-ı Yezdânî
- 3 Çü verd-i muṭlaḳuñ bûyî irişdi cân meşâmına
İrüp dil mürğına hayret daḫi arturdi efgânı
- 4 İrişdüm meclis-i şeyḫe ayagın şundı nûş itdüm
Ṭağıtdum ḫırmen-i zühdi bulaldan iş bu sekrânı
- 5 Yetişdi himmeti anuñ arıtdı ḫâne-i ḳalbi
Bi-ḫamdi'llâh muḫabbetdür ol evüñ şimdi mihmânı
- 6 Çü mihmânım muḫabbetdür aña ben ne ḳılam ḫizmet
Dirîğâ olımaḫ lâyıḳ virirsem yolına cânı
- 7 Eküpdür toḫm-ı tevḫîdi çü şeyḫüñ ḳalbüne Şemsî
Seḫâb-ı himmetinden umaram ki ire bârânı

106 İÜ: 99b, M: 19a, V: 4a, HŞ1: 26a, HŞ2: 7b, HŞ3: –, Lİ: 18a, SU: 52b.

2 ötdi: ayıtdı SU.

- 1 Cânân ilinüñ güllerinüñ bâğı görindi
Dost iklîminüñ lâlesinüñ dâğı görindi
- 2 Envâr-ı Muḥammed toğuben tıtdı cihânı
Şakku 'l-kamerüñ mu'cize parmağı görindi
- 3 Ya'kûb'a bugün Yûsuf'ınüñ koğusu geldi
Eyyûb'a dağı şıḥḥatinüñ çağı görindi
- 4 Kaygu gicesi geçdi kamu kalmadı kôrḡı
Vuşlat güninüñ gündüzinüñ ağı görindi
- 5 Dil hastesinüñ derdine dermânı irişdi
Var ise ḥayât âbinüñ ırmağı görindi
- 6 'Aşk ile bugün Şemsî yine vecde irişdi
Var ise bugün dostunuñ otağı görindi

- 1 Düşüp derdine Mevlâ'nuñ kodum bu 'aql u idrâki
Göñül dosta karar itdi n'iderem mâl u emlâki

107 İÜ: 102a, M: 21b, V: –, HŞ1: 143a, HŞ2: 10a, HŞ3: –, Lİ: 18a, SU: 53a.

- 1 dâğı: âğı SU.
- 2 mu'cize: mu'ciz İÜ, SU.
- 3 koğusu: koğusu M, HŞ1, HŞ2.
- 4 M.' de 3. Beyitle 4. Beyit yer değıştirmiş olarak kaydedilmiştir. / geçdi: gitdi İÜ, Lİ. / kôrḡı: kôrḡı M, HŞ1, HŞ2, SU.
- 5 İÜ, M ve Lİ'de kayıtlı değıl. HŞ2'de der-kenâr. / dermânı: tımârı SU. // Var ise ḥayât âbinüñ ırmağı görindi: Şemsî'ye bugün dostunuñ otağı görindi SU.
- 6 'Aşk ile bugün Şemsî yine vecde irişdi: Şemsîye 'aşk ile bugün vecde irişdi İÜ, Lİ. // bugün dostunuñ otağı: ḥayât abunuñ ırmağı HŞ2, Lİ.

108 İÜ: 102b, M: –, V: –, HŞ1: 145a, HŞ2: 10b, HŞ3: –, Lİ: 18b, SU: 53b.

- 1 qarâr: firâr HŞ2, SU.

- 2 Derûnumda olan âteş yakarsa ger ‘aceb midür
Mevâlîd-i ‘anâşırda daği hem çetr-i eflâki
- 3 Beşer kimdür ki dem ura anuñ ‘aşk u hevâsından
‘Înâyet andan olmazsa ne şeydür zerre-i hâki
- 4 Hârîm-i ‘aşka yol bulmak dilerseñ varlığıñdan yun
Ki kıdsîler maķâmıdur kıomazlar bunda nâ-pâki
- 5 Oñulmaz ğayrı merhemle bu sîneñ yâresi Şemsî
Meger kim sûzen-i vaşluñ diker bu şadrunuñ çâki

109

mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Düşelden mekteb-i ‘aşka unuttum ders ü fetvâyı
Girüp meyhâne-i derde yigledüm zühd ü takvâyı
- 2 Göñül levhinde yazaldan muhabbet nâmesin şeyhüm
Görünmez çeşmüme evrâķ seçemem ağ u kıarayı
- 3 Gözüm yaşı gibi göñlüm revândur bî-karâr oldu
Arar maķşûdını bulmaz gezer bî-çâre her câyı
- 4 Olup fermânına mahkûm esîri oldu dil ‘aşkuñ
Muhabbet kıâtibi anda yazaldan hûn-ı tuĝrâyı

-
- 2 ‘anâşırda: ‘anâşırda HŞ2.
 - 4 ‘aşka: bezm-i hâşa İÜ, SU.
 - 5 vaşluñ: vaşlı HŞ1. // diker: diler

109 İÜ: 103a, M: 18b, V: 2b, HŞ1: 144a, HŞ2: 10a, HŞ3: –, Lİ: 18b, SU: 53b.

- 1 ders ü: ders-i İÜ, M, V, HŞ2, Lİ, SU. // yigledüm: yañıldum İÜ, HŞ1, HŞ2, Lİ, SU. // zühd ü: zühd-i İÜ, V.
- 2 yazaldan: yazalıdan V. / muhabbet nâmesin: muhabbet-i nâmeyi: İÜ, Lİ, SU. // çeşmüme: gözüm M, V. // evrâķ: eşyâ M, V. // seçemem: seçmez M, V. // seçemem: seçmem Lİ. // ağ: aķ Lİ.
- 4 fermânına: fermânüña SU. / dil: dili HŞ2. // yazaldan: yazalıdan V.

- 5 Münezzehken neķâişden anuñ ol vech-i ibķâsı
Niķâbın örtdi ol yüze bu yüzden vaşf-ı esmâyı
- 6 Gehî yanmaķdayam gâhî garîķ-i çeşm-i giryânam
Duķânım göklere gitdi yaşum yirlerde arayı
- 7 Tabîbe daķı şerķ itme bu sîneñ yaresin Şemsî
Çü bildüñ sûzen-i vaşlı diker ancaķ bu yarayı

110

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Tıyaldan sırr-ı tevķîdi baña bir özge hâl oldı
Yile virdi ķamu varlık vücûdum pâ-y-mâl oldı
- 2 Urundum tâc-ı tevķîdi giyindüm ģil‘at-ı î mân
Senüñ ‘aşķuñla pür-şevķüm baña ģayrı ģayâl oldı
- 3 Gözümden gitdi uyķular şühûd oldı baña ģâlib
Bu teşne dilime yâ Rab Cemîl ismüñ zülâl oldı
- 4 Bu ģöñlüm mülkini yağmâ idelden ģubb-ı Yezdânî
Ol ilüñ şimdi sultânı Celâl u hem Cemâl oldı
- 5 N’idersüñ fânî dünyâyı senüñle ģün bile varmaz
Severseñ âķiret sevgil soñı anuñ kemâl oldı

5 Niķâbın örtdi: Niķâbın urındı M, V. // yüzden: yüzde M, V. // esmâyı: esmâsı V, Lİ, SU.
6 gâhî: gehî V.
7 Tabîbe: Tabîbâ HŞ2. / sîneñ yâresin: şadruñ şerķasın M, V. // çü bildüñ: bilürsüñ HŞ1, HŞ2.

110 İÜ: 104a, M: 21a, V: 14b, HŞ1: 146a, HŞ2: 10b, HŞ3: –, Lİ: 18b, SU: 54a.

1 Tıyaldan: Duyaldan Lİ. // virdi: vardı İÜ, M, HŞ1, HŞ2, Lİ.
2 ģayâl: melâl M, V.
3 uyķular: uyķular M, V, HŞ1, HŞ2. / şühûd: seher: M, V. // dilime: dile HŞ2.
4 idelden: ideliden V.
5 N’idersüñ: N’idersin İÜ, M, HŞ1, HŞ2, Lİ, SU. // âķiret: âķireti HŞ2. // sevgil: sev ki: İÜ, HŞ1, HŞ2, Lİ, SU.

- 6 Dilerseñ âhiret mülkin gönül virme bu rüsvâyâ
Şular kim sevdi dünyâyı anuñ soñı zevâl oldı
- 7 Bu gönülñ levhasın Şemsî arıt tâ tıyasın ma'nâ
Şular kim yudılar levhin ma'ârif mâl-â-mâl oldı

111

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1 Beden mehdin semâ' ehli niçün taḥrîk ider ğâhî
Meger cân tıflı ol tende añup aĝlardı Allâh'ı
- 2 O tıfl-ı *mâ-zâġa'l-başar* kim ol sultânı emzirdi
Kıanar ol feyz-i aqdesden diñer vallâhi billâhi
- 3 Güher kânda olup tekmiñ 'urûc eyler o dem aşla
Makâm-ı kıuds-i lâhûtdan görür ol *lî-ma'allâhı*
- 4 Geçerse cübbe-i lâ'dan giyerse *leyse illâ* yı
İkilik perdesin yırtup görür her yirde Allâh'ı
- 5 Füyûzât-ı ilâhîden alup irşâdın ey Şemsî
Özine ħil'at itmüşdür *tevekkeltü 'ale'llâhı*

112

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1 Bu 'aşkla olalı yoldaş bıraķdum nâmusı 'ârı
Devâsız derde düş oldum kıılarım âh ile zârı

7 gönülñ: gönül M, V.

111 İÜ:–, M: 19a, V: 3b, HŞ1: 145a, HŞ2: 11b, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

2 sultânı emzirdi: sultân emzirse HŞ1.

3 lâhûtdan: lâhûtda HŞ2.

112 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1: 148a, HŞ2: 12a, HŞ3: 80b, Lİ: –, SU: –.

1 Bu 'aşkla olalı: 'Aşk ile olalı: HŞ2, HŞ3. / bıraķdum: terk itdüm HŞ2, HŞ3. // Devâsız derde düş oldum: Bir devâsız derde düşdüm HŞ2, HŞ3.

- 2 Gezerken kendi hâlimde ‘aceb sevdâyâ düş oldum
Gözime zerrece gelmez bu fâni iklimüñ vâri
- 3 Şeherde bülbülü gördüm ‘aceb efgâna başlamış
Şanasın nev-bahâr olmuş onun da varı gülzârı
- 4 Hâkîkat bülbülin gör kim fenâ gülzâra meyl itmez
Bilür mevsîmi tîz geçer ciger yaraları hârı
- 5 Gel imdi Şemsiyâ sen de fedâ kıl cânuñı Hâkîk’a
Bu yolda cân u baş virmek durur ‘âşıqlaruñ kârı

113

mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün

- 1 Kaddüñden serv-i bostân yaradıldı
Yüzüñden mâh-ı tâbân yaradıldı
- 2 Yüzüñ envârı çünki zâhir oldı
Henüz hürşîd-i rahşân yaradıldı
- 3 Saña çün saltanat oldı muqarrer
O demde taht-ı sulţân yaradıldı
- 4 Senüñ ol çeşm-i mestüñ fitnesinden
Hezârân çeşm-i fettân yaradıldı
- 5 Dehânuñ içre dirlik eşmesinden
Cihânda âb-ı hayvân yaradıldı
- 6 Cebînuñ nûrı vü hatt-ı ruhuñdan
Şeb u şem‘-i şebistân yaradıldı

2 gelmez: görünmez: HŞ1.

4 Bilür: Bilür kim HŞ3.

113 İÜ:–, M:20a, V: 9a, HŞ1: 40a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

2 envârı: envâr M.

3 O demde: Urumda V.

- 7 Cihân meydânunuñ yoğıdı merdi
Aña pes merd-i meydân yaradıldı
- 8 Çü ‘aks-i zülf-i ruhsâruñ görindi
Cihânda küfr ü îmân yaradıldı
- 9 Kuşansun diyü pes zünnâr-ı zülfüñ
Niçe kimse perîşân yaradıldı
- 10 Kimine va‘de-i dîdâr olupdur
Kimine daği nîrân yaradıldı
- 11 Kimisi tâ‘at içün oldı îcâd
Kimisi behr-i ‘işyân yaradıldı
- 12 Kimine zehr u zaqqûmdur müheyyâ
Kimine revh u reyhân yaradıldı
- 13 Düzelde çünki bu şûret-i nuķûş
Nümûdâr oldı ‘îrfân yaradıldı
- 14 Çü *kenz-i mahfî* di ol zât-ı muṭlaķ
Aña gözgü bu insân yaradıldı
- 15 Düriş mir’âtuñı pâk it sivâdan
Çü sa‘ye göre ihsân yaradıldı
- 16 Ayrılma bir nefes râh-ı rızâdan
Her iş issine âsân yaradıldı
- 17 Giyer her kimse kaddince libâsı
Egerçi cümle ‘uryân yaradıldı

10 Dîdâr: îmân M, V.
12 zehr u: zehre-veş V.
16 Ayrılma: Olma V. // iş: işi M.

- 18 Bu meydânda apıg r ma‘ni opun
Sen    n çünki  evg n yaradıldı
- 19 Sana ol c n viren C n n’ı gözle
 u dem ki cism-i b -c n yaradıldı
- 20 Egerçi derd ile  l desin sen
Vel   am yeme derm n yaradıldı
- 21 Bu s k içre idigör bey’   b z r
V c du n çünki d kk n yaradıldı
- 22 Vel  serm ye ni  a ın  alelden
Ki n r ehline   sr n yaradıldı
- 23 alep ıl ma‘niyi yirl  yirinden
Ki her ma l ba bir k n yaradıldı
- 24 D r   p k ru n   rg r kem le
Ki her bir i e erk n yaradıldı
- 25 Egerçi   red r   retde ins n
Naçar ıl niçe ‘umm n yaradıldı
- 26 Eger ‘umm na aldu sa bil rs  n
Ne görklü dürr   merc n yaradıldı
- 27 N’iderler dürr   merc na bu yolda
   dilde ‘ar -ı Ra m n yaradıldı

18 apıg r: apag r V. / apıg r: apug r H 1.

21 idigör: idegör V.

22 n r: n  H 1.

23 ma‘n yi: ma‘n ya M. / ma‘n yi: ma‘n  V. // her ma l ba bir k n: her bir i e erk n M, V.

24 M. ve V.’de kayıtlı değil.

26 bil rs  n: bilirsin M, V. // görklü: dürlü H 1.

27 N’iderler: Ne dirler H 1, V.

28 Bu yolda maḥrem ol nâ-maḥrem olma
Dime ki cümle yeksân yaradıldı

29 Düriş kim fırsatı fevt itme Şemsî
Bu ‘ömre çünki pâyan yaradıldı

114

Cevâb-ı Sivâsî*

mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Dilerse Ka‘be-i maḥşûda talep ide seyrânı
Fenâ ihrâmını giymek gerek egnine pîşânı
- 2 Fenâ deyrinde bu naḥş u rüsûma olmasun meftûn
Dileyen şafḥa-ı sırrında yazmak sırr-ı Sübhânı
- 3 Girüp bâdiye-i şevḳe gül-i terinle her ḥârın
Şaḥa kim merḥabâ ider ilişdikçe muḡaylânı
- 4 Bilüp her seng-i ḥârâsın anuñ yâḳûte-ı ḥamrâ
Ġubâr-ı râhı ‘aynına olup kûhl-ı Sıfâhânî
- 5 Miyânuñ şedd idüp muḥkem ḥulûş ile ola sâlik
Şafâ vü şevḳ ile tayy eyleye tîz ol beyâbânı
- 6 Sa‘âdet yâr olup tâ ki ire Beytü’l-ḥarâma ger
Anuñ cân-ı ‘azîzi ola o ‘ıyde ḳurbânı
- 7 Şu kim maḳbûl ider iş bu şurûṭı ihtiyâr ile
Şafâya irişe tâ ki ola tâvûs-ı cevânı

114 İÜ:–, M:22a, V: 27b, HŞ1: 35a, HŞ2:–, HŞ3: 83b, Lİ: –, SU: –.

* Başlık yalnız HŞ1’de kayıtlıdır. Bu manzûmenden önce HŞ1’de “Su’âl-i Ṭalib” başlığı altında bir dübeyt vardır. (Bkz. Dübeyt 8)

2 M. ve V.’ de kayıtlı değil.

3 gül-i: güli M, V. HŞ3.

4 ‘aynına: ‘aynında HŞ3.

6 cân-ı ‘azîzi ola o ‘ıyde: cânı ‘azîz ola o ‘ıyde cüz’i: M, V, HŞ2, HŞ3. // ‘ıyde: ḥarlı ‘ıyde HŞ3.

7 tâvûs-ı: tâvûsı M.

- 8 Harîm-i makşada ayak başup dem dem ola tâ'if
Ma'ârif zemzem'in içe bulup akdâh-ı rûhânî
- 9 Yüzini sürse ger seng-i siyâha zer ola kadri
Bula şad-gûne ni'metden 'aâtâ itmekde pîrânı
- 10 Zer-i hâliş gibi bula revâcî kande kim varsa
Yedin bûs eyleyen olur kerâmet Mısrınıñ hânı
- 11 Hilâl lâ iken tâ ki ola mehtâb-ı 'âlem-tâb
Göñülde Şemsi irşâda olursa tâbi'-i şânî

115

7+7

- 1 Derde devâ isteyen dermân nedür bilmedi
Cevrini telh añlayan ihsân nedür bilmedi
- 2 'Aşkında şâdık iseñ vir varuñı yolında
Cân ile başa kalan cânân nedür bilmedi
- 3 Meydâna ger girerseñ serkeşte ol yolında
Top itmeyen başını cevğân nedür bilmedi
- 4 Zülfi hicâb olupdur çün âfitâb-ı rûya
Küfrine tolaşmayan îmân nedür bilmedi
- 5 Ey râh-ı 'aşka sâlik resmini ger şorarsañ
Evvelde cân virmeyen pâyân nedür bilmedi
- 6 Deryâda dürr isteyen gavvâşa varmağ gerek
Kaştreyle buluşmayan 'ummân nedür bilmedi

9 Yüzini: Yüzün V, HŞ3. / zer: zor V. // ni'metden: himmetden M, V.

10 olur: ola M. // hânı: cânı HŞ3.

11 Hilâl lâ iken: Hilâle lakin HŞ3.

115 İÜ:–, M:22a, V: 21a, HŞ1: 146a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

5 M. ve V.' de kayıtlı değil.

6 buluşmayan: bilişmeyen M, V.

- 7 Şemsi ğınâ dilerseñ ma‘mûruñı ħarâb it
Gencine irişmeyen vîrân nedür bilmedi

116

müfte‘ilün müfte‘ilün fâ‘ilün

- 1 Terk-i cihân eylemeyen n’eyledi
Sûdı ziyân eylemeyen n’eyledi
- 2 Rûy-ı ħaķîkatden açup perdesin
Ėaybı ‘ayân eylemeyen n’eyledi
- 3 Veche ğınâ gösterüben her ħasa
Faķrı nihân eylemeyen n’eyledi
- 4 Nefs-i ħarûrına riyâzet virüp
AĞz-ı ‘inân eylemeyen n’eyledi
- 5 Bâğ-ı cihân verd-i ra‘nâsı iken
Ėarrı ħazân eylemeyen n’eyledi
- 6 Gözyaşını vaķt-i seğer saçmayup
Âh u figân eylemeyen n’eyledi
- 7 Şemsî bu yolda ħabzayı pek tutup
Ėaddi kemân eylemeyen n’eyledi

117

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Bâğ-ı vaşlından alur ravzâ-ı cennet âbı
Tâb-ı hecrüñle tutar ħufre-i dûzağ nâbı

116 İÜ:–, M:22b, V: 21a, HŞ1: 144a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

- 2 Ėaybı: Ėayb HŞ1.
3 Faķrı: Faķr HŞ1.
4 Nefs-i: Nefsi M, V.
5 M. ve V.’de kayıtlı değil.
6 Gözyaşını vaķt-i seğer saçmayup: Gözleri yaşın seğer vaķti saçup HŞ1.

117 İÜ:–, M:22b, V: 21b, HŞ1: 147a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

- 2 Zâhidân köşk ü serâ sâye-i tûbâ ister
Baña kurbuñda yir it anlaruñ olsun tûbî
- 3 Zâtınuñ şerhin ider cümle mütûnı gördüm
Bulmadum vaşfuñdan özge okudum her bâbı
- 4 Cümle eşyâya kulak tutdum öger cümle Seni
Fevki vü tahtı Şimâli vü Cenûb u Ğarbı
- 5 Cenneti gezdüm virür cümlesi luţfuñ haberin
Dûzahı gördüm okur âyât-ı kahrûñ hizbi
- 6 Gerçi Hâk rûşen durur fehmi idemez her câhil
Meblağ ‘ilmince ider mü’min ü kâfir harbi
- 7 Şemsiyâ kurb-ı vişâl isteme bî-isti‘dâd
Âteşi bilse ferâş istemez idi kurbı

118

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 El amân bu çarğ elinden cümle insân ağladı
Rüzigârûñ şiddetinden cümle insân ağladı
- 2 Lâle-veş kapkara yandı cigerüm bu guşşadan
Nergisüñ bağı görindi gül ü reyhân ağladı
- 3 Bunca yıllar pâdişâhlık ideni gel gör bugün
Şoydılar dürlü libâsın teni ‘üryân ağladı
- 4 Hâk Te‘âlânuñ habîbidür Muhammed Muştafâ
Ol dağı râhat olmayup ümmet için ağladı

2 serâ: sarây: HŞ1. // kurbuñda: kuyuñda HŞ1.
4 vü: hem M, V.

118 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1: 147b, HŞ2:–, HŞ3: 79b, Lİ: –, SU: –.

1 çarğ: çarğ-ı gaddâr HŞ1. // insân: yeksân HŞ1.
2 gül ü: güli HŞ3.
4 habîbidür: habîb iken: HŞ1.

- 5 Enbiyâlar evliyâlar geldi cihâna ‘azîz
Hiçbiri bulmadı râhat kamu yeksân ağladı
- 6 Şemsiyâ gülem mi dirsün bu fenâ dünyâda sen
Kim ki buña meyl virdi yaş degül kan ağladı

119

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Muhammed hakki’çün yâ Rab bizi hıfz eyle dünyâdan
Zirâ imâret-i nefsün biz olmuşuz sehem-nâkı
- 2 O bir sulţân-ı â‘zamdır ki naklin idemez nakkâl
Anuñçün Hâk yaratmışdur cihânı ‘arz u eflâkı
- 3 Anuñçün oldı ol âgâh semâvât arz u Şems ü Mâh
Anuñçün Hâk Te‘âlallâh didi şânında *levlâk*’ı
- 4 Bize rûz-ı kıyâmetde ‘inâyet eyle yâ Mevlâ
Ola tâ ‘aynımız rûşen görelüm ol ten-i pâki
- 5 Kamu ‘âlem cehâletde kalıpdı zulmet içinde
Cihâna çün qadem başdı münevver eyledi hâki
- 6 Risâlet anda hatm oldı şef‘i-i müznibîn oldur
Bilür ol nice sulţândur olanlar zerre idrâki
- 7 Hâbîb-i zü’l-celâl oldur hem oldur Mevhar-ı ‘Âlem
Yanar nâr-ı cehennemde kim anuñ ola şekkâkı
- 8 Bilindi çünki bu ma‘nâ velî bir hûb hikâyetdür
Saña diyem anı mevzûn ki hiç kalmaya rekkâkı

5 Enbiyâlar evliyâlar geldi cihâna: Evliyâlar enbiyâlar cihâna geldi HŞ3.

119 İÜ:–, M:–, V:–, HŞ1: 24a, HŞ2:–, HŞ3: 80a, Lİ:–, SU:–.

2 cihânı: cihân HŞ1.

4 Bize: Bizi HŞ3. // ten-i: ten ü HŞ3.

5 çün qadem başdı: baqdı çün aqdem HŞ3.

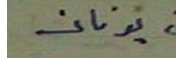
7 ola: olsa HŞ3.

8 HŞ3’te 8. Beyitle 9. Beyit yer değıştirmiş olarak kaydedilmiştir.

- 9 Beḳâyı Şems-i zâtından ne mümkün zerre vaşf ide
Anı vaşf idemez vaşşâf şu miḳdâr kadar a‘lâki

120

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Elâ yâ eyyühe’l-müştâḳ gözet ruḥsâr-ı sultânı
Ki ol yüzden görisersin bu yüzde vech-i Sübhânı
- 2 Şarâb-ı ḥikmet-i şer‘i içegör bezm-i Aḥmed’den
Ki maḥrûmdur bu ‘işretten heves-kârân
- 3 Ne deñlü enbiyâ geldi ḳamusı anı medḥ itdi
Anuñ ḥüsnini vaşf itdi olup Yûsuf aña şâni
- 4 Ḥalîlullâh’a ger *berdü selâm* olduysa ol nârı
Sövindi hep bu doğdukda Mecûsuñ cümle nîrânı
- 5 Ne var Mûsâ ‘aşâsın ejdehâ itdiyse destinde
Bu tiryâḳ-ı nübüvvet ile edm itdi niçe su‘bânı
- 6 Biten otlar anı söyler öten ḳuşlar anı öger
Taḡılupdur ḳamu ‘âlem bu fevḳânî vü taḥṭânî
- 7 Süleymân taḥtına binüp iki aylıḳ yol aldıysa
Yarım dem içre ol server geçüpdür ḥaddi imkânı
- 8 Ne var dîvler ḥaşem olduysa aña vaḥş u ṭayr ile
Bu ḳande gitse giderdi yanında cünd-i Raḥmânî
- 9 Ḳamer devrinde geldi ger velî emrine râm idi
Anı görince *şakḳ* itdi işârâtıyla fermânı
- 10 Yigirmi üç yıl içinde neler itdi bu ‘âlemde
Eline seyfi almışdı oḳurdı dilde Ḳur’ân’ı

120 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1: 24b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

5 1. Mısrada vezin aksamaktadır.

- 11 Cihânı heybeti tıtdı niçe şâhuñ ödi şındı
Görün Kısra'yı kesr itdi kınında tığ-i bürrânı
- 12 'Abâ giymişken egnüne kabâ ehlini kul itdi
Gınâ virmişdi âfâka yoğ iken kîs ü hemyânı
- 13 Bizi tekmîl içün ol şâh qarâr itdi bu 'âlemde
Kuşûrın 'arz iderken hep cinânuñ hûr u gılmanı
- 14 Çü buldı sırr-ı lâhûtı bırağdı resm-i nâsûtı
Beşer şeklinde ol server kazandı hulk-ı Rahmân'ı
- 15 Dirîğ ola bu zindân ehline vaşf itmek ol şâhı
Sezâdur 'arş u a'lâ cem'ine medh idem ol hânı
- 16 Ya bu nâsûtî dil nice öge ol rûh-ı lâhûtı
Karıncâ ka'r-ı çehden ölçe mi hîç 'arş-ı Rahmân'ı
- 17 Hudâvendâ baña 'avn it diyem ol Seyyidüñ medhin
Okuyan na'tini anuñ unuda şi'r-i şahbânı
- 18 O bir nûr-ı muşavverdi gelüp bu 'âlem-i kevne
Gehî ferşde gehî 'arşuñ verâsındaydı seyrânı
- 19 Hâkîkat gözile bağan anı bildi ki kimdür ol
Anuñçün kodılar anuñ yolında baş ile cânı
- 20 Şu kim şûret göziyle nâzır oldı anı görmedi
Vehüm [lâ] yubşırûn 'dan gel okı âyât-ı burhânı
- 21 'Aceb mi görmese anı muqayyed olan ecsâma
Ne bilsün ma'ni ruhsârın çü görmez çeşm-i hayvânı
- 22 Muḥâcirlerle Enşâr aḥlâdı ol Serveri ancak
Biri îşâr idüp vârin biri terk itdi evṭânı
- 23 Nereye kim kadem başsa olurdu mescid ü miḥrâb
Ḥarâb iken nâzar şalsa hemân ma'mûr ider anı

- 24 Hâbîbâ gel nazâr eyle benüm gönüm harâbına *
Çü sensün dînime mi‘mâr ‘imâret kııl bu vîrânı
- 25 Adum ümmet işüm gaflet meded irgür baña himmet
Ebed kapuñda kul eyle daği çekdürme hicrânı
- 26 Ayağda qalmışam şâhum elüm tut rûz-ı maşşerde
Saña tutmuşam ümmîd kim bu bende müflis-i cânı
- 27 Nazâr kııl baña şefkatle keremler eyle himmetle
Esirge cümle ümmetle ki çokdur aç u ‘uryânı
- 28 Velî bu cümlesinden aç benem ki aḥvec-i muḥtâc
Şefâ‘at kapusını aç olalum anda mihmânı
- 29 Eger ki Şemsi’nüñ dergâhına bir tuḥfesi yokdur
Velî Hâk’ dan ne didüñse aña muḥkemdür î mânı
- 30 Hudâvendâ Hudâvendâ kuluña anı sen virdüñ
Elinden alma şon demde aña irgürme hızlânı
- 31 Budur zannum saña vallâh k’anı ‘afv idesüñ billâh
Ne deñlü çok ise ey şâh anuñ cürm ile ‘işyânı
- 32 Şu deñlü cûş idüpdür rahmetüñ deryâsı ey Raḥmân
Dilerseñ garḳ ider bir ḳaṭresi biñ kerre ‘ummânı
- 33 Senüñ hep rahmetüñdendür bu na‘mâ dâr-ı dünyâda
Ḳıyâmetde hiç itmez mi bu evde iden iḥsânı
- 34 Yaratduñ rızḳımız virdüñ keremden anı kesmedüñ
Kelâmunda kulum didüñ bilürüz biz de noḳşânı
- 35 Egerçi ḥükme münkâduz rızâ bâbında dilşâduz
Velî luṭfuña muḥtâcuz bilürsüñ ey kerem kânı

* 25-29. Beyitler HŞ3’te (82a) müstakil gazel olarak kaydedilmiştir.

- 36 Şaķın ey nefis-i bed-endîş bu sözden olmağıl mağrûr
Ki hep hikmetledür her iş sefehden yücedür şanı
- 37 Eger bir ‘abd-ı gümrâhî tutarsa anı Allâh’ı
Ne feryâdını diñler ne de aşşı ider efgânı
- 38 Eger Ceyhûn ola yaşı sayılmaz kaçtreye anda
‘Abeş âvâredür âhı müfid olmaz peşîmânı
- 39 Velî bu evde bir kaçtre yaşıñ deryadan a‘lâdur
Kıyâmetde sövindürür lehebden baır u ‘ummânı
- 40 İlâhi ‘izzetin haķķı saña senden şıgınurum
Baña kim ola raķm ide eger ‘afv itmesen anı
- 41 Cihânda devlet u ‘izzet isterseñ kemâlât eylegil
Ki devlet kâmilüñ ħırmı olupdur ‘abd-ı memlûki
- 42 Velî devlet anı şanma ki sîm ü zerle ola yâdı
Ki anda dağı bî-şândur anuñ ol ‘aynı meskûkı
- 43 Budur devlet ki dünyâda ma‘ârif kılasuñ taķşîl
Yakîne iresüñ şâhum bırağup rayb ü meşķûkı

121

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Gel ey tâlib-i Raķmânî sev Allâh’ı sev Allâh’ı
Vir yolına cân u teni sev Allâh’ı sev Allâh’ı
- 2 Mecâzî ħüsne aldanma anı bâķî kalır şanma
Ĥaķîķî ‘aşķdan uşanma sev Allâh’ı sev Allâh’ı

41 1. Mısra da vezin aksamaktadır.

121 İÜ:–, M:–, V:–, HŞ1: 136a, HŞ2:–, HŞ3: 83b, Lİ:–, SU:–.

2 kalır: kıala HŞ1.

- 3 Fenâ mülkine ol sâlik vücûduñ tâ ola helâk
Tecellî eylesün Mâlik sev Allâh'ı sev Allâh'ı
- 4 Şemsî Hakk'ı sevenlerden alup himmet erenlerden
Ol Allâh'a irenlerden sev Allâh'ı sev Allâh'ı

122

Sû'âl *

fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

- 1 Buyuruñ kim nedür bu hâdişede
Kümmel-i Bû Hanife fetvâsı
- 2 Zeyd taḥşîl-i 'ilm idüp nice yıl
Olsa bir fâzılun murabbâsı
- 3 'Ömri lakin otuzdan itse güzer
Müntic olmasa hîç kazâyâsı
- 4 Siyyemâ ehli 'ilm u câh olsa
Anuñ ecdâdı ile âbâsı
- 5 Andan erkânı telemmüz idenler
Olsa bir memleket mevlâsı
- 6 Cümleñün büzügi ü eger kûçek
Hâşıl olsa kamu temennâsı
- 7 Ma'rifetsüz nesebsüz Etrâke
Câh-ı tedrîsün irse a'lâsı

122 İÜ:–, M: –, V: 30a, HŞ1: 51a, HŞ2:–, HŞ3: 85a, Lİ: –, SU: –.

* HŞ1.

2 idüp: ider V.

3 'Ömri: 'Ömr HŞ1, HŞ3.

4 ecdâdı: ecdâd HŞ3. // ile: vü HŞ1, HŞ3.

5 erkânı: anı V. / erkânı: ednâ HŞ3.

6 büzürg ü: büzürgi HŞ1.

- 8 Bu umûm ile âteş-i ğayret
Yağsa anı kül olsa eczâsı
- 9 Mütעהayyir alup tarîķında
Bilmese neydüğün mü'eddâsı
- 10 Defa'ât ile vâcib olsa şılâ
Gelmesin istese aħibbâsı
- 11 Bir yaña nâr-ı fâķanüñ elemin
Bir yaña 'âr u ırz iğvâsı
- 12 Bir yañadan akâribi hüzni
Bir yañadan sürûr-ı a'dâsı
- 13 Şıla-i rahmi ķat'ı bâ' iş olup
Dönse dünyâsına hem uķrâsı
- 14 Lîk bir naħl-i 'âlem-ârânuñ
Şâye-i devlet olsa me'vâsı
- 15 Vâcib olur mı ol kerîme 'aceb
Bendesinüñ ħalâş-ı pervânesi

123

Cevâb-ı Ĥazret-i Şeyħunâ Şemseddîn Ĥuddise Sırrâhu *

fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

- 1 Âferîn ol mucîb-i pür-fazla
Fikr-i tîz-âbı delmiş elmâsı
- 2 Kelimâtı kemâline şâhid
Ki siler rûy-ı dildeki pâsı

11 u: – HŞ1.

123 İÜ:–, M:–, V: 32a, HŞ1:54a, HŞ2:–, HŞ3: 86b, Lİ: –, SU: –.

* HŞ1 / Cevâb-ı Ĥazret-i Şeyħunâ Ĥuddise Sırrâhü'l-'azîz Şemseddîn: HŞ3.

2 kemâline: kelimâtına HŞ3.

- 3 Gerçi sâ'il sözinde sihr itmiş
Lîk dünyâda hemm ü ğavgâsı
- 4 Siyyemâ hicv ü zemmi müş'irdür
Bazı ebyâtınuñ müdde'âsı
- 5 Fâzıl u kâmil u mucîbi gör
Nice düşmüş kelâm-ı zîbâsı
- 6 Rûy-ı tab'ıyyet ile çend ebyât
Gerçi dir tûtî-yi şeker-i hâsı
- 7 Lîk yüz döndürüp bu *enhâ*'dan
Medyen-i Hakk'a oldu tilkâsı
- 8 Uyarup ğaflet ehlin uykudan
Gösterir kim rehe yol ihdâsı
- 9 Mısr-ı 'irfânda feth idüp dükkân
Bey' olup müşteriye kâlâsı
- 10 Dürc-ı hikmetde derc idüp dürler
'Arz ider ehle kıymet enbâsı
- 11 Sözinüñ şıdkına yeter 'ünvân
Âyet-i Zuhrûf ile tuğrâsı
- 12 Zemm-i dünyâda bu yeter bilene
İsminüñ tıbkıdır müsemmâsı
- 13 'Âhîri nârdur çü dînâruñ
Pes kanâ'atdür anuñ evlâsı

4 hicv ü zemmi: hücum zemm V. // ebyâtınuñ: ebyâtuñ HŞ3.
5 u: – V, HŞ1, HŞ3. / mucibi: mucib V, HŞ3.
8 Uyarup: Uyanup HŞ3. / ehlin: ehli HŞ3.
11 Sözinüñ: Sözüñ V, HŞ1.

- 14 Ragbet itme bu fâni bostâna
Añ cinân içredür tûbâ vü âsı
- 15 ‘Aks-i ikbâli lâ-bekâdur bu
Çekme kuvveti için bunuñ yası
- 16 Matlabuñ ger kemâl ise añla
Mâla meyl eyleme kıılır kâsî
- 17 Var mı bir gül ki yok anuñ hârı
Yâ müli var mı ki yok iğvâsı
- 18 Var mı bir söz ki şübûrı olmaz
Yok ğmâsı ki olmaz iflâsı
- 19 Na‘-ı dünyâda o kim sürdi atın
Mât olup tutdı ‘âlemi vâsı
- 20 Mâ-hasal bir şafâsı yok k’anuñ
Olmaya şad belâ vü iblâsı
- 21 Okı gel sûresin Hadîd’üñ gör
Ne durur *ennemâ*’da inhâsı
- 22 Hâşılı kem durur u say‘ı kem
Lîk çok ‘âşıkınuñ sevdâsı
- 23 Pes nedür ma‘nî bu güzergehden
Yâ niçün geldi cin ile nâsî
- 24 Hilkâtüñ hikmetini gel añla
Neye kaşr eyledi gör *illâ* sı

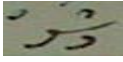
14 içredür: içre V, HŞ3.

16 Mâla: Mal HŞ3.

18 V.’de kayıtlı değil. / şübûrı: beşîr HŞ3.

19 o kim sürdi atın: her ki sürdi at V, HŞ3.

22 kem durur: kemdür HŞ3. // ‘âşıkınuñ: ‘âşıkında V.

- 25 Pes gerekdür ki olasuñ tâlib
İrişe saña tâ ki *illâ* sı
- 26 Buluben Hızr gibi bir pîri
Küllemâ kale kul 'ale'r-re'si
- 27 Mağrifet mektebinüñ ol tıflı
Olasuñ merd-i rûzuñ a'lâsı
- 28 Beñzer ez-cümle ebced-*hân*
Gele miftâh-ı 'ilm-i esmâsı
- 29 Açasın çâr-'unşuruñ kuflın
Biline saña zîr ü bâlâsı
- 30 Keşf ola sırrı *men 'aref* ol dem
Yüz üzre sâliküñ temennâsı
- 31 Hâşıl ola aña o dem 'irfân
Diye *illâ* vü qalmaya *lâ* sı
- 32 Kim ola anda cümle menfiyyât
Müşbetüñ qala zât-ı ibkâsı
- 33 Ya'ni müstehlek ola hep eşyâ
Ol ola vech-i pâk-i işnâsı
- 34 *Limeni'l-mülk* ola o gün zâhir
Bir olan dî vü rûz u ferdâsı
- 35 İşidile Cenâb-ı aqdesden
Şadr-ı şâlikde qavlüñ aqvâsı

25 V.'de 31. Beyit olarak kaydedilmiştir.

27 Olasuñ: olasın V.

29 kuflın: guflın HŞ3.

30 Yüz üzre sâliküñ temennâsı: Yüz ura sâliküñ işnâsı HŞ1, HŞ3.

32 V.'de 29. Beyit olarak kaydedilmiştir.

33 Ol ola: Kıla ol V. // ol ola: ol ol HŞ3.

34 vü: – V. / u: – V.

- 36 *Lillâhü'l-mülk vâhidü'l-Kahhâr*
Diye kendi cenâb-ı vâlâsı
- 37 Ola sâlik bu ortada ma'zûl
Cümletü'l-mülke vâlî Mevlâsı
- 38 Ola *bî-yesme'u vü bî-yubşir*
İrgüre bu kemâle ifnâsı
- 39 Baħr-i vaħdetde ola ol dem ğarķ
Maṭlabı olmaz anuñ incâsı
- 40 Diye irdürdükçe sâhile yâ leyt
Dâm-ı ğarķı vü ķâm-ı iflâsı
- 41 Ey ki her ṭâlîbe olan maṭlûb
Vey ki her 'ârifüñ mu'ammâsı
- 42 Ez muṭî'ân u gümreh-i 'âlem
Sâñadur cümle şey'üñ îmâsı
- 43 Baña yol virme bâb-ı aĝyâra
Erinî ħaybeti ânî bâsı
- 44 Eyleme Şemsî'yi ķapuñdan dûr
Rabbenâ aĝninâ 'ani'n-nâsı

36 kendi: kendü V. // cenâb-ı: ecnâb-ı V.
39 Baħr-i: Baħr u V, HŞ3.
40 Diye: Der ki V. / Diye: Dir HŞ3.

- 1 Müsebbib bulsa bir ‘ârif şatar elbâb-ı nâdânı
Biter deryâda nilüfer kayırmaz қаht-ı bârânı
- 2 Bu râhuñ maḥremine yâr olur her ne hicâb olsa
Felek қurş-ı güneşden tutsa da doldursa enbânı
- 3 Ḥasâret şol gedâ ṭab‘a ki nân içün diye Allâh
Ki ger Mennân’da nân olmasa yâd itmezdi Ḥannân’ı
- 4 ‘Acebdür ki ulaşur Ka‘be-i maḫşûda şol nâdân
Beline bağlamış hemyân-ı nân yir zehr-i şu‘bânı
- 5 Zer umarsañ şulardan kim zer umar pîşesi senden
Zer olmasa girih açmaz saña o rûy-ı derbânı
- 6 Vücûduñ ḥânesinde çil ḥazâ’in var iken memlû
Ararsın anı her vîrâne-i ḥâlîde pinhânı
- 7 Velî yıkmazsañ ol ma‘mûrı genci saña el virmez
Ki mârın ırmeyen yoldan alur mı deste hemyânı
- 8 Şu deñlü bağlamuş ‘ibret yolını ḡaflet-i ḥâce
Ki virmez fevtine hergiz tenebbüh şavt-ı aqrânı
- 9 Libâs-ı câh ile örter ‘uyûbın mîr-i ma‘zûruñ
Bilmemiz taḥte-i vakf üzre açar cism-i bî-cânı
- 10 Emek ḥarc itme kırtarmaz ne deñlü olsa ‘ıṭr-âmîz
Қıyâmet varṭasından hergiz ol kâfûr-ı kettânı

124 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1:47a, HŞ2:–, HŞ3: 88b, Lİ: –, SU: –.

- 1 elbâb: esbâb HŞ1.
- 2 diye: dir HŞ3.
- 7 yıkmazsañ: bakmasañ HŞ3.
- 9 mîr-i: mîri HŞ3. // bilemez HŞ1.
- 10 deñlü: dürlü HŞ3.

- 11 Şakın halvet kapusın şehlere sen açmağıl Şemsî
Ki anuñ kuşını tâ ki uçurur nâm-ı sulţânı

125

mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Eyâ gâfil utan Hâk’dan ki zâyî‘ kılduñ eyyâmı
‘Ömür naqdin yile virdüñ yine aldanduñ ey ‘âmı
- 2 Seni Hâk kullığa şaldı kanı kulluq kanı tâ‘at
Kanı ‘ahd u kanı î mân yitürdüñ ‘ahd u peymânı
- 3 Neden geldüñ nedür maqşûd unutduñ geldigüñ kaydı
Hemîn şalduñ bugünden dün aña mâruñ serencâmı
- 4 Yarın anda dilisersin ki *rac‘anâ ile‘d-dünyâ*
Diyeler *minhu tâ ci‘te* göresin anda ilzâmı
- 5 Bu ne ‘aql u ne dânişdür eyâ gâfil bu ne işdür
Ki beş gün fânî ‘ömr için kılursın câna ibrâmı
- 6 Turugel dinle tâ‘at kıl dün içinde ‘ibâdet kıl
Ki yarın ol Şırât üzre kişinin ditrer endâmı
- 7 Saña bir kişi hayr itse niçe günler unutmazsuñ
Utan Hâk’dan kanı aqluñ kanı Allâh’ın in‘âmı
- 8 Yeter bir kula bir ma‘bûd anı idin girüi maqşûd
‘İbâdet hâlîkullâhla bırağ boynuñdan eşnâmı

11 şehlere: şehre HŞ3.

- 1 Zıll-i tûbâyı bulan sâye-i tarfâyı añar mı
 adr-i a‘lâya iren menzil-i ednâyı añar mı
- 2 Tâli‘î yârî idüp şöhet-i cânânı bulan
 Hâr u harirle olan ‘işret-i rüsvâyı añar mı
- 3 Hâk ile bätılı fark itmeyenüñ ‘aklı mı var
 Rabb-i A‘lâyı bilen Lât ile ‘Uzzâ’yı añar mı

[Musammatlar]

1

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Bulmuş idük tavfuñ ile iltiyâ‘
El-vedâ‘ ey Ka‘betullâh el-vedâ‘
Hoş şafâdur saña kılmak ittibâ‘
El-vedâ‘ ey Ka‘betullâh el-vedâ‘
- 2 Kırbetüñle bulmuş idük hoş şafâ
Sa‘yimiz olmuşdı Hakk’a bî-riyâ
Müşkil oldu hâlimiz şubh u mesâ
El-vedâ‘ ey Ka‘betullâh el-vedâ‘
- 3 Rûzımız ‘ıyd idi gecemiz berât
Tavf iderdük kim mülebbes kim ‘urât
Senden ayrılmak bize ‘aynı memât
El-vedâ‘ ey Ka‘betullâh el-vedâ‘
- 4 Ğaybımız ‘aynidi sende her zamân
Saña istikbâl iderdi tâlibân
Müşkil oldu şimdi hâl-i hâciyân
El-vedâ‘ ey Ka‘betullâh el-vedâ‘
- 5 Saña geldik ‘ahd-i tecdîd itmege
Ğayr-ı nefy [u] hakkı tefrîd itmege
Gönlümüz yok seni koyup gitmege
El-vedâ‘ ey Ka‘betullâh el-vedâ‘
- 6 Sen gülistânsın saña biz ‘andelîb
Hamdülillâh tavfuñ olmuşdı naşîb
Girerüz hâr-ı muğaylâna ğarîb
El-vedâ‘ ey Ka‘betullâh el-vedâ‘

1 İÜ:–, M: –, V:–, HŞ1:14b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

- 7 Çünkü destûr oldu senden giderüz
Bilmezüz sensüz fenâda n'iderüz
Cümlemüz senden şefâ'at umaruz
El-vedâ' ey Ka'betullâh el-vedâ'
- 8 Topladuñ tavfuñla ihsân eyledüñ
Göñlümüz bu demde nâlân eyledüñ
Şemsi'yi hecrüñle giryân eyledüñ
El-vedâ' ey Ka'betullâh el-vedâ'

2

Murabba' *

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

- 1 Tatalum şâh oluben yiryüzüne hüküm idesin
Saña ne aşşı olur çünkü bırağup gidesin
Saña lâzım bu durur kim bir eyü iş idesin
Demidür baş açuben Hakk'a tazarru' idesin
- 2 Nice bir vahşi gezersin gele insâna karşı
Nice bir kaatre olasın gele 'ummâna karşı
Ehl-i 'irfân oluben 'asker-i Raḥmân'a karşı
Demidür baş açuben Hakk'a tazarru' idesin
- 3 Nice bir zerk ü riyâyı şatasın illere sen
Şemerât-ı 'amelüñ şavurasın yillere sen
Saña lâyıḳ bu idi ḥâk olasın yollara sen
Demidür baş açuben Hakk'a tazarru' idesin
- 4 Nice bir 'ayş-ı behîmî nice bir tûl-ı emel
Ḥaberüñ yokdur ey miskîn yoluñı aldı ecel

2 İÜ: 107b, M: -, V: 33a, HŞ1: 158a, HŞ2: 9b, HŞ3: -, Lİ: 12a, SU: 44a.

* Başlık HŞ1'de kayıtlıdır.

1 oluben: olmayan V. // olur: ide V. // bırağup: bırakup HŞ1. /// Saña lâzım bu durur kim bir eyü iş idesin: Bir 'amel işle ki bunda varup anda bulasın V. //// Demidür: Dembedem HŞ1. (Bütün kıtalarda bu şekilde kayıtlıdır.)

3 V.'de kayıtlı değil. // Şemârat-ı: 'Umarât-ı Lİ.

Şu günü anlamaduñ seni bulur havf u hacel
Demidür baş açuben Hakk’a tazarru’ idesin

5 Saña düşer mi ki bu ‘ömrüñi bâda viresin
Sûk-ı dünyâda bu gönüñi mezâda viresin
Râh-ı Hakk’da tûruşı gör ki murâda viresin
Demidür baş açuben Hakk’a tazarru’ idesin

6 Tuymaduñ ‘ömr-i ‘azîzi bile virdüñ yile
Anlamaduñ zâyî’ olan ‘ömrüñi girmez ile
Bir ‘amel işlemedüñ ola senüñle bile
Demidür baş açuben Hakk’a tazarru’ idesin

7 Şemsiyâ bir gün olur câm-ı ecelden içilür
İşbu mihmân-hânedan bil ki zarûrî göçilür
Bunda gizledigüñ ahvâllerüñ anda açılur
Demidür baş açuben Hakk’a tazarru’ idesin

3

6+5

1 Tâleb-i Hak olup derde düşenler
Derdinüñ dermânın arar hû diyü
Bir mürşid-i kâmil şeyhi bulınca
Kolların boynına tolar hû diyü

2 Mürşid olan bilür anuñ işini
Akıdur gözinden kanlu yaşını
Secdeden kaldırmaz olur başını
Yüzini yirlere sürer hû diyü

4 ‘ayş-ı: ‘ayşı V. // yoluñı aldı ecel: yoluñ olmuşdır ecel V. /// Şu günü anlamaduñ seni bulur havf u hacel: Bir bu iş idegör kim varup olmayasın hacel V.

5 viresin: virmesüñ V. // mezâda: murâda Lİ. /// tûruşı: duruşı HŞ1, HŞ2.

6 Tuymaduñ ‘ömr-i ‘azîzi bile virdüñ yile: Bilmedüñ ‘ömr-i ‘azîzi var dile yile yile V. // Anlamaduñ zâyî’ olan ‘ömrüñi girmez ile: – V.

3 İÜ:–, M:–, V:–, HŞ1: 129a, HŞ2: 11b, HŞ3:–, Lİ:–, SU:–.

1 düşenler: düşende HŞ2.

2 kanlu: kanlı: HŞ2.

3 ‘Aklı hem-râh olup îmân yâr olur
Hakk’a ‘âşık olan beñzi şar’ olur
Günâhı ‘afv olup küllî nûr olur
Server-i Enbiyâ’yı arar hû diyü

4 Şemsi bu sırları tıyıbilenler
Bu yol ‘ârifüñdür uyıbilenler
Cânına başına kıyıbilenler
Küllî murâdına irer hû diyü

4

mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ûlün

1 Nice gül yüzlüler düşdi turâba
Göñül şabr eyledi *el-hükmülillâh*
Ciger ma‘mûresi vardı harâba
Göñül şabr eyledi *el-hükmülillâh*

2 Fenâdur çün bilirsın yok sebâtı
Rızâ ile ğanîmet bil memâtı
Döker şâbir kılundan seyyiâtı
Göñül şabr eyledi *el-hükmülillâh*

3 Hudâ’dandur bilirsün çün bu yâre
Yine andan irişür aña çâre
Kazâsına rızâ vir düşme zâre
Göñül şabr eyledi *el-hükmülillâh*

3 4. Mısradâ vezin aksamaktadır. / olup: olur HŞ2. /// olup: olur HŞ2. //// Server-i Enbiyâ’yı:
Güzel Muhammed’i HŞ2.

4 tıyı: tıyu HŞ1. // uyı: uyu HŞ1.

4 İÜ: 87a, M: –, V: –, HŞ1: 28a, HŞ2: 1a, HŞ3: 77a, Lİ: 14a, SU: 47a.

1 vardı: virdi HŞ3.

2 çün: çünkü Lİ.

3 bilirsün çün: çün bilirsın HŞ3. / bilirsün: bilirsın Lİ.

4 Yime ğam yarasından şara merhem
Çün Ol'dur cümle erhamlardan erham
Saña düşen rızâdur bunda ebsem
Göñül şabr eyledi *el-ḥükmülillâh*

5 Göñül virme bozılur bâğ u bostân
Beĳâyı gözle Şemsî olma giryân
Cinân içinde hoşdur cemi' yârân
Göñül şabr eyledi *el-ḥükmülillâh*

5

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Eyâ ğaflet maĳâmında esîr-i nefis olan insân
Yiyüp yatmaĳ için göndermedi billâh seni Sübhân
Ne 'ilmün var ne a'mâlün yilersün dünyâda ferhân
Niceye dek bu lezzâtı kovarsın tırmadan bir ân
Yönün tut Hâzret-i Hâĳĳ'a ki irdi menzile aĳrân
- 2 'Aceb sevdâya düşmüşsin rızâsın terk idüp yârün
Çevirüp hizmetinden yüz çekersin cevrin âĳyârün
Dimezsın kim bu fânîdür virürsin yolına varun
Yükün yükle yaraĳ it devşürüp başuña efkârün
Tururlar zümre-i mevtâ senünçün muntazır ey cân
- 3 'Aceb hayrân-ı ĳafletsın şanursın sen seni ayık
Bu yolda hayli ednâsın dirilürsün velî fâyık
Huzûr-ı Hâĳĳ'a varduĳda olur mestûr işün bâyık
Naşîhat tut gel ey nefsüm hemîn budur sanâ lâyık
Dökeĳör gözleründen yaş ideĳör nâle vü eĳĳân

5 İÜ: 104b, M: -, V: -, HŞ1: 153a, HŞ2: 8a, HŞ3: -, Lİ: 19a, SU: 43a.

- 1 yatmaĳ için: yatmaĳçün İÜ, SU. /// dünyede: dünyâda HŞ1. /// dünyede: dâ'imâ Lİ. //// tırmadan: durmadan Lİ.
- 2 devşürüp: devşür HŞ1. //// tururlar: dururlar HŞ1.
- 3 nâle vü: nâle-i İÜ, SU.

- 4 Sevâd-ı ma‘siyetden tevbe kıl yüzüñi ağ eyle
Şu kim yarın gerekmezdir bugün andan ferâğ eyle
Dürüş tevhîd-i haqqânîde şeytânı ırağ eyle
Başuña devşür ‘aqluñı yakındur vaqt yarağ eyle
Ecel cellâdı geldikde bunı şanma virür amân
- 5 Bu dünyânıñ hîtâmına nedendür olasın mâ’il
Meger kim hâce-i kevineyn dimedi sâye-i zâ’il
Ha turmadan çoğaldursın arada hâcib ü hâ’il
Uyandukda bu uyhudan olursın sözüme kâ’il
Olursañ şimdi pîşmân ol ne aşşı ide soñ pîşmân
- 6 Gel ey Şemsî gönül virme bu dünyânıñ gurûrına
Ki bir sa‘at gamı degmez niçe günüñ sürûrına
Ma‘a-hâzâ nihâyet yok bunuñ tatsuz fütûrına
Bilirsün Hâzret-i Haqq’uñ varısarsın huzûrına
Dürüş kesb-i kemâl eyle varup olmayasın haclân

6

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Saña düşer mi gönül nefis ile hem-vâr olasın
Cümle ‘âlem gül ola yollara sen hâr olasın
Gönül almazken ele nice dil-âzâr olasın
Yoğsa zannuñ bu mıdur bunda beğâ-dâr olasın
‘Aqluñı ‘aşka değış vâkıf-ı esrâr olasın
- 2 Nice bir kâr-ı menâhîde düşüp ısrara
Bu kadar zaf ile hâmmâl olasın evzâra
Seg ü meges gibi bu hırş ile düşüp bâzâra
Bu revâ mı sana kim kul olasın ağyâra
‘Aqluñı ‘aşka değış vâkıf-ı esrâr olasın

5 uyhudan: uykudan İÜ, HŞ1. /// turmadan: durmadan Lİ.

6 varısarsın: varırsın İÜ, SU.

6 İÜ: 105a, M: 15b, V: 12b, HŞ1: 154a, HŞ2: 8a, HŞ3: –, Lİ: 19b, SU: 43a.

1 Yoğsa: Yoksa M, HŞ1 SU. ///// ‘aşka değış: başa devşir M, V. (Bütün kıtalarda)

2 revâ mı: revâ mıdur M, V. / kim: – M, V.

- 3 Nice bir medresede eyleyesin baḥş ü cidâl
Bunca diḳḳâtle ḥayâl maḳşaduña olmaya dâll
Görmedin vaḳt-i ecelde seni bir merdüm ḳâl
Bu durur saña naşîḥat bulıgör bâ'ış-i ḥâl
'Aḳluñı 'aşḳa deḡiş vâḳıf-ı esrâr olasin
- 4 Nice bir ḥâce olup eyleyesin cem'-i ḥiṭâm
Kesb-i mâl ola hüner bilmeyesin ḥıll-i ḥarâm
Bu ticârâtuñ ola şoñ ucı miḥnetle ġarâm
Aç gözün özge ticâret idegör ey kes-i ḥâm
'Aḳluñı aşḳa deḡiş vâḳıf-ı esrâr olasin
- 5 Nice bir şöhret-i âfet nice bir atlas-ı âl
Nice bir eyleyesin zen gibi sen zeyn-i cemâl
Merd iseñ gel naẓar eyle n'olacaḳ bunda me'âl
Yüri merdümlüğe el ur idegör kesb-i kemâl
'Aḳluñı aşḳa deḡiş vâḳıf-ı esrâr olasin
- 6 Nice bir 'ayş u tena'um nice bir seyr-i kenâr
Gül cemâlinden eşer tuymaya ḳahrından ḥâr
Baḳmamak 'ibret ile olmaya mı mü'mine 'âr
Yüri 'ibretle naẓar ḳıl bu durur pend-i kibâr
'Aḳluñı aşḳa deḡiş vâḳıf-ı esrâr olasin
- 7 Şûfiyâ n'ışe yarar mekr ü riyâ dâm-ı 'abâ
Ḥâlet olmasa elün tuta mı tesbîḥ ü 'aşâ
Hây u hû fırye ile vire mi ḳalbüne ziyâ
Yüri var yâr ile yâr ol bu durur nuşḥ-ı gûyâ
'Aḳluñı aşḳa deḡiş vâḳıf-ı esrâr olasin

3 bir: bu V.

4 M.'de kayıtlı deḡil. / HŞ1 ve HŞ2'de 4. Kıtayla 5. Kıtaya yer deḡiştirmiş olarak kaydedilmiştir

5 M.'de 4. Bent olarak kaydedilmiştir. / atlas-ı: atlas u V. // eyleyesin zen gibi sen: zen gibi sen eyleyesin M, V, HŞ1, HŞ2. /// idegör: anda gör V.

6 M.'de 5. Bent olarak kaydedilmiştir. // tuymaya: duymaya M, V. /// olmaya mı mü'mine: mü'mine bu denîye M. / olmaya mı mü'mine: mü'mine bu rütbe V.

7 M.'de 6. Bent olarak kaydedilmiştir. /// nuşḥ-ı gûyâ: nuşḥ-ı kibâr M, V.

- 8 Yüri var mekteb-i ‘irfânuñ ol ebced-*h*ânı
Yuyagör levha-ı dilden gider imkânı
Yazıla ‘ilm-i ledünden aña *h*aţţ-ı nûrânî
Gerden-i cânâ taķup bu güher-i pîrânı
‘Aķluñı aşķa deġiş vâķıf-ı esrâr olasın
- 9 Şaĥne-i ‘aşķa esîr ol dileme âzâdı
Gir fenâ deyrine hîç gözleme küll ü âbâdı
Tîşesin başına urdı oķuduñ Ferhâd’ı
Sûdı ĥüsrâna virüp itmeyi gör feryâdı
‘Aķluñı aşķa deġiş vâķıf-ı esrâr olasın
- 10 Ne revâdur idesin vâdî-yi imkânı vaţan
Bir fenâ cismüñ içün ha çekesin cevr ü miĥen
Sen hü mâ-yı kıds iken ilîşe her zâġ u zâġân
Aķa himmet perini Ka‘be-i cânâna uzan
‘Aķluñı aşķa deġiş vâķıf-ı esrâr olasın
- 11 Şalmanın baĥr-i fenâyâ özini her tenbel
Şadef-i dürr-i girân-mâye vire mi aña el
Ĥâr u ĥâşâkı bırak eyleyigör ĥüsn-i ‘amel
Çekmeyin dirseñ eger ĥâlet-i mevtüñde ĥacel
‘Aķluñı aşķa deġiş vâķıf-ı esrâr olasın
- 12 Kânı ol ‘âlem-i kıdsîde olan zevķ-i vişâl
Miĥnet-âbâda nice geldigüñi eyle ĥayâl
Âşiyân-ı ezele ‘azm idegör aç perr ü bâl
‘Aķl u ĥuşuñ çün olur bu sefere bend ü ‘ıķâl
‘Aķluñı aşķa deġiş vâķıf-ı esrâr olasın

8 İÜ, HŞ2, Lİ’de ve SU’da kayıtlı deġil. // 2. Mısrada vezin aksamaktadır.

9 Yalnız HŞ1’de kayıtlıdır.

10 M.’de 8. Bent olarak kaydedilmiştir. / Sen hü mâ-yı kıds iken ilîşe her zâġ u zegan: – İÜ, Lİ, SU. /// ilîşe: eylese HŞ2.

11 M.’de 9. Bent olarak kaydedilmiştir. /// Çekmeyin: Çekmeyim V, HŞ1, Lİ. M.’de 10. Bent olarak kaydedilmiştir. // nice: nişe M.

13 Tuta gör yâr etegin dâmen-i ağıârı bırak
Güle irmek dilesen vesvese-i hârı bırak
Zahmet-i râhı şafâ bil gîle vü zârı bırak
Kendü bildigün ile dikkat u efkârı bırak
‘Aklıñı aşka değış vâkıf-ı esrâr olasin

14 Şemsiyâ defter-i kâli nice bir neşr idesin
Hâne-i dilde bu tarrârı nice bir haşr idesin
Bir iken mebd’-i i‘dâd nice bir ‘aşr idesin
Lübb-i tevîdî gıdâ it nice bir kışr idesin
‘Aklıñı ‘aşka değış vâkıf-ı esrâr olasin

7

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 ‘Ârif ol mürşide ir zâtuñı insân idegör
Baş koyup eşigine kendiñi ziyân idegör
Çatresün bahre iriş kendüñi ‘ummân idegör
Kul iken özini dâr-ı ‘âleme sâlikân idegör
Ğâfil olma gözün aç sen seni insân idegör
Hem-dem ü ehl-i dil olup tenüñi cân idegör
- 2 Şekl-i insân görinüp ma‘nide hayvân yordama
Şûretâ cânlı gibi sîret-i bî-cân yordama
Baş açık yalın ayak çıplağ u ‘uryân yordama
Bilmeyüp kendi özin vâleh ü hayrân yordama
Ğâfil olma gözün aç sen seni insân idegör
Hem-dem ü ehl-i dil olup tenüñi cân idegör
- 3 Gel ‘abeş yirlere ‘ömrüñi şakın itme telef
Rabbüñe eyle ‘ibâdet bu durur fi‘l-i selef
Âdemî ol ki disünler saña bu hayr-ı halef

13 M.’de 11. Bent olarak kaydedilmiştir./ M.’de 2. ve 3. mısralar kayıtlı değil. /// Zahmet-i râhı: Rahmet-i râhı: Lİ.

14 nice bir: ne için M, V.

Ėafleti terk ide gör ki bulasuñ ‘izz ü şeref
Ėâfil olma gözün aç sen seni insân idegör
Hem-dem ü ehl-i dil olup tenünî cân idegör

- 4 Aldadı hırş u hevâ nefsünü ĖayralıĖ[1] kıo
Uşlana hey dil-i dîvâne bu rüsvâlîğ[1] kıo
Ehl-i hâl ol gele şimden gerü şeydâlîğ[1] kıo
‘Aqlını başuña cem‘ eyle gel ‘imâlîğı kıo
Ėâfil olma gözün aç sen seni insân idegör
Hem-dem ü ehl-i dil olup tenünî cân idegör

- 5 Sen seni şanma tehî ‘âlem-i kübrâsuñ sen
Dünyâda eşref olan mazhar-ı esmâsuñ sen
Ma‘nide âdem iseñ ‘arş-ı mu‘allâsuñ sen
Yirde gökde ne ki var cümleden a‘lâsuñ sen
Ėâfil olma gözün aç sen seni insân idegör
Hem-dem ü ehl-i dil olup tenünî cân idegör

[Kıt'alar ve Dübeytler]

1

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün

- 1 Budur Tevrât-ı hikmet içre Mezbûr
İder her şey ne kónsa anı peydâ
- 2 Hâbîsândan hâbâ'îşdür netâic
Hamelden seg olur mı hiç hüveydâ
- 3 Muhannes fırkâdur nefsüñ şıfâtı
Kaçan cem' olsa olur daği rüsvâ

2

- 1 Ketm-i 'ademde iken gör luṭfını Hudâ'nuñ
Yokluḡ rezâletinden virdi saña rehâyı
- 2 Toprağı kıldı insân itdi kerâmet ihsân
Mir'ât-ı enver itdi hâk-i bî-bahâyı
- 3 Zâhirde vü derûnda kıyılmadı elṭâfa mezhar
Saña birr düşer mi insân sen idersen idesin cefâyı
- 4 Gel zâkir olḡıl in'âma şâkir olḡıl
Ferdâ su'âl olunur kim unuda 'aṭâyı

3

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1 Bu râh-ı bî-nihâyetde nihâyetsiz sülûk eyle
İkâmet eyleme aşlâ ki yokdur zâtına ḡâyât
- 2 Bıraḡ evvel ki menzilde cevâhir birle i'râzı
Ki nâsûtî durur cümle bu 'ulviyyât u suflıyyât

1 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1: 77b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

2 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1: 149a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

3 İÜ:–, M: –, V: –, HŞ1: 160a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

- 3 Şemsiyâ diler iseñ açıla saña nefahât
İtme beyhûde yire sen sekinât u harekât
- 4 Remz-i tevhîdi bilen ehl-i şikâdur ancak
İtmeseñ virmez anı saña *Füşûş u Lema‘ât*

4

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Murabba‘ *

Rıhlete ‘azm eyledik yârâna bizden çok selâm
Hayr ile yâd eyleyen ihvâna bizden çok selâm
Şemsî tûlundi diyü unutmasuñ ihvân-ı dîn
Kabrîmi şâd eyleyen hullâna bizden çok selâm

5

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Şimdi erbâb-ı kerem her yirde ‘anķâ oldılar
Oldı himmet ehline kâf-ı kana‘ât farz-ı ‘ayn
Râh-ı rahât kâlmadı câm-ı recâda Şemsiyâ

کاسی یاسی الدنه قومه که انسا علی حده رصبتن

3 Vezin aksamaktadır.

4 Vezin aksamaktadır.

4 İÜ:109a, M: –, V: –, HŞ1: 162b, HŞ2:11a, HŞ3: –, Lİ: 20b, SU: 54b.

* Başlık Lİ’de kayıtlıdır.

5 İÜ: –, M: 24a, V: 6b, HŞ1: 162b, HŞ2:11a, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

5/2 kâf-ı : şimdi: HŞ1, HŞ2.

5/4 کاسی یاسی الدنه قومه که انسا علی حده رصبتن : V.

کاسی یاسی الدنه قومه که انسا علی حده رصبتن : HŞ1.

6

mef'ûlû mefâ'ilün mef'ûlû mefâ'ilün

Her yirde seni gözler şâhum bu dil-i şeydâ
Baş egmeye Ka'be'çün olmazsa yüzüñ mihrâb
Ger yüz toğa sûd itmez Şems ile Kâmer gökde
Rûşen mi olur gön'lüm açmasa yüzüñ cilbâb

7

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Añladum 'aşk erinüñ âhından
Deyr-i sivânuñ var ise râhından
Girmesün bu yola vaşıyyetdür
Geçmeyen kimse 'izz ü câhından

8

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Ṭavâf-ı Ka'be-i maşşûda hüccâc-ı gönül tâlîb
Maḥall-i Merve-i maṭlûba himmet kıl şafâlarla
Efendi çâkerüñdür bendeñ efgende gider kâdri
'Adû gamından âzâd it anı kırtar 'aṭâlarla

9

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Be-ḥaqqı Merve-i 'ulyâ bulaydı ber-Şafâ cânım
Kilâb-ı Ka'be-i kûyına ger kellem sifâl olsa

6 İÜ: -, M: 24a, V: 12a, HŞ1: 168a, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

6/2 olmazsa: olmaz ise V.

7 İÜ: -, M: 24a, V: 19a, HŞ1: -, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

7/2 sivânuñ: sivâluñ M.

8 İÜ: -, M: 24a, V: 27b, HŞ1: -, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

8/4 âzâd: arz M.

9 İÜ: -, M: 24a, V: 30a, HŞ1: 163a, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

9/2 ger: bu HŞ1.

Ne deñlü nâ-tüvân olsañ dürüş bu yola gir Şemsî
Yolında olmaguñ hoşdur eger irmek muhâl olsa

10

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Mihnet-âbâda düşüp merhalesinden bildüm
Âhirü’l-emr yatağum künc-i harâbât olısar
Na‘-ı dünyâda konup kim ki sürerse şehlik
Ne kadar kaîm olırsa şon ucı mât olısar

11

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

N’ola ger günlese ma‘şûkını ‘uşşâk-ı şafâ
‘Aşk kitâbında budur mes’ele-i müftî bahâ
Her neyi var ise ma‘şûkına virsün k’ ‘âşık
Bunuñ ile bulısar kıymetin erbâb-ı vefâ

12

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Şu kim zulmânî ahlâkın değışdi nûr-ı maḥẓ oldı
‘Aceb mi benligin tebdîl iderse sengile yara
Virüp bu gökçe boncuğı alanlar dürr-i lâhûtı
Kõnar mı gâze-i dehre çü buldı *cennetü’l-mevâ*

9/3 olsañ: iseñ M, V.

10 İÜ: –, M: 24a, V: 30a, HŞ1: 160b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

10/3 şehlik: şehlik V.

11 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 159b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

12 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 159b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

13

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Şûretde kalma ki bev olmadı manzûr-ı Hudâ
Bû Cehil’den seni temyîz ide gör ey monlâ
‘İlm ü ‘irfân iledür mekremeti insânuñ
Bilmesi olmayan insân mı olurdu añla

14

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Göñül mirâtını pâk it dilerseñ rû’yet-i yâri
Ki kalbin yumayan bunda olısar anda nâ-bînâ
Gözünde ‘illetin varsa yûri kühhâle ‘arz eyle
Muhabbet mîliyle açâ ki tâ kalmayasuñ ‘amyâ

15

mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ûlün

‘Acebdür kudret-i qahhâr-ı Tevvâb
İder bir demde biñ a‘dâyı aḥbâb
Anuñ ḥûnına ‘atşân iken ol ân
Bu dem îşâr ider varını her bâb

16

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Vücûd toḥumunuñ sırrına vaşf ile ola mevşûf
Zemîn-i ‘arşa-ı kudret anı eyleyiser inbât
Bu evde ittişâfınca ola anda tefâvütler
Kimin toḥmı gül ü reyḥân kiminüñ şekve-i âfât

13 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 159b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

14 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 159b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

15 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 159b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

16 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 160a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

17

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Câm-ı tevîd ile aklum aluben bîhûş it
 Dîde vü gûş-ı seri al beni benden boş it
 Nûr-ı ıtlâk ile bu maḥbes-i tenden kırtar
 Cümle ‘uzvumla görem her yiri [vü] hem-gûş it

18

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Gice kim feth ola lûṭfuñ ile esrâr-ı vücûd
 Şevkı artup aña âsân olur ahkâm-ı ḥudûd
 Görür ol maṭlabını her neye bakarsa müdâm
 Ser-i sûzende muḳayyed ḳalur erbâb-ı cühûd

19

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

‘Ârif-i billâh sözinde şan‘at-ı iksîr ider
 Şaḥra-i şammâyı hoş zer eyleyüp te’sîr ider
 Reşḥa-ı enfâsı deryâlar durur pâk itmede
 Lâ-cerem tâhir olanlar çok ḥası taṭhîr ider

20

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Gûşuña irdi mi bu kışsa-ı Mecnûn-ı şütür
 Bu durur fezleke-i ḥişşe-i maḥşûl-i zübür

-
- 17 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 159b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.
 18 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 160a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.
 19 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 160a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.
 20 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 160b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

Aldı bu şubreden erbâb-ı başîret behre
‘Aceb olmaya bunu ger şaya kâl ehli hâcer

21

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Şol ki ‘irfân ile me’nûs ola bu dünyâda
İşbu naṭ‘ üzre şehâ nerd ile şatıracı n’ider
Şadef-i şadı ma‘ârif dûrerinden gence
İrişe ger kişi bu keşret ile renci n’ider

22

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Nâzir ol ‘uzvuna ğâfil yürime ehl-i nâzar
Kimi celb-i nef’ ider kimi daḥi def’-i ‘ zarar
Biñ hâzâkatle etibbâ idemez bu hüneri
Yüze yüz minnet ile ger virür olsañ yüz zer

23

mef‘ûlü mefâ‘ilün mef‘ûlü mefâ‘ilün

Hikmet-i baḥrine kim ṭalsa soñı ğark-âbdur
Köhne ‘aḳıl irmez bu bir ulu girdâbdur
Şan‘atı berrine yol varmada insân ‘âciz
Bu temâşâ ki didüm hâzz-ı ulu’l-elbâbdur

24

mefâ‘ilün mefâilün fe‘ûlün

Göñül mürġ-ı bî-perverdür nâzar kı
İrişmez seyrine sî-mürġ-ı seyyâr

21 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 160b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

22 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 160b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.
22/1 Vezin aksamaktadır.

23 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 160b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

24 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 160b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

Hazer kıl itmeye beyhûde pervâz
Hüviyyet ‘âleminde eyle tayyâr

25

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Her kaçan bir nâ-seza fi‘l olsa senden âşikâr
Çehre-i mir‘at-ı dilde kona kadrince gubâr
Âstîn-i himmet ile siligör mir‘âtuñı
Yoksa ferdâ saña maḥcûb olısar ruḥsâr-ı yâr

26

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Tûṭiye kând-ı nebât nisbetini fehm iden
Zâga şehd ü şekerı virmeyi lâıyık mı görir
Lîk şunlar ki ḥaḳâ’iḳden olupdur sekrân
Bunı terk idüp olar gayr ile ayık mı yürir

27

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Gerçi bir merḥaledür menzıl-i dünyâ bir sâlik
Lîk her ḥaṭvede var rehzen-i bisyâr hezâr
Şulehâ kâfilesinden şaḳın ayrılmayı gör
İrmesün dirseñ eger vâdi-yi ḥaybetde ḥasâr

28

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Gerçi kim âhen-i tîre gibi olduñ insân
Ġam yeme sen seni âhengere teslîm ide gör

25 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 160b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

26 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 160b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

27 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 160b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

28 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 160b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

Dûd-i âteşle saña terbiyet itsün üstâd
Âyîneñü şâf idüp pâk u mücellâ ide gör

29

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Sûk u bâzârı muvaqqat oldıgınçün bildüñ
Yüri tağılmadan erbâb-ı ticâret idegör
Zâd-ı râh almada neñ var ise vir olma hasıs
Bu semâhat yolıdur turma saḡâvet idegör

30

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Bu durur kânûn-ı dehr-i pür-‘iber
Kim olur her yirde bir Fir‘avn-ı ḡar
Sen Ḥalîl ol Ḥaḡḡ’a teslîm it seni
Yine Nemrûd’a irer nâr-ı şerer

31

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Şanma insânı ki bu peyker-i cismânîdür
Bil ki insân kerem-i cevher-i Rabbânîdür
Merkeb-i cism ile taḡşîl-i kemâlât itsün
Diyü gelmiş buña ol mertebesi ‘âlîdür

32

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

‘Ömrinüñ kâfilesi göçmeden ey yâr-ı ‘azîz
Kesb-i irfân ile noḡşânuñı tekmîl ide gör

29 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 161a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

30 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 161a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

31 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 161a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

32 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 161a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

Hasret-abâda konup dimeyesin vâveylâ
Celb-i ‘îrfâna gelüben anı taḥşîl ide gör

33

mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

Hevâ-yı nefse kim uysa işi âḥîr nedâmetdür
Himâ-yı Ḥaḫḫ’a kim girse mü’eddâsı garâmetdür
Ḥuẕûr-ı Ḥaḫḫ’a vardıkda zuhûr ider kamu maḥfî
Sözüñ veylâ yaşıñ Ceyḥûn yüküñ ol dem hacâletdür

34

fe‘îlâtün fe‘îlâtün fe‘îlâtün fe‘îlün

Kim ki bu cevher-i tâ‘ati bu vâdîden şehâ
‘Aynına almayıben çeşm-i ḥaḫâretle bakar
Rûz-ı ‘uḫbâda anuñ kıymetini gördükde
Nâr-ı ḥırmân ile dil ḥırmenini oda yaḫar

35

mef‘ûlû mefâ‘îlû mefâ‘îlû fe‘ûlün

Yâ Râb ḥicâbum ne ise sen baña bildür
Ben ḫaldıramam luṭfuñ ile sen anı ḫaldır
Bildüm ki ḥicâbum benüm amma n’ideyüm ben
Senligüñ ile ref‘ idüp anı beni güldür

36

mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün

‘Asel içinde yanan mûm-ı pür-nâz
Ne âteş ğamı var anda ne ḫod kâz

33 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 161a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

34 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 161a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.
34/3 Vezin aksamaktadır.

35 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 161a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

36 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 161a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

Ne bilsün hâl-i şem‘-i pür-şerârı
Ki artar kâz ile nâruñ şerârı

37

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Yüri var kâfile-i şevk ile ‘irfân iste
Kûy-ı ‘irfânı tavâf itmeyen insân olmaz
Tûl-ı ‘ömründe düriş tâ iresin maşşûda
Ma‘rifet pâyesine pâ komağ âsân olmaz

38

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Gerçi ferhunde olupdur bu ziyâ ile güneş
‘Aceb olmaya anı görmese her çeşm-i ‘ameş
Hazret-i Lût’ı ne bildi zen-i nâ-muğbilesi
Küfr ü inkâr ile tolmış idi çeşm ü sereş

39

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Bilmeyen kendi hudûşun ne bilür Muğdişini
Hâlîkîn kande bile kendüyi bilmez mağlûk
Kaldılar seyl-i ceğâletde pes erbâb-ı şanem
‘Aceb olmaya has u hâra yapışa mefrûk

40

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Ne revâdur saña insân iken ey merdüm-i zâl
Bilmeyüp kadrüñi bir mekr ile hayvân olasun

37 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 161a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

38 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 161b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

39 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 162a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

40 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 162a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

Saña reşk ider iken Ay u Güneş cin ü melek
Yoluñı şaşıruben şer ile şeytân olasuñ

41

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Cenâb-ı Kibriyâsına ne imkân varmağa mümkün
Ki zıllı yaklaşdıgınca âfitâba mahv olur derhâl
Bu remzi fehm iden ‘ârif fenâya oldılar tâlib
Kim ola sâye-i vehmîsi nûr-ı kırbete ibzâl

42

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Şol ki hâr-bende gibi cismine hâdim oldı
Kâlbini mühmel idüp kaldı yolından gâfil
Mihr [ü] mehe vâşıl olunca o dem erbâb-ı kûlûb
Yanısar nâr-ı nedâmetle olısar ‘âtıl

43

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Saña ‘aklı ne içün virdi ki hâllâk-ı cihân
Ki ola ‘ayş-ı fuzûlünde senüñ pend-i ‘ıķâl
Bu degil ki anı hâdim idesin isrâfa
Seni men‘ eyledigince idesin aña cidâl

44

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Hâr u hâşâkı virüp la‘l-i Bedehşân aldum
Fi‘l-meşel virdüm cemâdı yirine cân aldum

41 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 162a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

42 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 162a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

43 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 162a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

44 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 162b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

Bu şafâ sînesini mücmer-i miḥnetde yakup
Derd ile şöyle tolu yirine hoş kân aldum

45

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Gedâ vü şeh ganî müflis marîz ü ten-dürüst yeksân
Olupdur her biri biriyle ma'mûr eyleseñ iz'ân
Velî kahrı muḥibbinden irirse zerrece nefḥa
İder bir demde mecmû'uß kûlûbın gam ile vîrân

46

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

'Âkıbet Ka'be-i vuşlatda olanlar tâ'if
Unudur vuşlat ile ḥâr-ı muḡaylân elemin
İrişen şöḡbet-i cânâna şafâ bezminde
'Aynına ala mı hîç cism ile ol cân elemin

47

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Sekr-i sevdâ ile sirdâb-ı dehirde niçe bir
Zâl-ı dünyâ ile cem'iyet-i âḡuş idesin
Şubḥ-ı şâdık gibi aḥvâlûñ olınca zâhir
Rûz-ı ferdâdaki bu ḥizbi ferâmûş idesin

48

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Şu gün kim 'arşa-i ḥaşre ḡalâyık cem' olacaḡdur
Ḥalâş eyle o dem yâ Rab beni nâr-ı nedâmetden

45 İÜ: -, M: -, V: -, HŞ1: 162b, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

46 İÜ: -, M: -, V: -, HŞ1: 162b, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

47 İÜ: -, M: -, V: -, HŞ1: 162b, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.
47/3-4 Vezin aksamaktadır.

48 İÜ: -, M: -, V: -, HŞ1: 162b, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

Reh-i takvâda sultânüm mecâlüm eylegil efzûn
Şafâ-yı nefse meyl ile beni şakla başâletden

49

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

Kemâl-i Aḥmedi Bû Cehl'e şorma
K'anı kör eylemişdür cehl-i 'udvân
Anı Bû Bekr'e şor kim oldur ehil
Açup durur dîdesin 'ilm ü 'irfân

50

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

'Ayn-ı 'ibretle bakarsañ göze 'ibret göresin
Şun'-ı Şâni'de niçe 'ibret ü hikmet göresin
Ġayrıdan dîdeñi gel müjgân ile dik şûfi
Açdıguñ demde cemâl ile meserret göresin

51

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Mısr-ı câmi' durur insân-ı mükerrerem añla
Çeşm-i hikmetle gözet nüshâ-i kübrâdur bu
Âb u gil çâhına düşdünse n'ola bu evde
Gevheri gilde gözet Şemsî mu'allâdır bu

52

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Înâyet kııl baña yâ Rab olam tâ bek-dil u yek-rû
Yuyusañ levḥ-i dilimden beḳâsı olmayan arzû

49 İÜ: -, M: -, V: -, HŞ1: 162b, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.
49/2 Anı: Ki anı HŞ1.

50 İÜ: -, M: -, V: -, HŞ1: 162b, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

51 İÜ: -, M: -, V: -, HŞ1: 162b, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

52 İÜ: -, M: -, V: -, HŞ1: 162b, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

Geçür hüsn-i lezâizden ‘atâ kıl zevk-i rûhânî
Dime tâ rûz-ı mahşerde *vehuğtum kellezî hağû*

53

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Sırr-ı vahdet kâl ile olmaz ‘ayân
Bî-nişândan hiç nişân virmez beyân
Tut dilin söylenme Şemsî ba‘dezân
Çekmeyesin zebâbından ziyân

54

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Yine bir bağ olsa kim hergiz bahârı gitmese
İçsevüz bir câmı kim başdan humârı gitmese
Olsa bir ‘âlî gönül cümle ‘alâyıktan berî
Añsa ol gülzârını âh u figânı gitmese

55

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Cân-ı ‘âşık ola mı sa‘y ile cânâna ire
Yûsuf-ı güm-şüdesi Yakûb-ı Ken‘ân’a ire
Hicr ile olmuş iken bağırı kebâb gözleri kıan
Bende-i serkeştesi kıurbet-i sultâna ire

56

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Hayf anuñ adına kim olmaya şa‘rına şu‘ûr
Her kıılın kûha bedel göriben tañlamaya

-
- 53 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 162b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.
54 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 163a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.
55 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 163a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.
56 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 163a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

Nice insân diyeyin ben aña ey merd-i haţar
Tağı kadar menfa'ati kıl kadar aňlamaya

57

fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

Cism-i insânda zebân olmada her mûy-ı haķîr
Her ki inşândur anı hûş ile gûş eylemede
Nüh-felek heft-zemîn cümle tufeylümdür dir
İş bu esrârı tıyan zevk ile cûş eylemede

58

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Bu yolda niçe 'anķānuñ per ü bâline od düşdi
Meges kimdür bu meydânda uça yâhûd perin açā
Niçeler bu vâdîde *ileyke tübtü yâ Rab* dir
Kemâl-i şevk ü hayretten egerçi bildi her kûçe

59

mef'ûlû mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

Bu merhaleye çünki nüzûl eyledüñ insân
Haddinde tutup şehveti mîzânı unutma
Gâfil yürüme tır virigör rûha gıdâsın
Hoş nuş-ı belîğ eylemişem anı unutma

60

fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

Kim ki Hâķ kullıgını cânına minnet bildi
Ra'yet-i 'izzetini dikdi 'ulâ merkezine

57 İÜ: -, M: -, V: -, HŞ1: 163a, HŞ2:-, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

58 İÜ: -, M: -, V: -, HŞ1: 163a, HŞ2:-, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

59 İÜ: -, M: -, V: -, HŞ1: 163a, HŞ2:-, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

60 İÜ: -, M: -, V: -, HŞ1: 163a, HŞ2:-, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

Saltanat manşibını pâyine îşâr itdi
Şehr-i yârân-ı cihân yüzini sürüp izine

61

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Dost-ı kûy-ı ‘ârifân dârü’ş-şifâdur tâlibe
Hâk-i pây-ı segleri kuhl-i cilâdur tâlibe
Mesned-i ‘izzet durur her taşî tîş dîvârınûñ
Şaff-ı na‘l-i maḥzarı ‘arş u ‘alâdur tâlibe

62

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Zâhidi cennet ile ‘ârifî dîdâr ile
Bûmı vîrâne ile bülbüli gülzâr ile
Şol ki insândur anı ḥürmet ile şayd eyle
Ol ki nâdândur anı zecr ile âzâr eyle

63

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Çehre-i yâr ile tâ bînâyı terḡîb eyleme
Dost niḳâb urdı diyü a‘mâyı terḥîb eyleme
Hemçü ‘innîn u şabî zevḳ-i fuḥûl şânında yok
Bu ikisine nev ‘arûs zeyn ü tezhîb eyleme

64

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Hanḳâh-ı ‘âlemi çün yapdı Bennâ-yı ezel
Kendiyi bildirmege insânı mihmân eyledi

61 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 163a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

62 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 163a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

63 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 163a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

64 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 163b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

Tâ ki şun‘ından aña yol bula erbâb-ı nazar
‘Aynınuñ ğaynın silüp bu kârı âsân eyledi

65

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Bunca i‘fâyı saña pîşeger itdi Raḥmân
Tâ ki esbâb-ı ma‘ârif düzeler her birisi
Hâcelik eylesin iş bu dükân içre ki sen
Ġayrıya itmeyesin meyl ile aşlâ hevâ

66

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Devḥa-i ‘âlemde her bir varakın her ḥarfı
Sıdk ile okıyana nûr ile î mân oldı
Şun‘ını bildi kemâlinde yakîne irdi
Şükür ile tâġı ol kimseye âsân oldı

67

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Kerem u cûd u ‘aṭâsına nazar it Raḥmân’uñ
Bu kadar pîşeveri saña ḥuddâm itdi
Minnet-i âḥiri yok leyl ü nehâr bu ḥizmeti
Gele inşâf kı l dime kim kime in‘âm itdi

68

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Bî-sütûn bu nüh-ṭıbâkı şol ki bünyâd eyledi
Aḥsen-i taḳvîm ile insânı îcâd eyledi

65 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 163b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

66 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 163b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

67 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 163b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

67/ 2-3 Vezin aksamaktadır.

68 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 163b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

‘İlm u ‘irfân ile kıldı bâtının mir’ât-ı zât
Hadd u hâl ü zülf ü ebrû taşın âbâd eyledi

69

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Şol ki urmuşdur ezelden bu beden bünyâdını
Hep müheyyâ eyledi gör âlet-i âbâdını
Diş dehân içinde seng-i asiyâbdur kıl nazar
Micrefedür dil aña yâd it anuñ üstâdını

70

mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ûlün

Çuluñ kalbinde olsa havf-i Bârî
Olur qadrince anuñ i‘tibârı
Murâd-ı nefis ile olursa nâ-pâk
Havâle idiser mûr ile mârı

71

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Varlığın kim ki aradan çıkarup oldu pâk
Şan‘at-ı ekbere irdi zer-i hâliş buldı
Her irâdet ki ider oldu irâdât-ı Hudâ
Yunuben levş-i hâdeşden işi ikâ oldu

72

mef‘ûlû fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün

‘Âkil mi dirsüñ aña ki hayrânı olmadı
Sâlik midür ol ki aña seyrânı olmadı

-
- 69 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 163b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.
70 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 163b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.
71 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 163b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.
72 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 163b, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

Rencini sîned e ıtutan gencine iriřüþ
Ma'mûr mıdur ol ki aña vîrânı olmadı

73

fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

Her ne kim cismâni lezzetden olupdur ma'dûr
Lâ-cerem mûcib-i zücret olısar ifrâtı
Şûfiyâ lezzet-i rûhânîden olma ğâfil
Ki anuñ nâkı' olur kılleti vü ahlâtı

74

fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

Tıfl-ı nâdân iken itdi saña bu elâtı
Şimdi dâna geçinürsün niçün olduñ câfı
Yüri var zâhir ü bâtında hulûş ehli ol
Ki rakîbüñdür o dâna aña yokdur hâfı

75

fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

Añladuñsa hayırı hûş ile ğuş eyleyeni
Saña hizmetde imiş cümle şınâ'ât ehli
Sûk-ı dünyâda ne kıymetde ola ehl-i fücûr
Ki tufeyli 'urefâ oldı harâbât ehli

76

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Sülûk ehli izâle eyleyince halk-ı nâsûtı
Şu hâletler olur anda ki tadar lezzet-i mevti

72/ 3 Vezin aksamaktadır.

73 İÜ: -, M: -, V: -, HŞ1: 164a, HŞ2:-, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

74 İÜ: -, M: -, V: -, HŞ1: 164a, HŞ2:-, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

75 İÜ: -, M: -, V: -, HŞ1: 164a, HŞ2:-, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

76 İÜ: -, M: -, V: -, HŞ1: 164a, HŞ2:-, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

‘Aceb olmaya haşr olsa neşirden evvel-i şûfî
Ki çıkmışdı yedinden niçe kez o rûh-ı lâhûtî

77

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Ey ki inkâr ehline bu nârı i‘dâd eyledi
Hâşa kim zulm ile bil ‘adli ile dâd eyledi
Biz ki ikrâr ehliyüz fażluñ müyesser kııl bize
Cennet içün raḥmetüñ fażlıyla âbâd eyledi

78

mef‘ûlû mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ûlün

Kûteh süḥanı ala mı sem‘ine hîç şûfî
Hâl ehli olan gözleye aynada me’âli
Sâḥilde ṭurup şol ki ider ṭâfe-i ğavvâş
Hırmânda ḳalup almaya destine le’âli

79

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Cemâl-i ḥazreti gören añar mı ḥûr u Rıdvân’ı
İrişen râḥat-ı rûḥa diler mi ḥazṛ-ı cismânî
Gözin aldırđı ‘âşıklar Cemâl-i âfitâbına
Sühâya baḳa mı sehven bulutlar ‘ayn-ı ‘irfânı

80

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Nâ-murâdî der-cihân-ender murâdî mî-keşed
Pes çerâ ğam mî-keşem ez-ġâm ki şâdî mî-keşed

77 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 164a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

78 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 164a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

79 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 164a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

80 İÜ: –, M: 25a, V: 29a, HŞ1: 168a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.
80/1 murâdî: murâd V.

Kâm-ı dil ender-cihân ber-nâ-murâdî mî-keşed
Leyse li'd-dünyâ zayı‘ ğayr ‘aķsi mâ yerâd

[Muşarra‘lar ve Müfredler]

1

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Maṭla‘ *

Âsiyâbuñ devrine ṭa‘n eyleyen nâdânî gör
Ṭuymamış sırr-ı daḳîḳî feyz-i mâdan anı gör

2

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Maṭla‘ **

İşidüp vaşfını yârûñ gönül ṭurmaz semâ‘ eyler
Çü merkebdür aña cismüm bile uydı semâ‘ eyler

3

mef‘ûlü mefâ‘ilün mef‘ûlü mefâ‘ilün

Maṭla‘ ***

Yansun oda ol cismüm şevḳ ile semâ‘ itmez
N’eyler kişi ol cânı ğayrıya vedâ‘ itmez

4

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Maṭla‘ ****

Beden mehdinde cân tıflı enîn itmek bükâ ile
Recâsıdur mürebbîden ki o girye şadâ ile

1 İÜ: 109a, M: –, V: –, HŞ1: 168a, HŞ2:11a, HŞ3: –, Lİ: 20b, SU: 54b.

* Başlık Lİ’de kayıtlıdır.

1/2 Ṭuymamış: Duymamış Lİ.

2 İÜ: 109a, M: 25b, V: 29b, HŞ1: 168a, HŞ2:11a, HŞ3: –, Lİ: 20b, SU: 54b.

** Başlık Lİ’de kayıtlıdır.

2/1 İşidüp: Diledüm M, V. / yârûñ: şeyḫüm M, V. / ṭurmaz: durmaz Lİ. // cismüm: çeşmüm SU.

3 İÜ: 109a, M: 25a, V: 29a, HŞ1: 169a, HŞ2:11a, HŞ3: –, Lİ: 20b, SU: 54b.

*** Başlık Lİ’de kayıtlıdır.

3/1 ol: o İÜ. / cismüm: cismi V. / cismüm: çeşmüm SU.

4 İÜ: 109b, M: 24b, V: 28a, HŞ1: 171a, HŞ2:11a, HŞ3: –, Lİ: 20b, SU: 55a.

**** Başlık Lİ’de kayıtlıdır.

4/1 bükâ: bigâne V. // şadâ: nidâ ile M, V, HŞ1.

5

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Đarb-ı üstâd ile mermer hoş olup minber olur
Başına büyüyen adam taş olup kemter olur

6

müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün

Halkdan kesilmek pür-şafâ sohbetleri ‘aynı elem
Hâşıl sivâd ulu olur kâğıdla cem‘ olsa kalem

7

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Bende ol devlet mi var ki dîde cânânı göre
‘Ömre ol vüs‘at mi var bir daği cân anı göre

8

mef‘ûlü mefâ‘ilün mef‘ûlü mefâ‘ilün

Ten şîhhati ne virsün cân intizâr olıcağ
Ni‘met ne ıssı eyler iş âh u zâr olıcağ

9

fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün

Çankını servi şuvardı bu felek-i nâz ile
Ki anı soñra yakup yakmadı biñ sûz ile

5 İÜ: –, M: 24b, V: 28a, HŞ1: 168a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

6 İÜ: –, M: 24b, V: 28b, HŞ1: 170a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

6/2 ulu: uluca: M, V, HŞ1. // kâğıdla: kâğıda M. / kâğıdla: kâğıd V.

7 İÜ: –, M: 25a, V: 29a, HŞ1: 171a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

8 İÜ: –, M: 25a, V: 29a, HŞ1: 170a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

9 İÜ: –, M: 25a, V: 29a, HŞ1: 171a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

10

mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

Bu cânım tıflını mehd-i belâda mâder-i miḥnet
Şaraldan ğam kımâtına içürdi şemmile şerbet

11

mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

Zamîrimden geçen dâ‘im ḥayâl-i rûy-ı yâr olsun
Lisânumdan olan cârî demâdem âh u zâr olsun

12

fâ‘îlâtün fâ‘îlâtün fâ‘îlâtün fâ‘îlün

Nice gündür görmedüm cânânı bilmem n’eyleyin
Tıfl-ı cân şabr eylemez ben anı bilmem n’eyleyin

13

mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

Tutunma kimseyi düşmen eger zarrın da sezmezseñ
Şadîkdan itme istignâ eger nef‘inde görmezseñ

14

mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün

Mürüvvetsiz qarâbet oldı zâyî‘
Qarâbetsiz mürüvvet külli nâfi‘

10 İÜ: –, M: 25a, V: 29a, HŞ1: 168a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

11 İÜ: –, M: 25a, V: 29a, HŞ1: 170a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

12 İÜ: –, M: 25a, V: 29a, HŞ1: 170a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

12 /1/2: n’eyleyin: n’eyleyim V, HŞ1.

13 İÜ: –, M: 25b, V: 29a, HŞ1: 170a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

14 İÜ: –, M: 25b, V: 29a, HŞ1: 169a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

15

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

Sülûk ehline budur de'b ü sünnet
Yolından kalmaya çekmeye zahmet

16

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

Budur şüvâf-ı 'aşk içre mesrûd
Ki 'âşık nire baksa ola merdûd

17

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Cevher-i iksîre yaklaşdur vücûduñ resmini
Tâ bakar görmeyeler rûz-ı kıyâmetde seni

18

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Atınuñ izlerin gördükçe bu dil tavf-ı kûyunda
Şanur her yirde bir güldür açılmış taraf-ı gülşende

19

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Sülûk ehli çü hırka içre buldı öz murâdını
Anuñçün pâyını dâmâna başın hırkaya çekdi

15 İÜ: -, M: -, V: -, HŞ1: 168a, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

16 İÜ: -, M: -, V: -, HŞ1: 168a, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

17 İÜ: -, M: -, V: -, HŞ1: 171a, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

18 İÜ: -, M: 24b, V: 28b, HŞ1: 171a, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.
18/2 yirde: yir V.

19 İÜ: -, M: 24b, V: 28b, HŞ1: 171a, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

20

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Gerçi loğmayla kişi insân olur
Terk-i loğmayla velî Loğmân olur

21

mef‘ûlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ûlün

Zâhid ne içün bakmaya cânânı görince
Korçar ki vedâ‘ eyleye cân anı görince

22

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Bütlere bel bağlamışam gerçi ehl-i militem
Şûretâ hayl-i Halîlem kâsvere-ârâ şîrem

23

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Riyâz-ı vaşla yol bulmaz geçer ‘ömri ta‘affünle
Teb-i hicrân ile lerzân olanlar n’eylesün cânâ

24

Beyt *

mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Semâ‘-ı zîkr-i yâr itse vücûdum şâhını tahrîk
‘Aceb olmaz bu bâğ içre muhabbet yili esmez mi

20 İÜ: –, M: 25b, V: 29b, HŞ1: 169a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –

21 İÜ: –, M: 25b, V: 29b, HŞ1: 171a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

22 İÜ: –, M: –, V: –, HŞ1: 170a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

22/1 kâsvere: kâsâver HŞ1.

23 İÜ: –, M: 25b, V: 29b, HŞ1: 168a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

23/1 Riyâz-ı: Riyâzı M.

24 İÜ: 109a, M: 24b, V: 28a, HŞ1: 171a, HŞ2:11a, HŞ3: –, Lİ: 20b, SU: 54b.

* Başlık Lİ’de kayıtlıdır.

25

mef'ûlü mefâ'ilün mef'ûlü mefâ'ilün

Bâzâr-ı hâkîkatde rindân-ı cihân Şemsî
Bu şatî ile tāmâtuñ bir cur'aya almazlar

26

Nağd-i eşküm râh-ı 'aşķuñda döküp saçsam ey şâh
N'ola *el-'abdü vemâ yemlikuhû kâne li-mevlâhû*

27

mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Mücmër gibi germ nefsi olsam 'aceb olmaz
Ez-hubbuke kad evkâdnî kalbi nârâ

28

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Dem-â-dem pâyına düşmek ümidiyle gubâr-ı ten
Ser-i kûyuñda cânâ yiliserdür rûzigâr ile

29

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Hayâlün qaldı çeşmümde muşavver oldı ey meh-rû
Dimesünler ki hîç âb-ı divân üstinde naķş olmaz

30

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Cîm-i zülfünle dehânuñ mîmi çeşmün 'aynı hem
Cem' olup dil mülküni bir demde yağmâ itdiler

25 İÜ: 109b, M: 25a, V: 28b, HŞ1: 168a, HŞ2:11a, HŞ3: 20b, Lİ: -, SU: 55a.
25/1 rindân-ı: zindân-ı Lİ.

26 İÜ: -, M: 24b, V: 28a, HŞ1: 171a, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

27 İÜ: -, M: 24b, V: 28a, HŞ1: 168a, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

28 İÜ: -, M: 24b, V: 28a, HŞ1: 171a, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

29 İÜ: -, M: 24b, V: 28a, HŞ1: 169a, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

30 İÜ: -, M: 24b, V: 28a, HŞ1: 171a, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

31

Haymenüñ öñüne ger tola sâ'il 'aceb olmaz
Pervâne daği şu'le olan yirde tolaşur

32

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Lâle gibi gerçi 'âşık dâğını eyler nihân
Çeşm-i kanından velî bilmek olur ahvâlini

33

mef'ûlü mefâ'ilün mef'ûlü mefâ'ilün

Kellem kemügin yârüñ külbine sifâl eyleñ
Ol devlet eşiginde bârî komuş olsun baş

34

Halvet hamâma girdüm diyü terk itme edeb
Câmlar gözler durur gözler seni her kûşeden

35

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Meger gözyaşıyla taḥmîr olupdur nâ-tüvân cismüm
Bahâr ebri gibi dâ'im yañılmaz her zamân ağlar

31 İÜ: -, M: 24b, V: 28a, HŞ1: 168a, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

32 İÜ: -, M: 24b, V: 28a, HŞ1: 171a, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

32/1 Çeşm-i: Çeşmi M, V.

33 İÜ: -, M: 24b, V: 28a, HŞ1: 169a, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

34 İÜ: -, M: 24b, V: 28b, HŞ1: 170a, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

34/1 edeb: edebi V. // kûşeden: kûşede V.

35 İÜ: -, M: 24b, V: 28b, HŞ1: 170b, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

36

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Reh-nümâdur mâh-ı rûyı zülf-i târ yañunda hoş
Gerçi çeşmi cân u dil gerdânına rehzen durur

37

mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ûlün

Nişâr itmek için yâr ayağına
Alupdur başına her sebze bir dürr

38

mef‘ûlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ûlün

Hecrûñ gam ile bâr-ı girânı götürirken
Ser bâr-ı cefâya güci yetmez ħar-ı lengüñ

39

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Tîşe-i hecr ile sînem ħücreşi vîrân iken
Anda sâkindür yine ol dil-rübâ ‘âr eylemez

40

fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Yemm-i fazluñdan vireydüm niçe dürre intizâm
Bahre dürr ihdâsını her kimse tayyîb itmese

36 İÜ: –, M: 24b, V: 28b, HŞ1: 168a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

36/1 rûyı: rûy M.

37 İÜ: –, M: 25a, V: 28b, HŞ1: 168a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

38 İÜ: –, M: 25a, V: 28b, HŞ1: 170a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

39 İÜ: –, M: 25a, V: 28b, HŞ1: 169a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

40 İÜ: –, M: 25a, V: 28b, HŞ1: 171a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

41

mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün

İdem dirseñ cihânda rîh-i bâkî
Fenâ baħrine lenger şalma zinhâr

42

mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

Ser-i kûyuñda gâhî dil yiter günler olur bulmam
Anuñçün urmuşam dâğlar aña şâhım nişân içün

43

fâ‘îlâtün fâ‘îlâtün fâ‘îlâtün fâ‘îlün

Hâr-ı gülden gam yime bülbül ki her hârı anuñ
Sîne-i şad-pâre gül vaşlına sûzenler durur

44

mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

Kaş-ı râsını kec elüñle şerh itmek murâd itdüm
Didi hâtif şaķın kudret kitâbına kalem katma

45

mef‘ûlû mefâ‘îlû mefâ‘îlû fe‘ûlün

Sengîn dilime tîşe-i va‘z itmedi te’sîr
Âyâ ola mı *fenfeceret ‘aşrate ‘aynâ*

41 İÜ: –, M: 25a, V: 28b, HŞ1: 169a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

42 İÜ: –, M: 25a, V: 28b, HŞ1: 170a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

43 İÜ: –, M: 25b, V: 29a, HŞ1: 168a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

44 İÜ: –, M: 25b, V: 29b, HŞ1: 171a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

45 İÜ: –, M: 25b, V: 29b, HŞ1: 168a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

46

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Belüme zünnâr-ı 'aşkı şedd idelden pîr-i 'aşk
Kalmışam hırkatda pes evlâ durur zünnâra nâr

47

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Atınuñ izini dil kande görürse sevinür
Şol gedâ kuluñ ki bulur niçe direm yol üzre

48

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Mekteb-i 'aşkı şağın sen hâlî şanma zâhidâ
Kim bu mekteb tıflınuñ sırrında 'âciz 'İsa-dem

49

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

Yu cânuñ 'udını 'aşk âteşine
Bağarsañ bûy-ı dilberden toyasın

50

mef'ülü mefâ'ilün mef'ülü mefâ'ilün

Didüm derre ki ne 'aceb yük götürirsün
Remz ile didi böyle olur toğrı olanlar

46 İÜ: –, M: 25b, V: 29b, HŞ1: 169a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

47 İÜ: –, M: 25b, V: 29b, HŞ1: 171a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

48 İÜ: –, M: 25b, V: 29b, HŞ1: 170a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

48/1 'âciz: – V.

49 İÜ: –, M: 25b, V: 29b, HŞ1: 170a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

50 İÜ: –, M: 25b, V: 29b, HŞ1: 169a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

50/1 direge: dergehe M.

51

müstef'îlâtün müstef'îlâtün

Ni'met Hudâ'dan şükür gedâdan
Añla edâdan *elhamdülillâh*

52

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün

Dirîgâ bilmemişem nâr-ı şehvet
Vücûdum haymesin dâ'im yakarmış

53

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Ez-Kerîm coş kerem nemî âyed
Pes Kerîm ân koned ki vü şâyed ³²⁰

54

mef'ûlû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Gehî ğarîk-i bahrem u gâhî ħarîk-i nâr
El-ğalbü yelhebu ve'l-'aynânu tecrîyân

55

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

'Aklı ma'zûl eyleyüp urduñ hevâya ħadd-i şer'
Kim yaraşmaz sâha-yı 'izz u 'alâda her kişi

51 İÜ: -, M: 25b, V: -, HŞ1: -, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

52 İÜ: -, M: -, V: -, HŞ1: 168a, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

53 İÜ: -, M: 25a, V: 29a, HŞ1: 168a, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

³²⁰ Kerîm olan Allah'tan keremden başka bir şey gelmez. O Kerîm olan ihtimalen yine (kullarına) kerem eyler.

54 İÜ: -, M: -, V: -, HŞ1: 170a, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

55 İÜ: -, M: 25b, V: 29a, HŞ1: 171a, HŞ2: -, HŞ3: -, Lİ: -, SU: -.

55/1 'aklı ma'zûl: 'aqla ma'rûr V.

PENDNÂME*

1

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

- 1 Bi-ḥamdillâh irişdüm çünki kâna
Naŝîhatdan dükân açdum yegâne

Ki her ḥarfî deger yâḳût u mercân
Velî nâ-ehl olan şaymaz şamana

Civân-merd ol işit ḥikmet sözünden
Ḳoyıgör bu güherden ceyb-i câna

Ḥarîdâr ol bu dürre tokça gitme
Çe keder bî-rağbet olur raygâna

5 Murâdı Şemsi'nün ancaḳ du'âdur
Dirîğ itmek yaraşmaz kâmilâna

Muvâsât üzre olğıl âŝinâya
Müdârâ eyle dâ'im düşmanâna

Nifâḳ ḳâfî gibi çıkma aradan
Faḳîr ḳâfî gibi derc ol miyâna

Ḳatı âzürde olup olma mezmûm
Ġalîz olup atılma hem yabana

Vasaṭ hâli durur her şeyde maḳbûl
Bıraḳma iḳtiŝâdı 'ârifâna

1 İÜ: –, M: –, V: 23a, HŞ1: 58a, HŞ2:–, HŞ3: –, Lİ: –, SU: –.

1 Naŝîhatdan dükân açdum: Dükkân açdum naŝîhatdan V.

2 Ki her ḥarfî deger: Deger her ḥarfî bir HŞ1. / şamana: cümâne V.

4 Çe keder:

6 eyle dâ'im: gibi şâhum V.

8 V.'de kayıtlı değıl.

- 10 Naşîhat üzre olğıl halka dâ'im
Eyülükle biliş ol merdümâne
- Küdûret 'arķını kesgil göñülden
Ki bu haşlet yaraşmaz mü'minâna
- Sehâvet kapusın aç olma nâkes
Güleç yüzlü mülâkî ol varana
- Sehâvet her kimüñ olsa şî'ârı
'Azîz eyler anı halk-ı zamâne
- Medâyiḥ birle añ gâ'ib olanı
Ki hoşdur böyle vaşfuñ hâzırâna
- 15 Mücerrebdür bu nükte niçe nâdân
Ki az ğıybetden irdi çok ziyâna
- Semâḥat süfresini kılma maḥşûş
Ulaş koğıl fülâne vü fülâne
- Muḥabbet arturur loḳma meşeldür
Bu bir gizlü ticâretdür tıyana
- Ḥasâset vaşfı bir yirde yaraşmaz
Ḥuşûsâ loḳma ola der-miyâna
- İdegör herkese ḥâlince eylük
Ki zâyî' olmaz ol düşme gümâna
- 20 İrerseñ devlete ger deñiz olma
Ki elden tîz alur devr-i zamâne

11 kesgil: kaç' it V. // yaraşmaz: düşmez mi V.
12 yüzlü: yüzle V.
13 eyler anı halk-ı: halk ider anı V.
18 bir: hiç V.
20 elden: atın V. // devr-i: seden-i V.

Ėanîmet bil saña fırsat degerse
Ki olmaz kimse bunda câvidâne

Bilürsün bâd-ı devlet her dem esmez
Çü esdi lutf ile yapış dümâna

Şaķın senden büyügi haşm idinme
Ki tedbîrün görürler ġâ'ibâne

Gerekdür her kişi haddini bilmek
Şegâl hemtâ olur mı arslana

25 Huşûmet olsa görme kimseyi ġor
Ki yanar bir şererden niçe ġâne

Günâhı kaṡre bilüp itme ısrâr
Ki cem' olursa seydür bûstâna

Veliyy-i ni'metün ġaḡķını gözle
Ki gökdendür meded hep nâmiyâna

Aña kıaldırmaġıl nekbet bıçaġın
Ayaġuñ urısarsuñ 'âmiyâne

Bu dehrün güldigine olma maġrûr
Öperken ısrur devr-i zamâne

30 Yaķar her demde bir dürlü çerâġı
Döner üf dir irişdirmez emâna

Çü yakduñ şem'üñi devrân eliyle
Ziyâ vir ṡırma ġavlüñde olana

21 kimse bunda: kimseye bu V.

22 Çü: Çün HŞ1.

28 urısarsuñ: urursın V.

Saña kemlik idene el irerse
An'ıylükle utandır merdümâna

Cehâlet 'arķıdur pes intikâmuñ
Eyüler virmedi andan nişâne

Saña senden büyük ger zulm iderse
Sen anı Haķķ'a şalgıl 'ârifâne

35 Yeter Hakkuñ ne deñlü olsa Cebbâr
Ki kim haşım ola Hallâk-ı cihâna

İraķ görme ölümi gör yarağın
Tulunmaķ vardur elbetde toğana

Bıraķ dünyâ işin aħret yükin tut
Görinürken ulaşğıl kârbâna

Tevâzu' birle cehd it ma'rifet al
İrerseñ ger huzûr-ı 'âlimâna

Olaruñ hizmetin bil câna minnet
Ki vârişdür olar Faħr-i cihâna

40 Denîler bârınuñ altına girme
Girerseñ hâzır ol çok imtinâna

Ki Türk işi ödünçdür dir ulular
Müheyyâ kıl mükâfâtında dâne

Hasâsetdür edânîden kız almak
Ki ger harcı kolaydur eblehâna

32 irerse: irerseñ V.

34 Sen: Gel V.

36 ölümi: ölümün HŞ1.

37 yükin: azık V.

38 ma'rifet: menfa'at HŞ1.

40 bârınuñ: yükünüñ HŞ1.

Ulularla çetindür gerçi bâzâr
Velî fahr ü şerefdür ol alana

Ĥased vaşfiyla zinhâr olma mevşûf
Ki sedd olur tarîķuñda cinâna

45 Ĥusûduñ bakmağıl şûretde sûda

بەردەكە تەقەبۇل نا ئە

Naşîhatda sefihe itme ibrâm
Zarardur neşter olmadık çibana

Ne bilsün qadr-i qaşşadı o nâdân
Ki zaĥmına bakup eyler bahâne

Naşîhat ideni düşmen tutunma
Ki cerrâĥdur nazâr kııl ‘âķılâne

Ĥalâş itmek diler cüz’î elemle
Ki peykânlar irişmez üstüĥâna

50 Erâzil şoĥbetinden key ĥazer kııl
Ki nekbetdür o ‘ırz-ı dü-cihâna

Şu kim öz ‘ırzını saçmış şavurmuş
Daĥîler ‘ırzın eyler mi sıyâna

Eyûler şoĥbetin câna şeref bil
Ki tûbâ sâyesi yelter cinâna

Ki yek-dem müşk ile olsañ muşâĥib
Niçe müddet virir andan nişâne

45 HŞ1’de kayıtlı değıl.

46 olmadık: olmadık V.

49 cüz’î: cervî V.

51 eyler: ider V.

53 muşâĥib: şâĥib V.

Kerîmi itme nâdâna vesîle
Yine ebleh gerekdür eblehâna

55 Dilerseñ kim bite andan murâduñ
Havâle eyle çobanı çobana

Risâletde hakîmâne edâ it
Egerçi 'ahde yokdur tercümâna

Anuñçün didiler gönder hakîmi
Velî ısmarlama çokluk mihâna

Nefes harc itme her bir cüz'i yirde
Dürr-i pür-kıymeti şatma şamana

Bilürsün kim hatâ itmez çü tîrün
Şakın seng olmaya lâkin nişâna

60 Ma'âşuñda hazâkat üzre ol kim
Ki dahlün harcuña ola vezâne

Tabî'at gerçi cebr ister ta'âmı
Döner cebr borç olur yakîn zamâna

Gel imdi cebri nefsüñden ödünç al
Ki bunda çâre var âhîr zımâna

Yola çıkmazdan evvel yoldaşuñ gör
Ki budur resm-i aqdem zâ'inâne

Velî hem-meşreb ü hem-mezheb olsun
Ne nisbet var kelâg u tûtiyâne

65 Ev isterseñ muqaddem komşusın gör
Bahâsın komşu birle bula hâne

62 cebri: şabrı V.

63 yoldaşuñ gör: yol refîki V.

65 komşusın: koñşusın V. // Bahâsın komşu birle bula hâne: Kim olsa biñligi alma meccâne V.

Eyü komşu ile biri biñe al
Kem olsa biñliğı alma meccâne

Ƙul alsañ zeyrek al ağır bahâya
Ki ‘aql olan kişı irmez ziyana

Ucuz deyü şaķın düşme sefihe
Ki muhtâc olıarsuñ tercemâna

Eger bir dost ile düşmânlık olsa
İdegör haķķ-ı sâbıkdan terâne

70 Şu işi it ki yine dost olıcaķ
Hayâdan dönmeyesin za‘ferâna

71 Unutma Şemsi’yi şâlih du‘âdan
Ki cem‘ itdi bu pendi dâ‘iyâna

2

Diger Pend-nâme*

mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün

- 1 Eger borcuñ var ise itme te’hîr
Hemîn dermânı anı ödemekdür
- 2 Boğazdan kes ki dâyin ayağını
Kesesin kapu dibinden dimekdür
- 3 Fuzûlî ‘ayş ile borç ödenilmez
Hesâb idecegin şuda semekdür

66 biri: birliğı V. // Kem olsa biñliğı alma meccâne: Ki ‘aqlıdan kişı irmez ziyâne V.
67 V.’de kayıtlı değıl.
69 düşmânlık: düşmânlık V. // idegör: idigör V.
70 Şu: Şol V. / yine: tâ ki V.
71 V.’de kayıtlı değıl.

2 İÜ:–, M:–, V: 25a, HŞ1: 62a, HŞ2:–, HŞ3: 81b, Lİ:–, SU:–.

* HŞ1.

2 Kesegin: Keseyim HŞ1.

3 idecegin: sarıcın V.

- 4 Var iken deyn-i râkib zimmetüñde
Gel inşâf eyle ne içmek yimekdür
- 5 Elüñe gireni vir az eger çok
Terâhı minnetüñ kurı emekdür
- 6 Bu nuşhı koyıgör enbân-ı kalbe
Ki fikret matbahına hoş nemekdür
- 7 Tütursañ Şemsi'nüñ bu gûne pendî
Seni râh-ı şavâba yiletmekdür

3

Pend-i Diger *

mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

- 1 Nice bir yilesin kâr-ı fenâda
Düriş hâk olasın râh-ı beğâda
- 2 Cihân içinde ebleh ol kişidür
Şavura hırmen-i 'ömrini bâda
- 3 Ne hâşıl şol hayât-ı fânîden kim
Hevâ ile geçe şubh u mesâda
- 4 Kerâmet ehline oldur 'alâmet
Teni kullıkda dil zıkr-i Hudâ'da
- 5 Sa'âdet ehli oldur Hakk'ı añlar
Qabûl eyler sözi düşmez 'inâda

5 eger: ger V.

6 matbahına: matbahında V. / matbahına: matbahı HŞ3.

3 İÜ: 102b, M: 17a, V: 12a, HŞ1: 62a, HŞ2: 10b, HŞ3: —, Lİ: —, SU: —.

* Başlık HŞ1'de kayıtlıdır.

2 ebleh: eyle M, V.

3 fânîden: dâniden V.

- 6 Şaķın bâzâr-ı ‘ömre olma mağrur
Tedârik eyle düşmedin kesâda
- 7 Ulular dâmenin kıoma elüñden
Ki ğarķ olmayasın yevmü’l-cezâda
- 8 Kıabûl it Şemsi’nüñ pendin göñülden
Necât ister iseñ dârü’l-likâda

8 dârü’l-likâda: dârü’l-bekâda M, V.

SONUÇ

Sivâsîler; ilim, irfân ve tasavvuf sahalarında kaleme aldıkları eserleriyle, kürsüdeki vaazlarıyla halka yol gösteren, onları irşâd eden önemli zatlar yetiştiren kadîm bir ailedir. Bu kadîm ailenin bireyleri, Ahmed Yesevîlerden Yunus Emrelerden Mevlânâlardan devâm edip gelen kutlu nöbeti dönem dönem lâıyıkıyla yerine getirmeye çalışmışlardır. Bu ailenin en meşhûr, en marûf bireyi şüphesiz Şemseddîn Sivâsî Hazretleridir.

Türk tasavvuf tarihinde meşhûr üç Şems'ten (Şems-i Tebrizî, Ak Şemseddîn) biri olan Şemseddîn Sivâsî, Osmanlı Devleti'nin altın çağı olan 16. yüzyılda yaşamış bir zattır. Bir tarîkat şeyhi olmasının yanı sıra kaleme almış olduğu eserlerle çok yönlü bir âlim olduğunu izhâr etmiştir. Devlet-i Âliyye'nin medreselerinde müderrislik yapabilecek bir ilme sâhip olmasına rağmen o, taşraya yerleşerek seksen yıla yakın ömrünü Hakk'ın rızâsı için halka adamıştır.

Bu çalışma, Şemseddîn Sivâsî'nin Dîvânını ihtivâ etmektedir. Dîvân oluşturulurken Hazret'in gün yüzüne çıkmayan bir mısraının dahi kalmaması düşüncesiyle kütüphânelerdeki bütün nüshalara ulaşılmaya çalışılmıştır. Ulaşılan nüshalar kendi aralarında değerlendirilerek bir kısmı elendi ve kalan nüshalardan hareketle Hazret'in Dîvânı hazırlanmaya çalışıldı. Bu çalışma ile Şems-i Azîz'in çok sayıda bilinmeyen şiiri gün yüzüne çıkmış oldu.

Bu çalışmayı okuyacak olanlara İmâm-ı Şafî'nin telif ettiği bir eseri mukâbele eden talebelerine hitaben söylediği “Hak Teâlâ Hazretleri istemez ki kendinin kitâbından gayrı bir kitâp hatasız ola.” sözünü hatırlatır ve ale'l-beşeriyye vukû bulan hataların hoş görülmesini istirhâm ederiz.

DİZİN

A

âb-ı hayât: 243.
âb-ı hayvân: 246, 296.
Âdem (Hz.) 191.
ağyâr: 179, 187, 195, 197, 212, 215, 220, 246, 272.
Ahad: 216.
âhiret: 277, 294, 295.
Ahmed: 216, 369, 375, 376, 380.
Ahsen-i takvîm: 344.
Allâh: 176, 179, 184, 185, 199, 250, 267, 273, 295, 307, 308, 314, 315.
Allâhu a'lem: 209.
anka: 244.
âşik: 207, 210, 238, 257, 276, 320, 330, 341, 355.
Azâzîl: 245.

‘A-‘I-‘O

‘Abdülkâdir: 217.
‘Aden: 194.
‘Alî: 178, 198, 199, 280.
‘Amr: 239.
‘*Ârif-i billâh*: 216, 332.
‘aşk: 185, 187, 188, 204, 206, 209, 210, 213, 219, 226, 230, 245, 247, 248, 255, 272, 281, 284, 292, 293, 329, 352, 358.
‘Azîz, 185, 361.
‘Azze vü Cell, 241.
‘Irak: 201.
‘ıyd: 250, 254.
‘ilm: 211, 215, 223, 233, 241, 243, 269, 308, 312, 324, 340.
‘Osmân: 198, 199, 260.
‘Ömer: 198, 199.

B

Bağdâd: 216.
Bârî: 177, 345.
Bedehşân: 338.
belâ: 220, 259, 288, 311.
beyt-i ma‘mûr: 251.
Beytullâh: 256.
bezm-i elest: 215.
Bilâl: 243, 380.
Buhârâ: 271.

C

Cebbâr: 363.
cehennem: 217, 235, 303.
Celâl, 183, 294.
Cemâl: 294, 347.
cennet: 176, 267, 272, 301, 343
Cennetü'l-mevâ: 330.
Ceyhûn: 307, 336.
cinân: 194, 201, 225, 311.

Ç

çevgân: 249, 262, 298.

D

Dârü's-selâm: 192.
dîdâr: 224, 297, 343
dûzah: 302.

E

e'âzallâhu iyyânâ: 228.
e'r-rızk ‘alellâh: 274.
Ebû Bekir: 198, 199.
Ebû Cehil: 331.
Ebû Hanîfe: 262, 288, 308.
Ebû'l-Leys-i Semerkandî-i Fâzıl: 265.
elest: 285, 287.
el-fâkrü fâhrî: 193.
elhamdülillâh: 359.
el-hükmülillâh: 320, 321.
ene'l-Hak: 251.
ensâr: 305.
Erinî: 313.
Eyyûb: 292.

F

fahr: 191, 243, 274, 364.
fakr: 237, 255, 274.
Fe'l-mûriyât: 262.
felsefe: 240.
Fenfeceret 'aşrate 'aynâ: 357.
Ferhâd: 244, 279, 286, 324.
Fettâh: 270.
Fezkurûnî: 177.
Fir'avn: 260, 335.
Firdevs-i a'lâ: 199, 224.

Füsûs: 328.

G

Ganî: 185.

gılmân: 217.

gönül: 178, 197, 208, 209, 213, 214, 223, 236,
237, 244, 249, 253, 255, 256, 258, 259,
266, 269, 280, 281, 284, 285, 287, 289,
291, 292, 293, 295, 320, 321, 322, 329,
331, 333, 341, 349.

H

Habîb: 204, 219, 303.

Hablü'l-metîn: 221.

Hâdî: 206.

Hak: 178, 190, 196, 211, 215, 216, 229, 241,
250, 251, 259, 274, 296, 308, 310, 317,
318, 319, 320, 321, 322, 335, 336, 367.

Hâlık: 177, 188, 274.

Halîl: 276, 335.

Halîlullâh: 304.

Hallâk: 209, 258.

halvet: 186, 238, 315.

Hâmid: 216.

Hanbel: 262.

Hannân: 314.

Harem: 221, 254.

Harîm: 186, 293, 300.

Hassân: 197.

Hızır: 233, 312.

Hoten: 205.

Hudâ: 185, 192, 197, 215, 229, 257, 268, 278,
281, 320, 327, 331, 345, 359, 367.

hûri: 217.

İ

İbrâhîm: 184.

ihrâm: 224.

İleyke tübtü yâ Rab: 342.

İllallâh: 184, 185, 232.

İnne ileynâ: 206.

Îsâ: 192, 194.

İskender: 190, 377.

İslâm: 176, 177, 199, 201, 375, 379, 381.

K

Ka'be: 207, 217, 219, 241, 276, 280, 281, 282,
287, 299, 314, 324, 329, 339.

Ka'betullâh: 317, 318.

Kâdiriye: 216.

Kâf u nûn: 253.

kânûn: 227, 335.

Kayser: 210.

Kelîm: 194.

Ken'ân: 217, 249, 259, 275, 341.

Kenz-i mahfî: 297.

kerâmet: 269, 275, 300, 327.

Kerîm: 359, 377

kesret: 186, 257, 333.

kevâkib: 212.

kible: 180, 268.

kıyâmet: 191, 198, 240.

Kisrâ: 210, 305.

Kur'ân-ı Kerîm: 223, 237, 241, 260, 277, 304.

Kureys: 191.

Küllü men: 223.

Kün: 231, 255, 256.

L

Lâ ilâhe illallâh: 177, 178, 179

lâhûtî: 305, 330.

Lâ-mekân: 206, 215, 249, 255

Lât: 316.

Le- 'amruk: 190.

Lema 'ât: 328.

Levlâke: 303.

Leylâ: 203, 214, 273.

Leyse: 223, 295.

Lî ma'a 'llâh: 194, 223.

Lillâhi 'l-hamd: 177.

Lillâhü 'l-mülk vâhidü 'l-Kahhâr: 313.

Limeni 'l-mülk: 312.

Lokmân: 262, 280, 353.

Lût: 337.

M

Mâ rameyte iz rameyte: 190.

Mahmûd: 199.

Mâlik: 262, 288, 308, 380.

Mansûr: 211, 251.

mâsivâ: 193, 208, 256, 269.

Mâ-zâga 'l-basar: 190, 295.

Mecnûn: 203, 214, 236, 271, 273, 287, 332.

Mecûs: 304.

Medîne: 199.

Mekke: 199.

Men 'arefû: 311.

melâmet: 243, 272.

melek: 212, 235, 290, 338.

Mennân: 262, 314.

Merve: 329.

Mescid-i Aksâ: 260.

Mevlâ: 199, 214, 246, 257, 263, 292, 303.
Mısır: 255, 257, 275, 310, 340.
mi'râc: 190, 260, 278.
Mizâb: 282.
Monlâ-yı Rûm: 205.
Mu'cize: 191.
Muhâcir: 305.
Muhammed: 184, 199, 216, 223, 292, 302, 303, 320.
Mûsâ: 184, 192, 224, 260, 289, 304.
Mustafâ: 197, 198, 199, 302.
Mûtû kable en temûtu: 251.
Müntehâ: 206.
müselmân: 199, 250.
Müste'ân: 224.
müşk: 194, 209, 364.

N

na't: 192.
nâsûtî: 242, 243, 305, 327.
nedânem: 202, 214, 245.
nefs-i emmâre: 223.
Nemrûd: 335.
nîrân: 275, 297.

P

pervâne: 202, 210, 213, 215, 234, 236, 257, 280, 285, 288, 309, 355.
pîr-i mugân: 242.
Pîr-i Şîrvânî: 291.

R

Ra'ûf: 205.
Rab: 183, 185, 186, 187, 188, 207, 248, 261, 268, 294, 303, 339, 340, 342.
Rahmân: 177, 216, 261, 262, 268, 298, 305, 306, 318, 344.
rebâb: 205, 206.
Resûl: 192, 194, 216, 243.
Resûlallâh: 195, 196.
Rıdvân: 245, 347.
rind: 206, 236.
rükû': 258.

S

safâ: 329.
sahâbe: 200.
salât: 236, 248.

sâlik: 211, 213, 230, 231, 233, 242, 254, 267, 270, 278, 299, 300, 308, 312, 313, 325, 334, 345.
Sâmîrî: 251.
savm: 236, 248.
secde: 250, 319.
Semerkand: 271.
servi: 244, 273, 296.
Settâr: 250.
Sıfâhân: 254.
sırât: 315.
Sidre: 190, 206, 288.
sivâ: 188.
sûfî: 207, 208, 213, 231, 232, 278, 340, 347.
Sühbân: 321.
Süleymân: 249, 264, 304, 379
sünnet: 190, 199, 352.

Ş

Şa'bân: 261.
Şâfi'i: 262.
Şakku 'l-kamer: 292, 304.
Şâm: 201.
şefâ'at: 191, 193, 195, 196, 318.
şeyh: 238, 264, 271, 278, 279, 291, 293, 319.
şeytân: 178, 224, 259, 291, 322, 338.
Şîrîn: 286.
Şu'ayb: 286.

T

Tâ'ir-i kuds: 289.
tecellî: 250, 257, 308.
tesbîh: 184, 224, 323.
tevhîd: 185, 186, 236, 238, 239, 243, 270, 274, 278, 291, 294, 322, 325, 328, 332.
Tevrât: 327.
Tevvâb: 331.
tarîk: 183, 207, 216.
tavâf: 187, 219, 251, 329, 337.
Taybe: 219, 282, 283.
tûbâ: 204, 302, 311.
Tûbâ lehum husnu me'âb: 204.
tûl-ı emel: 240, 318.
Tûr-ı necvâ: 219.
Tûr-ı Sînâ: 194, 261.

U

uçmak (uştmah): 244.
Uzzâ: 316.

Ü

Üveys-i Karanî: 194.

V

Vâdi-yi Eymen: 289.

vahdet: 186, 188, 222, 223, 341.

Vâhid-i Mutlak: 212.

Ve hüve ma‘aküm: 257.

Ve‘d-duhâ: 190.

Ve‘l-leyl: 190, 222.

Vehudtum kellezî hahû: 341.

Vehüm [lâ] yubsırûn: 305.

Y

Yâ leytenî küntü turâb: 193.

Ya‘küb: 249, 259, 260, 292.

Yemen: 194.

Yezdân: 266, 268.

Yûsuf: 217, 249, 257, 260, 275, 292, 304, 341.

Z

zâhid: 207, 216, 224, 274.

zâkir: 179, 327.

Ze‘l-celâl: 243.

zekât: 182, 195, 248, 259.

zemzem: 224, 300.

Zeyd: 239, 308.

zîkr: 178, 179, 184, 188, 203, 212, 260, 277,
289, 353, 367.

Zühal: 233, 249, 253.

zühd: 207, 211, 249, 272, 281, 293.

zülâl: 242, 267, 294.

Zülfikâr: 178.

zünnâr: 234, 297, 358.

KAYNAKÇA

ACLÛNÎ, İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî el-Cerrâhî, *Keşfü'l-hafâ ve Muzîlû'l-ilbâs ammâ İsterehû mine'l-ehâdis-i ale's-sünneti'n-nâs*, Beyrut 1351.

AK, Coşkun, *Muhibbî Dîvânı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

AKAR, Metin, *Su Kasidesi Şerhi*, Diyânet Vakfı Yayınları, İstanbul 2005.

AKKAYA, Hüseyin, *Kaside-i Bürde İrşâdü'l-Avâm* (Şemseddîn Sîvâsî Külliyyâtı 9), Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2015.

_____, *Süleymâniyye* (Şemseddîn Sîvâsî Külliyyâtı 8), Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2015.

_____, “Şemseddîn Sîvâsî’nin Terceme-i Ecvibe-i Alî bin Ebî Tâlib İsimli Eseri”, *Journal of Turkish Studies*, 27/1, s.47-58, Harvard 2003.

AKSOY, Hasan, *Mevlîd* (Şemseddîn Sîvâsî Külliyyâtı 3), Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2015.

_____, *Gülşen-âbâd* (Şemseddîn Sîvâsî Külliyyâtı 2), Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2015.

AKTAŞ, Hasan, *Çağdaş Türk Şiirinde Dinî Motifler*, Yort Savul Yayınları, Rize 2011.

AND, Metin, *Minyâtürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1998.

ARSLAN, Ahmet Turan, *Şemseddîn Sîvâsî Hallü'l-Me‘âkîd Şerhu'l-Kavâ'id* Örnek Baskı, İstanbul 1993.

ARSLAN, Mehmet, *Menâkıb-ı İmâm-ı Azam* (Şemseddîn Sîvâsî Külliyyâtı 7), Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2015.

AŞKAR, Mustafa, “Bir Türk Tarîkatı Olarak Halvetiyye’nin Tarihî Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi C. XXXIX*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1999.

BAYRAM, Yavuz, *Amasya’ya Vâlî Osmanlı’ya Pâdişâh Bir Şâir: Adlî*, Amasya Valiliği Yayınları, Amasya 2008.

BİÇER, Abuzer, *Dîvân-ı Şeyh Ahmed Şemse'd-dîn Sîvâsî*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara 1977.

BULUZ, Nermin, *Şemseddîn Sîvâsî'nin Heşt Bihişt Mesnevîsi (İnceleme Karşılaştırmalı Metin)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 1997.

BURSALI, Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri I-II-III*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000.

CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2004.

CENGİZ, Halil Erdoğan, *Dîvân Şiiri Antolojisi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1983.

CEYLAN, Ömür, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000.

ÇÖM, Erol, *İbret-nümâ*, (Şemseddîn Sîvâsî Külliyyâtı 10), Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2015.

DENİZ, Sebahat, “Dübeyt (Dübeytî) Hakkında” *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* S.14, s.77-100, Ankara 2006.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2007.

DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.

EBÜ'L-HÜSEYİN, Müslim bin Haccâc, *Sahih-i Müslîm, Kitabı's-sıyâm*, Bab 30, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

ECE, Selâmi, *Hüsnüne Aşk Olsun*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum 2012.

ELİAÇIK, Mustafa, *Şemseddîn Sîvâsî'nin Menâkıb-ı İmâm-ı Azam Mesnevîsi (İnceleme-Metin)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1997.

GÖZTEPE, Yüksel, *Şemseddîn Ahmed es-Sîvâsî'nin Menazilü'l-Ârifin Adlı Eserinin Sadeleştirilerek Marifetullâh Konularının Değerlendirilmesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1996.

GÜNDOĞDU, Cengiz, “Türk Tasavvuf Kültüründe Bir Şeyhler Ailesi: Şemsî-Sivâsîler”, *Türkler*, C.11, Ankara 2002.

GÜNEREN, Fatih, “Şemseddîn-i Sivâsi Ailesi” *İlim ve Kültür Tarihinde Ulusal Sivâsîler Sempozyumu Tebliğleri*, Sivas 2010.

İPEKTEN, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Arûz*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013.

İSEN, Mustafa, MACÎT, Muhsin, *Türk Edebiyatında Tevhîdler*, TDV Yayınları, Ankara 1992.

İZ, Mahir, *Tasavvuf*, Rahle Yayınevi, İstanbul 1969.

KARA, Mustafa, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, Sır Yayıncılık, İstanbul 2008.

KIRKKILIÇ, Ahmet, *Sultân Üçüncü Murâd (Murâdî) Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum 1985.

KOÇİN, Abdulhakim, *Türk Edebiyatında Münâcât*, TDV Yayınları, Ankara 2011.

KÖKSAL, M. Asım, *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2007.

KÜLEKÇİ, Numan, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.

MENGİ, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2010.

_____, *Dîvân Şiiri Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2010.

MUSTAFA, Nazmi Efendi, *Hediyyetü'l-İhvân*, (Hazırlayan: Osman Türer, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat*) İnsân Yayınları, İstanbul 2005.

ÖZEK, Ali, KARAMAN, Hayreddîn, TURGUT, Ali, ÇAĞRICI, Mustafa, DÖNMEZ, İbrâhim Kafi, GÜMÜŞ, Sadreddîn, *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî*, Kral Fahd Kur'ân-ı Kerim Baskı Kurumu, Medine 1987.

ÖZTUNA, Yılmaz, *Türkiye Tarihi*, Hayat Yayınları, İstanbul 1970.

PAÇACIOĞLU, Burhan, VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2006.

PALA, İskender, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2004.

SÜER, Fatih Ramazan, *Umdetü'l-Hüccâc* (Şemseddîn Sîvâsî Külliyyâtı 5), Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2015.

SÜLEYMÂN, Çelebî, *Mevlîd* (Hazırlayan: İskender Pala), Kapı Yayınları, İstanbul 2009.

Ş.RECEB, es-Sivâsî, *Necmü'l-Hüdâ* (Hazırlayan: M. Fatih Güneren, *Hidâyet Yıldızı*) Seçil Ofset, İstanbul 2000.

ŞEMSEDDÎN Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010.

ŞEMSEDDÎN Sivâsî, *Dört Büyük Halîfe Hûlefâ-i Raşidîn* (Sadeleştiren: Mehmed Emre), Bedir Yayınları, İstanbul 2000.

_____, *Hazret-i Ömer*, (Hazırlayan: Mehmet Emin Başpehlivan) Ailem Yayınları, İstanbul 2013.

_____, *Emr-i İlâhî ve Hüccet-i İlâhî*, Süleymâniye Kütüphânesi, H.Şemsi F. Güneren Bölümü Nu.:11.

_____, *Es-Safâyyıh fî-Tercemeti'l-Levâyyıh*, Süleymâniye Kütüphânesi, H.Şemsi F. Güneren Bölümü, Nu.:11.

_____, *Gülşen-âbâd*, Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphânesi, Nu.: 13715.

_____, *Hallü'l-Ma'akıdî'l-Kava'id*, Amasya Bayezid Kütüphânesi, Nu.: BA 1409.

_____, *Heşt Bihişt*, Süleymâniye Kütüphânesi, Mihrişâh Sultân Bölümü Nu.:282.

_____, *İbret-nümâ*, Bayezid Devlet Kütüphânesi, Nu.: 3315.

_____, *İrşâdü'l-Avâm*, Süleymâniye Kütüphânesi, H.Şemsi F. Güneren Bölümü, Nu.: 23.

_____, *Menâkıb-ı Abdülvehhâbı Gâzî*, Süleymâniye Kütüphânesi, H.Şemsi F. Güneren Bölümü, Nu.:2.

_____, *Menâkıb-ı Çehâr-ı Yâr-ı Güzîn*, Süleymâniye Kütüphânesi, H.Şemsi F. Güneren Bölümü Nu.:2.

_____, *Menâkıb-ı İmâm-ı Azam*, Süleymâniye Kütüphânesi, H.Şemsi F. Güneren Bölümü, Nu.:2.

_____, *Menâzilü'l-Ârifin*, Süleymâniye Kütüphânesi, H.Şemsi F. Güneren Bölümü, Nu.:11.

_____, *Mevlîd*, Millet Kütüphânesi, Alî Emiri Bölümü, Nu.: 1363.

_____, *Miratü'l-Ahlâk*, Süleymâniye Kütüphânesi, Fatih Bölümü, Nu.:2835.

_____, *Nakdû'l-Hatır*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi, Nu.: EH 1308.

_____, *Süleymâniyye*, Süleymâniye Kütüphânesi, Pertev Paşa Bölümü, Nu.:483.

_____, *Şerh-i Terceme-i Ecvibe Alî bin Ebî Tâlib li-Es'ileti Kümeyl bin Ziyâd*, Süleymâniye Kütüphânesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü Nu.: 2280/1.

_____, *Şerhu Gazeliyyâtı's-Sultân Murâdu's-Sâlis*, Süleymâniye Kütüphânesi Amcâzâde Hüseyin Paşa Bölümü, Nu.: 282/2.

_____, *Terceme-i Kaside-i Bürde*, Süleymâniye Kütüphânesi, Hamidiye Bölümü, Nu.:388.

_____, *Umdetü'l-Edib fî't-Ta'allümü ve't-Te'dib*, Süleymâniye Kütüphânesi, Fatih Bölümü Nu.: 5359.

_____, *Umdetü'l-Hüccâc*, Süleymâniye Kütüphânesi, H.Şemsi F. Güneren Bölümü, Nu.:2.

_____, *Zübdetü'l-Esrâr fî Şerhi Muhtasari'l-Menâr*, Amasya Bayezid Kütüphânesi, Nu.: 1045.

ŞENTÜRK, Atilla - KARTAL, Ahmet, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012.

ŞEYH, Sâdi, *Külliyât-ı Sâdi*, (Hazırlayan: Muhammed Alî Furuği) Tahran 1388.

TAKCI, Yakup, *Şemseddîn Sîvâsî'nin Zübdetü'l-esrar fî Şerhi Muhtasari'l-Menâr Adlı Eserinin Tahlil ve Tahkiki*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 1999.

TARLAN, Ali Nihad, *Yavuz Sultân Selîm Dîvânı* (Farsçadan Tercüme), Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1946.

TOKER, Birgül, *Mir'âtü'l-Ahlâk* (Şemseddîn Sîvâsî Külliyyâtı 6), Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2015.

TOPARLI, Recep, *Dîvân* (Şemseddîn Sîvâsî Külliyyâtı 1), Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2015.

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Nihad M. Çetin, “Arûz”, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, Cilt: 3, Sayfa: 424-432, İsmâil Durmuş vd. “Kâfiye” İstanbul 2001, Cilt 24, Sayfa:149, Günay Tümer, “Dîn”, İstanbul 1994, Cilt: 9, Sayfa: 312-320, Yusuf Şevki Yavuz, “Gılmân”, İstanbul 1996, Cilt: 14, Sayfa: 50, Ömer Faruk Harman, “Lût”, Ankara 2003, Cilt: 27 Sayfa: 229, Mustafa Fayda, “Hufefâ-yı Râşidîn”, İstanbul 1998, Cilt: 28, Sayfa: 324, Süleymân Uludağ, “Abdülkâdir-i Geylânî”, İstanbul 1988, Cilt: 1, Sayfa: 234-239, Nihat Azamat, “Kâdiriyye”, İstanbul 2001, Cilt: 24, Sayfa: 131-136, Mustafa Uzunpostalıcı vd. “Ebû Hanîfe”, İstanbul 1994, Cilt: 10, Sayfa: 130-145, Ahmet Özel, “Mâlik b. Enes”, Ankara 2003, Cilt: 27, Sayfa: 506-513, Bilal Aybakan, “Şâfiî”, İstanbul 2010, Cilt: 38, Sayfa: 223-233, M. Yaşar Kandemir, “Ahmed b. Hanbel”, İstanbul 1989, Cilt: 2, Sayfa: 75-80, İshak Yazıcı, “Semerkandî, Ebü'l-Leys”, İstanbul 2009, Cilt: 36, Sayfa: 473-75, Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Müezzîn” İstanbul 2006, Cilt: 31, Sayfa: 491-496, Mustafa Fayda, “Bilâl-i Habeşî”, İstanbul 1992, Cilt: 6, Sayfa:152-153, Mustafa Öz, “Kümeyl b. Ziyâd”, Ankara 2002, Cilt: 26, Sayfa: 550.

UYAR, Kâmil Yaşar, *Sultân III. Murâd'ın Futûhât-ı Ramazân'ı ve Farsça Dîvân'ı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Edebiyât Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İstanbul 1995.

UZUNÇARŞILI, İsmâil Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları C.II-III, Ankara 2006.

ÜÇER, Müjgân, “Şemseddîn Sivâsî Hazretleri (1520-1597) ve Son Sivâsîlerden Hatıralar” *İlim ve Kültür Tarihinde Ulusal Sivâsîler Sempozyumu Tebliğleri*, Sivas 2010.

YENİTERZİ, Emine, *Dîvân Şiirinde Na't*, TDV Yayınları, Ankara 1993.

YILDIRIM, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008.

YILDIRIM, Yusuf, *Osman Şems Efendi, Hayatı, Eserleri ve Dîvânı (Metin-İnceleme-Tahlil)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2013.

YILDIRIM, Yusuf, *Şemseddîn Sivâsî ve Nakdî'l-Hatır Adlı Eserinin Tahlili*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1995.

YILDIZ, Âlim, *Heşt Bihişt* (Şemseddîn Sîvâsî Külliyyâtı 4), Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2015.

_____, *Fenâyî Cennet Efendi Dîvânı*, Cumhuriyet Üniversitesi Kültür Yayınları, Sivas 2010.

_____, “Şemseddîn Sivâsî'nin Abdülvehhâb Gâzî Menâkıb'ı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XVII, S.2, s.5-10. Sivas 2013.

YILMAZ, Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, Sûfiler, Devlet ve Ulemâ*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2001.

ZAVOTÇU, Gencay, *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Fatih Ramazan Süer
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri: 1985-Sivas
e-posta : ramazansuer_58@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	: Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü	2010

Yüksek Lisans: Cumhuriyet Üniversitesi 2012
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalı

Doktora : Cumhuriyet Üniversitesi 2015
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalı

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2013	Hakkâri Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	ÖYP Arş. Gör.
2014	Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	ÖYP Arş. Gör.

YABANCI DİL BİLGİSİ

Derece
İngilizce EILTS 4,5